

NIRE BIZITZA/RELATOS DE MI VIDA

ZU, MARTIN!

oye, Martin

OLAZAR ETA URIBE'TAR MARTIN

I ATALA: JATORRIA, GURASOAK, JAIOTZA,
IZEN-ABIZENAK, BATEOA, SENDIA.

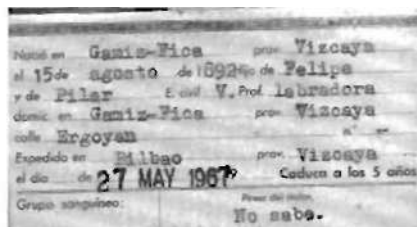
Gure bizitza, igaro-aurretik. amets anigarria da eta. ingaro ondoren. jazokizun arrigama. Baiña ez adu edo zori utsa. Alde batetik Jainko Aita onaren e.skua agiri jaku or, eta beste alde batetik geure ekiña.

Bizitzako urterik geienak igaro-ondoren, jazokizun arrigarri onen jakingarriak zeatz eta meatz edestea bururatu jat, un'engoentzat jakingani asko dagozelako or eta gure erriaren eta eleizearen edestirako lan ongarria egingo dodalakoan. Langundti begist lan onetan danaren eragille dan Aita Onak.

Edesti onetan ez neuke iñor irainclu gura eta, orrexegajtik. izen batzuk eta jakin-garri batzuk ixilpean geratu bearko dabe.

Dana dagoala Jaungoiko Aita onaren eskuetan esan dogu eta ori benetan sinislen dot. Berak aukeratu dau ni mundu onctara etortcko aberria. sasoaia, jatorria. gura-soak eta dana. Bere ardura maiagarri ati pozgarria da niretzat.

1927n. urteko zemendiaren amazazpigarren egunean ekarri nindun nire ama onak ludi onetara. Egtin orren arratsaldeko)au ta erdietan jaio nintzan,

Gamiz da nire jaiote-enia eta Uribarri nire jaiote-etxea.

Gamiztik Fika'rantza goazela, Fika'tik ur-urrean. aldatxu baten dago Uribarri. Gnre aidi onetan biz.Meku bi ditu etxe onek eta goiko aldean jaio ei nintzan ni.

Etxe onen izenak, Uribarri, itxura baten erri barri bat esan gura dau, baiña beste toki-izen batzukaz alderatu ezker, uri orrek aldapa esan nai dauala da nire eritxia.

Nire aita Olazar eta Erkoreka'tar Julian izan zan eta nire ama Uribe ta Abio'tar Petra. Aita Arrieta'koa zan, Mostorio edo Monasterio deritxon etxean jaioa eta ama Uribarri bertakoa.

Ezkondu-aurrean itun bat egin eben eskribauaren aurrean eta eskuetan daukat agiri ori eta ara zer agertzen dan: Amak zazpi milla ta bosteun pezeta ekarri ebazan dirutan, altzaritan eta jantzitan iru milla ta bosteun pezetaren balioa eta ezkontza-sari edo dote lez bi milla ta bosteun pezeta. Orrez gaiñera, Uribarri etxerik erdiaren gozamina eskintzen dau amak, bere gurasoetatik azkenengoa il eta urte bi igaro arte. Errenta lez amak sei anega arto eta anega-erdi indaba emon bear eutsozan amamari. Aitak, bere aldetik, ezelako beste ondasunik ez ebala agertu eban eta zazpi milla ta bosteun pezeta dirutan ekarri ebazan. Eta azkenez agiri onetan "alkar-poderoso"⁵ deritxona egiten dabe.

Aitaren eta amaren ezkontzea, 1919lco jorraillaren lenengo egunean ospatu zan Gamiz/en. Entzunda daukadan lez, egun orretan ezkontzea ospatu zan, baiña beste egun baterako itzi zan ezkonduen bedeinkapena edo estalkia ezartea ⁶ "belaziñoa". garizuma-alclia zalaJco.

Or dukaguz ba, aita eta ama Uribarri baserrian, amaren ama zan Pilar'egaz bizi izaten. Laster jaio zan euren lenengo alabea. Mª Angeles zala uste dot onen izena, baiña egun gitxi barruan il egin jaken alabatxua. Amak beli gogoratzen eban onek itzi eban utsunea etxean. batez be amaren laguntzarako.

Arrezkero urtebirik urtebira jaioten dira semeak: Lenengo Tiburtzio, au irurogei urtekoa zala il zan. 1981 'eko abenduaren 3'an eta emen bizi jakuz beronen emaztea Mari Carmen Bilbao eta lau seme-alaba.

Bigarrena Zelestino izan zan eta au beronen emaztea dan Paulina Aurrekoe-txea'gaz bizi da. Semea ta alabea daukez.

Uribarri jaiote-etxea.

irugarrena Agustin izan zan eta au 1938'ko orrilaren 3'an il zan, amabi urtekoa zala, bide-zabaleko ezbear baten ondorenez.

Laugarrena izan nintzan ni. Nire jaiotzaez zan izan erreza. bein baten amak esan eustanez. Aina gaisorik eta txarto il-aurrean, egoala auxe esan eustan:

-Semetxu! Zenbat lan emoten dautzudan zartzaroan!

Eta nik esan neutson:

- Bai, ama, olantxe da mundua. Neuk be zeuri emongo neutzuzan nekeak eta loirak!

Berak erantzun eustan;

-Bai ori be egia da. Zu seme gatxa izan zara.

Gero beste iru izan ziran sortuak gure sendian, baiña ez eben mundu onetako argia ikusi, nme galduak. aborto'akizan ziran. Amarentzat erditzeak. antza. arrisku-garriak ziran.

Jarraitu baiña len. zillegi izan bekik nire izen-abizenak aztertzea. Aitarenak: Olazar, Erkoreka, Garai, Markaida. Amarenak: Uribe, Abio. Uribani. Lanauri.

Olazar abizena Muxika'tik etorria da. Anai bi etorri ei ziran erri onetatik Arrietara eta Mungia-inguruan ain zabal aurkitzen dan Olazar abizena orreitatik zabaldua da, guztiok gara senide.

Abizen onek antxiñakoa dan oJea adierazten dau. Gure aurretikoak: olagizonak eta olandrak ziran. Ba-diño esakun zar batek: "olagizonak eta errementariak, praktxu zarrak eta begiak "gorriak".

Iñoz bururatu jat nire odola RH+ dan ezkeri-i- ori ez ete dan olagizonen ezaugarria, antxiñako euskaldun nekazarien gaiñera etorri olagizonen ezaugarri. Billaketak egin bearko dira.

Uribe da bigairen abizena eta Uribarri amaren iaigarrena. Abizen bi oneik ba-dauke alkarregaz zeikusia. Uribarri etxearen izena zan eta etxe beratan bizi zan jabeak abizen ori eukan. baiña semerik ez, iru alaba baiña ez! Ori dala-ta "Uribarri" abizena dauan bategaz ezkonduko zan alabeari eskiñi eutson etxeguntza. Baiña ezin aurkitu izan eben abizen ori eukan senargairik. Egun baten alaba zarrenak esan eutson aitari:

-Ez dogu aurkitzen "Uribarxi abizena dauan senargairik. baiña bai Uribe daukana. Ez dautsu bardin?

Etxeko jaunak onartu eban Uribe abizena eta or galdu zan betiko gure senditik Uribani abizen edena. beronen ordez Uribe artzeko.

Erkoreka abizena Larrauri'tik etoiria da eta onetzaz ez daukak zer-esan aundirik. Bai. oster, Abio nire laugarren abizenari buruz. Nire amama zan Abio'tar Pilar. andra zurra ta bizia. Gamiz'ko Asaburu baserrian eukan aizta bat. Au eta onen ondorengoak be bumz argiak eta biotzez biziak izan dira: Asaburu'ko Anton, Ugarteko Agustin, Etxebarritxu'ko Gregori... Abio onein jatorria Mungia'n, Markaida deritxon auzoko Bengoetxe basenian aurkitzen dogu.

Antxe bizi zan Zeleslino amamaren nebea, amerikano aberatsa. Onen azken-naia zala-ta gorabera batzuk izan ziran sendjan.

Jaio ta urrengo egunean Gamiz'ko Ander Deuna'ren panokian baleafu ninduen. Bastegieta'tar Jaun Jose abadea izan zan bateatzai. Abade cgin nintzanean esku-ttza egin ncutsan eta erantzuna be artu neban.

Baieo-lekua eleizearen atzeko aldean egoan. alboko toki baten. Sarrican joan izan naz ara nire bateo-egunean "sinisten dot" otoitza esateko. Gero andik atera egin eben ponte-ania eta orain cleizearen aurreko aldean dago. Ponte-arri ori nitzat garrantzi aundio-koa da. antxe esaten dot noizean bein kredoa eta beti itzaltasun aundiaz begiratzen dausat.

Aitabitxi Uribe'tar Martin izan zan. Uribaldi baserriko etxagun-gaia. lengusua, eta amabitxi Bilbao eta Bilbao'tar Emeteria. Au. bateoa ospatu ta egun gitxi barruan Arjenlina'ra joan zan eta sarritan idatzi dausat. erantzunak artu be bai. 11 zan berau, baifia bere ondorengoak oraindiño be gabon-z. orionak bialtzen daustez.

Bateo-eguna ez daukat nik aitzuteko. Egia esan, askoz ohea litzake gomutapena norberak bizi izandako ospakizuna ba'lilz. baiña oitxe agertzen da Jaungoiko Aita onaren lcnengo deia.

La vida es un gran proyecto y una gran aventura, pero no una casualidad. En este proyecto aparece la mano de Dios Padre Bueno. Voy a tratar de exponer paso a paso esta aventura, como la recuerdo, para la uistoria y como informacion para los que nos siguen en el rodar de los siglos. No quisiera en este relato ofender a nadie, Sin duda, la discrecion me obligara a silenciar nombres y sucesos.

Quiso Dios que naciera en este lugar, dentro del Pueblo Vasco el 17 de noviembre de 1927, a las cuatro y media de la tarde, Gamiz es mi pueblo y Uribaldi, cerca de Fika, es la casa donde naci'.

Mis padres, Julian y Petra, se casaron, previas capitulaciones ante notario, el 1 de abril de 1919. La mayor de los hermanos fue una niña que murio a los pocos dias, luego nació Tiburcio que murio en 1981 y su esposa y sus cuatro hijos viven entre nosotros. El siguiente es Celestino que vive con su esposa y sus dos uijos. El siguiente fue Agustin que niurid el 3 de mayo de 1938 en accidente a los doce años. El cuarto soy yo y despues debieron de existir dos o tres abortos.

Los apellidos del Padre eran Olarar, Erkoreka, Garai y Markaida y Jos de la madre Uribe, Abio, Uribaldi, Larrauri Uribaldi es el apellido que corresponde al toponimo de la casa, pero al no tener descendientes varones y no poder encontrar las hijas esposo con el apellido Uribaldi, aceptaron, por fin, el apellido Uribe.

Al dia siguiente del nacimiento me bautizaron en Gamiz.

Nire gomutaki onein barruan sarritan agertzen dira sendi edo familiaren gorabek-
rak, baiña ementxe labur eta zeatz agertu gura dodaz guztiak batera.

Seme-alaben artean zarrena izan zan neskaxua ume zaia il zan eta Agustin anaia
12 urtekoa zala. bere lekuan esango dodan lez, eia orrelan iru anai geratu gara.

Diburtzio. Zelestino ta neu. gurasoakaz batera sendi-bizitza bizi izateko.

Zarrena, Diburtzio gaztetatik agertu zan kanpo-zale, etxetik joan zan ela arotz-lan-bidea ikasi eban Olabbarri'ko Elgezabal'dar Juan'en aroztegian, gero, 16 urte ingumkoa zanean. Eibar'era joan zan arotzdana egiteko. Gero soldadutza luzea egin bear izan eban eta Urdujiz'era tgaro zan an zerrea ipinteko. Antxe aurkitu eban Bilbao'tar Mª Karmen emaztegaia eta ezkondu egin zan. Andik Elorrio'ra joan zan zurgintza laneanjarraitzeko. Bere lan-lagunari saldu eutson zerrea eta Miranda'ra joan zan autobus bat erosita. Urte batzuk baru barru etorri zan Urduliz'era eta etxe barri bat egin ondoren dendea ta tabernea ipiñi ebazan. batera Gatika'n aroztegi bat ipiñi eta lan orretan jarraitu eban. 60 urtekoa zaJa il zan. Lau seme-alaba itzi dauz: Diburtzto, Jazinta Patiño'gaz ezkondua; Txaro, Bilbao'tar Unai'gaz ezkondua; Iñaki, Bilbao'tar Mª Karmen'egaz ezkondua; Mari Karmen, Ikaza'tar Xabi'gaz ezkondua,

Bigarxena. Zelestino, eskolan ikasten ona izan zan, baiña aitagaz eta amagaz etxean geratu zanetaAurrekoetxea'tar Paulina'gaz ezkondu. Seme-aJaba bi daukaz: Martin. Astrid'egaz ezkondua eta ltziar, Zarautz'en ezkondata bizi dana

Irujarrena, neu, amar urtekoa nintzala etxetik urten eta abade egin nintzan eta sendiari esker ona agerluz, emen idazten dodaz neure goraberek.

Aita zartzaroan ez zan ain osasuntsu ibilli. unoreak, zan-estua ta abar eukazala eta uste-uste barik, 1960'ko bagillaren 15'ean il zan, solotik etxera ondo-ezik etorri ta betngoan. Ama be baseiri aietan bizi zan azkenengo bost urteen aurretik eta urte oneik neugaz igaro ebazan Zeanuri'n. Gaiso luze baten ondoren, 1978'ko zezeillaren 24'an il zan Zeanuu'ko abadeetxean. Gurasoen gorpuak Fika'ko illerrian dagoz obiratuta. Eskerrak baiTiro nire sendiari biotzez,

Orain ondorengo gazteak eta "umeen umeak" pozik doaz auiTera eta gu euren pozera bizi gara.

Fika 'n: Lenengo ikastetxea.

Xabi ta Mª Carmen (Ezkontza)

Iñaki ta emaztea, anai zarrena ta emaztea

Sendia meza barrian. Aurrean, aita ta ama. Atzean, Zele, Mª Carmen eta Dibur.

Iñakiren ezkontzan

Iñaki lobeia, seminarioan ikaskidekaz.

II ATALA: URIBARRI, ANAIK, LENGUSUAK, FIKA,
ESKOLEA, ELEIZEA.

Uribarri baserria zan gure jaiote-etxea eta antxe igaro genduzan. sendi iez, nire bizitzako lenengo sei urtean, gitxi gorabera.

Amama, Pilar, zan an etxearen eta solo batzuren gozamina eukana eta gozamen orren babespean bizi giñan gu. Bizileku biko etxea zan lez, alboan etxaguna, Biktoriano osabea, bizi zan eta onek be bizileku ori Martin, nire aitabitxi zan semeari itzi eutson eta osabea bera, Mariano bere semeagaz, aurreko bizileku txiki baten bizi zan.

Amak beste aizta bat be ba-eukan eta au Derio'ra, Euliene deritxon Aldekone auzoko baserrira ezkondu zan. baiña ezkonbarri zala il egin zan. Bere senarra eta emazte barria izan ziran nire meza-barrian. Amaren beste neba bi, Eleuterio ta Balentin. Amamak bere azken-naian neba oneitariko bakoitxarentzat 250 pezeta itzi ebazan, eurak ona etorten diranean emotekotan, baiña ez dira sekula ona agertu eta zoritxarrez, ez dogu eurakaz sekua artu-emonik izan. Ba-ditugu ba Ameriketara ezagutzen ez doguzan senideak.

Ameriketara joate au aztergarria da: Uribarri baserri osoa osaba Biktoriano'ri emon jakon lez, beste neba-arrebak non edo an aurkitu bear izan eben lana eta onen ondorena dan ogia. Orregaitik joan ziran, geiago ez etorteko. Benetan samiña jat eurakaz ezelako artu-emonik izan eza.

Lau anaiak bizi izan giñan ba Uribarri'n amamagaz, eta gurasoakaz nik sei urte bete arte, eta nire anai zarrena ni baiño sei urte zarragoa dan ezkeru, amabi urtetan bizi izan zan egoera onetan. gozamean.

Gauza gitxi daukadaz gogoa sei urte oneitan Uribarri'n bizi izan genduan urte orreitatik artzeko. Beioaz emen batzuk.

Mariano Jengusua gaisokia zan, esaten ebenez, bularretiko gaisoa (tuberkuJosis) eukan eta gure sendi osoa egoan arduratuta gaiso ori nastauko ete jakun. Fika'ko abadeak be iñoz esan eutsen gurasoi arazo orretan kontuz jokatzeko. Bildurgarria zan izan be aldi aretan gaiso ori. Mariano au gudaritzan egoala il zan.

Bein baten, osaba Biktoriano eizan ebillala, etxean lau anaiok eta Lengusuak jan-aldi bat egitea erabagi gendun. Artu genduan urdaia eskegita egoan lekutik, sartu burduntzian eta suaren gainean ipiñi ondoren taloagaz koipetsua egiten asi giñan. Bat-batean ate-zaratea entzun gendun. Osabea etorren eizatik. Guk burduntzia ta urdaia baJdaperu sartu genduzan eta taloa azpirean gorde. Osabeak ez eban ezeren susmorik artu, baiña katu madarikatu batek balda-azpitik urdaia atera eban

burduntzi ta guzti. Asarretu zan osabeaeta agirika bildurgarria egin euskun. Mariano bere semeari agirika baiño zerbait geiago: Mariano! Makauben!

Etxearen bestaldean bizi ziran lengusuakaz izan genduzan artu-emonai buruz ez dot ezer gogoratzen. Orduan edo gerorxuago, Martin nire aitabitxi Fika'n dan Azilloa'ko Felisa'gaz ezkondu zan eta beti izan doguz oneikaz eta onein seme-alabakaz senide-aitu-emon onak.

Uribarri baserria izatez Gamiz da, baiña Fika'tik askoz urrago dago. Orregaitik, Uribarri'n bizi giñan arlean. Fika'ra joaten giñan eskolara naiz eleizara.

Gamiz eta Fika, ni jaio nitzan urte inguruan bat egin ziran erri lez. baiña eleiza lez banan jarraitzen eben. Oraintsuago gure inguruko etxeak parrokiak Fika izatera aldatu dira, baiña nik parroki zaletasuna Gamiz/eri dauosat eta Gamiz'ko illerrian daukat artuta nire illobia izango dana.

Lenengo sei urte oneitan ba, Fika'ra urreratzen giñan artu-emon guztietarako.

Fika'ra joan nintzan irakurten, idazten eta kontuak egiten lenengo urratsak emoteko. Eskolea eleizpearen ondoan dagoan etxe zarrean egoan. Plaza-aldetik sartzeko mailla batzuk igon eta an dagoan arelo aundi baten izaten ziran gure ikasketak edo olako zerbait. Neska ta mutil batera. Gure maixua Pinuaga'tar Lorentzo zan. Frunjz'tarra. Ez euskun gauza aundirik irakalsi. Erdi-erdian. mai baten ostean, lo egiten eban sarritan eta itxartulen zanean, ikasleen artean astrapala aundia somatzen eban lez, makilla bat eskuan artu eta guztiak banan-banan jotzen ginduzan. Bere alabak be an ziran eta uste dot oneik be jotzen ebazala. Gu maj baten inguruan batzen gintzazan taldea eta geure artean ikasten gendun irakurten. Gogoan daukat liburuan lenengo itzak oneik zirala: "Pan, sopa, panadero. azucarero..." Baiña onek irakurteko "eme con la a ma" ikasi bearko zan.

Maixua euskaiduna zan baiña eskolan ez zan ezer euskeraz egiten, Olakorik ez jakon iñori bururatu be egiten.

Eleizan kri.stiñau-ikasbidea ikasten gendun. Ez daukat gogoan Goikoetxea'tar Daniel baiño beste abaderik eta gogoratzen dodan gauza bakarra. egun baten eleizpean ogia ta txokolatea emon euskuzala da.

Misiñoi batzuk be gogoan daukadaz: Eleizea bete-beterik. abesti ederrak, jesarlekurik ez egoan lez. gu beian jesarrita, lenengo misiolari on bat aginduak azaltzen eta gero beste bat, au gogorragoa. betiko egiak azaltzen. Inguruko errietatik be etorten ziran asko.

Giro orretan igaro ziran bizitzako lenengo sei urteak.

Los seis primeros años de mi vida transcurrieron en el casen'o Uribarri donde naci'. Alli vivimos como familia doce años al arrimo del derecho a usufructo que tenia la abuela Pilar. Muy cerca vivian el tio Victoriano y sus hijos. Al principio en la otra vivienda de la misma casa, pero luego, cuando se caso mi primo y padrino Martin, el tio comenzo a vivir en un casita delante de Uribarri. Tainbien en usufructo.

La madre tenia una hermana que se caso a Euliene en el barrio Aldekone de Derio, pero murio pronto. Otros dos hermanos de la madre, Eleuterio y Valentin, emigraron a America y, por desgracia, no hemos vuelto a saber nada de ellos. En el testamento de la abuela hay 250 pesetas para cada uno de ellos, si vuelven, pero, como digo, no volvieron.

Muy poco es lo que recuerdo de estos seis años: la casa, un gallinero delante, unos perales hermosos (Orandilla-madariak...)

Recuerdo que el primo Mariano, hermano de mi padrino, era enfermizo y se decia que era tuberculoso, enfermedad *temible* en aquellos *tlempos*. Nos recomendaban que tuvieramos cuidado para evitar contagio. Incluso el cura aviso a los padres. Nuestro primo Mariano murio en la niilicia.

Una vez que el tio Victoriano salio de caza, entre hermanos y primos tratamos de preparar un suculento desayuno, con el tocino y el talo. Al llegar el tio lo escondimos todo bajo el arniario, pero un gato inoportuno descubrio todo sacando el tocino. El enfado del tio Viotoriano fue memorable.

Ibamos a Fika a la iglesia y a la escuela. Recuerdo al maestro D. Lorenzo Pinuaga que nos daba las clases en el edificio que hay junto al portico, en la planta alta. De la iglesia algo recuerdo de la catequisis y de misiones populares.

ILUSTRE COLEGIO NOTARIAL
DE

BURGOS

C O P I A DE LA ESCRITURA DE

Donacion, aportaciones y capitulaciones matrimoniales y poder coraisorio

OTORGADA POR

Los futuros conyuges

Don Julian Olazar y Ercoreca y Doña Petra Uribe Abio y madre de esta iiltima

ANTE EL NOTARJO

Licdo. D, Angel Aklave Larrumbide

CON RESIDENCIA EN MUNGUIA (VIZCAYA)

Dia 28 de Febrero de 1919,

Primero: El futuro contrayente D. Julian Olazar dice que al matrimonio que se propone contraer con su prometida esposa Doña Petra Uribe Abio aporta como capital suyo en dinero metalico la suma o cantidad de siete mil quinientas pesetas...

Segundo: A su vez la compareciente Dª Pilar Abio Larrauri... dona diversos muebles y ropas para su arreo de novia y uso personal que vajan tres mil quinientas pesetas y ademas dona a la misma hija en calidad de dote estimada la cantidad de mil quinientas pesetas... hacer calificacion de dicha hipoteca... contestando el obligado a ello que no puede por ahora constituirla por carecer en absoluto de bienes y derechos hipotecables, pero que promete constituirla sobre *los* primeros que adquiera.

Tercero: La misma donante Doña Pilar Abio y Larrauri añade que dona y transfiere a su citada hija Doña Petra Uribe Abio el usufructo de la mitad indivisa de la casa de labranza llamada Uribarri...

III ATALA: LANDAKO ETXEBARRI (MONTAÑE) EROSIA TA OBETUA.

Aita oso langillea gendun, baiña baita zori txarrekoa be: Arrieta'ko bere jaiote-txean, etxaguna Biktor bere anaia zan eta ez eukan etxeguntzarako eskubiderik. Ameriketara joan bear izan eban eta Arjentina'n egin ebazan urte batzuk. Ez dot uste andik dimtza aundirik ekarri ebanik. Gero, au berak ez eustan iñoz esan. baiña bai beragaz batera taldean joan zan Uriarte'lar MigeJ Fruiz'koak, gaur Zamora'n gotzain dan Uriarte'tar Juan Mari'ren aita zan au, onek esan eustan gure aita beragaz lanean ibilli zala Deustu'ko azeroetan eta aita zala euren dixuzain, zerbait zarragoa zalako eta bere dirutxua eukalako.

Emazte *ona* aurJcitu eban, gure araa, baiña onek be ez eukan etxaguntzarik. Ezkontzako itunera etxeko altzariak, jazkiak eta 3.500 pezeta ekarri ebazan, gaiñe-ra bere ama eta gure amama zan PiJar'en gozamena, 6 anega arto eta anega-erdi indaba ordaintzekotan. baiña ori ta guzti be aidean geratzen ziran, amama ilten zanetik urte bigarrenera gozamena amaitzen zajako. Dana itzi bear eben. Zer egin? Emaztearen dotea be baeukan, 2.500 pezetakoa, baiña ikutu-eziña.

Uribarritik kilometro bat inguruko bidea eginda. baserri bat egoan salgai. Landako Etxebarri zan onen izena baiña inguru guztian Montañe esaten jakon eta aian esaten jako orain be. Bear-izenak eraginda eta zurtasunak otretara bultzatuta, 1922n. urtean, ezkontuta irugarren urtean, baserri au erosi eben. Trureun gizelan lur eukazan baserriak inguruan eta ordaindu-bearrekoa ogeta emeretzi milla errial (9.750 pezeta) Gutzat dirutza oso txikia da, baiña orduan uste zanez, ondo ordaindua da etxaidea.

Asko poztu eban aita "lurraren jabe*" izate onek.

Etxearen lengo jabea Landa ta Eloniaga'tar' Martzeliña zan, baiña errentan emonda eukan etxaldea eta bertan bizi zana Bilbao'tar Hilario zan. Onen alabea da nire bateoan amabitxi izan zan Bilbao'tar "Emeteria. Hilario il zanean, amabitxi Argentina'ra joan zan, len esan dodan Jez, Bilbao'tar Agustin bere senarragaz.

EtxaJdea txarto zainduta egoan, inguru guztia sasiz jantzita. Aberere batzuk eukiten ebezan eta negu-aldian Aitzain giputz bat, Jose.eritxona etorten zan, Frantzisko bere artzain-mutillagaz.

Amari itaundu neutsan bein baten etxearen atzean egoan aritxari zergaitik esaten jakon Frantzisko'ren ariUa. Emon eustan erantzuna gauza bitxia da. Aritz arek enborraren burnan. abarrak zabaltzen diran lekuan zulo bat eujñan eta an oillo batek egiten ebazan arrautzak. Frantzisko artzain-mutiJlak arrautzak an artu eta godiñik

jaten ebazan. Ori jakin ebenean, aritzari Frantzisko'rena ipiñi eutsoen izena.

Ez gintzazan ain arin joan Landako Etxebarri'ra bizi izaten . Gogoan daukat eguna eta orduan ni \$ei bat urteko mutikoa nintzan. Baiña artean aitak lan aundiak egin ebazan an: Etxe-kapelea konpondu, inguruko sasiak kendu, mota guztietako igaledun landarak sartu (sagarrak, ikoak, kerizak, maclariak, melokotoiak...) solo-inguru guztietan matsak sartu ebazan. Gero urte batzutan 2. 000 litro txakoli egitera eldu gintzazan. Geiena etxean eta urte guzlian edaten zan, zati bat urreratzen ziranai emoten jaken, eta urtero barrikatxu bat arrietarra zan eta Mungia'ko Asiloan kapellau zan Lekunberri'tar Jenaro abadeari.

Geroago, gu bertan bizi giñala, Fika'tik bide zabal barria egin zan, inguruko orma zarretatik arriak ekarrita. Guztiok egin gendun lan orretarako, eta lurrean zuloa eginda ura atera zan, etxetik berreun bat raetroa eta eskatzeko arrira ekarri zan ura. Orduan gitxi ziran aukera au euken etxeak. Guda baiño lenago tximist-argia ekarri eban aitak. Ez zan gauza erreza izan ori lortzea. gure etxea bakar-lekua zalako eta urrengo etxera ia km. bat eukalako. Baiña ekin eta ekin Jortu eban. Eta emen kontakizun bat: Tximist-argia ekarri baiño egun batzuk lenago, soloan itaurrean nebillala, aitak auxe esan eustan: Zu. Martin, egun batzuk barru argi barria ekarriko dogu etxera. Olako giltz bat biurtu eta biztu egingo da eta baniro txaramel ori biurtu eta amatau. Ezin ulertu izan neban ori zelan izan zeitekean arik eta ikusi-arte.

Sasiz jantzita egoan inguru aretan lur barriak egin ebazan aitak, etxearen goiko-aldetik eta bekotik. Atzekoaldea baso itzi eban eta aurrean lurak ez eukan zabalerarik. Aurrean ez egoan labea baiño.

Ez dot esan, eta jakin-bearrekoa da. zergailik gure etxe oneri Montañe esaten jakon. Hilario ta Emeteri baiño lenago etxe onetan Santander'eko batzuk bizi ziran, Montaña-aldekoak, eta orregaitik etxeari Montañe esaten eutsoen. Eta zelan diran gauzak, Fika'rantza goazela azkenengoa dan soloari Malatierra deritxo eta Fruiz'erantza goazela azkenengo baso-zatiari Kanpolibre. Gu iñoz ederarik entzunbakoak giñan eta izen orreik euskera zirala uste izaten gendun.

Landako-etxebarri (Monlañe)'ra bizi izaten joateak, beste aldakuntza bat ekarri eban guretzat: Fika'ko eskolea ta eleizea itzi eta Gamiz'kora joaten astea. Au da urrengo atalaren gaia.

Nuestro padre era muy trabajador, pero no muy afortunado. En Arrieta fue segundon y por ello tuvo que emigrar a Argentina. Al volver de allí, creo que con muy poco caudal, entro a trabajar en Aceros de Deusto juntamente con Migel Uriarte que era Padre del actual Obispo de Zamora D. Juan Maria. Migel me conto estos detalles pues al padre 110 le gustaba hablar de sf mismo a sus hijos.

Su futura esposa era tambien segundona. Aporto al matrimonio muebles, vestidos y 3, 500 pesetas en dinero y ademas una dote de 2,500 pesetas. Y el derecho a usufructo de la casa donde vivia con nuestra abuela hasta dos años

despues del fallecimiento de esta. Pero en un futuro no muy lejano nuestros padres, con sus cuatro hijos se verian sin techo.

El año 1922 a los tres años de casarse y cuatro antes de que yo naciera, compraron el caserío llamado Landako etxebarri o Montañe. Pagaron 9. 750 pesetas, que para aquellos tiempos era una cantidad considerable.

A lo largo de años hizo nuestro padre una labor inmensa adecentando la casa cuyos campos no producian apenas otra cosa que zarzas: Adeciento el edificio, planto toda clase de frutales (perales, cerezos, manzanos, melocotoneros, higueras) en todas las huertas o alrededores. Plantó muchas vides en torno a las huertas (sacabamos 2000 litros de chacoli para consumo), labro tierras para cultivo... Y antes de la guerra de año 36 habia logrado construir una carretera a Fika, instalar agua corriente por cuenta propia y traer el alumbrado electrico Verdaderamente era emprendedor y trabajador.

Ez daukagu etxea erosi zaneke idazkirik, baiña etxe au aitak Zelesiino anaiari emon eutsaneko agiritik artzen doguz jakingarri oneik:

TTTULO.- El de compra a Doña Marcelina Landa y Elorriaga con el consentimiento de su esposo Don Tomas Larrondo y Asla, segiin escritura otorgada en Algorta a cinco de enero de mil novecientos veintidos ante e) entonces notario de aquella residencia D. Leopoldo Lopez Urrutia...

VALOR.- La casa tiene el licjuido imponible de 128 pesetas y sus pertenecidos... el de 2. 269'27, valorandose la finca en conjunto en ochenta y tres mil pesetas.

IV ATALA: GURE ETXETIK IKUSPEGIAK, AUZOAK,
BIDEAK, ERREKAK, DOMEKAK.

Edertasuna kontuan artzeko, norberaren barruan orretara dagoan jokerea biztu eta azaldu egin bear da. Ori ez da berez sortzen. Gure ume-denporan eta gazte-denporan ez eban iñok gugan egin lan ori. Orregaitik ez dogu iñoz itaundu Landako Etxebarri edo Montañe toki ederrean dagoan ala ez. Orrek ez eukan guretzat garrantzirik.

Baiña urteen joanean eta beste lurralde asko ikusi ondoren, gure etxea dagoan ingurua benetan ederra dala konturatu dogu. Begiratu dagigun dana, urriñetik urrera.

Etxetik apur bat gorantza igon ezker, Urkiola-mendiak esaten dautsegunak ikusten dira, atx biziak eta garbiak, eta euren artean Anboto aundia. Urrago daukaguz Oiz eta Bizkargi mendiak, mendi lodi ta biribillak, mendi zarrak edo atxik iñon agiri ez dabenak, baiña mendi politak. Urrago dago Bizkai-gana, gudaldian Mungialde guztiari begiratzeko FrancoTc aukeratu eban menditxua, Errigoitiko MeLxika'tik urrean. Eta ezkererantz goazela Sollube ederra daukagu. gaur telebistaren bidal-gailluak gaifian dauzala. Mendi zapala au be, itxasotik gure ingurua banatzen dauan gaillurra. Eta ezkererago beste mendi polit bat, jata oso polita, erpiñean iru txuntxur dauzala, eta gagozen lekutik iru txuntxur orreik bardin bardiñak ikusten diraia. Eskuz egindako marrazki bat dirudi. Beste toki batzutatik iru txuntxurak ez dira ikusten, nondik dan bat edo bi baiño ez. Iru txuntxur orreik antxiñako kraterrak dirala esaten dabe, baiña benetan antxiñakoak izan bear, mendi gazteen ezaugarri dan atxik iñon ez dalako ikusten. Eta eskerrerago an Urduliz-inguruan Santa Mariñe menditxo polita ikusten da, itxasoa ikustea galazoten dauan menditxu polita. SortaJderantz begiratzan ba'dogu, Berriaga ospetsua daukagu aurrean eta ur-urtean, mendi txikia ta zapala. eta. jarraipen lez, gudarako eta Bilbao zaintzeko izan zan "burdiñezko garrikoa" bere gaiñean euki eban Gamiz mendia, gero Urrezti, Atxispe, San Pedro atxa.

Menditxu politak guztiak eta gure biziagaz urteen joanean artu-emon bereizi bat dauken mendiak/'mendi maiteak".

Gure etxea bakar-bakarrik dago, urrengo etxera kilometro bat baiño geiago dala. inguruan zugatzak dituala. Guretzat ez da iñoz izan bildurgarria, ez da iñoz lapurrik urreratu bertora, naizta aitak beti zizpa bat etxean euki, ba-da-ezpadan. Beti izan dogu ate-aurrean txakur aundi bat katez lotuta. Gogoangarria guda-aurrean euki genduan txato-txakurra. Iñor etxera urreratzen zanean laster asten zan ausika, nasaiaigo edo estuago, arriskua zelako zan edo ur ala urrin egoan jakiteko.

Auzokoakaz artu-emon gitxi eukiten gendun. bear-bearrekoak baiño ez. Asarrik be ez iñogaz baiña ez eta adiskidetasun larregirik be. Ondo genkizan alkarren barriak eta akatsak. Ondo laguntzen geuntson alkarrari ordu ta egun larrietan, esaterako gaiso-aldi aundietan eta, batez be, illetetan.

Fika'tik gatozeia. lenengo etxea geure jaiotetxea dan Uribarri dogu, gero Elorreta ta Arrana ta Elortatxu. Etxe oneitan izan diran zarrak. Gregorio ta Benita Elortatxukoak. Esteban eta Anastasi Arrenakoak, Uribarriko Biktoriano osabea eta Martin eta Felisa lengusuak. Bideixe'ko Joane sakristau izan zana ta Salume bere emaztea, aiztu eziñeko lagunak doguz bizitzan.

Mendia bitarte dala. Fruiz'erantza, Gomoa'ko errotea. Gamizko ibarreko etxeak... Baiña artu-emon geiagokoak zirak Kafranga ta Kafranga-etxebarri. Agarre. Arantzolo aurrekoa ta atzekoa, *Duone*. Etxezuri. Kaperja goikoa ra bekoa, Amuni, Elxebarri. Etxe guzti oneitan bizi ziran gure auzokoak ziran gizonak ela andrak. gazteak eta umeak.

Eta etheen artean bideak aitatu bear doguz. Aspaldion bide barriak egin dira. baiña gure ume-denporan bide gitxi eta txarrak ziran. Gamiz'tik Fika'ra dagoan bide zabala beti ezagutu dogu eta gu txikiak giñala egiñak dira Bidetxetik gure etxera dagoana eta Fikatik Uribarri'ra doana. Ba-ziran gurgide zarrak be, esaterako gure soloen alboik joian Fika'tik Fruiz'erakoa. Au geure denporan galdu zan eta solo biurtuta dago. Beste gurgide bal Diatxetatik (Diatxak gure lurretatik urten eta Tbarra'rantza sartzen dan lekua da) Fika'rantza barrenetik. baiña au be galdu egin zan. Bidezabalak egin ziranean, erri-bideak edo gurgideak gaidu egin ziran.

Gogoratu dagiguzan labur-labur, gogaikarriak ez izateko, erreka. Erreka txiki-txikiak dira eta gaur *enago* baiño txikiago biurtu dira, elxeetan ur geiago artzen daiako-edo. Bat gure etxearen Gamiz-aldeetik doa eta onen gaiñetik igaro bear izaten gendun Gamiz'era joateko. Neguko euriteetan aundi biurtzen zan. bildurgarri. Beste erreka bat gure mendi-muiñoaren Fruiz-aldeetik doa eta gero biak bat egin da Mungia'tik Plentzia doaz urak. Errekatxu orreitan errota asko dagoz . Gure errotea Gomoa'koa zan eta ara eroaten gendun urtero artoa eioteko eta taloak egiteko naiz abereai emoteko urun gozoa ekarleko.

Biztanle-moltzoa orren bestean banatua izanik. alkar-bizitza naikoa urria zan. Esaterako. domeka arratsaldeetan jolas-aldiak izateko, auzoko umeakaz batzen giñan. bide zabalean goitiberakaz ibilteko, udaldian errekan uger egiteko, anndjago egin giñanean pairokira joan bear izalen gendun kristiñau-ikasbidean eta aitatsaldeko eieizkizunean (errosarioan) kideko izateko. Etxean noizean bein txakur-txiki bat edo txakur-aundj bat *emoten* euskuen zerbait ero.steko. Bide batez. goizean eta airatsaldean aita esnea eroan bear izaten eutson esne-saltzailleari eta gure ardurea izaten zan larrain utsak elxera ekartea. Ez jat aiztuten Eustakio esnedunaren umore txarra. Gizona beti etorten zan asarretuta. zergaitik edo agaitik.

Giro orretan igaro zan gure ume-denporea. Ez geunkan pozbide aundirik, baiña geiago ez gendun eskatzen eta zoriontsuak giñan.

Aunque vaya a resultar mas o menos aburrido, creo que es de justicia recordar algo de la naturaleza que nos rodeaba y de las diversiones infantiles.

Hemos nacido y crecido en un entorno natural bellissimo, pero sin saberlo. En los primeros años de nuestra vida no considerabamos valor la belleza natural. Desgraciadamente nadie nos hablaba de eso, nadie nos educaba en eso.

Landako Etxebarri (Montaña) es un lugar bellissimo. Subiendo hacia Fika, a la cumbre, vemos en la lejanía lo que llamabamos "montes de Urkiola", con el Amboto. Mas cerca Oiz y Bizkargi, montes humildes y bellos. Mas a la izquierda Bizkai-gane, desde donde Franco controlo la guerra en el valle de Mungia y la mole gruesa del Sollube que hoy sostiene la antena de television y nos separa del mar. Y muy cerca, mas a la izquierda, el bell'simo monte Jata con sus tres cumbres, restos de tres crateres. Desde este lugar se ven las tres cumbres pequeñas, juntas y exactamente iguales. Es un monte de admirable belleza, al menos desde algunos sitios. Y viene luego Santa Marina en Urduliz bello tambien. Y hacia el otro lado, Berriaga desde donde partia el Cinturon de Hierro para defender Bilbao, seguido de Gamiz-mendi, Urrezti, Atxispe y Pefia de San Pedro. Son todos montes poco altos y bellos.

Nuestra casa es solitaria, a un kilometro por lo menos del vecino mas cercano. Todo rodeado de arboles de todas clases. Pero no nos daba miedo el vivir alli, sin mas proteccion que el perro chato que teniamos en el portal de la casa y avisaba la llegaba de cualquier extraño.

Pequeños riachuelos rodean la colina, riachuelos que crecen con las llluvias de invierno hasta ser temibles.

Nuestros domingos eran muy sencillos, sin mas juego que la goitibera o nidos de pajaros. Ya de mayorcitos a la parroquia para catequesis y rosario. Pero no pediamos mas, eramos felices.

V ATALA: GAMIZ'ERA: ESKOLEA, PARROKIA,
JAUNARTZEA, SENDATZA.

Landako Etxebarri (Montañe)'ra bizi izaten joan giñanetik laster asi gintzazan)au anaiok egunero Gamiz'ko eskolara joaten, lenengo goizean eta gero arratsaldean, eguen analsaldeak aske genduzala, baiña ez zapatuak. Bidea kiiometro bat baiño geiagokoa da, bi urrago.

Eskolea Taberna Zarra deritxon etxearen barruan egoan, aurrez begiratzen dau tsagula ezkerreko atean. Ikasleak mutillak gintzazan, irurogeitik gora, eta irakasle bakarra Arenaza ta Pagaldai'tar Ignazio, giputza, Eskoriatza'ko semea. Orduan mutil gaztea zan eta geroago Mungia'ko neska bategaz ezkondu zan.

Niretzat eta nire anaietzat ez zan gogorra izan, baiña ikaskide asko gogor be gogor artzen ebazan, bai berbaz eta bai egitez. Geuk eroan bear izaten gendun geu joteko sarte. Ez jat aitzuten sarta oneri azaJa kendu eta berakatzagaz igortzi ezkerro, legortzen zanean lenengoz jotean apurtzen zala.

Irakaslea euskalduna zan eta euskalzalea be baietz uste dot, baiña bein baten baiño ez euskun euskeraz berba egin eta izan zan ikasteko gogoia guri emoteko. Etxean bere aitak sutondoan zeJan eukiten eban ikasten, esan euskun. Ule batzuk dira irakasie au il dala.

Guda aurretik asi giñan eskolara joaten eta guda eldu zanean ikaskide batzuk Frantzia'ra joan zian erbesteratuta. Orrelan Bengoetxea'tar Karlos gero abade egin zana eta Jose Luis onen anaia cta Ormetxeko Jose Orue. Guda-aurre onetako gomutaki gitxi geratzen jataz. Gudaostekoak batzuk bai: Goizetan biñan-biñan alkarren atzean giñaiia "Cara al Sol" abesten gendun, eta arratsaldeetako ekiñaldja asteko "Por Dios por la patria y el rey", azkenean Viva España. Beti besoa goian genduala.

Gure artean gudea igaro eta urteagarrenean. bagillaren 13 inguruan, Mungia'ra eroan ginduezan España'ko banderea eskuetan genduala, oñez, "a\$katasuna"ren urteagarrena ospatzeko. Antxe ikusi neban aundikiro gero gure bizitzan ain ospetsu izango zan Lauzurika ta Torralba'tar Jabieu gotzaiña, Gasteiz'ko Gotzaindegian Apostolu-Zaintzaillea zana. Beragaz batera ministro batzuk, Gallartza bai beintzat. Kale apurluen edo erdi apurtuen artean, apurtuta egoan eleizatik urtean izan zan itzaldia. kurutze-bidea eginda gero. Gure gurasoak be an izan ziran, erdi-beartuta eroanak. zaiantza barik. Ez daukat gogoan gotzaiñak zer esan eban, baiña emen eta gero Bermeo'n olako itzak esan ei ebazan: Neu be euskaldunak naz, baiña ez zuen antzera ama txarraren semea.

Guda amaitu baiño lenago irakasleak irakastaldi bereziak ernon eustazan abade-

geitzara joateko. Ondo. Beste ekinaldi batzuk Asaburuko Maritxu irakasle lengusiñak. Dana bear zan!

EskoJako lanagaz batera parrokian kristiñau-ikasbidea ikasi bear izaten gendun. Arratsaldeko ekinalditik urteten giñanerako, an egozan itxaroten abade biak. Arostegi'tar Fermin eta Oñarte-Etxebarria'tar Kristobal, zur eta iñok etxera iges egin ez dagian begira. Batzutan etxerako baimena eskatu bear izaten gendun, itaurrean egiteko eta beiak zaintzeko.

"Dotriña'n itaun-erantzunak ziran liburu txiki bat ikasten gendun buruz, eta azalpen batzuk be bai. batez be jaunartze-aurrean. Gogoan daukat azaltzaille genduan abadea gorri-gorri egin zala bein, "zure zabeleko frutua" berbak zer esan gura daben azaldu ebanean.

Domeketan beti joaten gintzazan goizeko mezara, zortzi ta erdietan

IUean bein egiten gendun autortza ta jaunartzea.

Nire gomutapenen artean ez da agertzen noz asi nintzan mezak erasoten edo monagillo egiten.

Lenengo Jaunartzea zortzi urtekoa nintzaJa egin neban, 1935'ean eta D. Fermin abadeak egun orretan txokolatea emon euskun eta lauki baten ipinteko gomutaki bat be bai. Jakiña, ez gendun izan jazki bereizirik, eta ez jatordu bereizirik. Urte latzak ziran areik.

Urte orretan, gitxi gorabera, etorri zan parrokira Artzain- Tkustaldia egitera Muxika ta Urrestarazu'tar Mateo gotzaiña. Gotzain au sarritan gogoratu bear izango dogu geroago. Ikustaldi orretan aitu gendun orduan sendatza esaten jakon sakramentua. Orretarako ez genduan izan gertakuntza bereizirik.

Una vez instalada nuestra familia en su nuevo nido de Landako Etxebarri o Montañe, pronto comenzamos a acudir a Gamiz que estaba casi a dos kilometros. Ibamos mañana y tarde, volviendo a casa para comer. Los cuatro hermanos asistimos con puntualidad a las clases que daba D. Ignacio Arenaza en el edificio Taberna Zarra, en la puerta de la derecha. Acudíamos mas de sesenta niños. Las niñas tenían otra escuela.

El maestro fue bueno para nosotros, pero recuerdo que maltrataba mucho a los niños. Era gipuzkoano, de Escoriaza, pero en todo ei tiempo, tanto antes de la guerra como despues, solo recuerdo haberle oido una vez hablar en euskera.

Despues de la guerra cantabamos formados y ante la bandera los cantos patrioticos y falangistas: Cara al sol, Viva España, Por Dios, por la Patria y el Rey, Soy valiente y leal legionario

Recuerdo que en el aniversario de la "liberacion" fuimos a Mungia con la banderita en Ia mano. Alli vimos al obispo Mons. Lauzurika que presidio un Via Crucis entre calles destrozadas y tuvo un memorable discurso junto a la iglesia dinamitada.

JOLASAK-JUEGOS

gradecemos la presente colaboración a nuestro querido y buen amigo don Martín de Olazar y Uribe, sacerdote de Mañón e hijo de la Antieglesia de Gariz, quien hizo una amplia visión de los juegos de niños que, a los 40 años, compartía en su infancia con otros chicos de Gariz.

AURKEZPENA-PRESENTACION

Urteetan aurrera geuzezok une-denporako geuzak pozik eta umeséz beterik gogotatzen duguz, eta une-denporako geuzen ainean, zelan ez, orduan egiten genduzan jolasak.

Nik, beintan, puzez eta umeséz beterik gogocetzen diblaz esta Gariz neuz ematen kenditara genatu dātezan adizten dotaz emoz.

Jolas orrietan, ariaman arianda agri da eta jolas pobit onetik egiteko, ezetako erakietarik edo gaurtik ez zan beaz. Orduan diru giti egon egen be la?

Jolasetan enderazko berba batzuk agri dira. Mala, aktarua, fuera, tafia...Ortik atera tes, beaz ba'la, eskolan enderez egit beaz eben marxias, irakatsiak diru la.

Joles lez ez dot sarru, baiñi guda ostean zaletasun arianda izan zan goitaruk betareren aurka ariñka guda egiteko.

Gure adin edo edadekoak izango diru lekoko jolas onetik onelari egiten ziran luezteko, Euzk esan beg e.

Grasara: Se colocaban monedas o chapas en el centro de una de las losas cuadradas del patio (o se marcaba un cuadro en cemento). Se escogía una línea a la que había que acercarse, tirando la moneda o la chapa, y comenzaba la tirada el que más se acercaba. Se tiraba la moneda cerca del cuadro y, por orden, iban tirando de sacar las monedas del cuadro, las cuales pasari a ser, propiedad del que las saca. Cuando no había moneda, se usaban tapas de gasero o apilestadas y se sacaban con chapa de hierro.

Parratikka: En el pórtico parratikka, ante la puerta lateral al borde del hueco de entrada, hay seis losas (la tercera de las cuales es más negra). Allí jugábamos parratikka. Se ponía en el suelo una pequeña piedra lisa y se la golpeaba con el pie, mientras el jugador se mantenía sobre un solo pie (akankel). Así pasaba al cuadro siguiente, pero si tocaba los bordes de la losa, perdía (faltia). Cuando llegaba a la tercera losa, la negra, descansaba, posando los dos pies en el suelo. Luego seguía de la misma forma en las losas siguientes, para descansar de nuevo tras de la última. A

continuación, la suelta, de la misma forma, hasta llegar al lugar de origen. El que realizaba todo el recorrido sin hacer "malá", gana el juego.

Txantelka: El juego es igual al anterior, pero se realiza con tapas de las cagas de cerdías, a las que se llamaba **txantelak**. Se separan los txantelak con lacones, o suelas, quitadas a zapatos.

Marro: Es un juego muy conocido. Primero se escogen componentes para los dos bandos. Para ello, los fileres se ponen frente a frente y van acercándose, marcando el suelo cada uno con sus pies en contacto. Aquél cuyo pie queda encima es el que escoge al primero de su bando. Luego escoge el otro, y así sucesivamente. También se puede hacer reuniéndose en círculo y sacando fuera, como escogido, al que le toca la palabra "fuera" en esta frase (porgo aceptor cuando toca a cada persona); uno, dos, tres y cuatro **beldria**, **beradria**, **beradria**, **kris**, **krás**, fuera. Para jugar, como es sabido, los de un bando deben que coger a los del bando contrario tirados como canchales, al suyo pueden ser liberados.

Txupetalka: Se llamaba txupetalka a la mesa de la Anteglesia, una mesa de piedra que todavía existe. Uno de los jugadores quedaba sentado en el asiento de piedra que está frente al txupetalka y éste tenía que tocar a los demás siempre que los pasase con los pies en el suelo. El jugador del otro bando jugaba este juego se parece al de "alfaritas", que es bien conocido.

Kuika: Este juego es parecido al "escondite", que también es conocido. Se llamaba **kuika**, porque los que se escondían tenían "kui".

Inke'ra: También es conocido. No estaba muy en uso. Se jugaba con navaja que se arrojaba al suelo desde la frente o el codo, o el puño... y tenía que quedar clavada. Se pone el dedo en la frente y desde allí se arroja la navaja para clavarla en el suelo.

Txitxi-burduntzi: Ya se que estas palabras significan otra cosa (la merienda en el campo antes de carnaval, pero nosotros llamábamos así a este juego). Se ponen dos de rodillas y apoyados en las manos el uno junto al otro. Encima de los dos se tumba uno y lo levanta otro, que luego quedará tumbado como el que ha levantado.

Fuera'ka: Era juego de la pelota en el frontón, único entonces, que está entre las paredes de la iglesia y el Concejo Viejo. El que se levanta la pelota en juego, queda expulsado. Así hasta que quedan dos finalistas y al fin el campeón.

Cada juego tenía su época dentro del año, por ejemplo, Txantelka en invierno.

Como no sabíamos hablar castellano, utilizábamos palabras cuyo significado ignorábamos totalmente, algunas de ellas incorrectas, como **akitarro** (que era "a no quitar"). Se usaba cuando había algún estorbo para las rondas y el adversario pedía que se tirara su canchale.

Las niñas solo jugaban a la rumba y a las tabas. Yizuri amate

VI ATALA: GUDALDIA, ZAMUDIO RA, BEGOÑA RA,
MENDI-ZULOAN, ETXERA, ANAIK, AGUSTIN'EN
ERROTZA.

Bein baten, orain esan neinke 1936'ko uztailiaren 18'an edo or inguruan izango zala. gure aita estu eia urduri etoni zan etxera. Sekula ez jataz aitzuko bere berba larriak: "Gerrea asi da" edo "gerreak urten dau" Bai. gudea bildurgarria da beti. Alde batetik gure sendiaren egoerea ez zan ain txarra: Aita ez zan joango gudari zarregia zalako (42 uite?) eta anairik zarrena be ez zan joango gazteegia zalako, orduan 15 urte eukazan gure Diburtziok. Baiña nok jakin gudak zelako atsekabeak ekarri eikezan!

Jorraillera arte geure etxean bizi izaten jarraitu gendun. Gogoratu daiguzan bederatzi illebeta orreitan ikusitako gauza batzuk: Bilbao'n gosea agertu zan eta talde andiak ikusten genduzan basetxerik basetxe eskean, ondo jantziak, dirudunak. baiña zer-janik ez etxean!. Pozik artzen eben uruna. naiz arrautzak naiz edeozer jateko. Giro orretan is ilpeko salerosketa *sovtu* zan, ge'jo estrapeilo esango jakona. Olako salerosle bat zan Zamudio'ko Furundarena'tar Agapito. Onen etxera joan giñan gero. Dtru-mota bi eskintzen ebezan ordaintzeko: Diru zuria edo Euzkadi'ko dirua eta diru baltza edo España'ko lengo dinia. España'ko au ziurragotzat egoan.

1937'ko urtea asita laster somau gendun guda urrago: Egazkiñak sarritan ibiltzen ziran gure gaiñetik, bat euskaldunena. ^s"abuelo" esaten eutsoena, eta asko España'tarrenak. Egazkiñen arieko erasoak be ikusten genduzan eta egazkiñak sutan lurrera jausten be bai. Apridaren azkenetan *ikusi senduzan* Gerni.ka'ra urreratu ziran egazkiñak be, Bizkargi-gaiñetik innan-irunan etorten eta geure belarriz entzun genduzan lerketaren danbadak. Sekula ez jat aitzuko gure etxetik urrean jausi zan lenengo lergaiaren otsa: Aita eta ama etxean egozan, ez dakit zelako lekuan sartuta, ni etxe-aurreko sasitza baten ostenduta nengoan eta lerkai edo bonba ori jausi eta estanda egin ebanean etxean egoan amamak iñon diran "sokorruak" egin ebazan. Ez zan geiago ezer jazo.

Landako Etxebarri (Motañe) mendixua izanik. guda igaroteko ez zala toki ego-kia-ta, erbestera joatea erabagi gendun. Zenbat bider gogoratzen jatan orain, Biafra'n edo edo beste tokiren baten erritarrak erbestera joaten ikusten doguzanean, gure orduko egoerea: gurdian tretxu guztiak artuta. piztiak naiz trasteak, batzuk oiñez, beste batzuk gurdi-gaiñean. erbestera. Orrelantxe ibilliak gara!

Zamudio'ra, esan dogun Agapito'ren etxera, joaiea bururatu jakun, baiña lenengo "zan'ak eta umeak", Agustín anaia ta amama joan gintzazan Fika'ra eta tarranta,

kamioa. eukan Alvarez'tar Felix'cgana urreratu gñan eta mezedez irurok Zamudio'ra eroateko eskaiia egin geuntson. Bera kodañca pikan egoan eta ez euskun jaramon aundirik egiten, baiña azkenean eroan ginduzan. Zamudio n, eleizatik urrean, Sagasta izena eukan baserri baten geratu gñan gaba igaroteko. Aparia be emon euskuen. gozoa, baiña lur-sagar ego.siak beroegi egozan eta agoa crre eusten. Urrengo goizean, etxe orretako Martin agurea lagun genduala, oiñez igon gendun Santo Domingo'ra. Mendi onetan, Antolin Deunaren baseleizea baiño goratxoago egoan gure Furundarena'tar Agapito'ren etxea eta antxe bizi zan beragaz Juan bere semea. Bizitza biko basetxea zan eta gure albora etorri ziran urrengo etxea dogun Aurreko Arantsolokoak: Eusebia zarra, Maripa, Mari... Anjel gudaritzan ebillan. Eta beragoko etxe baten Bolibar'en kokatu ziran Asaburuko gure senideak.

Tle pare bat igaro genduzan an. Ona emen gomutaki batzuk: Gamiz mendiaren gaiñetik Sollube agiri jakun eta azkenerantz beti sutan. Derio'ko illerrian danbadak entzuten genduzan, eriotzara epaituak illen ebezan. Nortzuk iltzaille? Erkalzaleak, ez euskaldunak. Nortzuk ildakoak? Erkalaren aurka egozanak. Egun itunak!

Gabak eta egunak naikoa bare joakuzan Zamudio'n. Baiña azkenerantza giroa garratzuz joian: Egazkiñen arteko erasoak ortzian, gudatik ekarrezan zaurituak etxe-aurrean, arein garrazi mingarriak! Arein egarri asetu-eziña! Etxe inguruan geroago ta gudari geiago, danbadak urrago...andik be urten egin bear.

Bagillaren erdi-inguman urten gendun Zamudio'tik ume biok, Agustin anaiak eta biok, bertako neska bat lagun genduala eta oiñez joan gñan Santo Domingo-gaiñetik Begoña'ra. Nora? Begoña'n ba-geunkazan ezagun batzuk, sendi bat. Zelestino anaiak urtebete otsein lez egin eban etxea, Atxeta auzoan bizi zan Bonifazio'ren etxea. Araxe joan gñan eta an egin genduzan egun bi erdi deslai, erdi jan barik, eta andik Bilbao'ko Ronda kalera joan ginan (Fika'ko alaba baten etxera). Baiña guda gaiñera etorre)a-ta Elxebarria lantegia zanaren ondoan dagoan mendi-zulo edo tunel batera eroan ginduezan, babes-leku izan dakigun. Egun bi egin genduzan zulo orretan egoera negargarrian eta Bilbao uriaren gaiñera jausten ziran lekaien danbadakentzuten genduzala.

Azkenean, jakiña dan lez, bagillaren I9'an amaitu zan Bilbao barruko guda eta gure anai zarren biak, Diburtzio'k eta Zelestino'k aurrera joan bear izan eben eta ZallaTco Otxaran'en kokatu ziran. aita eta ama oraindiño Zamudio'n egozan amamagaz eta gu txiki biok Bilbao'n, nik amar urte eta Agustin anaiak 12, Bilbao'n mendi-zulotik urtetezan.

Ez dakit non eta zelan, baiña azkenean alkartu gintzazan gurasoakaz eta amamagaz eta oiñez, amama zarra gurdi gaiñean genduala, geure abere ta tretxuakaz Landako Etxebarri edo Montañera biurtu gintzazan.

Etxe-inguruan bedar aundia egoan iñor ibilli ez zalako, etxearen gaiñera lerkai edo bonba txiki bat jausi zan eta atzeko aldean etxea obus batek jo eban. Kalteak ez ziran ain aundiak. Laztategia garbi-garbi eginda egoan eta bazterretan osakaien ondorenak ikusten ziran.

Eta barrero asi bear bizi izaten: Guda-aurrean 40 oillo geunkazan eta euretatik iru baiño ez ziran geratu bizirik, besteak moroen janari biurtu ziran. Tu oillo oneitatik

bat laban erre jakun eta beste bat txakurak zauritu eta il egin jakun. Oillo batetik arera bearizan gendun oiJategi barria. oilJar bat auzotik ekarrita.

II le batzuk geroago etorri ziran Otxaran'go anai biak eta pozik alkartu zan gure sendi osoa. Arrezkero, kanpai-otsak eta txapljeguak entzulen genduzan Franco'tarrak uri aundiren bat artzen ebanean.

Guda-ostean eitez bideratu gendun bizi-era barria: Etxetik urten orduko lurpean sartuta gorde genduzan janariak-eta atera genduzan, garia ugari ereiten asi giñan (urte baten eun anega gari artu genduzan). Geiena udaletxera eroan bear izaten zan "Abastos" koentzat. baiña etxerako beste geratzen zan.

Aldi onetan elxean izan genduan jazokizun mingarri bat edestu-bearrean nago.

Gudak bere arriskuak itzi ebazan, gaur diran norki-aurkako lerkai (minas anti-personales)'en antzera. Anai zarrena bere lagunakaz pozik ibiltzen zan inguruetan aurkitzen ebazan eskubonbak lerUen. Egun baten sasi-arte baten txolet-antzexo bat ikusi gendun Agustin anaiak eta biok. Zerrenda bategaz. lotuta egoan. Zenenda urdin orreri tiratu genntson eta tolet-antzekoak sasi-artetik urten eban. Ez genkian zer zan baiña bildur aundia sortu eban gudan. Gurasoai esan geuntsen eta gerotxua-go sua emon eta estanda eragin geuntson. Danbada ikaragarria. Leku onetik urten gendun, eskn-artean estanda egin ez ebanean!

Maiatzaren bigarren eguna zan, 1938n. urtea. Agustin anaia ta biok oiJlo lokentzat toki berezi bat gertatzen genbiitzazan. Izan be ni beti nintzan zalea oiJloak zaintzen, arrautzak bat'zen, jaten emoten eta abar Lan onetan bein, oillo loka bat toki bareizira neroaJa, oilJar asarraruak sorbaJda-gaiñerik eraso ninduan era sunaren gajñean pikekada aundi bat emon. Betirako zauri ezaugarria itzi eustan. Baiña goazen arira.

Agustin eta biok genbiltzazan lekura ama etorri zan eta esan eutson Agustin'eri: Agustin! zoaz Garruz'era eta ekarri egizu ogi zuri aundi bat.

Egun aretan ez giñan joan eskolara, maiatzaren bia jai egiten zalako; España'taren independentzia. Joan zan ba agustin anai maitea errira guda-ostean urtebe-te inguruan Franco'k emoten euskun ogi zuria ekartera. Bidean etorrela, taberna-Zarra baiño goratxuago Mungia'ko ikatz-zalea (karbonerua)'ren tarranta etorren, gasojenoaren indanez, astiro-astiro. Tarrantaren atzean etozan langille biak igoteko esan eutsoen anaiari eta onek igon. Baiña gero anaiak jatsi bear eban Jelaira eldu ziranean, kamioia ez zan *geidku* eta Agustin gjzajoak, *lenengo* ogia bota eban eta gero bere burua. Eurberan tarranta be ariñago joian eta gure Agustin bide-ertzean ilteko lako zauria barruan ebala gelditu zan.

Aita eta Zelestino anaia eta ni beko bedarlekuan genbiitzan an dagoan ur-zulo edo pozu bat garbitzen eta Arantsolo barrenetik Duoneltoak egiten euskuen dei larria entzun gendun. Aila eta ama joan ziran arin eta umea artu eta Basurto'ko gaiso-etxera eroan eban. Agiriko zauririk ez eukan baiña barruan zauri ilgarria. Ezeutsoenjarramon aundirik egin eta goizaldeko ordu bietan ekarri eban etxera. Gizajoa. bidean, ekillara baten ekarrela il zan.

Orrillaren lauan egin zan illetea: Ez jat sekula aitzuko, euzoko mutiko lagunak

il-kutxa zuria etxetik atera eben ordua. edo Arantzolo-barrenean, aldapan gora gorpua erooten etxetik ikusi neban ordua: Aurretik aurredia (andra bat otzara baten eleizako samaua ta kandelak eroiazala). gero kurutzeduna, gero ii-kutxa andarien sorbaldan, gero abadea misere abesten eta senideak, gizonak, andrak.

Gure amak zartzaroan be negar egiten eban Agustin aitatu ezkeru.

Agustin anaiaren eriotzeak asko aldatu eban gure bizi-erea. Iru anai geratzen giñan eta etorkizunari begiratzen asi-bearra egoan.

Baiña zelakoa zan Agustin? Ez dakit zergaitik, baiña bere irudia ez dot zaintzen nire irudimenean eta bere bizitzako jazokizunak be oso gitxi. Eskolan buruz laburra zaia badaikit, ikaskideak isekaz artzen ebela be bai, jolas batzutan lagunak ez zirala beragaz errukitzen be bai, etxeko lanak maite ebazan eta orrexegaitik aitak maitasun bereizia eutson. Baiña Aguslin'en irudiak alde egin dau nire irudimenetik, ez orregaitiño. biotzeko maitasun bero-berotik.

Recordemos los años tristes de la guerra. Cuando veo imagenes de exiliados con sus carromatos me recuerdan acjuellos años dolorosos.

Recuerdo escenas de hambre, cuando grupos de quince o veinte personas, bien vestidas y con dinero, venian por los caserios en busca de viandas. Tambien el negocio que se monto, luego se llamarfa estraperlo, y el comprador Agapito Furundarena que nos recibiria en su casa como evacuados de la nuestra.

Fuimos testigos de luchas entre aviones algunos de los cuales caian ardiendo, de fuertes explosiones de bombas que producian terror en nosotros, del bombardeo de Gernika por aviones que venian de sobre el Bizkargi de tres en tres.

Tuvimos que salir de casa, lugar peligroso, y comenzamos saliendo los dos hermanos menores con la abuela. Fuimos a Fika y Felix Alvarez nos llevo en su camion a Zamudio para la noche. Pasada la noche en una casa llamada Sagasta, un anciano llamado Martin nos llevo a Santo Domingo, a casa de Agapito. Alli pasamos un par de meses. Hacia el fin veiamos el monte Sollube tras Gamiz-mendi, siempre cubierto de humo. Algunos que murieron alli, fueron llevados a enterrar a Fruniz y mas tarde, siendo yo parroco, llevaron sus restos al Valle de los Caidos. Eran abertzales, porque llevaban el cinturón "zazpiak bat" pero los portadores dijeron que el Monumento de Franco era para todos. Oimos muchas explosiones, tambien tiros de gente que era fusilada por los repubiicanos en el cememterio de Derio.

Pasados un par de meses, fuimos a Begoña, estuvimos dos dfas en casa de Bonifazio en Atxeta, donde estuvo de criado mi hermano Celestino. Luego en Bilbao, en la calle Ronda y por fin en el tiinel que llamabamos "de Etxebarria". Estando alli entraron los nacionales y volvimos a casa. Los dos hermanos mayores fueron a Otxaran en Zalla. En 1938, dos de mayo, murio en accidente mi querido hermano Agustin, de doce años.

VII ATALA: ABADE-IKASTEGIRA: SAGASTITAR D. MARTIN,
D. KRISTOBAL MONTAÑE RA, FRUNIZ'KO ABANERUA,
BERGARAIa.

Amar bat urtekoa nintzala, edo lentxuago. Gamiz'ko païTokian meza erasole edo monagillo egin ninduen. Pozik egilen neban nik lan ori, Eleiza'rako jokerea barru-barruan neukalako. Onetan amaren ikutua geiago izango zan aitarena baiño. Aita, fededuna bai. baiña ama baiño otzagoa zan.

Egun baten, mezea eraso eta gero, sakristian Morga'ko semea eta D. Kristobal gure abadearen lagun aundia zan Sagasti'tar Martin aurkitu neban eta auxe esan eustan:

ZU, MARTIN! zuk abade izan gura dozu'?

Eta nik erantzun neutsan:

Bai, jauna.

Erantzun au ez zan une aretako beroaldi bat izan. lentxuagotik nerabilen buruan amets au. Nire elburua zein zan itauntzen ba'daustazu, ezin erantzun izango dautsut. Nik nai nebana. errian ikusten neban D. Kristobal abadearen antzekoa izatea zan, ona, laguntzaillea, poz-emoillea. Bear ba'da eiTezago zerura joatea be izan zeitekean nire asmoa. edo bear ba'da baserriko lanari iges egitea. Egia esan, baserriko lana ez neban gorroto. Edo jakitun izatea, edo... nok jakin umearen buruan zer dagoan.

Egun batzuk geroago D. Kristobal gure abadea Landako Etxebarri (Montañe)'ra etorri jakun. Gurasoak agurtu ebazan eta ni solora bialdu ninduen igitaiagaz, segeagaz, bedarra ebagitera. Ba-nekian nik neure arazoa aztertuko ebena eta, au egia da, ez neritxan ondo neure arazoa neu barik erabagiteari. baiña esana bete egin bear zan.

Zer agertu zan alkar izketa aretan? Lenengo, abade-ikasketak karuak dirala. Or D. Kristobal'ek laguntza eskiñi eban eta bete be ondo bete eban gero eskintza ori. Bigarren, baseirian lanerako eskuak bear zirala. Abadearen erantzuna izan zan "beti mokillak jo eta mokillak apurtu" ibilli baiño oba zala ikasi eta nasaiago ta erosoago bizi.

Ondorena baietza izan zan.

Lenengo Abadegaitegira sartzeko azterketa bat egin bear zan eta orretarako Bilbao'ko San Bixente parrokira joan gintzazan. Ez daukadaz gogoan itaunak baiña bai nire lagun zan Fruiz'tarrari egin eutsoen itauna:

Zein Beljika'ren uriburua?

Nire Lagunak ez zekian eta laguntzeko Aurtenetxe'tar Frantzisko abadeak asiera emon eutsan: Bru...bru...bru...

Eta berak bat-batean erantzun eban:

-Brunete. Bruselas baiño ezagunagoa jakon izen au.

Onartuak izan giñan eta ezer be ez jakun peitzen Bergara'ko Abade-gai-etxera joateko.

1. 939n. urteko irailaren 30n. egunean joan giñan. bearrezkoa zan "arreo" gertatu ondoren. Fruizlco ta Gamiz"ko abadeak alkarragaz berba egin eben eta Habana'tik dirutsu etorritako Bastarretxea'tar Frantzisko'ri eskatu eutsoen Hispano-Suiza markadun berebilla. Eta emon be bai. Juliantxu"neko Sebastian joan zan gugaz. ez dakik txofer bera izan zan. Fruiz'tix joan zana Lezamiz/ko Mallona'tar Jose Antonio izan zan. Lezamiz auzo anlzera artu geinke. Gure etxetik ara basoak dagoz bitarte baiña ez etxerik. Dana dala. erri bitakoak izanik ez geunkan artu-emon aundirik.

Bost iagunok, abade biak, abadegai biak eta gidaria, eldu gintzazan Bergara'ko ^{4v}Real Seminario" aretara goizez. Lenengo ikasi gendun gauzea. ogea egitea izan zan. eta gero gerokoak. Gure gelatxua edo "kamardlea" gertatu ondoren, ara urreratu ziran ikas-lagunak, 200 inguru ikusi genduzan. Gero eguerdian. Lasa jatetxe ederrean bazkaldu gendun. Tñoz esan daust Sebastian'ek maian be zelan jan ira.kasten euskuela abadeak.

Arratsaldean gure laguntzailleak joan jakuzan eta an geratu giñan. erdi negarrez eta goibel, triste, gabonak arte antxe egoteko ustez.

Antes de los diez años era ya monaguillo en la parroquia de Gamiz. Yo tenia una gran inclinacion a todo lo religioso, heredada de mi madre y de mi abuela Pilar.

Un dia vino a la parroquia D. Martin Sagasti, (o no se si fue D. Marcelo Gangoiti, que luego trabajo en Somorrostro) y despues de ayudar la misa me dijo: OYE, MARTIN, ¿ia ti no te gustaria ser cura?. Sin dudar, le respondi que si. No fue reaccion momentanea. Yo Uevaba tiempo pensando algo de eso, sin decirselo a nadie. Si me preguntan para que queria ser sacerdote, poco podrfra responder: Por ser parecido a D. Cristobal, amable y servicial, por saber mucho como el, por ayudar a la gente como el, quiza pensara tambien para que me fuera mas facil ir al cielo. Poco mas. De todas formas no es facil saber el aicance de las decisiones de un niño de diez años.

Alos pocos dias se presento D. Cristobal en Landako Etxebarri (Montañe), saludo a mis padres, pidio dialogo y ami me enviaron al campo a segar hierba con la hoz. No me gusto, es ia verdad, que decidieran sobre mi en ausencia mia. Se que trataron de gastos y D. Cristobal prometio ayuda, promesa que luego cumplio bien, y les dijo entre otras cosas, que era mejor ser cura que vivir rompiendo terrones.

De acuerdo los curas de Gamiz y Fruniz, pidieron coche a Francisco Bastarretxea, el abanero, y nos fuimos a Bergara. Fue con nosotros, creo que como chofer, Sebastian Rementería.

VIII ATALA: BERGARA N: GOSE-URTEAK, MAKAL-ALDIA,
IKUSTALDIAK, IRAKASLEAK, EGUNOROKO BIZITZEA,
ADISKIDEAK: ARAZO BATZUK: ERDEREA, LAGUNAK,
EZOTASUNA TA OTZA

Bergara'n igaro genduzan abadetzarako gertatzen *lenengo urte* biak. Urte txarrak ziran benetan. guda-osteko lenengo urteak. Zer-jana urria zan, unia eta txarra, gure adiña janari asko eta onak bear ebazana, amaika edo amabi urtekoak giñan.

Bigarren urtean ikusmena galtzen asi nintzan eta, oso arduratuta. agertu neutsan arazoa Etxeko Zuzendariari, eskutitza etxera idatzi eta ama ta biok egun baten BiJ-bao'n alkartzekotan gengoan, baiña egun orretan aizete ikaragarri bat sortu zan, Santander uria erre be bai, eta bideetan zugatzak bultzi-bidetara jausita toki askotan, eta ama Atxuri n egoan itxaroten, baiña ni sasoiz eldu ez. Orduan Askao'ko mailletan egoan Mungia'ko bullziaren geltokira joan nintzan eta antxe aurkitu neban ama. Zuzen-zuzen Korkostegi Begi-Osagjlleagana joan giñan eta ni aztertu ondoren, aurkitzen eban gaiso bakarra, makaltasuna zala esan eustan. Betaurreko batzuk be emon eustazan *eia* urte pare baten erabiJji nebazan. Ondo jateko agindua emon euskun eta agindu ori benetan artu eban amak. Beti bialdu eustezan etxetik janariak ugari eta osagillearen aginduz janari orreik maikideakaz ez alkar banatze-ko eskaria egin geuntson Zuzendariari eta onartu eban.

Gero, bultziaren orduari itxaroteko, Atxuri'rantza joan giñan. Ordu batzuk itxaron-bean" a egoan eta Erribera'ko azokaren ondoan, San Anton aldetik egozan mai-Ua batzutan amak etxetik ekarritako bazkaria jan genduan. Ama konturatu orduko arrautza gogortuak amaitu nebazan, ez dakik zenbat, baiña ama arrituta geratu zan.

Arratsaldean bultzia artu eta ni Bergara'ra eta ama etxera.

IkustaJdiak gutzat urriago izaten ziran beste askorentzat baiño. Baserrian lanari ekin bear jakon. Baiña nik ez dalut nondik eta zelan, Atxuri'ko trenean ebiltzan bitarteko batzuk, mandatari edo "errekadista" batzuk aurkituta etxetik sarritan etorten jatazan janariz beteriko zorroak.

Aldi baten Diburtzio anai zarrena Eibar'era joan zan arotz-lana egitera eta sarritan au etorten jatan janariakaz.

Bigarren urtean, janariak urriago etorten ziralako, etxerik etxe joan bear izan gendun abade-gaiak jateko bear genduzan indabak batzen, eskean, eta orretarako aukera-

tua izan m'ntzan, baiña gero, gizpuzkoarrak errezago ulertuko ebela ango euskerea eta eurak joan ziran.

Begiratu dagiegun orain gure irakasle ta ezitzailleai, batzui beintzat. Euren artean guztitarikoak aurkituko doguz, onak eta ez ain onak.

Zuzendari edo Erretore zan Sarasola'tar Zeferino arteza zan, baiña izketan oso zakarra ta gogorra. Berba egiteko etorten zan bakoitxean bjldurrez gengozan. Iñoz beiarri-ondokoren bat be emon eban eta goizeko janariren bat eguerdirako gorde gendualako asarre ikaragarria egin euskun.

Gogo-Zuzendaria, ostera, Agirre-AurTeta'tar Eustakio, Iar ona ta siniskorra zan. Illero joan bear izaten gendun beragaz alkar-izketara

Njretzat an izan ziran irakasle guztien artean onena. Etxebeste'tar Femando zan. Onek gure egoerea ulertzen eban eta ondo ekian ikasteko zeiaiko eragozpenak geunkazan eta errez onartzen ebazan latin ikasteko egiten genduzan ekiñaldiak. Irakasle oneri esker onak agertu-bearreko nago ba. Bideko iztripu baten Ciudad Rea'len-edo il zala entzun dot iñoz.

Lardizabal'dar Emeterio zan edestia irakasten euskuna. Edestia guretzat ikasgai gatxa zan, erdereza uiertzeko gai ez giñalako. Ez zan irakasle txarra. baiña azkenengo azterketa egin bear izan zanean. gai bat Konstatino Enperadorea izan zan eta beste bat 1812'an izan ziran Cadiz'eko korteak. Nire azterketeak ez eban onartzerik irabazi. Ortxe lortu neban ikasketak irauñ eben amabi urteetan izan neban "suspenso" bakarra. Gero, udazkenean, Bilbao'ko San Bixente parrokiak egin neban azterketa barria, Sarasola'tar Zeferino maiko zala. Ikastarauetan ez egoan itaun bat egin eustan eta nire erantzuna ori izan zan. Liburutxua ikusita, onartu bear izan eban. Beste itaun batzui erantzunda lortu neban bearrezko onartzea.

Matematiketako irakasle Murua'tar Frantzisko zan. Asko irakasten eban eta ikaskide batzuk gogorra zala esan dauste, baiña nitzat oso ona izan zan eta asko lagundu eustan. Doi-doi lortzen neban onartzea.

Elortza'tar Jose, Larraurj'tar Isidro eta beste irakasle ezitzaille batzuk be izan ziran. Ez daukat esateko ezer geiago.

Eguneroko bizitza naikoa latza zan, baiña gure etxeetan be orduan biziarea latza izaten zan eta errez onartzen gendun Iaztasuna. Nire adiskjde dan Artetxe'tar Txomin Zamora'ko espetxean egon zanean, batek itaun au egin eutsan:

-Latza izan da espetxean zuen bizi-erea, eguneroko bizitza?

Bere erantzuna au izan zan:

-Abade ikasten egon giñanean izan genduan bizitzearen antzekoa, ez asko latzagoa. Goizeko seiretan jagiten gintzazan egunoro. igandeetan sei ta erdietan, kanpai

baten otsa entzunda. Bein baten ordu bi lenago jo eben kanpaia eta barrero ogeratu-bearra izan gendun. Ez dot inoz ulertu zergaitik ume errukarri areik ain goizetik jagitea nai eben gure ezitzailleak. Aldiko pentsaerak)

Guztiok batera garbi-leku batera joaten gñan, geletan ez egoan ez urik eta garbi-lekurik, eta ordu-lauren geroago eleizara. Eleizan goizeko otoitzak egiten ziran, "Manuai del Seminarista" eritxon liburutik artuta, jarraian gogartea, puntuak liburu batetik artuta: Preludio 1°. Preludio 2°, Punto 1°, punto 2°. punto 3°... Goiz oczetan batez be benetan gogaikarria zan ekiñaldi au. Igandetan-eta gogo-zuzendariak emon euskun gogarte au. Gero mezea eta mezan jaunartzea, bitartean autortzak. Jarraian geure geletara igon eta gelea atondu, ogea egin eta abar. Urrango barausi, goisaldu: Atsa erion ogi baltz-zati txiki bat eta akeita esnearekin. Au be amaitu zan aldi baten eta beste isurki usain txarreko bat emoiien euskuen. Goiz guztian irakastaidiak eta jolas-aldi labur batzuk. Bazkaria urrango eta atsedan-aldi bat. Arratsaidean ordu bi irakastaldietan eta beste ordu bi areto aundi baten ikasten, berreun ikasleok batera. Gabean agurtza la aparia eta amarretan lotara.

Tkaskideen artean giroa ez zan ain txarra. Bakoitxak geure adiskideak egin genduzan, erritik ezagutzen genduzanez gaiñera, eta adiskidetasun orreik ez dira inoz aiztuten. Ez jat sekula aiztu, naizta irugei urtean inoz alkar ikusi ez, LekeitioTco Robles'tar Modesto. Oraintsu il dala uste dot. Onek ipuin politikak eta asko kontau eustazan.

Bizkaitik etorritako erreka-aldekoak asko ziran. Oneck ez ekien euskerarik eta euskaldunok izekaz artzen ginduezan, erdera txarto egiten gendulako. Ni iotsorra nintzan eta gitxitan arrapatzen ninduen oker esanetan, baiña Fruiz'ko nire iagunak bein baten auxe esan eutson Santurtze'ko Madizabal bateri: "Me fastidiando andas, e? Te meto un trankaso! Gero urte guztian entzun bear izan ebazan berba orreik.

Erderea ez jakitea guretzat araz.o aundia zan. lenengo erriko maixuagazko artu-emonetan. gero abadegaien elxean, bai jolas-artuemonetan eta ez gitxiago irakastaldietan.

Orrez gaiñera, Bergara, erri lez mendi-arte bat da, toki ezoa, euritsua eta otza. Berogaillurik ez geunkan, etxea zarra zan, eta egoera dana ituna ta larrria.

Ba-egozan, oiTegaitiño, batez be eguaidi ona zanerako, toki egokiak: Baratz zabal bat igale landaraz beterik. "paraiso" eritxon zugaztitxu bat, oztikoketarako zelaitxu bat. Zenbat jokoaldi eder bizkaitarrak giputzen aurka! Pelota-Iekuak eta euri-egunetarako "Salon de Columnas" eritxon aterpe zabal bat.

Zer esan, labur-labur. urte bi onei buruz?

Eziketa bigunegiak daukazan kalteak kentzeko onak izan zirala eta etxeokakaz izaten dogun lotura estuegia azpirazeko be bai.

Larkeriren batzuk ba-dagoz ori zalantza barik.

Beste alde batetik, an urte bi txarrak izan ba'ziran, andik kanpora be guda-oste-ko urteak ez ziran izan atsegingarriak, neke-urteak baiño.

Recordemos los dos primeros años de seminario en Bergara, años de post-guerra, años cñticos, años de hambre en una etapa de la vida en que la alimentacion es especialmente necesaria.

Como consecuencia de la escasa alimentacion se me cansaban los ojos y tuve que pedir permiso para acudir a un oculista y previo acuerdo con la familia, fui a Bilbao. Era el año del vendaval, año en que hubo un gran incendio en Santander. El tren Uego con mucho retraso a Bilbao, pero pude encontrar a mi madre cuando intentaba regresar a su casa, en la estacion de las calzadas de Begoña. Estuvimos con el oculista Dr. Corcostegui y comimos las viandas que trajo la madre. La comida fue junto al mercado de la Ribera, hacia San Antdu. Mi madre se quedo impresionada de mi apetito. A continuacion ella a Gamiz y yo a Bergara.

Siguiendo los consejos del medico buscamos medios de que me sobrealimentara, a base de paquetes que me enviaban de casa. Por estas fechas mi hermano Tiburcio fue a Eibar a trabajar como carpintero y venía con frecuencia a traerme paquetes de comida.

Hubo alguna epoca en que los seminaristas tuvieron que ir por los caserios a recoger alubia para comer.

Si miramos a profesores y educadores, encontraremos de todo. No puedo olvidar la severidad del Rector Ceferino Sarasola ni la bondad de D. Fernando Etxebeste y tambien recuerdo el linico suspenso del seminario que me propino D. Emeterio Lardizabal en historia de España. Y el buenazo de D. Eustaquio Aguirreaurreta, director espiritual. Aunque se le tacha de severidad, no puedo menos de manifestar mi gratitud al profesor de matematicas D. Francisco Murua, que fue muy comprensivo.

La vida diaria era ciertamente austera. No entiendo por que nos hacian levantarnos a las seis de la mañana a niños de once años. La meditacion a base de puntos leidos resultaba aburridisima.

Teniamos frontones, campos de futbol, jardin, el llamado paraíso, para los dias de lluvia, el salon de columnas. Pero el clima de Bergara era lluvioso, hmedo y frio. Allí pasamos dos cursos memorables.

IX ATALA: GASTEIZ'EN LATTN-ALDIA, BIDEA, ETXEA,
IKASGAIK, EZITZAILLE TAIRAKASLEAK, IKASKIDEAK,
IBILLALDIAK.

Bergara'ko ikasturte biak, apur bat illunak baiña onuragarriak eta bearrezkoak igaro ondoren, irugarren ikasturterako Gasteiz'era joan bear gendun. Lenengoetan beintzat buitiz (trenez) joaten giñan. Bilbao'ko Atxuri'tik Maltzaga'ra eta emen gure bide-zorroak bultziz aldatu eta Gasteiz'era. Maltzaga'n gabon-inguruan izaten zan otza ez zan txantxetakoa eta bultzia Gatzaga'ko aldazta igoten asten zanean gugan sortzen eban zorabioa be ez dogu bein be aiztuko. Gasteiz'era elduta, gure tretxu guztiak artuta, al zan eran, Abadegaien Etxera. Etxe ederra, benetan, eginbarria eta ondo egiña, geJa ederrak, ikasgela egokiak, jolas-toki eder eta zabalak...

Ikasgaiak, Bergara'n asitakoen jarraipena ziran, latiña. grekoen izkuntza, giza-giroko gaiak. Asieratik aurkitu neban izkuntzetarako erreztasuna eta matematiketarako gaiztasuna, baiña ikasketak errez burutu nebazan.

Ezitzailleen artean Fermin Madariaga zan arduraduna eta naikoa ondo bideratu eban gure arau-bidea. Egunik gieiena gugaz igaroten eban eta gure jokabidea zelakoa zan zenbaki batzun bidez agertzen eben: Jokabidea (conducta), gizabidea (urbanidad), ikas-zaletasuna (aplicacion) eta ondorenak (aprovechamiento). Neurri onek irakurteko Zuzendari-orde zan Juan Martin Irulegi etorten zan illero.

Aldi onetan gogo-ezitzaille Benantzio Izeta izan zan. Asko zor dausat nik abade oneri gatzetxu-aldi aretan bide-lagun izan jatelako. Illerojoalen giñan bere gelara bere aolkuak entzutera eta sarritan berba egiten euskun eleizatxuan, Uda-aldian eskutitzak idazten geuntsozan eta berak beti erantzuten eban. Egia esan, ario batzutan gure kontzientziak estuegi ondu ebazan, baiña dana batera ikusita, esker ona agertzea dagokii.

Irakasleen artean danetarikoak izaten dira beti. Nire adimena ondo eratzeko geien lagundu eustana Jose Maria Urrutia izan zan. Erretorika azaldu euskun onek, Kleutgen'en liburua esku-Jiburu genduala, baiña beste liburu asko be irakurten euskuzan. Elertiaren barru-barrura sartzen ikasi gendun eta idazkiak aztertzeko bideak urratu genduzan. Lutelestian Jesus Markinez izeneko bat euki gendun, naikoa ona, baiña ikasturtea asi eta Jaster il egin zan eta gai au al ebanik ondoen Zuzendari-orde zan Juan Martin Trulegi'k irakatsi euskun. España'ko Tnperioaren edestia irakatsi

euskun Jose Maria Zapirain'ek. poljtikara sartu barik baiña orduko erara gauzak ulertzen zirala. Matematiketan Frantzisko Muma'k jaiTaitu eban eta len esan dodan lez irakasle oso egokia gertatu jaian, naizta ikasgaia nire begikoa izan ez, Asko irakatsi euskun Murua jaunak.

Ezitzailleen artean ezin itzi negike aitalu barik Jaime Saez. Onek antza dagoanez, ni etxera bialtzeko eskaria egin eban, garrantzi bako jazokizun bategaitik: Soiñekoak eta zapiak-edo gabitzeko zorro baten intxaurrak apurtzeko lanabes bat agertu zan. Batu ginduzan guztiok ibiltegi luze baten eta ori egin ebana nor zan jakjn nai izan eban. Agertzen ez zan lez. guztiok ikastegua eroateko zemaia egin eban. Nik baielz esan neutson, guztiok ikastegira. Bere begi zorrotzak asarrekor ikusi nebazan eta etxera bialdu ez ba' ninduen, Benantzio Izeta'ri dausat zor. Baiña barriro be agertuko da oraindiño Jaime Saez.

Juan Jose Ormazabal'ek irakasten euskun Elertia edo lileratura, baiña trebetasun aundi barik. Idazleak eta idatziak buruz jakitea zan bere eskari bizia eta orrek gogai-karri egiten dau berez pozgarria izan bear dan ikas-gai au. Onarpena lortu neban, baiña doi-doi. Nok esango eban orduan gai onetan irakasle izango nintzanjk.

Grekoen Izkuntza irakasten euskun Igna/io Zamalloa'k. bigarren urtea zan baiña *ev* genduan asko ikasi. Latiña baiño gatxagoa zan grekoa guretzat. Ez noa arlo au amaitzen, eresari. musikeari ikutu barik: Egunero egunean ordu-erdi *e\$*iten gendun eresa ikasten eta irakasieak abade-gai nagusiak izaten ziran. Ez naz musikarako ona izan, baiña ez eusten iñoz "suspenso"rik emon eta ez ninduen sartu "Santa T e k l a r ´ e n akadennan. Bear ba'da ikasbidea ez zan egokia, baiña ainbeste ordu abcsten egin arren. larregi ez dogu lortu. Arazo au barriro be agertuko da...

Atal au amaitzeko begiratu dagiedan ikaskideai: Batzuk gomutaki txarrak itzi daustez, geienak Bilbao-inguruko errekaldekoak. beste batzuk ostera apaiaik eta onak ziran. esaterako Andres Isasi, Gamiztarra edo Juan Mari Zubiaur mungiarra, Fruniz'taira zan Mallona'tar Jose Antonio bera, lagun ona, eta batez be nire lagunik aundiena izan zan Ugalde'tar Frantzisko bakiotatra.

Baiña orduan be nagusi-antzera agertzen zan gero gure jokabideetan gorrotagarri agertuko dan Teodoro Ignacio Jimenez Urresti. Oneri emon eutsoen, gure diruak zaintzeko ardurea, lapurren eskuetara jausi ez zeitczan. eta uste dot ondo bcte ebala zeregin au. Gu baiño urte bi zarragoa zan eta oraingoz beste barik izlen dot gomuta au.

Gogoangarriak dira igandeetan eta opor-egunelan egiten genduzan ibillaldiak, bai Bergara'n eta bai Gasteiz'en. Irunen-irunen urtetan gendun. guztiok sotanaz eta bekaz jantzita, alkarren atzean. Ibillaldiak naikoa luzeak izaten ziran eta aldi batzutan ezitzai lleak eurak esaten eben irukotea nortzuk osotu bear eben. Ez zan beti orrelan izaten. Bergara'tik Los Martires eta Maltzaga'ra, Kalamua edo Maxa mendira. Intxorta mendietara, Arrasateko "Union Cerrajera"*ra ta San Pruden-

tzio'ra, ta abar. *Gasteiz'en*, osrera, EstibaJiz'era, Esiarroia'ra, Tres Puentes'era. Arriaga'ra...

Eta ibillaldi naikoa luze au amaitu ondoren, besperak abesten genduzan Gasteiz'en.

Urtean bein eogo-jardunak egiten genduzan. isiltasun aundian eta seriotasun osoan.

Terminados los dos cursos oscuros y difíciles de Bergara, pasamos al seminario de Vitoria. Un viaje un poco mas largo, sin que podamos olvidar el frio que pasabamos en la estacion de Malzaga ni los mareos en las curvas del tren en la cuesta de Salinas de Leniz. Pronto empezariamos a ir en Autobuses de la Union, que siguen funcionando. Era una aventura el viaje con el ajuar que llevabamos con nosotros, Pero Uegamos, por fin, al hermoso seminario de Vitoria.

Los estudios eran continuacion y ampliacion de los comenzados en Bergara: latin y griego y humanidades. Encontre especial facilidad en lenguas y mas dificultad en ciencias.

Entre *los* educadores tengo gratos (*no todos*) recuerdos de D. Fermi'n Madariaga, Don Venancio Iceta, D. Jose Maria Urrutia, D. Jesus Markmez, que murio comenzado el curso, D. Jose Maria Zapirain, que nos dio Historia del Imperio Español, D. Francisco Mnrua, que siguio dandonos matematicas, D. Ignacio Zamalloa, que nos dio Griego, D. Jaime Saez, que cuida de la disciplina, D. Juan Jose Ormazabal, que nos dio literatura.

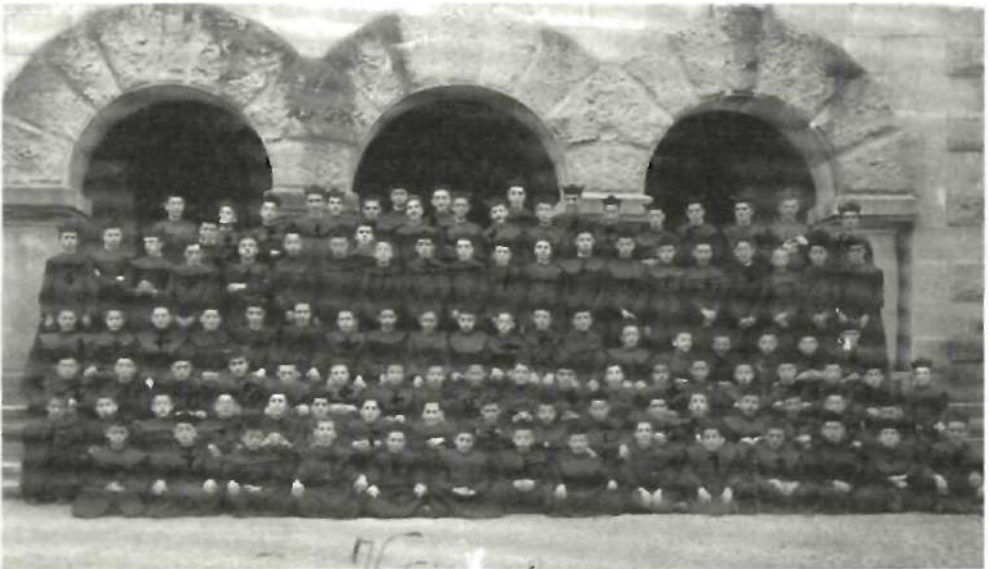
Entre compañeros nos llevabamos bien aunque con alguna dificultad con los de margenes de la ria, podemos recordar a Miravalles y a Mendizabal. No puedo olvidar a amigos sencillos y humildes que tuvieron que abandonar el seminario, como Juan Maria Zubiaur, Andres Isasi (de Gamiz), y un gran amigo que fue y sigue siendo, Jose Antonio Mallona, de Fruiz. Guardo un buen recuerdo de Francisco Ugalde de Bakio y un mal recuerdo de Teodoro Ignacio Jimenez Urresti, a quien volveremos a recordar en algiiin momento. Este, durante algun año, guardaba nuestro dinero y nos vigilaba, pero del seminario nada malo puedo decir sobre el.

Hay que recordar tambien los paseos de los jueves y domingos por la tarde, de tres en tres, vestidos de sotana y beca, acompañados por un responsable sacerdote. A veces *Jo haciamos en tren*, a Estibaliz, por ejemplo, pero generalmente a pie a pueblos cercanos a la ciudad.

IKASKIDEAK: GASTEIZ'EN, 1942, IRUGARREN URTEAN

Eun eta berrogeta amar inguru giñan, eta orreitatik berrogeta amar abade izatera eldu giñanak. Batzuk urtea atzera egin eta beranduago eldu ziran, baiña beste batzuk urteetan gu baiño elduagoak etorri ziran. Onei "intensiboak" esaten geuntsen.

Lenengoz joan giñanean, amaika urteko mutikoak giñala, sotanea eroan bear izan gendun. Nik Mungia n eginda eroan neban, Garbiñe Uriagereka'ren ama izan zan egin eustana, eta bigarrena Iñaki Barkos'en aitak egin eustan. Sotaneagaz batera beka gorria erabiJten gendun, baiña astegunetan eta etxean sotanea barik brusa jazten gendun. domeketan eta jaietan, batez be ibillaldietarako, sotaneata bekea eta buruan bonetea.

Argazki onetan ikusi leike gure tajuá: Amabost urteko gaztetxuak gara.

X ATALA: GASTEIZ EN JAKINZALE-ALDIA: GIROA,
EZITZAILLEAK, IRAKASLEAK, ZALANTZAK, ITXAROPENA.

Latera-aldia igaro *oncloren*, gure ikasketa luzeen joanean urrats garrantzitsu bat emon gendun: Jakinzale edo filosofoen alkartera sartzea. Beste mundu bat zan, batez be ikasketa-arloan eta gure nortasunaren saillean. Ikasi bear ziran gaiak sakonagoak eta burubidezkoagoak ziran eta giroa gazte-elduen erakoa. Ez giñan umeak.

Gogoratu daiguzan ezizailleak lenengo eta irakasleak gero. Alengin aundia egin eben gure almenak ateraten eta gogo onagaz jokatu eben. Esker ona gure aldelik eurentzal. Asko dautsegu zor, ikutu aundia izan dabe gure bizitza osorako.

Aurtenetxe ta Goitia'tar Frantzisko zan araubidearen arduradun edo "prefecto de disciplina". Berbetan premiñatsua zan eta ezibidean zorrotza, lar zorrotza bear ba'da. Baiña Meñaka'koa zan semez eta Mungia-ingurukoai maitasuna euskun, geuk be bai berari. Bera izan zan nire mezabarriko aitabitxi eta bera, Morzillo'tar Kasimiro Bilbao'ko Gotzaiñaren idazkari nagusi lez, nire izendapenetan be zer-ikusia izan ebana. Sarritan joaten nintzan bere gelara. ez bildurrez baiña bai itzaltasun geiegiz.

Zapirain'dar Jose M^a zan laguntzaille zeregin onetan, baiña onegazko artu-emonak geiago ziran eres-arlokoak. Onek ez eban ikutu aundirik izan gure eziketari.

Gisasola'tar Maximo zan gogo-zuzendaria, gizon ona baiña estuegia ta zorrotzegia, batez be apaltasunaren arloan ekiten eban geien. Noizean bein aurreko urteetan zuzendari izan genduan Izeta'tar Benantzio'gana joan bear izaten gendun adore-billa. Gero Los JRios'ko misiñoietara joan zan lenengo seiren artean eta antxe emon eban bere bizia berebillaren iztripu baten. Erre egin zan ondoren lez. Azken ori onartuta joan zan ara: "Ijen ba-gaitue be, ondo illak izango gara" esan eban joan-aurrean. Gogo-zuzendaritza onetan Aldabalde'tar Rufino be lagun izan eban. baiña onegaz guk artu-emon gitxi izan gendun.

Irakasleen artean, beti lez, danetarikoak *izan* genduzan: FiJosofi-irakasle ona izan zan Jil'dar Urbano. Onen irakatsiak nire buaia asko aldatu eben, batez be Kritika esaten geuntsan gaian. baita "Filosofia moderna"* esaten jakonaren edestian. Niretzat oso ondo azaldu ebazan gaiak, baiña ikaskideak beti esan dabe illun-illuna zala bere azalpenetan.

Beste era bateko irakaslea zan Arabiotorre'tar Leontzio: Jakitun aundia eta apal-apala, benetako zientzi-gizona, iñori "^vsuspenso" emoteko gai ez zana. Bere ekiñik aundiena gizakia tximiñoitik ezin etorri leitekeJa agertzea zan eta ondo agertu be egiten eban, baiña geroak ez dautso emon errazoirik. Gogobidea edo psikolo-

jia praktika be irakatsi euskun, gauza politak eta pozgarriak benetan.

Zirardalar Jose M^ak gugaz izan ebazan Gasteiz'ko abadegai-etxean lenengo irakastaldiak eta Burubidezko Gogo-iztia edo "Psikolojia razionai" izan zan sasoi aretan irakatsi euskun gaia. Niretzat irakasle oso ona izan zan, baiña egun batzutan ezer gertatu barik etorten zan eta ez eban jakiten zeian ordua betetu. Arandia'tar Anjel zientzietarako gertatuta etorri jakun, baiña ez ekian irakasten. Bai zientzietan eta bai Kosmolojijan edo ludi-iztian irakasgai oso motelak emon ebazan eta oar ikasiak edo "experientziak" egiteko tokira urreratzen giñanean. batek ez eutson ondo urteten. Egun baten Otegi'tarTomas ikaskide ta adiskideari itaunak egiteko dei egin eutsan eta onek erantzuk eutson: -No he vis-to-mas. Eta berak esan eutson: Ba emen Franzisko ipinten dau, Tomas dala diñozu zure izena?

Otegi Jagun oneri beste jazokizun bat be jazo jakon, latiñez Metrika edo bertso neurriak ikasten genbiltzaja. Neurriai oiñak edo "pies" esaten jake, eta Otegi au errena zan. Neurtu eban bertso bat eta irakasle zan Aurlenetxe'tar Franzisko'k esan eutson: "Ese pie esta mal!". Gure barreak!

Baiña irakasleen artean onenatariko bat Yurre'ko Rodrigez'tar Gregorio zan. Errigintza edo politikarako onek emon euskuzan irakatsiak gaur be edonon zabaltezeko lakoak dira. Ori gizarte-auzian, soziolojijan, etika be emon euskun. Ondo. Baiña ondo baiño obeto irakatsi euskun grekoen filosofia. Madrid'en irakasle ospe-tsu baten esana da, arlo onetan berak irakurri dauan gauzarik onena gure eskolako apunteak zirala. Berari esan eutsoen ori eta erantzuna au izan zan: "Filosofo orreik irakurri egin dodazelako izan ieiteke".

Ez dogu aitzu bearco guda-ostean lenengo irakasieen artekoa izan eta an jarraitzen eban Alonso Tibinger marianistea. Lar ona, gizajoa. Zarra be ba'zan-eta, baiña beragaz ikasi-ikasi, asko ez.

Jakinzaleen eta filosofoen aldi au zalantzarik aundienen aldia zan, umetako burubideak itzi eta etorkizunari aurpegia emoteko sasoi, gure deia edo bokaziñoa aztertzekeo sasoi egokia. Ez dot iñoz benetako zalantzarik izan neure aldetik, baiña bai Jainkoaren deia neukan aia ez jakin-naia. Gogo-zuzendariak baietza emon ezke-ro pozik geratzen nintzan, naizta ziurtasun ori emon ez berak.

Eta atal au amaitzeko, beste jazokizun bat: Bein baten Elertiaren irakasle zan Elgarresta'tar Jose"k. "Las Ruinas de Italica" azaldu ondoren. erri apurtu bateri buruz idaz-lan bat egiteko agindu euskun. Nik Gemika'ri buruz egin neban. Andik egun gitxira Aurtenetxe'tar Frantzisko' gaz alkartu nitzanean, onek aurpegira bota eustan politikara sartu nintzala. Ori erru aundia zan orduan. Baiña berbaz konpondu zan arazoa, ur aundiagoetara sartu barik. Asko ez zan bear abade-

gaiak ain *ugarl* ziran aldi aretan edozein etxera bialtzeko. Dana dala. poJitika arazoetao ez dot iñoiz an arazorik izan, nik dakidala beintzat.

Eta Jakin-zale aldiko iru urte igaro ziranean, urrago ikusten gendun gure elburua eta pozgarriagoa zan gure bidea.

El paso a la comunidad de los filosofos fue ijnportante en nuestro caminar hacia el sacerdocio, meta añorada. Un nuevo ambiente, de mas madurez, asignaturas mucho mas profundas y formativas, todo era mejor.

Entre los educadores de esta etapa he de recordar con cariño a Francisco Aurtentexe, premioso en palabras y fiel a las consignas de los politicos. Este sacerdote tiene mucha influencia en mi vida.

Le ayudaba Jose Mª Zapirain, encargado de la iniisica, que influyo menos.

D. Maximo Gisasola fue el director espiritual, exigente, muy devoto. . . un santo. Murio en accidente de trafico en la Mision de Los Rios.

Y entre profesores tuvieron influencia decisiva en mi formacion intelectual Urbano Gil, filosofo profundo, Leoncio Arabiotorre, cientifico sencillo, Jose Mª Zirarda, claro siempre y profundo cuando se preparaba, y, sobre todo, Gregorio Rodnguez de Yurre, que abrid nuestras mentes, delicadamente, hacia la democracia de la que estabamos tan necesitados.

Menos influencia tuvieron Angel Arandia en ciencias y cosmologia y Alonso Tibinger, el buen marianista que era un buen abuelito.

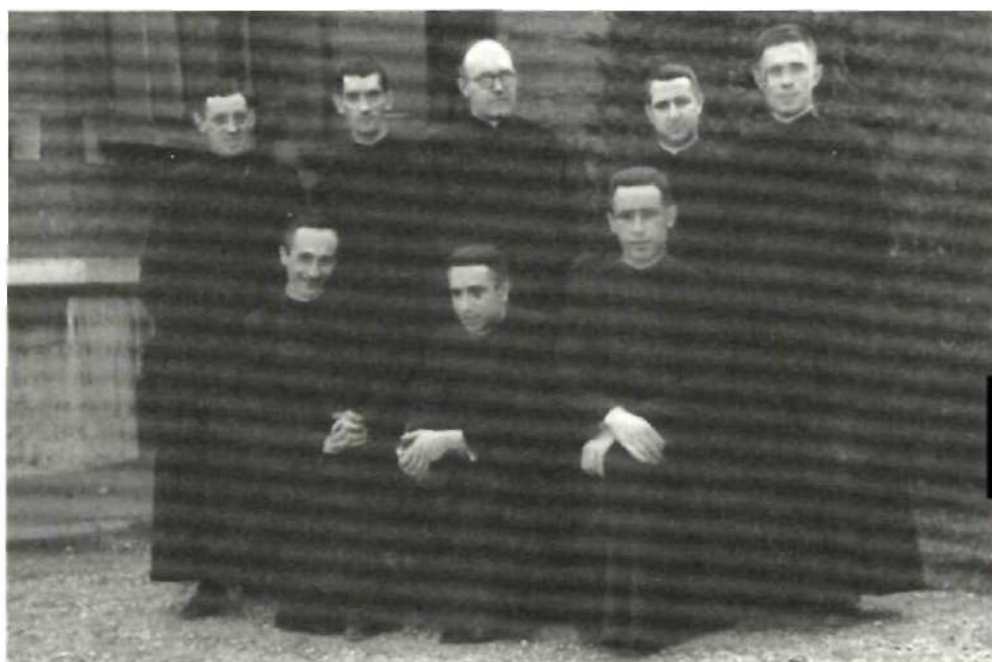
No puedo dejar sin mentar que esta etapa fue util para aclarar nuestra vocacion, siguiendo las orientaciones de la Direccion espiritual y fue una etapa de esperanza. Ya el paso siguiente en la comunidad de teologfa seria el definitivo, el ultimo.

XI ATALA: GASTEIZ EN TEOLOJI-ALDIA: GIRO BARRIA,
EZITZAILLEAK, IRAKASLEAK, AKADEMIAK, LAGUNAK,
ELDUTASUNA.

*OTAÑO MUSIKALARIARI OMENALDIA:
Beian; Bera, Zuzendaria,
Zapirain J. M^o, besteak abeslariak.*

1947n urtean: Teolojia I^o

"LOS RIOS" Eleizbarrutiko misiofietara joan ziran lenengo zortzirik

Milla bederatzireun eta berrogeta zazpigarren urlean uireratu gintzazan azkenengo ekiñaldia izango zan teoloji-aldira. ogei urteko gazteak giñala. Ekiñaldi bairi onetan ez geunkan askatasun geiago, baiña geure burua elduagotzat artzen gendun eta ezitzailleak be gure nortasuna geiago artzen eben kontuan. Ikasketak sakonagoak eta abade izateko bearragoak eta egokiagoak ziran. Ez da gauza erreza. orregailiño. azkenengo lau urteetan gure artean jazotakoak emen agertzea. Arazoa oso zabala da eta zeaztuteko oso gaitxa.

Lenengo Erretore edo Zuzendari jauna gogoratu bearko dogu. Ugalde'tar Felipe da nik ezagutu neban zuzendari bakarra. Abadegaien ikuspegitik ikusita. urrin bizi zan gizona. Noizean bein elorten jakun itzaldiren bat emotera eta egunero goizeko mezea ospatzen eban. aurretik gogaitea eta ostein eskeirak emoteko ekiñalditxua eginda. Iñoz beragana joan bear izaten gendun. zergaitik edo agaitik. berak deituta. baiña gitxitan eta bi]durtuta. Zentzun aundiko gizona zan, eta bear be bai, batez be politika-arazoan oreka aundi bat bear zalako, eta orretan maixua zan bera: legeak eskatzen ebana dana zeatz beteru. ezelako ekjntzarik ez laketu iñondik politika-usaiñik ba' eukan. oJako jokabidea ezitzailleen eta irakasleen artean agertu...

Gugandik urrago egoan Zuzendari-ordea zan Irulegi'tar Juan Martin. Onek alegin aundia egin eban jokabide orekatsu ori zaintzen baiña iñoz zeozertsu agertu zan, esango dogun lez. Ona zan ikasieak zaintzen: Ogerako ta jagiteko ordua, irakastal-dietarakoa, jatorduetarakoa. Ondo eratzen ebazan gure ibilialdiak, errietako katekesira urtenaldiak eta olakoak. Iñoz, ez sarritan, joaten giñan bere gelara eta ondo artzen ginduzan. Oarrak egitean kontu aundia artzen eban. bai erdera egokia erabilteko eta gauzak argi ulertazoteko.

Gogo-eziketari begira. Goikoetxeaundia'tar Joakin zan arduraduna, baiña aurreko ekiñaidietan baiño askoz gitxiago sartzen zan gure bizitzara. Noizean bein joaten giñan beronen gelara alkar-izketarako eta askotariko arazoak aztertzeko. Iñoz deitu eustan Surge aldizkarian Jaguntzeko be. Gogoan daukat lbargutxi'tar Jon Kurutz'en Geroko bizitza liburuaii buruz zerbait idatzi nebala. Beronek emoten euskuzan itzaldi edo gogarterik geienak. domeketako meza-aurretik. Berau zan gure Seminario'ko Abade-eragiñaren bultzagille. Eragin orrek asiera Aldabalde'tar Rufino'gan eukan, baiña Joakin jaunak eutsi eutson. Bein baten itaunketa bat egin eban gure eritxiak jakiteko eta Bateoa daukagula geiegi aiztuta esan neban. Laburpena egin ebanean agertu eban erantzun ori baten arazoa zala esanez. Gaia benetan sako-

1945n.urte inguruan emon euskun eres-aldi eder bat Joaquin Rodrigo'k.Oraintxe entzun dot il egin dala.Olako eres-aldi ederrak izaten genduzan Gasteiz'ko Seminarioan eta bi ziran eratzailleak:Bilbao eta Aristegi'lar Pablo eta Federico Sopena.Azkenengo au Madrildik etorri jakun,baiña ez egoan batera gure izakereagaz eta Yurre'ko Gregorio Rodrighez salatu egin ei eban Eziketarako Ministeritzan.

Orregaitik ,diñoe ,Bueno Montreal Gotzainak gure Seminariotik Madrid'era bialdu ebala.Idatzi dauan libururen baten agertzen dau bere gorrotoa.Abesti ta eres-arloan asko lagundu euskun ikaskide bi oneik.Gogoan daukaguz Zortzikote'baslari onak,Eres-batz'gog'angariak,Ganbara'ko eres-talderik onenak, Atxukarro pihularia,orduan ain gaztea,Sainz gitarralaria,Iniesta bibolinterua eta abar.Nire esker ona curai.

*Joaquin Rodrigo
(1999-07-06) il zan.*

Behean: Ikasbideen Batzarra 1997

na zan. Abacle eginda gero. urtero etxe aretan batu izan garanean, ainbat bider deitu geuntson alkar-izketarako. Ez gendun ikusten beragan aurrerapen aundirik, lengo-lengoa zan D. Joakin. Urte batzuk dira bere illeta ospatu genduala.

Begiratu bat egin dagiegun irakasleai; Irakaslerik *ospetsuena* Zirarda'tar Jose M^a jauna izan gendun. Lenengo orduan teolojia irakasten euskun: Jaungoiko Bakanaren gaia sakontasun bakoa izan zan. Jaungoiko EgiJlearena ona, batez Gustavo Thils'en eritxiak azaldu euskuzanean. Irutasun deunaren gaia be sakontasun andiagaz azaldu euskun. Jaungoiko salbatzaillearena be ederto. Egia esan egun batzutan ganza aundirik ez zan egiten, bear ba'da ondo geitatu barik etorten zalako. baiña beste batzutan ederto. AiTO-antza agertzen eban baiña bere izakerea zan orrelakoa. Azterketak egikeran estuegi jokalzen eban, baiña naikoa ondo.

Arratsaldeko irakastaldia Intxaurraga'tar Plazido'rena zan. Esku liburuari jarraitzen eutson baiña ez eukan goizekoaren besteko a.skatasunik. Ordu txarra be bai-eta, egun batzutan ez genduan eukiten gogo aundirik ikasieko edo entzuteko.

Jokabidea edo moraJa, lenengo urtekoa Zuzendari jaunak emoten eban. Noldin'eri jarrailu etaezelako askatasun barik. eta urrengo urteetako Onnazabal'darAntonio'ren kontura. Onek be Noldin'en esku-liburua jarraitzen eban eta iñoz galduta lez ibiltzen zan. Irakasle oso laburrak ziran oneik. baiña zeregiña beteten eben. Teolojiko gure ikaskintzan izan dogunik uts-unerik aundiena Idazci Deunarena izan da. Arlo onetan ez gendun ezertxu be ikasi. Gtire irakasle bakarra Kantera'tar Julian izan zan. Esku-liburuak berak argitaratzen ebazan latin eder baten idatzita baiña ikastaldietan ez zan besterik egilen bibiia-gaietan aurrera-zaleak okeiTeko bidetik joiatzala zuiatu baiño. Izan ebazan larri-aldi batzuk, ikasleak aurka jarri jakozelako. Bein baten bere izendapena mai-gaiñera botata auxe esan eban: "Estos son mis poderes". Beste hein ikasleak aurka eLikazaia uste izanik, esan eban: Irakastera etorriko naz irakak jausi arte. Eta urrengo egunean asarre aundiagoaz etorri zan eta esan eban: Frakak jasten ba'jataz he etorri egingo naz. Oso zar-zalea zan. naizta bi))aketa-lanean argia ta zeatza izan. Berak ziurtatu bearreko gai bi ziran Santiago Español'a etoni zala, Klabijo'ri zaldi gaiñean agertu zala, eta Andra Maria bizi zala Zaragoza'ra elorri zala. Ikastaldietan garrantzi aundia eukiten eban baleak lur-arte edo Mediterraneo itxasoan ba-dagozela baieztatzeak eta guk be zirikatu egiten gendun izparringietan orrelako barriren bat agertzen zanean: onegaitik edo orregaitik. ikastaldirik geienak ezer egin barik igaroten genduzan eta guk ez gendun bearren dan arloan, Biblia-arloan. ezer ikasi. Gauza on bat eukan: Iñori ez eutsola "suspensio"rik emoten. Gastelerazko atsotitzak, erreirauak azaltzen ona zan, gatz berizia eukan onetarako.

Eleiz legedia irakasteko asierea Beitia'tar Eugenio'k emon eban, gero Santander'ek gotzain izango zanak. baiña egun baten baiño ez zan etorri eta auxe esan euskun: Nik lan asko daukat baiña etorriko najatzue eta labtir-labur auxe azakkiko dautzuet: Gizarte oso batek eskubide osoak daukaz, Eleizea gizaite osoa da, Eleizeak eskubide osoak daukaz. Baiña urrengo egLinean samintasun aundiz agertu euskun ezin etorri izango

zala irakastera eta guztiz ona dan lege-zale bat etorriko jakula. Sodupe jauna. Guztiz ona da, esan euskun. eta neugaz bestean ondo geratzen zaree.

Irakasleen artean Ansorena'tar Jose Luis ezin itzi aitatu barik. Zentzun aundikoa, ezitzaile ona. Eta zelan ez aitatu Zunzunegi'tar Jose, eleizearen edestia irakatsi eukuna, bere abotsa beti-bardiña zan, ordua bazkal-ostekoa, lo egiteko egokia. Baiña ondo irakasten eban edestia. Egia esan, liburua dana ez gendun ikusten, baiña artzen ebazan zatiak, esaterako arianikeria, oso ondo.

Irakastaldietatik kanpora, akademiak egiten eben lan aundi bat, batez be misi-noetarakoak eta Katoliko Ekintzarenak. Baiña or aukeratu batzuk baiño ez zirala sartzen ikusirik, iraultza-antzeko bat egin bear izan zan naizta arrokeriak eraginda jokutzen genduaia eta apaia izan bear garala entzun bein eta barriro.

Gizarte-arazoetarako be talde bat sortu zan, gure Galdos' tar Gregorio aurrean zala. Ekintza edeiTak burutu ziran, esaterako Robirosa'k emon eus.kun berbaldia. "Yunque" eritxon aldizkari bat argitaratzen eben.

Beste aldizkari batzuk be argitaratzen ziran, esaterako misini-akademia'ren kontura "Possumus" aldizkaria. Otako aidizkarietan iñoz idatzi neban.

Liburutegira be sairitan joaten nintzan eta Kristo'ren Gorputz eskutuari buruz fitxategi ona batu neban, eleizako gurasoen liburuetatik. Zori txarrez Fruniz'en bizi nintzan etxearen kamaran geratu zan eta oraintsu bota dabe. Ez daust ezertarako balio izan fitxak betekeran ikasi nebana ikasteko izan ezik.

Ez noa amaitzen, ez litzake gauza zuzena izango, irakasle bi gogoratu barik. liturji-irakasiak. Bata Oñatibia'tar lñaki, oso ona, Odo Kassel'en irakatsiak, orduan. argi ta garbi, azaidu euskuzana, baita Guraso-iztia edo patrolojia be. Eta beste bat Bilbao Aristegi'tar Pabto. Onen liturjia ez zan besterik izaten mezako oi-kuneak edo ritoak irakastea baiño. Gizon ona ta berezia gure D. Pabio.

Aldi onetan asko sendotu zan ikaskideen arteko adiskidelasuna eta emen askoren izenak agertu nai neukez, baiña izango da orretarako beste toki egokiren bat.

Por fin el año 1947 llegamos a la teología, bastante maduros y esperanzados, era la ultima etapa, tratamos de temas mas nuestros, tendrfamos nuevos superiores y educadores.

Recordamos con añoranza al Rector, serio y equilibrado, D. Felipe Ugalde, aJ Vicerrector, detallista y bondadoso, D. Juan Martín Irulegi, al Director Espiritual D. Joaquin Goikoetxeaundia, al brillante y no siempre profundo profesor de Deo Uno et Trino, de Deo Creante et Elevante, sin que llegamos a dar los novisimos, D. Jose Mª Cirarda, al profesor lector en De sacramentis y De Verbo Incarnato, D. Placido Intxaurreaga, a los dos profesores de Moral, D. Felipe Ugalde y D. Antonio Ormazabal, al gran D. Julian Cantera, que nos dejo vacios de Biblia, a los de Derecho Canonico, D. Eugenio Beitia y Profesor Sodupe, A. D. Jose Luis Ansorena y a D. Jose Zunzunegi.

Joten J. Mª Setien olimpiada-1950

Zuzendaria zuzia iziotuten aurrean J.
Mª Setien olimpiada-1950

Ikaskideak ibilaldia: Olimpiada.

Ikaskideak Aizgorri gainean

Ikaskideak ibilaldia

Urdanpilleta, Martinez, Telletxea.
(Ikasbideen batzarra 1997)

Ikaskideen futbol taldea-1947

Ademas de las clases estaban las academias, la de Misiones y la de Accion Catolica y el movimiento obrero que publicaba la revista "Yunque" y en el que tuvo tanta influencia mi amigo Gregorio Galdos. La academia misional publicaba la revista "Possumus" en la que fui a veces colaborador.

Especialmente hacia el final me aficiono mucho a la biblioteca y prepare un fichero muy bueno con citas de los Santo Padres sobre el Cuerpo Místico, siguiendo esquemas del P. Tromp. Este fichero lo deje en el desvan de Fmniz y recientemente ha desaparecido.

Quizá podia hablar aqui sobre mis compañeros de curso, pero creo que habra mejor oportunidad para ello.

Primeros misioneros de los Rios. Con Mons Carmelo Ballester.

J. Ma Setien bola jaurtitzen olimpiada-1950

Abade egin giñan ikaskideak.

XII ATALA: UDAKO TA NEGUKO OPORRALDIAK.

Ikasketak egiten ibilli giñan aldi aretan, amabi urteetan, beti izan genduzan oporraldiak, udan iru iliebeta eta neguan amabost egun.

Oporraldi oneitan etxean izaten ziran arazo batzuk: Lan asko egoan eta laguntza bear izaten eben. Goizetan egiten nebazan lan batzuk. baiña arratsaldeetan beti joaten nintzan errira. ez zan inoz gaba eldu ni etxean nintzala. Egunero birrilan joaten nintzan ba eleizaldera, goizean mezara ta arratsaldean neure Jagunakana.

Goizean meza-aurretik gogartea egiten neban beti, gitxienez orduerdi eta gero mezea erasoten neutsan D. Kristobal'eri. Meza ostean abade oneri etxerantza laguntzen neutson, bide batez neukan eta. Arratsalde erdian barriro joaten nintzan eleizara eta ordubete inguruko otoitzaldia egiten neban lenengo eta gero jolas-aldia legunakaz. Lagunak. alde batetik. abadeak ziran. D. Kristobal eta D. Gregorio. baiña oneik ez eben asti aundirik eukiten gugaz egoteko. Orregaitik ordurik geienak Alonso ta Ariño'tar Sabin'egaz eta Bengoetxea'tar Karlos'egaz igaroten nebazan. Batzutan Fika'tik Oarreko Uriarte'tar Patri be etorten zan.

Esan dagidan nor zan Alonso ta Ariño'tar Sabin. Guda sortu zanean, Etxebarri baserrira iru anai elorriotar etorri ziran, ostenduta egoteko antza. Beste biak joan ziranean, Sabin geratu zan baserri orretan. Sabin mutil ajaia zan, eres-zaJea eta parrokiari organulari-lana egiten eban. ardaudenda bat ipiñi eban guk guda-aurrean eskolea euki gendun tokian bertan eta ementxe, ardaudenda onetan, izaten ziran gure jolas-aldiak. Gero Sabin'ek erlojerutza ikasi eban korreoz, Fika'ko abadearen arrebea zan Goikoelxea'tar Klara'gaz eskondu zan eta abadeagaz batera biak joan ziran Elorrio'ra an bizi izateko. Arrezkero noizean bein ikusi dot, ez sarritan.

Egunero alkartzen gintzazan ba ardaudenda aretan. Ez zan erosle askorik etorten eta nasai egoten giñan. Kaita-jokoa izaten zan gure jolasik gurena, musean, tutean eta briskan jokatzeko gendun. Egun bereizi batzutan, FikaTco abade-etxera joandajuJepean be jokatzeko gendun, dirutxua, ez asko, maian genduaJa. Eta bitarteetan solas-aldi ta alkar-izketa luzeak. Sabin'ekemon eustan irakuitzeko gure lenengo Lendakariaren "De Gemika a Nueva York pasando por Berlin" liburua. Poz-pozik iruntzi neban liburu ori. Baiña gure alkarizketak ez ziran inoz be politika-arlorra sartzen.

Gabean ez gendun inoz etxerako arin-bearrik eukiten. Sarritan. batez be udaldiak. bide-ertzean jesarrita egoten giñan gabeko amabiak arte. Gure ama ona etxean ogera barik egoten zan itxaroten. Nik beti esaten neutson aparta itzi eta ogera joateko baiña ez neban lortu.

Udan, batez be, ibillaldiak be egiten genduzan, Mungia-inguruko abadegai batzuz kaz alkartuta. Batzutan Sollube'ra. edo Jata'ra. edo Bizkargi'ra edo Gamiz-mendira. Txirrindulari lez. geure bizikletakaz be egiten genduzan ibillaldiak, batez be Gemika. Berraeo ta Sollube inguruan. Gure bizikletak zarrak eta txanak ziran eta sarritan ibiltzen giñan ibillaldiak amaitu-eziñik. Itxasora be iñoz joaten giñan : Bakio'ra, gero nuklearra egiteko zapuztu zan Basorda'ra, Plentzia'ra, Laida'ra, eta abar. Olako ibillaidietarako Jatabe'n abade egoan Iraolaiar Eusebio alkartzen jakun azkenerantza. baiña beste leku baten aitatuko dot abade au zabalago.

Olako ibillaldiak ez ziran asko izaten, batez be jatekoa eroan bear genduanean. Amak ez eban gogo aundirik eukiten ibillaidietarako janariak gertatzeko. Baiña egunak luzeak ziran lez, arratsaldea beste barik naikoa izaten zan ibillaldiak egiteko. Egun osokoak be ainbat egin genduzan.

Todos los años tenfamos tres meses de vacaciones en verano y quince di'as por Navidad.

Aunque, especialmente en verano, habia trabajo en casa, yo nunca dejaba de acudir a misa por la mañana y a la visita al Sagrario por la tarde. En alguna epoca en que los padres estuvieron solos trabajé mas en casa,

A la mañana siempre mas de media hora de meditacidn. Aili estaba tambien en la iglesia el Parroco D. Cristobal. Y a la tarde una hora de visita-meditacidn. Y despues nuestras diversiones.

Para nuestros juegos nos encontrabamos siempre Sabino Alonso Ariño, Carlos Bengoetxea Goitia (seminarista) y, a veces, nos venia de Fika Patricio Uriarte Mugarra (seminarista). Sabino Alonso era un buen joven que vino con sus dos hermanos al casen'o Etxebarri. Los dos hermanos se fueron pero ei se quedd. Hacia de organista en la parroquia, teni'a un almacen para venta de vino al por mayor, aprendio el oficio de relojero por correspondencia y se caso con la hermana del Cura de Fika, D. Daniel Goikoetxea. Por fin todos fueron a vivir a Elorrio de donde habian venido los tres hermanos refugiados... Murio recientemente.

Diariamente nos reunfamos para jugar a cartas (mus, tute, brisca) y alguna vez en la casa del Cura de Fika jugamos al julepe, con dinero en la mesa, no mucbo. Sabin me dio para leer el libro "De Gernika a Nueva Yok pasando por Berlin" de Agirre. Lo devore con fruicion.

Tambien haci'amos excursiones, al Solltibe, al Jata, al Bizkargi, al Oiz, y otros dias en bicicleta en torno al Sollube.

Opor-aldietan erriko abadearen ardurapean: gengozan eta azkenean onek emolen ebazan seminariora gure opor-aldiko jokabidearen barriak.

Nire lagunikaundiena. batez be aldi oneitan, Bengoetxea'tar Karlos zan eta bere etxean be etxeko lez artuak izaten giñan. Karlos adiskjidea lenengo Araba'ko Musitu'ra joan zan. Etxetik urrin. Orduan oraindiño eleizbarrutia zalitu barik egoan. Baiña azkenerako Mungia'ra etorri jakun txanburu lez. Urte batzuk, lau-edo, emen egin ondoren, naikoa gazte zala. il egin zan. gaiso txar batek eroan euskun.

Amabi urte areitan erriko abadeak Oñarte-Etxebarria'tar Kristobal eta Larrea'tar Gregorio izan ziran. Iru urte egin ebazan oneikaz batera Lamikiz'tar Jualian'ek.

D. Kristobal izan da nire bizitzan laguntzaillerik onena, eskuzabala, gogo-bizitza sakonekoa, ondo orekatua. Bere etxean sukaldari zan Garrogerrika-etxebarrria'tar Mª Jesus, Arbazegi'tarra, andera ona ta serbitzaillea.

D. Kristobal oso arduratsua zan bere burua zaintzen, baiña azkenean bide zabaj baten. Artebakarra-barrenean, motonetik jausita il zan Basurto'ko gaiso-etxean. Bere ondoan egon nintzan gau osoan eta neuk emon neutsan Gurrupide Gotzaiña'ri ezbear onen barria. Bizi zaia uste eban askok ez zala maitekorra, baiña il zanean askok egin eutson negar eta iUerriko eleizatxuaren erdian illobiratu eben. Eskerrak berari emon eustan laguntzagaitik!

D. Gregorio borondate oneko gizona zan, ez buruz argia, ez orekatua, eta erriak maite eban. bear ba'da gizajoa zalako. Ikasketa-aldiko amabi urteetan izan neban lagun eta domeketan beti izaten gendun jolas-lagun , Fika'ra joaten giñanean naiz Gamiz'en bertan.

D. Julian lagun aundia neban, baiña egunik geienak Gamiz'tik kanpoan egiten ebazan eta laster eskatu eban urtetea, Berriz'era joateko. Izan be zertarako 800 biztanle eukazan errian iru abade!

Bengoetxea 'tar Carlos adiskidea.

D, Kristobal (erdian), D. Gregorio ta Neu.

XIII ATALA: FEDEA TA SEMINARIOA: ELDUTASUNERANTZ,
OTOITZA LAGUN, MEZAK, BESPERRAK, GOGO-JARDUNAK,
POZA TA ITXAROPENA.

Abade-ikastegian igarotako urteak begiratu ondoren, gauza egokia dala usien dot, otoitzari begirakada bereizi bat egitea.

Otoitz egiten. zalantza barik, ume-umetan asi giñan. ama irakasle dogula. baiña une batzuk doguz gogoangarriak. Gure abadeak agozko otoitza egiten eben geien. Edozein unetan ikusten genduzan, Ameta'ko Arrien'dar Juan esaterako, eleizan belunikatu eta espanai eraginez otoitz egiten, baiña nik beti uste izan dot gogozko otoitza ez euskuela irakatsi larregi. Ez nago ain ziur, esate baterako gogoan daukat bariku guren baten arratsaldeko iruretan, Jesus il zan ordu berean etxean belaunikaturik egin neban otoitz alditxua. Ikastegira joan baiña lenago izan bear. Bariku Gurenez bein be etxera etorri ez giñalako. Orrek esan nai dau ume-umetan be gogozko otoitza egiten zerbait ba-genkiala.

Baiña adimena argituz doan neurrian otoitzean be aurrera egiten da eta otoitz-aldietan Jaungoikoa aurrez-aurre agertzen da, era eskutu baten.

Bergara'n egiten genduan goizeko otoitza ta gabekoa ez ziran egokiak umeentzat. Gogoratu onein (ako itzak: Preludio 1º, preludio 2º. reglas de urbanidad y buena crianza... Baiña urterik urtera otoitz bidean aurrera egin gendun eta gure ikasle-bizitzan egun eta une gogongarriak dira. Esaterako epaillaren 25'ean. 1948n. urte inguruan, Grignon de Montfort'en "Esclavitud Mariana" irakurrita egindako otoitz-aldia edo Garizuman, eguen arratsaldeko ordn astitsuetan kurutxe-bidea egitean. amabigarren egotaldian. misioetara joateko berbea emon nebanekoa edo abadegin-tza-aurreko egunetako otoitz-aldi beroak.

Misioetara joatea aitatu dodan ezkerero, ezin itzi zeaztu barik arazo au. Nik berba ori emonda neukan eta abade-egin eta irugarren urtean bete nai izan neban, nor-joan asko ez dagoaia entzun nebalako. Elosu'n izan zan, Larrabe'tar Luis. gaur Madrid'en Lurraldeko Gotzain Ordezkari danak esan eustan ori eta ni eskiñi Zunzunegi'tar Jose'ri. Etxera joan eta aitari ta amari esan be bai, baiña oneik oso txarto artu eben. Alkar-izketa amaitu genduan eta ogerantza joiala aitak esan eustan: Ameriketara joateko asmo ori aurrera ba daroazu, ez sartn gejago etxe onetara. Goizean goizetik agur egin neutsen eta barriro *esan* eustazan aitak berba orreik. Ubi-dea'rantza autobusean niñoala, Valdes'tar Julio musikalaria ta abade santua joian nire ondoan eta onen eritxia eskatu neban nire illunaldi aretan eta "oraingoz asmo ori alde batera izteko eta gurasoen guraria beteteko" izan zan bere aolkua. Or amaitu zan nire misiolari-deiari erantzuna emotea.

Baiña goazen barrero lengo arira. Otoitz-arlo onetan raezeak izan dau zer-ikusia aundia: asieran bete-bearreko oikune bat baiña asko geiago ez zan, gero mezatan erakurten zan biblia zatiak geiago esaten euskuen, gero kristiñau-aJkaileagazko zer-ikusia eskuratu gendun eta abadetzara eldu giñanerako sakontasun aundiaz begirutzen gendun inezea. Gaur be orrelantxe da.

Beste otoitz-aldi bat besperak ziran: Domeka-aratsaldeetan, seiretan, abesten genduzan eta sarritan gogaikarri jakuzan, baiña iganderik igandera liturji-otoitzera sartzen irakatsi euskuen. Olako otoitzari buruz ikastaro eder bat emou euskuen Montserrat'eko beneditarrak: Franquesa, Pujol.

Otoitzean sakontzeko beste egun egoki batzuk gogo-jardunak ziran. Egia esan lenengo astea esaten jakonean, geiegi estutzen eben zuzendariak pekatuaren gaia, baiña dana bateratu ezkeru (isiltasuna. itzaldiak, irakurketak. autortza...) egun orreit-an asko sakontzen zan otoitz giroa. Zuzentzaileen artean gogoratu daiguzan Goi-koetxea Anastasio Sestao'ko abadea, Aldabalde. Ramon Etxebarria oraintsu il dana, Angel Morta Madrid'eko Gotzain Laguntzaille izatera eldu zana. Santos Begiristain. Jose Gurrutxaga eta abar. Gogo-jardunak ondoren onak itzi dabez gure bizitzar-ako, baiña gaur neuk bakarrik egin gurago izaten dot eta aste pozgarria, bete-betea, izaten da. naiz etxean egin naiz santutegi batera joan orretarako.

Otoitz-bizitza au bizitza guztiko lagun dogu. Gisasola'tar Maximo'k esaten euskun barruko bizitza ori suaren antzekoa dala eta txikia izan ezkeru aizeak amatau egiten dauala, aundia izan ezkeru, ostera, aundiago egin. Gaurko bizikereak ez dau laketzen ain otoitz-aldi luzeak egiterik, baiña goizean Jaungoikoaren aurrean biotza zabaltzea eta gabean eguna aztertu eta leioak ixtea, egokia da. Olako laguntzakaz eta artzain-laneko ekintzak otoitzagaz batera doazela, ez dago arriskurik guztiok bearrezkoa dogun *otoitz-giroari* eusteko. Otoitzak emoten dausku poza, otoitzak sendotzen dau gure itxaropena, beti, eta batez urteak joan diralako bizitzearen sartalderantza goazenontzat.

Eta fedearen aurrerapena gogoan dodala, azterketa labur bat egingo dot: lkasle-aldiko eta geroagoko gure fedea ta otoitza beroak eta loratsuak ziran, udabarriko zugatzen antzera, baiña aspaldion izan diran erasoak, argitu-bearreak eta iñausketak izan diralako, gure fedea atx bizi baten antzera eta neguan orririk ez lorarik ez daukan zugatz baten antzera geratu da. Zein dan ohea? Bakoitxarentzat berea. Fedea-gaz nastean mitoak sinistea batzuk ezin dabe onartu, fede legor eta bizi au beste batzuk ez dabe nai. Tzi daigun arazoa bakoitzaren ardurapean, eta azkenean Jaungoiko Aita guztiz onak guztiok artuko gaitu bere zeru barri eta lur barrian. Gogo onagaz eta barru garbiagaz beteten ba'dogu gure lurreko ekiñaldia, dana geratzen da etorkizunerako Aren eskuetan.

Al terminar el recorrido de estos años de seminario me parece conveniente mirar un poco al recorrido de nuestra oracion y de nuestra fe. Ambas cosas van mas o menos unidas.

A veces suelo pensar que nuestros educadores de la primera infancia daban valor solamente a la oracion vocal. Recuerdo la figura de D. Juan Arrien, cura de Arrieta, que nada mas entrar a una iglesia, empezaba a mover los labios para rezar, quizá una estacida al Santisimo. Sin embargo recuerdo que un dia de Viernes Santo a las tres de la tarde hice una oracion breve en casa, oracion que no fue vocal. Tuvo que ser antes de ir al Seminario, porque por esas fechas nunca tuvimos vacaciones. Eso quiere decir que haciamos algo mas que oracion vocal. Y es que la oracion no tiene mucho sentido si no va unida a la apertura ante Dios.

El progreso en la vida de oracion va viuculado a la formacion intelectual, pero, ciertamente, la oracion que de niños practicabamos en Bergara no era adecuada. Algo nos recuerdan estas palabras: Prejudicio 1º, preludio 2º y estas otras que recuerdan el examen de la noche: reglas de urbanidad y buena crianza.

En la vida de oracion hay momentos inolvidables, como aquel 25 de marzo, probablemente del ayo 1948, cuando, despues de leer la Esclavitud Mariana de Grignon de Montfort estuve sin prisas ante Maria nuestra Madre celestial, o aquel otro momento en que, despues de leer o quizá leyendo El alma de todo apostolado de Chautard hice una oracion muy especial o aquellos largos Via Crucis en los que me detenia especialmente en la XII estacion, Ilegando a nn proposito firme de dedicarme a las misiones.

Una vez mentada esta "vocacion-misionera" no puedo menos de narrar lo ocurrido. Debio de ser el año 1953 cuando mi amigo Luis Larrabe, hoy vicario territorial en Madrid, me dijo que escaseaban las vocaciones para Los Rios. Eso fue suficiente para que hablara con D. Jose Zunzunegi, que acepto con gozo mi oferta para ir a misiones. Luego hable con mis padres que me escucharon muy serios y cuando mi padre se retiro me dijo: "Si piensas ir a America, no entraras mas en esta casa". A la mañana me repitio lo mismo. De vuelta a Ubidea, encuentre en el autobus a D. Julio Valdes que me aconsejo dejar el proyecto.

Asi ha ido avanzando nuestra fe, hoy en roca viva, sin flores, pero con esperanza en la ancianidad.

XIV ATALA: ERRIGINTZA (POLITKA) TA SEMINARIOA:
ETXEKOAK, MUXIKA GOTZAIÑA BAZTERTUA,
LAUZURIKA GOTZAIÑA NAGUSI, IKASTEGIKO GIROA,
BARRU-MIÑA, BURRUKAK.

Errigintza edo politika itz zabala da eta esangura ezberdinez agertzen da sarritan. Atal onen aurrean, asieran, garbi itzi gura neuke zer ulertzen dodan itz au artzen dodanean. Errigintza ez da norberaren erria maitatzea, ez da errien eskubideak zaintzea. Politika ez da besterik erria bere eskubideen jabe danean, zelan jaurri edo gobernatu bear dan ebatzea baiño. Abertzale izatea ez da politika, ez da errigintza, guztion eginbear bat baiño: errigintzako alderdi guztiak maitatu bear dabe aberria, abertzaieak izan bear dabe. Gure erria zelan jaurri, gobernatu, bear dan diñogunean. orduan gagoz politikan sartuta: naiz araudiaren bidea, naiz España'gaz, naiz Frantzia'gaz naiz askatasun osoa bide daia, ori politika da, errigintza da. Euskereari indarra emotea, emengo oiturak aurrera ateratea, emengo ekonomia indartzea, gure edestia azaltzea, gure iuteiestia agertzea, ori ez da politika.

Dana dala, politikak eta erri-zaletasunak barru-min aundi bat sortzen dabe eta errez izaten dira eztabaidarako, gudarako eta asarretarako bidea.

Gure sendian arazo au beti izan da "tabu" edo galazotako gaia. Ez da iñoz aiatu, gitxiago azertu, arazo au. Sendia arlo onetan nondik nora ebillen jakiteko ez daukagu ba, susmoen bidea baiño besterik. Uribarri'tarrak edo amaren aldekoak karlostarrak izan dirala dirudi eta karlostarren gudetan etxeko ondasunak galdu be egin ebezan guda orrean zorrak bardintzeko. Eta bide bardiñetik joiazela dirudi Abio'tarrak edo Markaida'ko Bengoetxe'tik etorriak. Baiña karlista edo karlostarra izatea ez zan orduan, gaur jazoten dan lez, euskaldunen aurka egotea. Orduan euskaldunik onenak karlostarrak ziran eta euskaldunen arerioak liberalak. Nik uste dot aitaren aldekoak liberalak ziraJa: Dana dala, Franco'ren gudarako bat egin eben Kariistak eta liberalak eta arrezkero ez dira geiegi bereizten.

Eta Karlistarik geienak, Arana'tar Sabin'ek abertzaletasuna aldarrikatu ebanean, abertzale biurtu ziran, ez asieran baiña bai urteen joanean. Gure auiTetikoen artean ez dot nik iñon be susmatu abertzale-usaiñik. Ez aitzu gaia "tabu" zala sendian.

Dana dala, eta ez dakit nondik etorrira, nik beti zomau dot barruan abertzaietasun aundi bat, barru-min aundi bat gure erriari begira, erriaren nortasuna aldarrikatzen dauan barru-miña.

Abade-ikastegira joan-aurretik barru-min ori ba-zan, baiña ez zan agertzen. Eta ikastegian, seminarioan zer? Urteetan ez neban ezer ikusi ez entzun arazo oneri buruz. Esaterako, urte areitan gure gotzaiña Muxika'tar Mateo zan eta onen orde zegoan Lauzurika Apostolu-zaintzaiUea, baiña guri sekula ez jakun aiatu be egin

geure benetako gotzaiñaren izenik. ez jakun esan erbestean egoanik. ezjakun azaldu Lauzurika zergaitik zan Apostolu Zaintzaillea. Kanbo'n bizi ei zan Muxika'tar Mateo gure gotzaina eta ez zan gure artera iñoz be agertu. Lauzurika joan eta Ballester'tar Karmelo etorri arte. Gero esan euskuen. askoz geroago, Muxika Gotzaifia Zarautz'era etorri zanean, Ballester gotzaiña joan jakola ikustaldia egitera eta Mateo jaunak bere gelan eta belauniko artu ebalu. Karmelo jauna be belaukatu egin zaJa eta berba oneik esan entsozala: Gotzain anai Jez eta martir lez besarkatzen zaitut. Abade eginda gero urte batzuk igarota joan ninlzan Muxika'tar Mateo ikustatzera, Zarautz'era eta ondo artu ginduzan. Ez dakit orduan baiña bai aldi baten Nafarrate'tar Benito ikaskidea izan zan bere laguntzaille.

Lauzurika'tar Xabier osteru jaun eta jabe Jez agertzen zan. Beste toki baten izangodogu aukerea gotzain onen nortasuna azaltzeko.

Ikastegiko giroa arJo onetan garbia, aseptikoa, zan. Bele bear ziran aginduak bete eta politika-arazoa aitatu be ez. geiago, EuskaJerria ta euskerea ailatu be ez. Aginduak bete esan dogu: Gure agiriko ekintza guztietan aurrean geunkan España'ko bandei*ea baiña iñori edo iñon aurkitzen ba'jakon ikurriñik. ori ikastegitik etxera bialtzeko zioa zan. Sekula ez gendun entzun berbatxu bat euskeraz. Opor-aldira etxera erlorteko egunaren goizean urtero abesten zan "Agur Jesus'en ama" baiña nok asten eban be jakin barik.

Eta ixilpean? Zeozertxu bai. Esan dogu udan "De Gernika a Nueva York pasando por Berlin" Agirre'ren liburua irakurtenko aukera izan nebalu. Eta seminarioan bertan be irakurri al izan neban Muxika'tar Mateo gotzaiñaren "Imperativos de mi conciencia" eta zirrara aundia egin eustan agiri onek. Uste dot Nafarrate'tar Benito ikaskideak emon eustala irakurteko. Abade arduradunak ori jakin izan ba eben. etxera bialtzeko zioa izango zan. Oii zan gure giroa Tkastegian. baiña abertzaletasuna geroago la beroagoa zan gugan. geuk nondik etorren be jakin barik. Ikaskideen artean ez genkian nor nondjk ebillen. susmoak baiño ez. Eta irakasleen artean gauza batzuk argi egozan. esaterako kanlera ta Zirarda ez ziran alde batekoak eta jarraitzaileak be ba'ebezan erdi-ixillean.

Abertzaletasuna oso bidezkoa ta zillegia da, bearrezkoa be bai. baiña geroko bizitzan, abade-bizitzam eragin aundia izango dau baiTU-mjn onek. batez be Gurpide'tar Pabio gotzaiñaren antzekoak. su au amatau gurean ibillila biziago biurtzen ebenean. Tdazlen nagoan edesti apal onetan zer-ikusi aundia izango dau arazo onek, gauzak nastatu egiten diralako. bidezkoak diran gauzai bidea zabalik izten ez jakelako. Eleizan naiz errian aiduradun cliranak itsutu egiten diralako, guda bat bitarte izan danean, odoi-berotasun aundia sortzen daiako. Bajña Tkastegiari buruz, ona emen Franeo'i'en eta Ballester'tar Kaxmelo'ren arlean izandako alkar-izketa bat: Gotzain Jauna!, Gasteiz'ko abadeikastegian politika-lana egiten ei da! Eta gotzaiñak: -Abade ikastegian ez da egiten politika-lanik, ori ziur dakit, baiña bai egiten da abadegaiak etiren zeregiñerako gertazeko lan aundi bat. Ori orrelan zan.

Antes de entrar a hablar del problema político permitaseme discernir. Para mi política es el arte de gobernar los pueblos, pero no es política el amor al pueblo. en nuestro caso al Pueblo Vasco, la defensa de sus derechos y el fomento de su lengua, cultura y demás.

Este discernimiento es fácil en sí, pero luego, cuando llega la realidad, fácilmente se mezclan las cosas.

En mi familia era un tema tabú. Nunca se ha hablado de él. No nos queda otro remedio que guiarnos por sospechas. La familia de mi madre, desde distintas ramas, era carlista. *Incluso* Uribarri, ya casa, perdió *sus ahorros por contribuir* a las guerras carlistas. Por parte del padre veo más bien como una tendencia al liberalismo. Baltzak eta zuriak se llamaba entonces a estas dos tendencias, El mismo tabú tuvo vigencia en el seminario. Estábamos ante hechos dolorosos y sangrantes como el destierro de nuestro obispo D. Mateo Mugica, pero ante nosotros siempre aparecía como único obispo D. Javier Lauzurika y nunca se nos dijo lo que significaba ser Administrador Apostólico. Y cuando fue el cambio, con la dimisión de D. Mateo y el nombramiento de D. Carmelo, nada se nos dijo. Ya digo, todo eso era tabú.

El ambiente del seminario era totalmente aseptico: Cumplir todas las normas existentes, desde la bandera que teníamos delante en actos públicos hasta la vergonzante oración por España, que se nos leía diariamente. Nada de euskera, nada de bailes regionales, nada de historia de nuestro pueblo. Nada de nada.

Sin embargo, llevábamos dentro el amor a nuestro Pueblo como fuego sagrado. ¿De donde venía? ¿Quién lo azuzaba? Muy difícil saberlo. Tampoco había propaganda secreta. Solo recuerdo la impresión que me hizo el leer Los imperativos de mi conciencia de D. Mateo que me facilitó mi amigo Benito Nafarrate. Antes he hablado de la fruición con que leí De Gernika a Nueva York de Agirre facilitado por mi amigo Sabin Alonso. Poca chispa para tan gran incendio.

XV ATALA: ABADETZARA: MAILLA TXIKIAK,
BE-DIAKONOTZAKO URRATSA, ELEIZBARRUTIA
ZATITZEN, BALLESTER ETA MORZILLO GOTZAIÑAK,
ABADEGINTZA BEGOÑA'N, MEZABARRIA GAMIZT;N.

Abade-ikasketak eta aunditzat geunkan elburu onetarako gerlakuntza azkenerantz joian. Elburu ori urrean egotearen ezaugarri ziran artu genduzan mailla txikiak: Ule-ebagitea edo tonsura egin ondoren. buru-buruan ule-ebagiaren ezaugarri zan koroitxua geroela, urreratu giñan mailla txikietara: Atezaintza, irakudetza, txerren-uxaletza, akolitutza. Mailla txiki oneik misinoetako Gotzain batek emon euskuzan, gure Gotzaiña zan Karmelo Baliester Nieto erdi-gaisorik ebillaiako. Ille batzuk geroago Be-diakonutza artu gendun. Seminario'ko eleizatxuan, uste dot. giputzakaz eta arabarrakaz batera, guztiz berrogeta-amar giñan eta lekaide batzuk be alkartu jakuzan.

Be-diakonutza onek ez eukan esangura aundirik, baiña beste alde batetik etorren beronen garrantzia. Gotzaiñak, misinoetakoren bat izan zala uste dot. itaun au egin euskun: Betirako ezkongejarraitzeko gertu gengoan. "Castitatem servare oportebit" esan euskun eta jarraian orretarako gertu gengoan ukurratsa aurrera emoteko eskatu eban. Pozik ela adoretzu emon genduan urrats ori.

Eta egia esan bear dot, arlo orretan ez dot sekuta arazorik izan. Gaur, orregaitiño, naiago izango neuke ezkongaitza iraunkor ori eta abadetaza bananduta ba'legoz. Baiña ori goikoen eskuetan dago eta ez da ikusten oraingoz olakorik jazoko danik, naizta mi I lak eta millak izan arazo onegaitik abadetza izten daben abade ta lekaimeak.

Guk urratsa gogotsu emon gendun eta gogotsu jarraitu dogu bide orretan, agertu diran arazo txikiak errez baztertuta.

Be-diakono giñala barri garrantzitsu bat zabaldu zan: Gasteiz'ko Eleizbarrutia iru zati egiten ebela eta aurrerantzean Bizkaia'k eta Gipuzkoa'k euren gotzaiña ta abade-ikastegia izango ebezala.

Zatitze au bearrezko lez ikusten zan artzain-lanari begira, baiña arabarrak ez eben onartu. barru-barruraino mindu ziran, Bizkaiatarrak eta giputzak, ostera, poz-pozik ikusten ziran. Eta ori ez ikasleen maillan beste barik. irakasleak be oso bananduta egozan. Esate baterako, Tntxaurraga'tar Plazido oso asarre agertzen zan, Zirarda'tar Jose M^a askoz pozago, eta oian beste batzuk.

Esan dogu artzain-lanari begira zatitze ori egoki lez ikusten zala, baiña emen beste galdera edo itaun bat da egin-bearrekoa: Nok eta zergaitik eskatu eban zatitze ori?

Politiku Franco'tarren eskaria zan eta Baltester'tar Karmelo gotzaiña orretarako bialdu eben Gasteiz'era.

Gasteiz'ko agintariak ostera aurka egozan Araba'k zatitze orregaz galtzaite urte-ten ebalako.

Zergaitik nai eben zatitze ori poiitikariak? Ba, Abade-Ikastegia, Seminarjo. zatitzeko nai eben zatitze ori politikariak. Ba, abade ikastegia. Seminarioa, zatitzea nai ebalako edo, bardin dana, iru eskualdetako euskaldunak alkartuta eta indartsu ikusterik nai ez ebelako. Ori agertu eben. gaiñera. sortu ziran iru eleizbarruti barriak Goi-Gotzain biren ardurapera banatzeagaz: Bizkaia la Araba Burgos'ko Goi-Gotzaintzara sartu ebezan eta Gipuzkoa Iruña'kora.

Orrek beste edozein tokitan ez eukan garrantzirik, baiña Euskalerrian arazo bereziak egozan eta egokiago litzakean alkartuta jokatzeara. Iruña'ren menpean, baiña alkartasun ori apurtu nai izan zan eta lortu eben.

Gure eleiz-arduradunak ez eben orduan be Euskalerria aintzat artu. Baiña arazo au geroago agertuko da.

Dana dala, Eleiz-barruti euskaldunak alkartzen dira eta sarritan alkartu be. Gotzain-idazkiak be batera egiten dabez. gotzaiñak. Arlo onetan ian aundia egin dau eta egiten dau Ubieta'tar Jose Anjel adiskideak. Au ona izaten da, apurtutako leiarak konpontzen.

Eta beste a)de batetik be argi agertzen da politikarien asmoa ori zala: Etorri ziran gotzaiñen artean ez egoan euskaldunik: Araba'ra Bueno Mon'leal aragoitarra etorri zan, Gipuzkoa'ra Font Andreu kataluniarra eta Bilbao'ra Morzillo'tar Kasimiro Madril'darra.

Or agertzen dan noraiño makurtzen dan gure eleiz-arduradunen jokabidea politikari batzuren esanetara eta zelan salatzen daben politika lez euskaldunen joakabide erri-zalea, baiña arazo au obeto argituko da geroago.

Eleizbarrutia zatitu zan ezkerreko, eta gu Gasteiz'ko eleizbarrutian ardatzeko giñan iez, inkardinatuta gengoan lez, aidakuntza eskatu bear izan gendun eta Bizkailco eleizbarruti barriaren ardatzeko geratu giñan. Geu izan giñan, gaiñera, Bizkailto eleizbarrutian egin giñan ienengo abadeak. Diakonutza be Begoña'n artu gendun aurretiaz.

Eldu jakun gure ametsen elburu zan egun zoragarria, abadegintza artzeko eguna. Begoña'ko gogartetxean egin genduzan gogo-jardunak eta. 1951n. urteko bagillaren 29an, Kepa Deunaren egunez, izan giñan abade egiñak.

Egun orretan aita eta ama etorri ziran Begoña'ra: Jentetza aundia egoan eleiz-inguruan eta Gotzaiña eleizara sartu zanean, pozik artu gendun. Sasoa eldu zanean Morzillo gotzaiñak gure buru-gaiñean eskuak ipiñi ebazan, gaiñera eskua estutu *egiten* eban abadegintza baliogabea izatearen biidurragaitik-edo. Une aretan gure barruan somau genduan poza ezin agertu ezelan be. Gogoangarriak asieran entzun ziran berbak: "Accedant qui ondinandi sunt presbyterit (betoz aurrera abade egiteko diranak). Jarraian bakoitxaren izena entzun gendun, au da benetako deia, bokaziñoa. Egun areitan nire barruan ebilla burubidea otoitz labur onetan agertzen da: "Ba-dakit, Jauna, nogaz fiau nazan, baiña zuk ba'dakizu nogaz fietan zaran?".

Eta abadegintza-ostean zorionak edonondik, besarkadak batez be etxekoenak eta abar.

Mungia-inguruan iru egin giñan abade egun orretan: Fika'ko Uriarte'tar Patri-zio. ni, Gamiz'tarra, eta Fruiz'tarra zan Mallona'tar Jose Antonio. Meza barria egun berean bik egin ez dagien, iru igande aukeratu genduzan eta igande bakoitxean batek esan eban meza-barria: Nik uztaillaren lenengo egunean. uztaillaren 8an Jose Antonio'k esan ebalu uste dot eta amabostean Patrik.

Abadegintza eguna pozgarria izan zan, baiña ez gitxiago Mezabarriaren eguna.

Egun orretarako laguntzaille batzuk aukeratu bear ziran: Mezan Fika'ko Patri izango zan be-diakono, Gamiz'ko semea zan eta urte bi abade eroiazan Bengoetxea'tar Karlos diakono, Aurtenetxe'tar Frantzisko aitabitixi eta Olazar eta Murua-ga'tar Elias aita. pasiotara eta lengusua, izlari. Au Yurimaguas'ko Gotzain zala il zan. Erri-maillako aitabitxi amabitxiak Diburtzio anaia eta Bilbao'tar Maria Kar-men bere emaztea izan ziran. Toki bereizi baten egozan eleizan Aita ta ama eta Zelestino anaia. Abesteko Bilbao'ko Korral'eko zortzikote bat etorri zan, Arana'tar Modesto zuzendari zala. Ederto urten eban danak ospakizun pozgarri onetan.

Nik bazkaririkez egitea nai neban, baiña aita eta amak iñondik be ez eben nai olakorik eta bazkaria egin bear izan gendun. Beitan Gamiz'en izan zan. Benita Agi-rre'ren jatetxean. Ez dakit zenbat maikide izan giñan, irurogei inguru-edo, bai gogoan daukat zenbat ordaindu zan bazkaria: 50. 000 pezeta. Ordurako drrutza aundia.

Aita Elias lengusu pasiotarra izan zan meza barriko izlari.

Bilbao Eleizbarrutiko abadea.

German izeneko argazkari bat be ekarri eban aitabitxi zan Diburtzio nire anajak eta emen agertuko doguz argazki gogoangarri batzuk,

Meza barriaren ostean atsedeen-egun batzuk izan genduzan, baiña laster etorri zan izendapena, pozik artu genduan lenengo izendapena.

Urrengo igande bietan, Fika n eta Fruniz'en beste abade bien mezabarriak izan ziran, ikutu aundiko ospakizunak. ainbeste urteren azkenean, amets aundi lez. egin genduzan ospakizunak. Emen idazlen diardudan edesti onen erpiña auxe da, aurrerago esanak ez dira besterik gertakutza baiño eta gero agertuko diran gorabera guztiak ondorenak baiño ez dira. Egun pozgarriak eta barrumin aundikoak benetan egun oneik!

Por fin llegamos a la meta soñada, Estaba cerca nuestra ordenacion sacerdotal. Comenzamos por la tonsura que tuvo lugar en una ceremonia emotiva en la capilla del seminario y luego las ordenes menores que recibimos de un Obispo

Eskoian Karlos, ezkerrean Patri.

Uriarte`tar Patri, be-diakonoa.

Meza barriaren ostean: Aita, ama, Mª Carmen Bilbao, amabitxi, Diburtzio anaia eta onen amagiñerraba.

Mezako aintabitxi zan Aurtentxo`tar Frantzisko`gaz

misionero americano: Ostiariado, exorcistado, lectorado y acolitado. Pero fue mucho mas trascendente el subdiaconado que tambien recibimos de un Obispo distinto del nuestro, D. Carmelo Ballester, que estaba enfermo de una enfermedad que le llevaria al final de su vida, preconizado Arzobispo de Compostela.

Digo que el subdiaconado tuvo mayor trascendencia porque era e! momento de dar el paso hacia el celibato, El Sr. Obispo, previa explicacion oportuna nos dijo: "Castitatem servare oportebit" Sera preciso guardar castidad. Y si estais dispuestos a ello, acercaos. Y dimos e) paso. Un paso que no me ha traído dificultades en la vida, pero pienso que seria mejor que el celibato fuera opcional. No parece, sin embargo, facil este cambio.

Por aquellas fechas se difundió la noticia de la division de la **Diocesis** nuestra de Vitoria en tres diocesis: Vitoria, Bilbao y San Sebastian. **Reaccionamos** positivamente los vizcamos y gipuzkoanos. No asi los alaveses que eran los perdedores. La misma division de opiniones se daba en los superiores. **Recordamos**, por ejemplo, e] mal humor que produjo la noticia en **D. Placido Intxaurreaga**.

Se veía conveniente, por nuestra parte, la division, porque era una diocesis grande y diversificada, pero no convenian las razones que moviau a los solicitantes,

La meta de estos era romper la unidad de los vascos y el nacionalismo supuesto por ellos en el seminario de Vitoria. Hechos posteriores confirmaron estas sospechas fundadas: vinieron tres obispos no vascos y las tres diocesis pasaron a formar parte de dos archidiocesis distintas, lo cual supone problemas de funcionamiento pastoral que persisten hoy, a pesar de tratar de trabajar unidos en reuniones de obispos en las misiones diocesanas y demas. Realiza gran labor **D. Jose Angel Ubieta** en este campo.

Luego vinieron las grandes emociones de la ordenacion en Begoña y de las primeras misas en nuestros pueblos. Y a los pocos días a los nuevos destinos.

Eskerretik: Gregorio Larrea, Gamizko abade laguntzailea 1940-1950, Kristobal Oñarte-Etxebarria (Parrokoa), Martin Olazar (Abadea), Jesus Atela Oleaga (Abadegaia)

Meza barrian. Gorizelaia Alexander abade gaia akolito.

Aita Elias berbaldira.

Illerri barria bedeinkatzen. Martin Olazar Uribe. Casimiro Morcillo-gotzaina. Atzean: Juan Miguel Gaztelu (arzipreste). Alboan parrokoa D. Kristobal. 1952.

Illerri barria bedeinkatzen. Liburugaz, Martin Olazar Uribe. Baltzik: Francisco Aurtenetxe secretario obispado. Gotzaiña: Casimiro Morcillo Gonzalez. Alboan: Kristobal Oñarte Etxebarria. 1952.

Gamizko Illerri barria bedeinkatzen. gotzaina: Casimiro Morcillo. 1952.

Illerri barria bedeinkatzen. Ezkerretik Carlos Bengoetxea Goitia, Martin Olazar Uribe, Casimiro Morcillo (Gotzaina), Cristobal Oñarte-Etxebarria (Parrokoa).

1950. Fatimako amaren ikustaldia Gamizera.

Aita ta ama eskuan mun emoten.

XVI ATALA: UBIDEA'N: ONDARROA'RA? MORZILLO
GOTZAIÑA ENTZULE, UBLDEA'RA, ERRIA, LANGILLEAK,
URETZAREN JAKINGARRIAK, MISIÑOIA, LAGUNAK ETA
IKASLEAK, ELOSU N, LEGUTIANO

Abadegintza-eguna baiño ille batz.uk lenago, Gogo-zuzendari zan Goikoe-txeandia'tar Joakin'ek esan eustan Ondarroa'ko abadea etorri zala, Gotzaiñaren eta Tkastetxeko Zuzendariaren bidez bere parrokirako abade lagunt'zaille bat eskatzen eta nire izena emon ebalá berak. Beingoan asi nintzan ba "OndarroaTco itxas-bazterra" agurtzen eta amets egiten. baiña amets ori ez zan betetu.

Laster abade izateko gengozan guztiai banaka dei egin euskun D. Casimiro'k eta gure zaletasunak zeintzuk ziran jakin nai izan eban. Gotzain au benetan zurra zan, eta aurreratua be bai aldi aretarako. Nik benetan maite neban bere bidez abadetza artu nebalako, baiña gero gauza askotan agertu zan lez. benetan maltzurra be ba-z.an. Alkar izketa orretan njk baserrirako zaletasuna agertu neutson, nire sus-traiak be baserrian egozalako eta lan orren ametsak Olazabala'tar Julian'egaz egin genduzalako, baiña Gotzaiñak ez eutsen jaramon aundirik egin nire ametsai ta gura-riai. abade egiña izan eta laster esan eustan Ubidea'n gura niduala.

Ubidea'n ba-egoan abade bat, Etxebarria'lar Feliziano. dimostarra. eta parrokia txiki izanik berez abade bat naikoa ta lar zan. baiña erritxu orren inguruan Bizkai'ko Laba Aundiak ur-jauziak egiten ziarduen eta iru edo lau milla langille ebiltzan an. Orrein ardurea artzeko, batez be. eta parrokian be laguntzaille izaieko nai eban abade-lagun bal. berak ordaindua lan ori egiten ziarduen baltzuen laguntzaz.

Ara joan nintzan ba, ikustadia egilen lenengo eta gero, Sanliago Apostoluaren jai-aurreko egunean bertan geratzeko.

Tbargutxi'tar Jakoba emakume eleiz-zaleak artu nindun bere etxean eta antxe bizi izan nintzan iru urtetan zoriontsu. Udan Eibar'etik Julian bere nebea sendi osoagaz etonen zan. Ondo gogoan daukadaz Arrate, Aitor eta Josutxo seme alabak, baita Jenara emaztearen ama eta sarritan etorten zan San Pedro'tar Anton abade adiskidea.

Esan dagidazan, labur-labur uretza aren jakingarri batzuk.

Ubidea'tik kanpora, lan aundia dago Zeanuri'ko Undunaga'n, lurpean egin zan lan ikaragarria. iñondik agiri ez dala Tximist-ardatza edo zentrala barruan daukala,

eta Legutiano'n egin ziran bide zabal barriak, lengoak uraren azpian geratu zirala-ko eta Engarazi Deunaren urretza ta Ullibarri-Ganboa'ko alkartzen dauzan sifoaia.

Lan oneik ez egozan gure zaintzapean. Uretza bi ziran ba, bata Engarazi Deunarena, 80 milloi litrokoa eta bestea Ullibarri'koa, 140 milloi litrokoa. Ainbat erri geratu ziran ondatuta urpean, Ejosu'ko lurrik onenak be bai.

Gure zaintzapean egoana Engarazi Deunaren urtegitik Barazar'eko jauzira joian lurpeko urbidea zan, batez be. Urbide onek 12 km. daukaz luze, eta bamian makobilla, zirkunferentzia, izanik, 4'25 m.'ko ardatza edo diametroa eta inguru guztian metro-erdiko porlan-jantzia. Lurpeko Amabi km. orreitan ez dago metrarik nire oiñakaz sarritan zapaldu bakorik, eta ainbat tokitan lan apurren bat be egin neban tximist-indardun maiiluakaz, gure eleiztarren bizitzea zelakoa zan ikusteko.

Urbide orretara sartzeko zuloak egozan, amabi zulo lurgaiñetik. Batzuk ondo ezarriak ziran, batez be Osepsa baltzukoak, baiña beste batzuk, batez be "Construcciones Civiles" baltzuan oso arriskutsuak. Zortzigarren zuloa zala uste dot. eun metro Jurpera sartzeko ez eukan besterik barrikatxu bat burdiñezko soka bateri lotuta baiño, eta ertzetan zutunik jatziten gintzazan. Barrikatxu ori bira-biraka asten zanean, laguntzalleak makilla bategaz geldierazten eban.

Eta barruan giroa oso txarra zan, ezotasun aundia. autsa sarritan alkar ikusi eziñekoa, esku-lan gogorra eta abar. Milla milloi pezeta kosta ei zan orduan ur-jauzi oneik egitea, baiña oso urte gitxitan bardinduko ei eban Laba Aundiak Baltsuak eralketa ori.

Gero Bilbao aundirako ura artzen da ortik, Zeanuri'n. argi-indarra aterata gero.

Esan dogu lan orreik egiteko Ubide-inguruan iru edo lau milla langille bizi zirala. Egoera larrian, benetan. Barrakoi zikin batzutan bizi ziran, ezelako garbikuzi barik, janari eskasagaz, oge txikietan alkarren gaiñean pillatuta lez. Esaten zanez, etxe bakoitxetik txarrena urreratzen zan ara, etxeko ardi baltza.

Euskaldun gitxi egoan euren artean, geienak galiziatarrak, extremaduratarrak, murtziatarrak, andaluziatarrak eta banaka batzuk kataluniatarrak.

Azkenengo oneik batez be idaz-geletan eta ekonomatoan ezagutu nebazan, esaterako ondo gogoan daukadan Valentin Paret, Rivas de Fresel'ekoa. Joan nintzan bein ara bere errira berari ikustaldia egiten, Nuria'ra urreratu giñan baten, baiña ez neban etxean aurkitu. tamalez. Au Osepsa edo "Obras y Servicios Publicos"en egoan, Antonio Bach buru zala. eta baltzu au askoz obea zan Construcciones Civiles eritxon bestea baiño.

Domeka guztietan meza bi esaten genduzan eurentzat, bata 4n. zuloan, Arkes-to'n, eta bestea Zubizabal Zeanuri'ko auzoan, Barazar ganetik Ubide'rantza. Baiña ia iñor ez zan etorten mezatara, toki biak kontuan dirala ogeitik gora ez.

Idazgeletan egozanakaz eta Baltzu-buruakaz geunkan artu-emon geiago. Oneikaz karta-joko aldiak egiten genduzan, iñoz bazkariren bat be bai.

Ni ara elduta urtebetegarrenean-edo, misiñoi aundi bat egitea erabagi gendun, bai parrokian eta bai iangilleak bizi ziran inguruetan. Giro ona sortu zan eta entzuleak be naikoa ugari. Morzillo gotzaiñak beti esaten eban langiile oiTeik eleiz-zaleak zirala an euren errietan. Nik ez neutson iñoz sinistu.

Dana dala. misiñoien azkenengo egunerako Gazteiz'en Gotzain zan Jose Marfa Bueno Monreal'eri eta BilbaoTcoa zan Casimiro MorciJlo'ri dei egin geuntsen eta biak etorri ziran Ubidea'ra. Egun ederra izan zan.

Orduko argazki bat neukan, baiña galdu egin jatan. Ez betiko. Itxaslari zan Uriarte'tar Tomas'ek ekarri eustan Amasterdan'en aurkitu ebalata olako argazki bat, emen agertzen doguna.

Ubidea'n izan ziran jazokizunak edesten ez geunke azkenikizango, baiña batzuk gogoratu daiguzan: Bein baten etorri jatan gizon bat, berrogei urte ingurukoa, lenengo jaunartzea egin nai ebalata. Gertakuntza asi gendun eleizan, ugazaba-andreak ez eustan izten etxera olakorik eroaten. Eleizan sartu-orduko esan eustan: "Badira ogetamar bat urte oJako eleiza batera sartu nintzala. Arrituta egoan. Gertakuntza asi gendunean, ondo entzuten eban eleizea aitatu arte, baiña gai au aita-tu gendunean esan eustan: Orixe ez, ori ez dot ezelan be onartzen. Beste bide batzutatik jarraitu gendun eta esan eustan berari "santin" deritxoeJa eta lanbidez kartera-lapur zala, Madrid'en ebillala oraintxe lapurreta aundi bat gertatzen, baiña urrean egozan polizien bildurra eukela. Eta gaiñeratu eban: Esango dozu gauza oneik zelan zuri esaten dautzudazan, zu salatari izatearen biidurrik ez ete daukadan. Ez daukat bildurik. Salatzen ba'nozu, egun bateko bizirik ez daukazuta.

Ikusi neban lenengo jaunartze ori urrintxu egoala, eta alan izan be egin zan. Urrengo egunean esan eustan: Poliziak nire billa dabiltz eta Bilbao'ra joan bear dot, an eskutatzea erreza data. Ordaindu egistazu ara-arteko autobus-txartela eta an neu arduratuko naz dirua aurkitzeko. Orretan amaitu zan lenengo jaunartzea.

Beste bat be etorri zan lenengo jaunartzea egiteko, adn orretakoa, baiña bigarren eguna igaro-orduko asarre bat izan eban edatetxean ta nire katekesi-ikaslea espetxera eroan eusten.

Ubide'tik urteteko negoala beste bat etorri jatan zapatak erosteko dirua eskatzen eta esan neutsan: Zorionekoa zu, azkenengoa zaralako, biar noa erri onetatik eta zapatak erosi egingo dautzudaz, nai dozuzan langoak. Orrelantxe egin genduan eta pozik joan zan.

Ubideko laguntzaile izateko izendapena.

Misiñoi nagusian gotzainak: Casimiro Morcillo ta Jose Mª Maria Bueno Montreal. Eskuman ni, ezkerrean Feliziano Etxebarria, atzerago Isidro Ania Areatza-Villaroko arzipresteoa.

Elosun arduradun izateko izendapena Gasteiz'tik.

Lenengo jaunartze bat.

Lenengo jaunartzea.

Baiña ba-egoan beste giro bat gozoagoa, erritarrakaz nastean bizi ziran langilleena. Onein semeak eleizan mezea erasotera etorten ziran eta eurai irakastaldiak be emoten neutsezan. Geien gogoan daukadana Garcia Barba Emilio da. Oneri urte bitan emon neutsazan, besle batzukaz batera, batxillerreko irakastaldiak eta gero Gasteiz'ko erdi-maillako ikastegira eroan neban azterketak egiteko eta ondo urten eban.

Beste lagun aundi bat izan neban Santos Santxez izena ebana, listeru baten semea, eta onek abade izan nai ebaia esan eustan. Baiña nondik ordaindu?

Beronen amak esan eustan Asturias'en eukeJa emakume aberats bat oso adiskide aundia eta areri deitzeko. Man'a Angeies Mijares zan izena. Deitu be egin neban urrutizkiñez, baiña ez neban artu erantzun egokirik. Orduan Begoña'ra joan eta Andra Maria'eri eskatu neutsan laguntza. Antxe bururatu jatan San Antongo Abadea zan Claudio Gallastegi'gana joatea onek esan dagistan nor izan leiteken laguntzaille. Arrera latza egin eustan D. Claudio'k baiña Ubide'ko giroa azaldu neutsanean auxe esan neutsan: Ikusten dozu arantzen artean larrosak be agertzen dirala, Eta berak ordainduko eutsala dana esan eustan, eta olantxe egin eban, ez dakit zenbat urletan. Gero gure Santos'ek urten egin eban Derio'ko abade-ikastegitik.

Beste abadegai bat be ageitu jakun, Ruzafa abizena eukana. baiña onen ardurea Irizar'tar Jose Luis'ek artu eban. beronen aita begiratzaillea zaiako eta Undurragam egi-ten eban lan. Oneri be batxiHerreko irakasketak emon neutsazan. Emilietegaz batera.

Izan ziran amazazpi urte inguruko langille batzuren lenengo jaunartzeak be, geienetan gaiiziarrek eta mutii on-onak. Bateri esan neutson: Zure lana arriskutsua da eta ilteko arriskuan aurkituko ba zjña. zer egingo zeunke? Berak esan eustan: "Hablar a Dios con buenas palabras" Jaungoikoari berba gozoz itz egin.

Baiña nire ardurea ez zan langilleai buruzkoa beste barik, ni abade laguntzaille nintzan eta parrokian, Ubideko eieiztarrakaz be lana egin bear neban eta egin neban: Mezak, jtzaldiak, gogo-jardunak (antxe emon nebazan lenengoz eta pozik amaitu nebazan), Luislarren jaunartzeak illean bein, Maria'ren alabenak. erriko gaisoai begiratzea, askotariko arazoak.

Erritar askogaz lagun egin nintzan, batez be abade ta lekaideakaz eta onein etxekoakaz: Ibargutxi'tar Fidel eta Eufrazio onen anai karmeldarra, Ibargutxi'tar Jon Kurutz idazle ospetsua be antxe ezagutu neban, Ibargutxi'tar Emiliano organularia eta onen etxekoak, Mikaeia Ibargutxi ogean gaisorik egoana, Fidel eta Eufrazio'ren anehea, mezak erasoten etoiten ziranen etxekoak. Nik egindako ezkontzetan lenengoa izan zan Eusebio Agirre Amantegi Eusebio au emen Mungia'n bizi da eta beronen semea ezkondu neban oraintsu, Emen bizi da baita Patxi Urkiola Abeletzekoa, ezkondu... Erri txiki baten azkenean guztiak izaten dira lagun, baiña guztiak ezin emen aitatu,

*Ni abade gaztea
lambretan.*

Lenengo jaunartzea.

Ruzafa abadegaia.

OSEPSAkoak.

Emilio Garcia.

*Udako ibitaldiak. Bizi nintzan etxeoakaz eta
parrokoagaz.*

Bjgairen urtean-edo, futbol-txapelketa bat eratu gendun. Ubide'koak iru ekipo ziran: "Osepsa". "Construcciones Civiles" eta "Sociedad deportiva Ubidea" eta txapelketa orretara sartzen ziran Legutiano'koak, Urbina'koak eta Durana'koak be. Txapelketa beroa izan zan.

Urrengo urtean olinpiada bat be eratu gendun eta ekintzailleen artean Erauzkin euskal-barraren jaurtitzaillea izan gendun. Gauza arrigarriakl

Urtenaldiak be egiten genduzan, batez be udaldiak, udazaleak etorten ziranean eta geienbat Julian Tbargutixi eibartarra etorten zanean. Gorbeirantza joatcn giñan eta. bai Ubide'n nengoia eta bai geroago Zeanuri'ra joan nintzanean eta geroago be bai, sarritan igon naz Gorbei'ra. Oso maitagarria jat mendi au eta gitxienez ogei-tan izan naz bertan. Geiagotan ez dot uste joango nazanik.

Olako urtenaldietan abade-gaiak be lagun izaten genduzan. esaterako gaur Zaratamo'n abade dagoan Ajuria'tar Bitxor adiskide aundia. orain urte batzuk dirala Erandio Goikoa'n abade zala il zan Olague'tar Jesus Mari (au Ubide'ko andra Jra-kaslea zan D^a Petia'ren semea zan eta sarritan etorten jakun. Santxez eta Ruzafa, lbargutxi Marixe'ren iobea... Or giro on bat geunkan

Atal au amaitzeko Elosu ta Legutiano gogoratu bear dodaz. Urtcbete egin neban Bueno Monreal Gotzain zala. Araba'ko erritxu mailagari zan Elosu'n. Ondo konpodu nintzan erri maitagarri aregaz eta neguko edurtzetan estu-aldi batzuk be igaro bear izan nebazan.

Legutiano'n Uriarte'tar Roke jauna gendun artzipreste eta ara joaten giñan otoitz-egunetan. bertan bazkaldu eta joko-aldi bat egiteko. Aramaio'ko abadeak be etorten ziran, euren artean Jauregi anaietariko bat oso jatorra. D. Jose.

Nik D. Roke'gaz egiten neban autortza, Ubide'ko abadeak beragaz ez autortze-ko eskaria egin eustalako. Ondo konpondu giñan,

Urte baten San Blasetan joan nJntzan ara berbaldia egiteko, baiña edurtza aundi bat jausi zan. 1953'an uste dot. Bide zabalean be bizikletea sorbaldan nebala egin bear izan nebazan zati batzuk. edur-batuak egozalako. Ez zan batu eleizara iñor-modurik: aJkatea. sakristaua. D. Roke ta neu. Eleizatar banaka bat/uk be bai. D. Roke artega egoan: organularia ez da etoni. abeslaririk be ez dago. meza-lagun izateko abaderik be ez. Oso artega egoan, baiña esan neutson: Ez estutu, 1). Roke. dana egingo dogu. Lenengo eleiz-bira oso tristea egin gendun: autretik sakristaua kuitzeagaz. gero abade biok eta gero entrat batzuk Deus tuorum militun abesten genduan artean. Gero D. Roke'k esan eban mezea eta nik abestu. armonioa jo. eta itzaldia egin. Udal-Batzak goisaltzeko zerbat emon euskun eta eguerdirako Zeanuri'ra bizikletan, edurgaiñean. iru langille lanean il ziralako eta euren illela ospatzen zalako, Egun gogoangarriak areek!

Voy a tratar de resumir este capitulo un poco largo de mi estancia en Ubidea. Fue mi primer destino recibido de manos de D. Casimiro Morcillo, con afecto y con ilusion.

Ubidea era y es un pueblo pequeño, pero se realizaban entonces las obras de los Saltos del Zadorra y habia alli entre dos mil y cuatro mil obreros, segun etapas de la obra.

Llegue alli el 24 de julio de 1951 y estuve tres años hospedado en casa de Jacoba Ibargutxi. Mi parroco era D. Feliciano Etxebarria.

La obra era un tunel de 12 kins. de Villarreal a Zeanuri, circular, de unos 4 metros de diametro, revestido con capa de hormigon de medio metro. Conducia el agua hasta Barazar desde donde habia un salto en tubo de unos 80 cm. Luego se aprovechó esta obra para conduccion de aguas al Gran Bilbao.

En Undurraga (Zeanuri) se construyo la central subterranea, maravillosa, y en Villareal el sifon que unia nuestro embalse con el de Ullibarri. Nuestro embalse podia almacenar 80 millones de m^3 y el de Ullibarri 140 millones de m^3 . Todo ese tunel fue campo de apostolado y no hay en el tramo que no haya sido visitado por nm. Bajabamos desde unos pozos, algunos de ellos muy peligrosos.

Teniamos dos misa para obreros, una en Arkesto, pozo 4, y otra en Zubizabal, pozo 11, pero apenas asistia casi ninguno de ellos a misa, puede que unos treinta entre ambas capillas.

Muchas anecdotas podriamos contar, pero recordemos brevemente la gran mision de 1953. Acudieron muchos de los obreros a los cuatro centros, muchas confesiones y comuniones y el ultimo dia visita del Obispo de Bilbao, D. Casimiro, y del de Vitoria, D. Jose Maria Bueno Monreal.

Di clases de Bachiller a algunos que se examinaron en el Instituto de Vitoria y hasta tuvimos dos seminaristas, que luego dejarou los estudios. Hubo un torneo de futbol con equipos de Ubidea y otros tres de fuera y hasta una olimpiada donde actuo el hijo del Pueblo Erauzkin Campeon de lanzamiento de barra Vasca.

Y en el pueblo un ambiente muy gratificante. Es un pueblo muy bueno.

Gure mutilak.

Abeslari ta monagillo

XVII: FRUNIZ'ERA: ESKARI ATSEGINGARRIA, GOTZAINDEGIAN, LENGO ABADIA, BIZILEKUA. ABADIA-ETXE BARRIA, PARROKIA LANAK, ABADIA-LAGUNAK, TALDE BAT BRASIL'ERA, EKONOMIA, BESTE LAN BATZUK: ZINEA, BIDE BAT KONPONTZEN, IRAKASKINTZA TA GOGORKERIA, SEMINARIOAN ETA MUNGIA'N IRAKASTEN, ORDUKO UMEAK GAURKO GIZON ETA ANDRA GAZTEAK.

XVII-I: FRUNIZ'ERA: ESKARI ATSEGINGARRIA, GOTZAINDEGIAN, LENGO ABADEA, BIZILEKUA.

Bein baten Ubidelco txanburu zan Feliziano abadea sano artega etorri jatan eta esan eustan:

-ZU. MARTIN: Gotzaiñaren eskutitza artu dot eta Fmniz'ko txanburu izendatzen nau, baiña nik ez dot gura ezergaitik be ara joan.

Nik esan neutsan: -Zergaitik ez? Erri polita da Fruiz, zoaz!

Baiña berak: -Ni ezergaitik be ez noa ara, etxe guztiak urrezkoak ba'dira be ez.

Eta nik barrero: -Ara! Jenengo zoaz eta erria ikusi egizu.

Joan gintzazan eta ikusi gendun, baiña alperrik izan zan, berak lengoan jarraitzen eban-eta. Auxe esan eustan gaiñera:

-Gura ba'dozu truke bat egingo dogu, zu zoaz Fruniz'era eta nik Ubidea'n jarraituko dot.

Nire aldetik baietz esan neutson eta urrengo egunean gotzaindegira joateko eta an eskintza ori egiteko geratu giñan.

Gotzaindegira joan giñanean, Aurtenetxe'tar Frantzisko idazkari nagusia aurkitu gendun eta Felizianolc eskintza ain bero egin eutsonean, pentsalari geratu zan eta esan eban:

-Martin Fruiz'era joateko gazteegia da, Mungia-inguruko abadeak aspaldion elduak dirata. Baiña egingo dogu berba Gotzaiñagaz eta emongo dogu erantzuna.

Gero jakin dodanez, baietza emoteko bultz egin ebanetariko bat Leon Maria Martinez Ordezkarri Nagusia izan zan eta egun gitxi barru baietza etorri jakun: Fruiz'ko "ekonomo", orduan esaten zan lez, izendatu ninduen. Feliziano pozik eta ni pozago. Baiña biok baiño askoz pozago geratu zan ama esan neutsonean. Illebatzuk zirala Ameriketara joatea eskatuta, orain etxe-ondora etortea eta geiago Fruiz'ko abadea izatea, berarentzat sinistu-eziñeko gauzea zan.

Bagil-inguruan Gasteiz'ko Abade-ikastegian egon nintzan eta izenpena egin baiño lenago oraindiño, Uriarte'tar Juan Mari'ri agertu neutson neukan itzaropena. Pozik *entzun* eban *eta* esan *eustan* ori egi biurtu daiten *Jesus'en* Biotzari bederatzi-unren bat egingo eutsola. Geiago poztu zan baietza iragarri neutsanean.

Urrengo, ainbeste urtetan Fruniz'en abade egoan Iturbe'tar Isidoro'gana urrera-

tu nintzan. Bere amagaz eta bake-bakean ta pozik bizi zan Fruniz'en eta gauza samiña izan zan beretzat beste leku batera, Getxo'ko Andra Mari parrokira, joan-bearra. Dana dala gauzea eginda egoan. Zergaitik? Antza Gotzaiñak ondo egindako itzaldi bat entzun eutsan eta oraindiño ain zarra be ez zan lez. Getxo'n abadea bear-eta, arako aukeratu eban. Gajñera gero an Zamalloa'tar Jose Luis'egaz alkartu zan. Arrezkero ez neban iñoz zoriotsu ikusi.

Nitzat oso ona izan zan D. Isidoro. Bera bizi zan etxea itzi eustan, Bonifazio ta Katalin'en etxea. altzari ta guzti. beste bizileku bat aurkitu arte. Bost urte-inguru bizi izan nintzan an, etxe barria amaitu arte, eta ni nengoan gelan bertan egon zala Dr. Areiltza guda-aurrean esan eusten. Gero estualditik urteteko. Franco'ren alderdira eroan eben Joan Mari'ren aitak eta beste batzuk, Metxika'ranta-edo. Guda ostean Migel Joan Mari'ren aita espetxera sartu eben abertzale agertu zalako, eta Areiltza'tar Jose M^{an}k atera eban. esker ona agertzeko. On egiñaren pagua ez da beti izaten ate-ostean palua, naizta orduan sarritan oiako gauzak jazo izan.

XVII- 2 ATALA: FRUNIZ'EN: ABADE-ETXE BARRIA

Fruiz'erako izendatua izan eta laster egon nintzan Aurtenetxe'tar Frantzisko'gaz eta esan eustan ainbat lasterren etxe barria egin bear zala, eta abade bjrentzat egin be, gauza egokia ez daJako txanburuak etxea euki eta laguntzaillea etxe barik ego-tea. Nik ori benetan artu neban eta laster asi nintzan orretarako bideak artzen.

Lenengo etxegin edo arkitekto bat bear neban eta, ez dak.it nondik nora, Emilia-no Amann aurkitu neban. Onek laster gertatu eban egitasmoa, naizta gero aldakuntza batzuk egin bearra izan. Etxe polita zan asmau ebana. baiña berak esan eustan eleizeagaz eta inguruko etxeakaz ez ebala ondo joten. Nik asmo ori aurrera eroateko gogo bizia agertu neutsan, bear ba'da apur bat albo batera okertuta, eta orrelan egin zan. Gitxitan etorri zan arkitekto ori, guztiz bitan uste dot. baiña Mungia'ko Ojinaga'tar Jorge izan zan etxegin-laguna eta ondo betetu zan asmoa.

Aldakuntza bat egin bear izan gendun: Etxe-azpian larogei zm. inguruko areto bat egoan eta etxegiñari auxe esan neutson:

-Zergaitik ez dogu geitxuago sakontzen eta apur bat gorago jaso etxearen barrena, eta orrelan etxe-azpian areto eder bat aterako geunke. Onetarako laterriak ez eban laguntzarik emoten. Etxearentzat 200. 000 pezeta aurreratu ebazan laterriak, 30 urtetan ordaintzeko. Eta orretan geratu giñan. Dana dala, etxe-azpi orretara orain be ura sartzen da sarritan. Ondoko errekea be alboratu egin genduan, baiña alperrik. Orain be sartzen da. Arazo onek ba-daukala uste dot urtenbidea, baina arazoa or dago.

Nok egingo ete eban etxe barri au? Erromatean joan zan, Bilbao'n "Instituto

Nacional de la Vivienda"k eukan etxean. Beste bal be aurkeztu zan, Marti'nez Ortega'tar Luis'en anai bat, baiña agiri guztiak ondo-ondo ez eukazan eta Uriarte ta Legarreta-ELxebarria'tar Migereri emon jakon. Esan dogun lez gaur Zamora'n Gotzain dan Uriarte'tar Juan Mari'ren aitari. Migel'ek etxeak ondo egiten ebazala esaten eben guztiak, baiña astiro. Orrelan izan zan. Migel'ek langilie talde bat eukan beragaz lan egiteko. Guztiak ziran Fruiz'tarrak eta alde orretatik be erriarentzat laguntza izan zan.

Alclakuntza kontuan dala eta, batez be kanpo-aldeko arri landuak asko ziralako, uste zan baiña karuago urten eban etxegintzat. Gitxi gorabera milloi bat inguru. Ez gaurko milloia. ordukoa baiño. Konparaketa bat egtleko, esan nei orduan abadeak illean 2. 000 pezeta irabazten ebazala eta orain 100. 000 pezeta dirala illeko saria. Nondik ordaindu?

Esan dodan lez laterritik 200. 000 pezeta aurreratuak artu genduzan 30 urtean ordaintzeko eta falta zana aterateko. parrokienak ziran basoak eta soloak saldu genduzan: Plakone-aldean basotxu bat, Lomerikealdean beste basotxu bat, Esperantzeta-aldean beste solo eder bat. bidearen goitik dagoan solo bat, eskolak egiteko beste solozati bat eta Ibaigane etxea egiteko beste solo-zati bat. Naikoa ondo saldu ziran lurak. baiña oraindiño asko falta zan. Beste bide batzuk be artu genduzan, zozketak. Santa Ageda'k. indabea erein eta ekarri, baiña ez zan amaitzen ordaintze ori. Neu joan nintzan etxerik etxe. amar bidar, dirua eskatzen eta jenteak oso ondo erantzun eban. Gotzaindegira be eskatu neban laguntza, baiña ezer be ez eben emon. Zelan edo alan dana ordaindu zan eta or dagoz orain bizi-iekue biak errentan emonda.

XVII-3: FRUNIZ'EN: PARROKIKO LANAK: ABADE-LAGUNAK, TALDE BAT BRASIL'ERA, EKONOMIA. BESTE LAN BATZUK: ZINEA, BIDE BAT KONPONTZEN.

Parroki baten beti izaten dira zeregiñak: Eguneroko mezea. igandeetako niezak eta arratsaldeko eleizkizuna. geroago Ganbe'n eta Boliola'n be mezea ipiñi gendun. al dogun artean esatekotan. Zori txarrez oraintsu eldu da eziña. Beste alde batetik, Maria'ren alabak be jokabide zabaltxuagoa artuta. indar barria lorlu eben. Fruiz'tarrak ondo gogoan daukez gauza oneik. Gaisoak ikustera be joan bear izaten zan. Eta beste asko.

Abade-etxe barria amaitu zanean, abade-lagun bat bialdu eusten: Gandarias'tar Mariano, Ibarruri'ko Maume edo Magunas'koa. Iru bat urte-edo egin ebazan Fruiz'en, baiña gaisorik ibiltzen zan eta osagilleak agindu eutson beste giro bat bear ebal. Santurtze'ko Kabiezes'era bialdu eben eta andik Ameriketara. Brasil'era.

joan zan eta an abadetza itzi eban. Elxe-inguruko landanik sartzen lagundu eban.

BrasiJ aitatu dogun ezkeru, gogoratu daigun beste Fruiz'tar talde bat be joan zala Brasil'era an errezago bizi izateko edo dirua egiteko ustez. Onein artean Jose Luis Juan Mari Gotzaiñaren anaia, Aurrekoetxeko Jesus eta beste batzuk. Urleak eginda batzuk etorri ziran atzera eta beste batzuk an geratu ziran. Jose Luis be bai. an ikasketak amaitu ebazan, egokion lana aurkitu eta sendi barria sortu. Urte batzuk dirala il zan baiña bere seme-alabak emen ikusten doguz eia alarguna be bai batzutan.

Mariano abade-laguna joan zanean beste abade bal bialdu eben laguntzaille. Ozerinjauregi'tar Xabier, Zeanuristarra. Onegaz batera urte batzuk egin nebazan eta gero, nik urten nebanean. berau geratu zan parroko arduradun, geroago esango dogun lez.

Parrokian beste aldakuntza bat be jakingarria egin gendun. Diru-eskari asko egiten ziran urrearen barruan: Santa Ageda'ren aurreko egunean arratsalde osoan kanpaiak jotzen ziran eta sakiistauak etxerik etxe arrautzak batzen ebazan. Santa Krutz egunean odeia bedeinkatzen zan eta etxerik etxe batu, pazko-aldian gariak (!) bedeinkatzen ziran eta abadea ta sakiistaua etxerik etxe joaten ziran bedeinkapena emoten eta arautzak batzen... eskari oneik lotsagarri biurtu jakuzan eta aldakuntza bat eskiñi neban: Urtean bitan, San Juanetan eta gabonetan sendi bakoitxak eun pezeta ordaindu dagizala eta beste gauza guztiak duan izango zirala, illetak naiz bateoak. naiz ezkontzak naiz agiriak... dana. Bakarrik geratu ziran illeteian oituraz ateraten diran mezak. Errez onartu eben eleiztarrak aldakuntza au eta arrezkeru, berrogei urte oneilan. Fruiz'tan'ak sendiaren kuota ori ordaintzen dabe. Beste enietan be oraintsu asi dira gauzak onelan egiten. Gaur urlearen azkenean ordaintzen dabe. sendj bakoitxeko 4. 000 pezeta. Laguntza aundi bat da paixokiarentzat eta ekonomi-arloan naiko ondo goaz, ori, etxeen errentak eta eleizan batzen dana dira etorririk onenak.

Abade-etxearen azpian, bost bat urlean zinea be ipiñi gendun eta pelikula polit batzukemon be bai. Aretu onctan antzerki toki bat be egin gendun eta basen'ilarrentzat itzaldi batzuk einon be bai. ortxe egin geuntsan Dª Maria Rementeria'ri ondo irabazia eban omenaldia, X Alfonso'ren domiñea edo medaillea emon eulsoenean. Irakasle ona izan zan Dª Maria!

Beste ekiñaldi gogoangarri bat Botiola'ra sartzeko bidea konpontzea izan zan. Beiena esnelegiaren laguntza be emon eban ango Arduradun zan Palazios jaunak. beste laguntza batzuk be billatu genduzan, baiña geiena Botiola'tarrak eurak ordaindu eta alaitasunezko apartu bat egin gendun azkenean. Izan zan auzo aretan bide ori konpontzea nai ez eban baten bat be, baiña ondo erantzun eban jenteak. Tzan be Fruiztarrak jente ona dira, ez gitxien Botiola'koak.

XVII-4: FRUNIZ'EN: IRAKASKINTZA TA GOGORKERIA; SEMLNARJOAN ETA MUNGIA N IRAKASTEN.

Esan dot lentxuago. Ubide'n nengoala ango ume batzui batxillerra irakasten neuntsela. eta an artutako bide orrek nire abadetza markau egin eban. Irakaskintza beti izan da nitzat lanbidea abadetzagaz batera. Eruiz'era eldu nintzanean. Gar-cfa'tai'Anjel maixuak eta Rementeria'tar Marfa maistreak mutjl baten alde egin eusten berba: Eleizaldeko Anastasio'ren alde. Ikasleko argia zala baiña gasiu aundiak egozala eta ezin ebalá esan eusien. Nik alegiña egingo nebala esan neutsen eta egun asko baiTu ezagutu neban Ana.stasio adiskide aundia.

Asi gintzazan ikaskelak egiten eta ondo lan egin eban: Lenengo urtean sarrera eta nrte bi atera ebazan. bigarren urtean besre urte bi eta laugarren urtearen ostean egoan "Batxiller ElementaJ" tituloa eta urrengo urtean, bostgarren eta seigarren urtea ta Batxiller Nagusiaren agiria. Gero urtebetean egiten zan ordtiko PREU egin eban ostatur Bilbáo'n, Tenderia kaiean eta Deusui'ko Ikastetxe Nagusira sartu zan. lege-ikasketak edo abogadutza egiteko. Urtebete ondo atera ondoren, Ekonomia be ikastera sartu zan, eta. ogeta bat urtekoa zala. Deustu'n itzi neban ikasten.

Monagillo etorten ziranari irakasten be asi nintzan, baiña maisuak galazo egin eustan, begiratzaille zan Santxez Azpuru jaunak aginduta. Izan neban jaun onegaz alkarizketa gogor bat. baiña geroago egin genduzan bakeak. Dana dala, eskolako orduetatik eta egunetatik kanpora. egiten neban irakaste-lana eta gogoan daukat maixu gogorregia nintzala. Jo ez asko. baiña bai zarata. Belarriondoko batzuk be emon nebazan eta ba-daukat orren damua orain.

Udako ille luzeetan be emoten nebazan irakastaldi batzuk. edo gairen bat onar-tuia ez eukenari edo oiturea galdu ez egien liburuaj begiratze bat egin dagitsen. Konfiterueneko alboan egoan tokitxu balen izaten ziran irakaste oneik. Ez daukoz aitzuta Garai'tar Jose Luis Olatxu'koak edo Uriarte'tar Pedro Mari, Migel'en semeak. Beste izen asko esan bear neukez. baiña ez noa larregi luzatzen sauzea.

Bein baten Pereaiar Jokin urreratu jatan era esan eustan:

-ZU, MARLIN! Etorriko zintzakez Abade-Ikastegira irakastaJdi batzuk emoteko?

Nire erantzuna baietza izan zan eta asi nintzan Seminarioan be irakasten. Gajrik astunena, laugarren urteko elertia, literatura, izan zan. eta egokidan aldia romanti-kuera ela errealismu-aldia. Gaiak sakon aztertu nebazan ela eirezago ikasi egien neuk idatzitako esku-liburu batztik aldakiak eginda emon neutsezan.

Gaiñera beste gai batzuk be emon nebazan. esalerako matematikak lenengo iuruurteetan eta erJejiñoa.

Gogoan daukat erJejiñoa irakastean, Biblia, batez be Asiera Liburukd Jencngo ata-

lak ulertzeko era barria azaldu nebala, Ubieta'tar Jose Anjel'egaz batera ASCEA'n gure Salbamenaren Kondaira eritxon liburu bat argitaratzeko egin genduan lana kom-tuan neunkala. Gero liburu oii Zarate'tar Mikel'ek euskeratu eban eta zaba) dabil gure artean. Ba. abadegai gaztetxuai olako zerbait azaldu neuntsenean, gataska aundia sortu zan. Olako gauzak ontzi bateko uretan sortzen diran ekaitzak izaten dira. Ordurik ona asko aldatu dira gauzak. Seminarioan pozik egin neban lan eta beste irakasleak be pozik egozan nigaz, ikasleak be baietz uste dot. Idazten ondo ikasi egien be arduratzen nintzan. Gerogo azalduko dogu zergaitik amailu zan ekintza au.

Uite pare bat geroago, Mungia-inguruko abadeak alkartuta pajrokiko ikastetxe bat sortzea erabagi gendun: "Colegio San Pedro". Orretarako Anegi'tar Jose Mari, Airiaga'tar Eduardo Jatabeko abadea ta neu alkartu gintzazan eta sortu gendun ikastetxea. eskolako urteak eta batxillera emoteko. Onen azkena zelan izan zan be geroago esan bearko dogu. Ernen be betiko berbak entzun nebazan nire abade-lagunakandik:

-ZU, MARTIN: Zer deritxazu? Ipiñi geinke emen Ikastetxe bat eskolako urteak eta batxillera irakasteko¹

Baietza emon neban eta asi giñan ianean.

Errez ikusten da aldi onetan oso lanpetuta nenbillala: Parrokiko lanak, Eruiz'ko irakaskintza, Abadegaiakaz ainbeste ordu, Mungia'n Kepa Deunaren ikastetxeko ardurea... Baiña unean ikusten zan ekaitza, egun larriagoak eta estuagoak egozan urreratzen.

A los tres años de llegar a Ubidea, a D. Feliciano le llego nombramiento para Fruniz, pero no le agrado y me pidio que fuera yo a Fruniz, para que el siguiera en Ubidea. Asi se hizo gracias a la labor de D, Francisco Aurtenetxe y del Vicario General D. Leon Mª Martfnez. En Fruniz encuentre a D. Isidoro Iturbe que iba a salir contra su voluntad, pero ya uo habia remedio. Los que autorizaron mi nombramiento a Fruniz me pidieron que coustruyera nueva casa cural y pronto empece esta obra. Se encargo de la construccion Miguel Uriarte con su equipo y se termino la obra en un par de años. Hubo graves dificultades en la financiacion, pero conseguimos pagarlo todo a tiempo con diversas campañas.

XVII-5: FRUNIZ'EN: ORDUKO UMEAK, GAURKO GIZON ETA ANDRA GAZTEAK.

Orduan uineak ziran eta gaur erriko gazte elduak diranai buruz gauza asko eta onak esan neinkez. Ume areik eta gero gazte izan ziranak. benetan alegindu dira etorkizunari aurpegia emoten, baina ezin aitzu orduko eragozpen aundiak: Ez egoan non ikasirik, geienetan ez egoan Bilbao'ra ikasten joateko laguntzarik.

Ogei gazte joan ziran seminaria edo konbentuetara fedeari erantzunez eta eniko abade ta maixu-maistra onak emoten eutsezan aolkuai janaituz.

Ogei gazte orreitatik ainalau eldu dira abade izatera: parroketarako, irukoiztarrak edo trinitarioak, frantziskotarrak eta pasiotarrak. Eta amalau abade oneitatik iru Gotzain izatera eldu dira. Ez da makala gure parrokiak Eleizeari emon dautson laguntza!

Orduko gazteen artean ezjn itzi geinke gogoratu barik Legarreta-etxebania ta Ganboa'tar Manu. Beti izan da au mutil on ona, baiña politika'ko arazoak dirala-ta, espetxeratu egin eben eta ogei urte daroaz egoera lairi orretan. Orain amabi urte, bere emaztea zan Mirentxin eta alaba bat lagun nebazda joan nintzan Henera de la Mancha'ra berau ikustera. Gogotsu aurkitu gendun eta urtebete banu-edo urtengo ebala esan eban. Zori txan'ez, joan diran urteak joan an'en, oraindiño banuan dauke. Zergaitik? Sinistu eziñeko gauzea da orrenbeste denporan gure Manu an eukitea. Datorrean esango ebala zergaitik an dagoan esan euskun berak. Okerkeri eclo injustizi aundi bat dala uste dogu gizon au ainbeste denporan espetxean eukitea. Urtengo al dau ainbat lasterren! Emaztea iJ zanean egon zan Mungi'an,

Len ume eta gazte izan ziranak, gaur gizon eta andra gazte doguz, eta zintz.o erantzuten dautse euren fedeari eta em-lanari. Parrolciko Batzordean daukaguz euretatik sei eta laguntzaille onak eta arduratuak dira.

Kruz Legarreta etxe barria lanean.

Lenengo jaunartze baten

Meza barria: Anestín orbe.

Meza barria

Emilio adiskidea.

Fruniz: Parrokia abade-etxe barria.

Fruniz'ko abadea.

Los que entonces fueron niños hoy son matrimonios jóvenes que saben responder a la situación. Cada uno como ha podido, ha tratado de prepararse para el futuro, pero les ha tocado una época difícil: No había centros para estudiar ni posibilidades de acudir a centros de la ciudad.

Veinte de ellos respondiendo a su vocación y a las insinuaciones de maestros y educadores, fueron al seminario o conventos (trinitarios, franciscanos, pasionistas...) Catorce de estos han llegado al sacerdocio y tres son hoy obispos. Esta generación presta un buen servicio a la Iglesia y a la evangelización.

Dentro de esta juventud no podemos menos de recordar a Manuel Legarreta-etxebarria Ganboa. Este sufrió la persecución de la policía por supuestos motivos políticos y lleva veinte años, los mejores de su vida, en la cárcel. Le visite juntamente con su esposa Mirentxin y su hija en Herrera de la Mancha.

Una vez construida la casa, vino un coipañero sacerdote coadjutor Uamado Mariano Gandarias, que fue un buen amigo y colaborador, pero se puso enfermo y por prescripción del médico tuvo que cambiar de lugar de residencia y marchó a Cabioces-Santurce de donde fue a misiones al Brasil y allí se secularizó. Creo que sigue allí. A Brasil fueron también unos ocho feligreses atrevidos, entre ellos José Luis Uriarte, el hijo mayor de Miguel, Jesús Legarreta-etxebarria de Andeko y otros. Algunos volvieron pronto, pero José Luis y algunos otros se quedaron aquí. No hace mucho murió José Luis pero sus familiares aparecen por aquí con frecuencia.

El trabajo que empecé en Ubidea dando clases de bachiller marcó un poco mi vida. Junto al trabajo de sacerdote siempre he practicado la enseñanza. En Fruniz di clases de bachiller a Anastasio Larragan que, en tres años, aprobó los seis de bachiller y las dos revalidas, elemental y superior. Luego hizo en Bilbao el PREU y el primero de Derecho en Deusto y nos separamos cuando iba a comenzar a estudiar economía juntamente con Derecho. Hablamos para ello con el P. Bernaola. Di también clases en un local junto a Koniiteruene, a varios de los jovencitos de Fruniz, monaguillos o no, pero recuerdo que fui duro con ellos y me duele haberlo sido.

No puedo menos de recordar la reforma económica de la parroquia implantando la cota parroquial, que sigue existiendo con más de cuarenta años de vida y buena respuesta por parte de los buenos feligreses de Fruniz, el cine que durante algunos años dimos en el sótano de la Casa cural, las charlas para labradores, el homenaje a Dª María Rementería que recibió la medalla de Alfonso X el Sabio, la carretera de acceso al Barrio de Botiola...

Por estas fechas me habló D. Joaquín Perea y me dijo:

-OYE MARTÍN: tii podrias dar unas clases en el seminario...

Le dije que sí y empecé al año siguiente. Los compañeros sacerdotes de Mungialde me dijeron;

-OVE MARTÍN: ¿.Por que no fundamos un colegio en San Pedro de Mungia, para primaria y bachiller?

También le dije que sí y al curso siguiente empezamos a funcionar. De todo esto hablaremos más tarde.

Dedikatoria bat: Los «brasileiros» besan su mano, afectuosamente. Barcelona 25-XI-54. Para D. Martin.

Bidegain-Otazua etxea bedeinkatzen.

Pedro Uriarte.

Anastasio Larragan eta Julian Legarreta.

Etxegilleak: Jorge Ojinaya.

Etxegilleak: Jose ta Miguel.

Fruniz'en parrokiko batzordeagaz, erromaniku tankerako arku ederraren aurrean. Laguntzaile zintzo oneik parrokiko alkarteak, auteskunde bikoitzean aukeratuak dira

Ama sarritan etortzen jatan

Lenengo arria

Bidegain-Otazua etxea bedeinkatzen.

Oinarri-billa.

Lenengo lanak.

Oñate 'n: Aitz-Gorrira.

Amerikanuaren ezkontza.

1 de agosto de 1951

VICARIA GENERAL

Rvdo. Sr. D. Martín Olazar
Cura Económico de
FRUÍTZ

Mi querido D. Martín: para sustituir a D. Mariano a quien el Sr. Ma. destinado a Cabieces como coadjutor de D. Antonio Berquin, se ha nombrado a D. Javier Ocerin-Jauregui, coadjutor hasta ahora de Mérriz.

Creo que no te desagradará el nombramiento. En cuanto a Gendariss se ha pensado mucho lo que podía convenirle más, y por fin, el Sr. Obispo ha resuelto mandarle a C. Colecas, donde no le faltará trabajo y la proximidad del mar le beneficiará para su salud.

Te saluda atentamente tu afmo. en Cto. s. s.

León M. Martínez

Excmo. Sr. D. Martín Olazar
Cura Económico de Fruitz
Bilbao

Reg. lib. (a) /

Se D. Martín Olazar 11/51

VILVICHES

SECRETARIA DE CAMARA
del
OBISPADO DE BILBAO

Con esta fecha, S. E. R. se ha servido de-
cretar lo siguiente. Accedamos a la petición
que el Pbro. Sr. Martín Olazar Urbe, Coad-
jutor de la Iglesia parroquial de Urd-
des nos hace en su escrito, y le conceda-
mos la licencia que solicita para tras-
ladarse a Oviedo y Sevilla con el fin
de tomar parte en la predicación de la
Santa Unión que en dichas capitales
ha sido organizada, Bilbao, 9 de febrero de
1951. Firmado: Sr. León M. Martínez.
Por mandato del Ilmo. Sr. Vicario Gene-
ral: Sr. Francisco Marteneche, Gene. Sec.

Lo que comunico a Vd. a los efectos con-
siguientes
Bilbao, 9 de febrero de 1951

León M. Martínez

EXCMA. DIPUTACIÓN PROVINCIAL
DE VIZCAYA

REPARTO DE ...
...

...

...

	1.110,00
	1.110,00
Por uso de papel y de un legajo especial por...	300,00 ✓
Por libros de registro y libros de...	300,00 ✓
Por libros de registro de...	400,00 ✓
Por impresos de...	400,00 ✓
Por transporte en...	2.000,00 ✓
	3.000,00 ✓

...

...

...

...

OBISPADO DE BILBAO
VICARIA GENERAL

25
febrero
1964

Hdo. Sr. D. Martín Clézar
Cura deónomo
...

Mi querido Sr. Martín:

Contesto a la tuya del 13, en la que me preguntas si está permitido utilizar el bolígrafo en las actas y si hay alguna prescripción sobre el color.

En los libros sacramentales de partidas no puede usarse el bolígrafo por ser - a juicio de los técnicos - poco permanente su escritura. Se permite su uso en instancias y certificaciones, si bien lo más recomendable es la escritura mecanografiada en todos estos documentos por la claridad, limpieza y tiempo que se ahorra al leerlos.

Te saluda tu afmo. en Cto. s. s.

Con. Sr. Martínez

Fruniz'en Alegiña egiten gendun gauzak ondo egiten "boligrafoa" deritxon idazkortza baliokoa dan geure zakantzak geukazan. Gotzaindegitik ezetza.

EXCMA. DIPUTACIÓN DE VIZCAYA

SECCION DE OBRAS PÚBLICAS
Y PARO OBRERO

ALQUILER DE MAQUINARIA PESADA DE CAMINOS

Peticionario D. Marvin Clazzer, S. N. del Ayuntamiento de Fruniz

Domicilio Fruniz

Máquina num. 108-10 10 Toneladas

Uso particular

Alquiler total al día 200.- pesetas

Plazo de uso 3 días más transporte

PRESUPUESTO DE GASTOS

Alquiler de maquinaria	200.-	Plas día. por	5.-	Ans.	600,00	Plas.
Haberes del maquinista	200.-		3.-		600,00	
Dieta del maquinista	160.-		3.-		480,00	
Carburante	100.-		4.-		400,00	
Transporte <u>ida y vuelta de trailer</u>					8.000,00	
Haberes y dietas del Inspector						
<u>Total</u>					<u>5.680,00</u>	

Así en este presupuesto a la cantidad de 5680 MIL OCHENTA Y OCHO P.S.

El alquilado que suscribe, recibe en buen estado de funcionamiento el material que queda expresado y manifiesta en conformidad con el presupuesto que se formula, comprometiéndose además a abonar por separado y dentro de los plazos y condiciones legales todos los gastos e indemnizaciones derivadas del cumplimiento de la ley de accidentes del trabajo y de otras de carácter social.

Bilbao, 20 de Setiembre de 1965

Director de Negocios de Personal

*concedido
Al peticionario.*

POR
El Director de Negocios de Personal
D. O. J. J.

Con esta fecha ha depositado D. Marvin Clazzer, S. N. del Ayuntamiento de Fruniz el importe del presente presupuesto.

Bilbao, 20 Setiembre de 1965

*Director de Negocios de Personal
del Servicio de Caminos*

En Frérix, barrio de Botiolas, provincia de Vizcaya a nueve de agosto de mil novecientos sesenta y cinco son invitados a firmar el presente documento los vecinos de este barrio para construir una carretera de las condiciones siguientes:-----

La construcción proyectada abarca desde la carretera provincial en las escuelas de barriada hasta el cruce de Lezamiz y Lchebarri,---

La nueva carretera deberá reunir las mismas condiciones de calidad y anchura que la carretera provincial citada.-----

La construcción de la misma se encomienda a D. Jesús Goicolea Torrónegui a un precio alzado de 87.500 pesetas, prestando los vecinos el servicio necesario de peones.-----

El pago de esta cantidad se realizará con aportaciones de los vecinos que componen el barrio a razón 5.147 pesetas por propiedad.-----

Leídas las presentes condiciones, los abajo firmantes se comprometen a pagar la cuota señalada en la forma siguiente:-----

D. Dionisio Gangaiti, una cuota; D. Eustaquia Gagoiti, una cuota; D. Alejandro Legarreta, una cuota; D. Prudencio Mallona, dos cuotas; D. Andrés Legarreta o propietario, una cuota; Gangaiti Elorriaga hermanos, dos cuotas; D. Victoriano Orbe, una cuota; D. José Legarreta, una cuota; D. Vicente Monasterio, dos cuotas; D. Dámaso Muruaga, una cuota; D. Félix Muruaga, una cuota; D. Hilario Bätz, una cuota; D. Benito Lequerica, una cuota; D. Benito Elguizabal, una cuota; siendo en total diecisiete cuotas de 5.147 pesetas, que hacen la cantidad de 87.499 pesetas.-----

Leídas las presentes condiciones y por estar conforme con ellas firma los interesados en la fecha arriba indicada.-----

Dionisio Gangaiti
Me comprometo a la mitad
de la cuota
Andrés Legarreta

Ignacio Gangaiti
Benito Gaitia

Prudencio Mallona

Felix Muruaga

Dámaso Muruaga

Hilario Bätz

Hilario Bätz

Vicente Monasterio

Benito Elguizabal

Benito Lequerica

XVIII: MUNGIA'N, LENENGOZ: FRUNIZ'EN, ELEIZEA EGOKITU TA AGURRA, GOTZAIÑAREN ESKUTITZA, ABADEEN ARTEAN, GAMIZ'EN, GAU-GURTZA, NEMESIO ETXANIZ, LARRAURI'KO LEKAIMEAK, KEPA DEUNAREN IKASTETXEA, GOTZAIÑA AURKA, MAZARREDO'N SARTUTA SEMINARIOAN SARTUTA, PARIS'ERA TA ERROMA'RA, DONOSTIKO GOTZAIN-ELEIZAN SARTUTA, ITZALDIA MUNGIA'N, GOSE "GREBA". ZIRARDA GOTZAIÑAREN DEIA, "ZORTZI MADARIKATUAK", BIDALGOAREN KONTROLA.

XVIIM: FRUNIZ'TIK KANPORA

Fruiz'en izan nintzan denporan gauza asko be asko itzi dodaz aiatu barik, baiña beste ataJ onetara saitzeko, labur-labur. gauzatxu batzuk gogoratu bear dodaz. Azkenengo urteetan 1965a. baiña lenago. gauza bi egin ziran: Liturjia egokitu eta eleizea egokitu.

Liturjian orduan asi giñan, bildurti, euskerea liturjiara sartzen. Ezin izan gendun gauza aundirik egin. Arrieta'ko abadeak beti barriztatze guztien aurka agertzen zira-lako. Dana dala, asi giñan illetetan salmoai oarrak euskeraz egiten eta mezan be azalpen betzuk gure izkuntzan emoten. Arlo onetan aurrera egitea gauza gaitxa izan zan, baiña apurka lortu gendun zerbaik.

Eleizea be egokitu egin bear zan: Iru altara txiki kendu genduzan. altarea errira begira ipirii, bateo-lekua aurrera ekarri eta ormak egokitu. Naikoa polito geratu zan eleizea eta ederti-aldetik asko galdu barik. Kendutako altarak eta iruditegiak ez euken balio aundirik eta balioko zana ez genduan galdu, esaterako sagraioen ateak eta santu batzuk.

Abade-etxearen zorra dana bardinduta geratu zan, baiña orain aitatu dogun lana zorrean. irurogei milla pezeta inguru.

Beste arlo batera igaro baiña lenago, gogoratu dagidan urte orreitako lan eder eta aundi bat Erri Gaztedi izan zala. Ez nintzan arlo orretara geiegi sartu baiña beti ibilli nintzan urrean. Nire laguntzaillea geiago sartu zan. Erakunde au Gotzaiñaren aldetik ez zan onartua eta zati bi egin zan, bata adoretsua eta bizia, inguruko erri arazo ta politika-arloro sarlua, eta bestea motelagoa. Lenengo arloan ikusten neban gogotsu Xabier nire laguna eta ni bigarrenetik nengoan urrago. Ordutik aurrera ez zan gauza erreza batera jokatzea.

Urte orretako egun baten Gotzaiñaren eskutitza artu neban, eta labur-labur auxe iñoan: Parroki orretan ez zarala egoten, "residentzia" ez dozula zaintzen, ikusita, txanburu ardurea kendu egiten dautsut. Eskutitz bakana zan. batez be ez ebalako esaten zer egin edo nora joan bear neban. Xabier lagunari agertu neutsan arazo ori eta Berrio'tar Pedro aurrean zala, esan eustan erabagi orren aurka jarri nai ba'neban, eurak laguntzeko gertu egozala. Ezetz esan neutsan, Fruiz'en amaika urte egin nebazala, naikoa zala neure ustez eta urten egin nai nebala.

Urrengo egunean, eskutitz ori eskuetan nebala, Gurrupide Gotzaiñaren laguntzaille zan Goiri'tar Santiago'gana joan nintzan, emon neutsan eskutitza eta esan neu-

tsan: -Zer deritxazu?

Eta berak erantzun eustan:

- Emen argi agiri da baten bat edo baten batzuk zure aurka dabiltzala.

Neuk be ori susmoa ba neukan, batez be Seminario'tik unen nebanetik, baiña esan neutson:

-Eta ezin jakin nei salakuntza zein dan edo salatari nor dan?!
Eta berak

-Ez. Gotzaiñak ori ez dautzu esango.

Orduan emen ezer ez diñon ezkerro, zer egin bear dot¹¹

Eta esan eustan:

- Zu zoaz Mungia ra, or ez diño-ezer, bear ba da idazkariari aizlu jakolako.

Eta esan neutson:

- Ez. Nik ba-dakit zergaitik izan leiteken. Eskutitz au gobernariari erakutsi eta esango dautso: "Zjgortu dot" eta gero niri berbaz Mungia'ra joateko, baiña esan egiozu Gotzaiñari oraingoz bere esana egiten dodala, baiña kontuz ibilteko, olako urratsik geiago emoten ba'dan, bere esana ez dodalako egingo.

Biotz onez esan eustan Goiri'tar Santiago'k:

- Bai zoaz Mungia'ra eta dana konponduko da.

Mungia'ko abadea ez nintzan lez,'lan-saria nondik etoni leiteken be aitatu gendun eta berak Gotzaiñagaz berba egin eban.

Urrengo egun baten Derio'ra joan nintzan barriro berba egiteko eta Seminario-aurrean aurkitu neban Gotzaiñagaz ibiltzen, uste-uste barik. Gelditu neban bere-billa ta Gotzaiñak lenengo agurra egin baiño be lenago esan eustan:

- Zelako zapatak dakazuz? (ikastetxean etxe-lana egiten genbiltzan eta zapatak, antza, autsa euken! Beingoan jarraitu eban:

- Zure auzia bideratuta dago, Mungia'n txanburu baten besteko jrabazia emongo dautsut.

Eta nik esan neutson:

-Baiña zer egiten dot nik Mungia n 25 ume ta irakasle bat baiño ez daukon ikasteUe baten?'

-Eta berak: 25 baiño ez dagoz?

Eta nik: - Ez Gotzain jauna!

-zergaitik ez daustazue esaten?

Eta nik: -zergaitik ez dau itauntzen izendapena egin orduko?

Maitekiro agurtu giñan.

SALIDA DE FRUNIZ

Muchas de las cosas ocurridas en Fruniz, naturalmente, no estan reflejadas en estos relatos, pero, antes de pasar al capitulo siguiente quiero recordar dos: Las reformas en la liturgia y la reforma del templo parroquial.

En liturgia, ya antes de que llegaran los textos actuales, pretendimos ir realizando reformas previas con acuerdos entre los que componiamos el Centro de Conferencia Litiirgico-Moral. No fue nada factl porque casi siempre contabamos con la abierta oposicion de IOS dos de Arrieta. Introdujimos moniciones a salmos de los Oficios nocturnos de funerales, lecturas en euskera en la misa, junto a las Iatinas, posturas adecuadas del pueblo...

En cuanto al templo, una vez abierta una puerta de acceso directo a la sacristia y relizadas las instalaciones sanitarias, se quitaron los tres altares laterales, conservando las puertas de dos sagrarios que eran bellas y las imagenes talladas, se trasladd la pila bautismal a una de las laterales...

Tambien hemos de recordar el movimieto Erri-Gaztedi, que por aquellas fechas se dividio, siguiendo unos Ja lfnea popular y hasta politica y otros una linea mucho mas eclesial. En esta segunda me quede yo y en la primera seguia el Coadjutor, D. Javier. No debo olvidar a Ines Legarreta-Etxebarria que era mjlitante de la primera forma y se caso con un joven muy bueno de Zeanuri.

Por estas fechas recibí carta del Sr. Obispo (D. Pablo Gurrpide), sin previo aviso, como de costumbre, que decia que me relevaba del cargo de Economo de Fruniz por no guardar residencia. Me rogaron D. Javier y sus compañeros que me negara a salir, pero me opuse.

Al dia siguiente hable con D. Santiago Goiri que me dijo, al leer la carta, que "alguien o alguien" me estaban persiguiendo pero que el Sr. Obispo no lo reconoceria ni diria quienes son. Le dije que por esta vez obedecia, pero que dijera al Sr. Obispo que procediera con cauteia, porque si ocurría algo parecido, podria declararme en rebeldia. El Sr. Obispo le dijo que recibirfa nomina de parroco y que me dedicara al Coiegio de Mungia. La carta no lo decia por algo, probablemente era carta para presentarsela al Gobernador. El alcalde de Mungia, bien enterado de ello, dijo en sus oficinas que habia sido inhabilitado para cinco años. Era de suponer.

En esta situacion estuve en Mungia cinco años. Asi se cumplio.

XVIII-2: MUNGIA'N: ABADEEN ARTEAN

Ni Fruniz'en nengoala, batez Erri-Gaztedi'ren arazoa zalata, Gotzainak beti ekin eta ekin egiten ebala euskerearen aurka ikusirik, abadeen artean giroa oso asarrekorra zan. Ekaitza gaiñe-gaiñean geunkan. Eskualdeko abade guztiai begiratu ezkeru, adiñez aurreratuak ziranak geratu ziran alde batera, batzuk zalantzan agertu arren, esaterako Arregi'tar Jose M^a ta Solozabai dar Paulin, eta beste batzuk geroago ta biziago eurenean, esaterako Etxezarraga'tar Paskasio eta, jakiña, Mungia'ko txanburua, azkenera arte arzipreste izana.

Laster asi zan gure arteko ekaitza agertzen. Lenago egin genduzan ekintzak, batez katekesiko sariketa ospetsuak, sakonki kritikatuak izan ziran eta gure artean euskerea erabilli bear zala aldanikatu zan. Azkenengo au zio dala, Arlzipreste jaunari eskatu geuntson, guztiok euskaldunak garan ezkeru, otoitz-eguna edo erretiroa zuzentzeko abade euskaldunak ekarri egizala eta dana euskeraz egin. Ezetz erantzun eban eta ezetz ori oiñarritzeko iru zio ipiñi ebazan: Erderea guztiok dakiguJako. zuzendari euskalduna aurkitzea ain erreza ez zaiako eta berak agintzen ebalako.

Laster erantzun geuntson: Erdera ba-dakigu, baiña euskaldunak gara. zuzendari euskaldunak aurkitzeko geu arduratuko gara eta agintzen jakin egin bear da ondo agintzeko.

Egun orretatik aurrera otoitz-egun bat egiten zan erderaz eta egun beratan beste bat euskeraz. Gogoan daukat egun baten Nuñez'tar Pedro Sakramentinua ekarri gendula geure zuzendari lez eta geure arteko gataska agertu geuntsonean, joan egin jakun zuzendu barik, giro orrelan otoitz-egunik ezin leikela ospatu eta. Beste egun batzuk polito igaro genduzan.

Baiña bazkaltzeko talde biak alkartzen gintzazan, zuzendari erdeldunak be maian zirala. Or agertu ziran asarrerik aundienak eta zaratarik mingarrienak. Nor-tzuk ziran zuzendari orreik? Tñoiz Ubieta'tar Jose Anjel, onek arazoa uleitzen eban. Geiagotan "Mendiko Txoria" esaten geuntson Luis Mª Esparza, Santamariña'ko kapellaua ta orduan Gurbide'ren lagun kutuna, baiña sarriago, gogoratzekoa ez dan beste ez-izen bategaz ezagutzen gendun au, Goiri eta Gerrero'tar Santiago, Seminario'ko Zuzendaria eta Gotzaiñaren kutuna. Onek dana entzuten eban. danari eutsi, eta esan be esaten eban "beroneri apaltasunean ez dautsola iñok irabazten".

Giro samingarri onek ondoren latza ekarri eban: Poliziak abadeen artean zortzi artu ebezan izter-begiz eta oneintzat etorriko dira ondorenik latzenak. Ona emen izenak: Zabalo'tarBalentin, Laukariz'koa, ni Mungia'n eskegita lez nengoana, Zal-bidea'tar Jesus Arrieta'ko laguntzaillea Jainko'n, Madariaga'tar Jose Mari Bakio'ko laguntzaillea, Bilbao'tar Patxi, Meñaka'ko Laguntzaillea, Markaida'tar Juan Mari, Bakio'koa, Ozeri Jauregi Javier, Fruniz'koa.

PROBLEMAS ENTRE SACERDOTES

Es comprensible que esta situación fuera acentuando la división entre sacerdotes, especialmente en la zona. Unos seguían ciegamente la línea de Mons. Gurrutxaga y sus "monitores". Así en general los sacerdotes mayores. Y otros se alineaban en la línea de renovadores y jóvenes, quedando una línea media para los indecisos.

Las actividades anteriores fueron revisadas con nuevos criterios, por ejemplo los famosos concursos de catequesis que aun se recuerdan con cariño entre los feligreses.

Se suplico de buenas formas al Arcipreste que los retiros fueran en euskera porque todos éramos euskaldunes. Se negó rotundamente fundándose en que era difícil encontrar directores en euskera, en que el castellano lo entendíamos todos y además que mandaba él. Le rabatimos estas razones y nos ofrecimos a buscar directores euskaldunes. Pero se negó y surgió la división: Dos retiros simultáneos, uno en euskera y otro en castellano. Un director de euskera P. Pedro Neri Camarero, se negó a dirigirnos en euskera porque no había ambiente de retiro.

Pero nos uniamos en la mesa y aquí surgieron los líos: Alguna vez vino D. José Ángel Ubieta que moderó "la cosa", pero vino más veces D. Luis María Esparza con el que teníamos bronca. Más veces vino D. Santiago Goiri, cuyos intentos de pacificación produjeron el efecto contrario.

Consecuencia de todo ello fue que quedaron señalados ante la policía ocho de los sacerdotes de la zona de quienes se decía que estaban juramentados a no salir de la zona. Algo de eso hubo, pero con la limitación de que fuera así mientras dure esta situación, y, por cierto, sin ningún juramento y llevando una cruz muy pesada.

XVIII-3: GAMIZ'KO ARAZOA

Giro ori orrelan izanik, Gotzaiñaren eta beste arduradun askoren jokabidea olakoa zala. arazoak eta gatazkak nonnai sortu leikeazan eta sortu ziran. Asi gaitzean lenengoagaz.

Ni Gaxniz'tarra naz eta urtero joaten naz Gamiz'era San Antolin egunean, baiña bumikara sartzeko bildurtia ta lotsorra naz, bein sartu ezkeru, ekintzaillea

Ori ikusten da Gamiz'ko arazo onetan. Ez dakit arazoak sei ala zazpi urte iraun eban, baiña urterik urtera azalduko dodaz gauzak.

Lenengo urtean, oraindlño D. Kristdabai nire jagun eta Jaguntzaille aundia izan zana bizi zan. Au ni baiño be bildurtiagoa zan, zurragoa edo maltzurragoa be bai.

Urte orretan Meñaka'ko abade laguntzaille zan Bilbao'tar Patxi'ri dei egin eutsan santuaren goratzenrea edo panejirikoa egiteko. Etorri zan Patxi eta eleizan alta-ra-aunrean España'ko bandera ondo eiotu bat aurkitu eban eta esan eustan:

- Ori or ba'dago, nik berbaldjan argi salatu bear dot arazoa. Eta nik esan neutsan aurtengoagaitik ez esateko ezer eta urrengo urterako Parroko zan D. Kristobal 'egaz berba egin eta onek alkategaz eta arazoa konponduko zala. Baiña Patxi'k ez eban ori onartu eta salakuntza egin eban itzaldian,

Meza-ostean sakristian abadeak eta erriko agintariak batera gosaldu gendun eta ez zan ezer agertu, baiña jarraian alkatea Gobemariagana joan ei zan eta arazoa aurkeztii.

Andik egun batzutara. Gurpide Gotzaiñak dei egin eutson Patxi abadeari eta asarre egin eutson olako itzaldia egin ebalako. eleizan banderea bere lekuan dagoala esan eutson. eta "sari" lez illebeteko oporraldia artu bear ebala, emendik kanpoan. Patxi "k esan eutson opor-aldia nai izan ezker izango dala eta nai izan ezik etxean egon leikela. Ezetz esan eutson, nai ta nai ez, illebeta ori emendik kanpoan igaro bear ebala. Uste dot Patxi abadeak artu ebala beartuta emondako opor-aldi ori. Jokabide orrek ez dot uste ezelako azalpeaik bear dauanik, eta olako jokabidea milla bider agertuko da.

Bigarren urtea: San Antolin eguna utsik barik etorten da iraillaren 2'an eta urrengo urtean be etorri zan. Or bitartean il zan D. Kiistobal motorrean joiala kamiño'ko iztripu baten. Artebakar'en eta Jauregi'tar Jose Luis izendatu eben Gamiz'ko arduradun, lendik laguntzailiea be bera zan-eta.

Abadeen artean. Ezkerretik eskoira: Bilbao'tar Patxi, Olazar'tar Martin, Onaindia'tar Txomin, Arostegui'tar Fermin, lagun bat, Kortabitarte'tar Emilio.

Jose Luis'ek deitu eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Aurten San Antolin-egunean zer egingo dogu? Orreik etorri egingo dira beti lez!

Nik esan neutson:

-Ara, Jose Luis! Nik auxe egingo neuke. Sasoiz gagoz eta egiozu eskutitza alkaleari eta esan: "Parroki onelan dagoan artzain-laneko giroa clagoalako, ez zaite eto-m eleizara udal-batzagaz*!".

Lasler artu eban Alkatearen erantzuna. Kontuan artu bear da erantzuna ulertze-ko, parrokiak udalaren areto bat eukala. gazteakaz eta umeakaz batzarrak eta katekesia egiteko. Auxe jzan zan alkatearen erantzuna:

-Udaletxe onetan dagoan giroa dagoalako, *lenbaitlen* atera egizuz gure aretoan daukazuan altzariak eta aske itxi toki ori". Artu-emon ori, jakiña, erderaz izan zan.

Urte onelan besterik ezer ez. Udal-Batza ez zan elezara etorri eta bakean egin zan Santuaren mezea.

Irugarren urtea: Ez zan geiago artu-emonik izan eta urrengo urtean be santuaren eguna eldu zan.

Antxe egoan Udal-Batza euren bandera ederragaz. Guk entzuna gendun etorteko ustea eukela eta amar-amabi abade batu giñan parrokian. Giroa oso armin egoan.

Mezea asteko orduan urten gintzazan abade guztiok alkar-meza esateko lez eta asi baino len Abade Arduradun barriak egin eban berba eta arazoa argitzen alegindu ondoren auxe esan eban:

-Atera egizue bandera au edo mezarik ezin egin izango dogu.

Alkateak erantzun eban:

-Bandera au gotzaiñaren baimenagaz ekarri dogu eta atera bear bada zeuk atera egizu. Orixe diñot nik: Zeuk atera!

Isil-isilik guztiok sakristira sartu giñan eta ez zan mezarik egin. (Eleizako alkarizketa ori euskeraz izan zan).

Antxe geratu ziran udaikideak euren bandera ori zaimzen, ez dakit noiz-arte.

Laugarren urtea: Eguna urreratu zanean, betikoak joan giñan mezea egiteko asmoz. baiña eleiz-inguru guztia poliziz beterik egoan. Euren berebil eta tan antak ugari ikusten ziran. Ez egoaJa mezea egiteko girorik uste izan gendun ela aterik idegi be ez zan egin. An itzi genduzan poliziak eta erriko jentea, 150 inguru. Banaka-banaka etxera joan ziran.

Bostgarren urtea: Urte onetarako. Gurpide il zan eta Apostolu Zaintzaille iez Zirarda'tar Jose Maria Santander'eko Gotzaiña egoan. Onek' Mungia'ko Arzipreste zanari dei egin eta Gamiz'ko meza ori esateko zeregiña leporatu eutson. Deitu eutson. baita, Gamiz'ko abadeari eta egun on'etan parrokitik kanpoan egoteko egin-dua ezarri eutsan. Iñondik ez etorren Jose Luis erabagi oiregaz batera eta mezea asi baiño len sartu eben banderea eta eldu zan Arziprestea Gotzainaren berebillean Neu aurkeztu naiakon eta esan neutson:

Katekesi sariketak.

Katekesi sariketak: Leon Mª Martinez. Gotzain-ordezkaria.

- Don Juan Migel, zetarako zatoz! Zetarako sartzen zara gure arazoetara?

Berak esan eustan:

-Gotzaiñak agindu daust!

Nik esan neutson:

-Zuk ondo dakizu Gotzaiñaren esanak noz eta zelan egin.

Emen berba iraingarri batzuk esan neutsazan. Ez neban ondo egin.

Sartu zan Juan Migel jauna eleizara mezea esateko eta iñor ez egoan eleizan. Udal-Batza bandereagaz eta epaikaria ta emaztea izan ezik. Monagilloak berak be itaundu egin eban zer egin bear eban eta bere lana egiteko esan geuntsan, baiña alperrik, tximista baiño bizkorrago urten zan eleizatik.

Mezea egin zan, erritarrak barrura sartu barik eta atepak ondo itxita.

Meza-ostean edatetxe batera joan ziran gosaltzeko eta ekiñaldi onetarako etorria zan Gobernariaren ordezkioak esan eutson Juan Migel Jaunari. erderaz jakiña:

-Eskerrik asko Jauna, zuri eskerrak zuzendu da Gamiz'ko gataska!

Eta abadeak erantzun eutson:

-Bai, zuk ori diñozu, baiña abade-lagun batek ez daust olakorik esan.

-Zer esan dautzu ba!

Eta nire berba iraingarriak esan eutsozan.

Euren arteko Alkar-izketa ori ordu bi baiño lenago eldu zan nire belarrietara. eta urrengo egunean Juan Migel abadeari aurpegira bota neutson. Berak ukatu egin eban, baiña lekukoak daukadazala esan neutsanean, berak ez ekiala nor zan esan eustan.

Nire erantzuna iraingarriagoa izan zan eta salataria, "txibato" zala esan neutsan, eta zerbait geiago. Abade batek olakorik ez daukala esan bear izan zan bere erantzuna.

San Antolin egunean beti lez beste abadeok alkarragaz bazkaldu gendun eta konaturatu gintzazan zelako samintasuna eukan barruan erriko abade zan Jauregi'tar Jose Luis'ek. Geroago beste gorabera asko izan eban bai Gulpide Gotzaiñagaz lenengo eta bai poliziakaz. Zemaiz beteriko eskutitz asko artu eban. Esan bearrik ez dago jazokizun guzti oneik izparringietan zabaltzen zirala, baiña orduko pojitikearen erara.

Seigarren urtea: Arziprestea ekarten etorri zan txoferra uste dot izan zala (Zugarramurdi abadea uste dot) Gamiz'en jazorikoen barria gotzaiñari emon eutsona.

Urengo urtean Zirarda Apoztolu-Zaintzailleak eskutitza egin eutson alkateari Gotzaiñaren baimen barik geiago ez sartzeko eleizara udalkideakaz alkartuta (en cuerpo de comunidad).

Orreian amaitu zan, bein betiko, Gamiz'ko arazoa.

UN PROBLEMA EN GAMIZ

Creada esta situación y siendo la reseñada la actuación del Sr. Obispo, era de esperar que los conflictos surgieran por doquier. Y así fue. El primero fue el de mi pueblo, Gamiz, que se desarrolló durante seis años. Yo, como nativo, acudía cada año a Gamiz a la fiesta de San Antolín el dos de septiembre. Siempre he sido tímido y miedoso para entrar en conflictos, pero una vez entrado, muy tenaz.

El primer año fue un panagrico del Santo en el que se declaró que aquella bandera nacional presente en la misa no era permisible. El predicador fue "premiado" por el Sr. Obispo con un mes de vacaciones "forzosas". El segundo año el parroco nuevo, había muerto ese año D. Cristóbal, me dijo:

OYE, MARTÍN, ¿Que hacemos el día de San Antolín?

Decidimos escribir una carta al alcalde rogándole que "teniendo en cuenta la situación pastoral" no acudiera en corporación. (la parroquia usaba un local del Ayuntamiento). El alcalde contestó diciendo que "por razones especiales" desalojase el local que ocupaba la parroquia. No pasó nada más y se cumplió lo pedido.

El tercer año se supo que vendrían y acudimos una docena de sacerdotes a concelebrar, pero antes el parroco pidió, previa explicación, que quitaran la Bandera. Contestó allí mismo el alcalde:

- La bandera se ha traído con permiso del Sr. Obispo y si hay que quitarla, quitela usted, eso digo yo, quitela usted» Nos retiramos y quedaron ellos en la iglesia con su bandera, no se hasta cuando. No hubo misa.

El cuarto año fuimos los de siempre a misa, pero había tal cantidad de policías alrededor, tantos coches y personas, unas ochenta, que no creímos oportuno celebrar y nos ausentamos.

Para el quinto año Mons. Gurpide había muerto y Mons. Cirarda tomó la iniciativa: Pedir al Parroco que salga de! pueblo ese día y rogar al Arcipreste que diga la misa. No nos gustó, ni mucho menos, la solución, pero llegó el arcipreste en el coche del Sr. Obispo y hubo un enfrentamiento verbal duro antes de entrar. Él entró y celebró ante la bandera y el Ayuntamiento, el Juez y su señora, mientras toda la gente, más de 150 personas estaban fuera, incluido el monaguillo al que "se le aconsejó" que le ayudara, pero salió en cuanto vio aquel ambiente. Un delegado del Gobernador felicitó al Arcipreste, pero este le relató el enfrentamiento verbal. Al día siguiente, porque todo se sabe en los pueblos, hubo enfrentamiento más duro.

El sexto año Mons. Cirarda mandó al alcalde que no acudiera en corporación sin permiso suyo, con lo que quedó resuelto el problema.

XVIII-4: GAU-GURTZA.

Fruiz'tik Mungia'ra aldatu nintzanean. Gurpide Gotzaiñak. esan dodan lez, txanburuaren saria emonaz arazoa zerbait bideratu arren oraindiño ba-egozan beste arazo batzuk: Abade guztiak Mungia'n euren bizilekua euken, baiña niretzat ez egoan; parrokian beti izaten dira egin gura ez diran (an batzuk eta orreik niretzat izaten ziran. esaterako Asilo'ko baten illeta ospatzeko eskubidea emon eustan txanburuak eta mezea abestua izan zalako 5 pezeta emon eustazan, Gau-Gurtza orduan indartsu egoan eta illero im gautan egiten eben. gabeko amar eta erdietan asi eta goizaldeko bostak arte eta irurak nenretzat izan ziran. illero iru gau galdubearra: Fruniz'en nengoala Ganbe auzoan ipiñi neban mezea igandero neuk esaten neban, Mungia'ko parrokian meza bat eskatu neban domeketan eta. gogo aundi barik baiño ez ba zan be, amaika ta erdietakoa emon eusten. SaTitan kendu nai izaten eusten zergaitik edo agaitik.

Beste au be esan bear dot: Pzako gabeko eleizkizuna egiteko eskatu etistan bein txanburu zan Juan Mige) jaunak, baiña ezetz esan neutsan, berak agertzen eban larritasuna ez neban uste benetakoa zan.jk. Berak ospatu eban eta ez jakon ezer jazo,

Frúniz, 6 de julio de 1.964

Excmo. y Rvdmo. Sr. D. Pablo Gúrpide
Obispo de Bilbao

Excmo. y Rvdmo. Sr.:

Me ha comunicado e M.I. Sr. Rector del Seminario la decisión de V. E. Rvdma. de que se proocinda de mis servicios en el Seminario para el próximo curso.

Con mucha pena, puesto que ponía en el toda mi ilusión y esfuerzo, pero resoultamente acopete la determinación de V. E.

Seguiré trabajando con todas mis fuer eneceta nuestra querida parroquia de Frúniz. Tampoco dejaré de manifestar a V. E. m filial afecto eclesial y que cada voz con más fervor le encomiendo en mis pobras oraciones ante el Señor, peespecialmente en la Santa Misa

Besa respetuosamente el pastoral anil de V. E. Rvdma.

LARRAIN OLIVER

Gotsaiñari erantzuna.

INFORMAC

**NOTA DEL OBISPO DE BILBAO
SOBRE LA ASISTENCIA DE
AUTORIDADES CIVILES AL TEMPLO**

El Obispo de Bilbao, Sr. D. Pablo Gúrpide, ha publicado una nota sobre la asistencia de autoridades civiles al templo. En ella se expresa su deseo de que los funcionarios públicos que asistan a las misas en el templo, lo hagan con el espíritu de devoción y respeto que debe caracterizar a todo fiel que participa en el culto divino.

El Obispo de Bilbao, Sr. D. Pablo Gúrpide, ha publicado una nota sobre la asistencia de autoridades civiles al templo. En ella se expresa su deseo de que los funcionarios públicos que asistan a las misas en el templo, lo hagan con el espíritu de devoción y respeto que debe caracterizar a todo fiel que participa en el culto divino.

El Obispo de Bilbao, Sr. D. Pablo Gúrpide, ha publicado una nota sobre la asistencia de autoridades civiles al templo. En ella se expresa su deseo de que los funcionarios públicos que asistan a las misas en el templo, lo hagan con el espíritu de devoción y respeto que debe caracterizar a todo fiel que participa en el culto divino.

Baiña lanik aundiena San Pedro Ikastetxearen ardurea eta Abadegaiak euren ikastetxean emoten neutsezan klaseak ziran.

Aurrera orduko, barri txiki bat esan bear dot. Gau-Gurtza'ren zeregiñetan nenbi-Jlala, Franco'k ipiñi eban erreferenduroa *egin* zan eta eleizetan zerbait esateko agindua egoan. Nik esan neutsen autarkia emon "baiño len, zeri emoten jakon ondo jakin bear dala, askatasun osoagaz emon bear dala, eta abar... Urrengo egunean eurretako zintzo batzuk esan eusten: Ez dau esan autarkia ez emoteko baiña asko ez da falta izan...

Eta beste au: Ikastetxera saitzeko atea, eleizara sartzeko bear zan ate txikia bera zan eta egun baten itxita aurkitu neban. Joan nintzan txanburuagana eta esan neutson: -Zergaitik itxi dozu zeure giltzagaz ikastetxeko atea?

Eta berak esan eustan:

-Ate ori itxi ezker, ikasle guztiak eleizatik sartzen dira eta orrelan guztiak egiten dautsoe ikustaldia gure Jaunari. (Berreun inguru ziran ikasieak).

Beste bein berak Mungia'n iJ nai ebala esan eban, emen iJJetetan meza eta errespontso asko egoalako.

Une bat eldu zanean Gurgide Gotzaiñak, bere esanera makurtu naiten, lan saria kendu egin eustan. Estu aurkitu nintzan, ordurako seminarioko irakaskintza kenduta neukan-eta, gure ikastetxean laikoai ondo ordaintzen geuntsen, baiña ez abadeai, euren irabazia eukeiako. Beste ordu batzuk emon-bearrean aurkitu nintzan, ikasturte barruan ez asko, baiña udan egunero amar ordu bai. Gitxi kobratzen neban eta ikasle batzuk gorputzez edo buruz gitxituak ziran. Laguntza, pozgarria zan. Onelan jarraitu neban urte batzutan, ikastetxe Nagusiko azterketak be neuk ordaindu bear nebazala, geroago esango dodan lez.

Baiña goazen Gau-Gurtza'ren arazo larrira.

Talde onetan Jcideko ziran batzuk esan eusten euren ikurraren buruan banderearen lazua ipinten ebela eta ez dabela ontzat artzen. Arazo ori agertu neutsen batzar baten eta euren araudia idegi eta esan neutsen ori araudiaren aurka egoala.

Urrengo batzerrerako lazua ori eroatea nai ebenak araudi barriago bat ekarri eusten eta onek iñoanez, ezer ezin ipiñi lei bandearea izan ezik. Galtzaite urten neban ba eta esan neutsen, ori orrelan ba'da, itzi egiten nebaia Gau'-Gurtza'ren kapellautza. Or amaitu zan nire lan latz au eta beste askok be itzi eben talde ori.

Zertan geratu zan gauzea? Ba, iru taldegaz bat egin eben eta jarraitu, eurenean oso jente zintzoa ziran. Oraindiño be aurrera doaz.

Al llegar de Fruniz a Mungia, aun supuesta la nomina que el Sr. Obispo empezd a pagar, tuve que organizarme: no ten'a casa como la tenian todos Jos demas, tenia que pensar cuando me eneomendaban trabajos que nadie queria haer (como en una ocasion un funeral del Asilo. El parroco me dio cinco pesetas por ser misa eantada), Ia Adoracion nocturna (tres tandas al mes de diez de

Ja noche a cinco de la mañana). Pedi una misa cada domingo y me dieron la de once y media. Una vez me pidió el parroco que celebrase la vigilia pascual porque se encontraba mai. No le creí y me negue. La celebré el sin novedad. Pero mi trabajo fuerte era el seminario y el Colegio San Pedro.

Llego un momento en que el Sr. Obispo D. Pablo Gurpide me quito las clases del Seminario. Las clases del Colegio no las cobramos los curas por tener nomina. Me vi mal y me dedique a dar clases particulares, especialmente durante el verano: Muchas horas, hasta diez, poco remuneradas y con frecuencia a disminuidos. Por esas fechas iba a la Universidad a exámenes y habia que pagar la matricula...

Pero, a lo que iba, tuve dificultades con la Adoracion Nocturna porque alguno no querian que se pusiera el lazo de la bandera. Hubo consulta, pero encontraron el ultimo reglamento que io permiti'a. Deje esta capellania gratuita y otros muchos dejaron la adoracion. Quedo un solo turno que atendieron los sacerdotes de la parroquia. Y todavia hoy siguen. Son muy constantes y fieles a lo suyo.

XVIII-5: ETXANIZ'TAR NEMESIO ABADEA, DONOSTIAN EPAITUA.

Inguruko abadeak, gure taldekoak, egun baten auxe esan eusten:

-Biar epaitzen dabe Donostia'n Etxaniz'tar Nemesio abadea.

ZU, MARTIN, joango gara?

-Baietz esan neutsen nik. Jakin gura neukela zergaitik epaitzen daben eta ondorena zein izan leiteken.

Esan eta egin, urrengo egunean urreratu giñan Donostia'ra eta abade talde aundia eta euskalzalea aurkitu gendun an. Artetxe'tar Txomin zan orreitariko bat eta onek ikusi ninduean esan eustan:

-1 zelan ator olako leku batera. Gaur galdu bear dot daukaken "kanonjia" (seminario'ko irakasJetza esan nai eban).

Ez neutson ezer erantzun.

Egun euritsua izan zan eta Zuzentasun-Jauregiaren aurrean ordu pare bat igaro genduzan sartzen itzi ez euskuelako. Dana amaitu zanean guztiok joan giñan Orio'ko jatetxe batera "Ayestaran" uste dot izan zala, eta bazkaldu ondoren Aretxabaleta abadea zuzendari genduala amaika euskal-abesti eder abestu gendun!

Urrengo egunean ikusi nindun Abade-lkastegiko Zuzendariak eta esan eustan:

-Egia da atzo abade orren epaiketara joan ziñala?

Nemesio Etxaniz.

Nemesio Etxaniz bere lagunakaz.

ETXANIZ'tar NEMESIO

Azkoitiar apaiz euskaltzaleari

OMENALDIA

Azkoitia'n 1987'go AZAROAREN 28'an

EGITARAUA

11etan Meza, Eliza nagusia, frantses abesbatzak abestuko dituzte.

12'etan Omenaria azaltzea berriz jantokian
Bordak lagunduko dituzatek Udaltxerari

12.15 Udaltxerari Abadentxerari
Mutzaldia (Don Nemesio-ren omenak)

1'go «Don Nemesio» DLEHARRI
Omenak (Xantak) (Euskaltzaleak)

2'go «Don Nemesio» MUSIKARI
Inerria (Ramonak) (Frantsesek)

3'go «Don Nemesio» EHINTZAILLE omenak abestuko dituzte
Olazar (Martinek) (Euskaltzaleak)

13.15 Frantses Abesbatzaren saria «Don Nemesio-ren» abesbatzarenak

14'etan Lagun-arteko bazkaria
Baldizkalo 2.500 pezia
Izueak emateko, dugu. (Udaltxerari) 81.44.08

BIZITZA

Azkoitia n jaiozan 1899'go Gabonillaren 19'an. Apaiz-ikasketaz gainera, lehasle edo Doktor maila lortu zuan, buruz argia zanez.

Apaizgintza artu ta bereala, Bergara'n-ari izan zan apaiz-lanean 1926'tik 1936'ra. Batera ta bestera aldatu bear izan zuan gudañdiaren erasoaz

Apaiz zintzo ta lengille, euskaltzale sutsu, erri mailale gartsu, olerkari bizi ta irudimen aundiko, euskal ebestien berritzaile aurrekoak, antzerki-idazle, e. a. izan zitzeigun azkoitiar au.

Euskerazko lanik nagusienak, ona emen:

- "Kristau-ikastidea Barlosolan"
- "Nola idatzi euskeraz" (eskutitzak)
- "Arralde" (antziñako elezerra)
- "Randa Haritari Nator" abesti berriak.
- Antzerkiak. "Izoko uheratza", "leulearen negarra", "Gahak zekarren eguna", "Maile ere neurritz", "Zotzeau hizi", «Gaiñ-zauriak»
- Ipoak «Mentu Rantaco»
- LUB BEGRI BILLA. Euskerarentzat bido ta lur berriak lantzen eta urratzen egindako lan mardul eta aberatsa bi aldiz argitaratun.
- Izkuntzak ikasteko CCC metodoa euskeratu zuan. Euskeraz ikasteko lagungarri

Donosti'n il zan 1982'go urtarrillaren 27'an eta
Azkoitia'n obiratun da.

-Bai, esan neutson, salakuntza zein zan eta zelako zigorra ezarten eutsoen jakin nai gendun, baiña ez euskuen itzi sartzen.

-Baiña ori Gotzaiñari ez jako atsegin izango!

-Nik egin bear nebana egin neban eta Gotzaiñak berak jakingo dau zer egin bear dauan olakoetan.

Egun batzuk geroago barriro esan eustan:

-ZU, MARTIN, jakin dau Gotzaiñak Donostira joan zarala eta guztiz asarre dago Zergaitik ez zoaz beragana alkar-izketa izateko?

-Bai, joango naz -esan neutson.

Urrengo egunean joan nintzan gotzaiñagana eta itzaltasunaz agurtu ondoren esan neutson:

-Goiri'tar D. Santiago'k esan daust nire Donosti'ra D. Nemesio'ren epaiketara osterea jakin dozula eta ez jatzula atsegin izan.

-Bai orrelan da. Ez dak.it daukazun buru argia euki eta orrelako gauzak zergaitik egiten dozuzan!

-Gozain Jauna! Ez dot ezer txarrik ikusten abade lagun bateri bere naigabeen laguntzean!

-Bai. ori orrelan da, baiña olako ekintzak politika lez artzen dabez. Ni zure alde nago. baiña politikuak sartzen ba dira. bildur izan zaite. Ez dautzut lagunduko.

-Eskenik asko, Jauna, -esan neutsan.

Ondorenak? Bai. Entzun dodana beintzat bat. Ille batzuk geroago Franco etorri zan Bilbao'ra eta Gotzaiñari aurpegira bota eutson, beste agintarien aurrean, Seminarioan politika egiten zaJa. Orduan Gotzaiña zutundu egin ei zan eta bakarrean, agotik belarrira Franco'ri berba egin ei eutson eta Franco'k eskuari eraginda, zemai kiñua egin ei eban. Ez dakigu zer esan eben alkarizketa labur orretan. egizkoa ba'da. baiña ikusi daiguzan ondorenak.

Uda-aurrean barriro etorri jatan Zuzendaria, Santiago jauna, eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Gotzaiñak diño datorren ikaslurtean ez *zaitugula* bear Abade-Ikastegian eta zure laguntza alboratzeko.

-Eta jakin leike zergaitik dan erabagi ori? Txarto irakatsi ete dot? Ala irakasle obeagoak dagoz?

- Ez -esan eustan, -oso ondo irakatsi dozu. Elertirako esku-Hburu barria be atera dozu, guztiok gagoz pozik zure lanagaz.

-Orduan zergaitik bialtzen nabe?

-Gozzaiñak ori ez dau esan eta esango be ez.

-Ondo dago, baiña egunen baten azaldu bearko dau zergaitik jokutzen dauan orrelan.

Ez asko geroago, guardi zibillak emon eban zioa edatetxe baten:

-Abade-Ikastegitik atera egin dogu, abadegaiakaz abertzale-batzarrak egiten izan dauzalako.

Nik olako ekintzarik sekula ez neban egin, baiña ikasialdiak eurak izango ziran oiñarri lez artu ebezenak. Ezer oker egotekoan, elertia azaldukeran euskal-liburuak, D Etxepare'ren lenengo libunia esaterako, aitatzeta izango zan.

Dana dala, udea etorri zanean, bi bialdu ginduezan kanpora, Manterola'tar Ander adiskidea ta neu. Ori ete zan Franco'ri ixillean esan eutsona?.

Orra or, Donosti'ra egm genduan osterearen ondoren bat.

Entre **amigos tuvimos la iniciativa de acudir al juicio de Nemesio Etxaniz en Donostia. Allí un buen amigo me anuncio las consecuencias posibles y a la vuelta el Rector del Seminario volvid a anunciarlos:**

-OYE, MARTIN: Es verdad que fuiste a San Sebastian, al juicio? ;Al Señor Obispo no le va a gustar!

Le dije que si y le di las razones. A los pocos dias me dijo:

-OYE, MARTIN: El obispo se ha enrerado y esta muy enfadado. ^Por que no vas a hablar con el?

Le di palabra de que iria y asi lo hice.

La consecuencia fue que **al ñn del curso el Sr. Obispo pidio que prescindieran de mis servicios en el seminario.**

Seminaroko irakasletza
kentzeko agindua.

El Doctor

41

Seminario de Estudios

Saluda

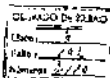
a su buen amigo Sr. Gerónimo Claver; le comento tener que comunicarle que el Sr. Claver no ha accedido a la petición presentada por este Claustro de que sea mantenido como Profesor del mismo.

Santiago de Goro

Después de esto a quien lea de usted presente el testimonio de su consideración en la correspondencia.

Dono. 27 de Agosto de 1904

OBISPO DE BILBAO

Avizándole muy de veras a la honra de V. E. que como puede verse en las varias pastorales que tanto aludico le he escrito y adjunto en el anexo que lleva su ministerio a las aulas con el fin de formar buenos ciudadanos para la Sociedad y buenas almas para la Iglesia; pero en su caso es bueno advertir también que está a la frente de una parroquia, que su cargo de oficio le obliga a la residencia (cc. 465, 1 y 473, 1), en que sea suficiente la presencia en ella del sacerdote, ya que la labor pastoral obliga de un modo principal al párroco; por ello y teniendo en cuenta en particular entusiasmo por la obra de la relevancia de su cargo de Cura ecónomo de Fruniz con el fin de que pueda V. desahogar más plenamente al magisterio y poder por su parte proveer de modo más eficiente a la parroquia.

Dios guarde a V. Muchos años.

Bilbao, 1 de octubre de 1905

Santiago de Goro

Por mandato de S. E. el Obispo, el Sr. *[Signature]*
Cano. Srdo.

Muc. Sr. Don MARTÍN CLAVIER URBEL.

Fruniz'tik urteteko
agindua.

El Obispo de Bilbao

Derio 4-10-65
Rvdo. Sr. Martín Olazar
Pruniz

Mi querido D. Martín: Informado por el Rector del Seminario de las dificultades económicas que actualmente atraviesa el Colegio de Munguía, al frente del cual se encuentra Ud. como Director, me es grato comunicarle que, mientras perduren las actuales dificultades, el Obispado de Bilbao le pasará a Ud. una cantidad equivalente a la de Párroco.

Tenga la seguridad, mi querido D. Martín, que los motivos que me han movido a adoptar las últimas disposiciones por las que Ud. se hallará en situación de dedicarse totalmente a la pastoral de la enseñanza han sido de índole estrictamente apostólica. Con la medida de relevarle del ministerio parroquial pretendíamos, a la vez que quedara Ud. exento de la obligación de la residencia canónica, el que se consagrara con dedicación total a la enseñanza, apostolado por el que sabe Ud. tenemos gran predilección.

No dudo que al frente de esta obra hará Ud. mucho por la gloria de Dios y bien de las almas.

Le aprecia y bendice de corazón

+ Pablo, Obispo de Bilbao

Mi querido Sr.
Martín Olazar.

Martín Olazar

Sólo unas líneas para acompañarle en estos días en los viajes por la desviación sujeta a la sección sacerdotal. Entiendo que no podrá estar con usted lo que yo quisiera, pero se trata de una conversación con el Señor de lo cierto.

Creo que el Seminario tiene mucho que agradecerle por el trabajo que ha hecho en el Colegio de Munguía, y por el trabajo que ha hecho en el Colegio de Munguía, y por el trabajo que ha hecho en el Colegio de Munguía.

A pesar de esta situación, creo que lebes proseguir sus estudios en la Universidad de Leizaola, y que sea muy útil a la Iglesia de muchas formas: dirección de colegios diocesanos, catequesis, etc.

En Dios, Martín. Digo de él a la oración.

Jose Angel

Ubieta Jose Angel en
eskutitza, seminariotik atera
nindueanean.

XVIII-6: LARRAURI'KO LEKAIMEAK ETA EUSKEREAK.

Oso arduratuta egon gara beti Eleizan ikusten dogun jokabide mingairi bategaz: Zergaitik ez dau gure Eleizeak Euskalerrria kontuan artzen eta emen Gotzain euskalduna ipiñi" Ori ezaugarri bat baiño ez da, baiña beste ezaugarri bat lekaide-iekai-meen jokabidea da. Zergatik lekaide ta lekaimeak ain ugari izan Euskalerrrian eta guztiak kanpora bialtzen dabez eta erdeldunak, euskerarik ikasi nai ez dabenak, ona ekani? Jokabide ori enda-iltze edo "genocidio"aren bidetik doa. billatzen dana erria eri lez mundutik kentzeadata.

Orrez gaiñera, esan dogun lez. sortuta egoan egoera larrian nunai sortu leitekezan izkanbillak eta gataskak. Oneitariko bat da Larrauri'ko Lekaimeak dirala- ta soitu zana,

Lekaime onein kapellau Arrasate'tar Kepa abade gaztea ta ondamitarra zan. Egunero esaten eutsen meza bat, erderaz jakiña, eta igandeetan erriko jentea etorten zan kapillatxua bete-bete egin arte eta lekaimeak amar bat ziran. Meza au be erderaz esan bear zan? Ezetz uste eban Kepa gure abade gazteak eta ori esan eutsen lekaimeai. Oneik oso asarre jarri ziran eta Gotzaiñaren aurrera salatu eben abadea,

Gotzaiña, jakiña ori be, Jekaimeen eta erderearen aldeyani zan,

Lentxuago aginduta eukan Gurrupide Gotzaiñak meza guzti-guztietan itzaldiaren zati bat erdera egiteko. Markiña'n abade egoan Lasuen'dar Elias abade goragarriak esan eutson:

-Gozain jauna: Nik Larruskain'en mezea egiten ba dot eta entzule guztiak euskaldunak dirala jakinik. erderaz be berba egin bear dot?

Eta Gotzaiñak erantzun eutson:

-Bai. Nok daki an ageren baten atzean, zuk ikusi barik, erdelclun baC egon leiteken?.

Bide orreri-edo jarrajuz. gure Kepa abadeari lekaimeetan mezea erderaz esateko agindua emon eutsan. Erantzuna mezarik ez egitea izan zan. baiña agertu zan Gotzain aren lagun aundia zan "eskirol" bat, oraindiño de Maruri'n dagoan abadea. Larrinaga'tar Jaime, eta onek esaten eban mezea erderaz eta pozik.

Agiri bat idatzi gendun arazoa azaltzeko eta erri guztian. erriatik kanpora be bai. zabaldu zan.

Agiri ori eldu zan Madrid'eko Vida Nueva aldizkarira be eta idazlan luze bat agertu eben, Gotzaiñaren alde. Zabalo'tar Balendin'ek eta neuk idatzi gendun Vida Nueva'ra arazoa argitzeko eta agertu eben gure eskutitz.a.

Siempre nos ha parecido una postura equivocada de los responsables de nuestra Iglesia esa tendencia a nombrar para nuestro Pueblo obispos extraños, sin conocer, a veces, nuestra lengua. En esa misma linea vemos la actitud de tantas ordenes religiosas que envian fuera de aqui a tantos religiosos/as y traen

aquí a los que desconocen este país y su lengua. Todo ello va en la línea de un genocidio más o menos consciente y responsable.

Por otra parte el ambiente de aquellos días se prestaba al conflicto que surgía por doquier.

Esta vez fue en Larrauri. El capellán celebraba misa diaria en castellano, pero le parecía mal que los domingos en que se llenaba la capilla de ñeles euskaldunes del pueblo la misa fuera en castellano. Se le hacía difícil celebrarlo y así se lo hizo saber a las religiosas. Estas, muy enfadadas, se pusieron de acuerdo con el Sr. Obispo que dio orden de celebrar esa misa en castellano. La respuesta fue anunciar que no iba a celebrar. No faltó un esquirol que trató de *Invalidar* la acción, un sacerdote del entorno que todavía sigue por aquí. El Cura de Maruri, D. Jaime Larrinaga.

Publicamos un documento explicando la acción al pueblo. Este documento fue leído a VIDA NUEVA de Madrid y publicaron un comentario favorable al Sr. Obispo. Valentín Zabalo y yo dimos una breve respuesta, que también publicaron.

LEKAIMEEN ARAZOARI BURUZ AGIRIASKO AGERTU ZIRAN . EZ
GUZTIAK ONDO IDATZIAK (EUSKERAZ NAIZ ERDERAZ). DIRAN
LAKOAK AGERTZEN DOGUZ EMEN.

1.- DOMEKETAKO MEZEA, EUSKARAZ, LARRAURIKO JOSE
DEUNAREN ALABEN IKASTETXEAN,

Jazoa: 1967'ko asikerarte Larrauriko "San Jose'ren alabak" deritxon ikastetxeko elei zatxoan, iganderoko mezea erderaz esaten zan, meza-barruko itzaldia euzkera ta erderaz.

Kapellau barriak, erritar asko meza orretara etorten ikusita, Larrauriko parrokuaren baimenez, igandetako mezea euzkeraz egitea egokiago zala uste izan eban, itzaldia, lenago Jez bietara eginaz.

Zer dala ta aldakuntza hau? 1) Erri bat osoan ara etorrelako, 2) erri ori euskalduna dalako.

1) ERRIA osoan, eleizatxo aretara, parrokira joan barik, zergaitik: a) Ango meza ordu egokian dalako, b) parrokira bidea ez da ona, d) parrokia erri baztar baten dago, e) doazenak asko zarrak dira, f) baserritarrak dira geienak, erdera aitu be oztaz egiten dabenak.

2) Larrauri auzoa, euzkalduna da osoan. Ikastetxeko eleizatxuko mezara doazenak 160'tik 200 'ra dira. Leikameak aurak 100'tik 50 euzkaldunak dira, barruan daukezen nezka ikasleak 100'dik 60 euzkera ulertzen dabenak.

JAZOERAI ZELAN ERANTZUN DAUTSOEN

1) Lekaimiak: Eztaibadak izan ziran. Asikeran lekaimen etxeko nagusiak, bigarren nagosiak eta erriaren izkuntzan, euzkeraz, mezea egitea erabagi eban.

Lekaimetariko batzuk aurka iarri ziralako, bigarren batzar bat egin zan. Etxeko Lekaimie guztiak antxe ziran. Abadeak agertu eban erabagi barria zergaitik artu zan: asteen sei egunean (astegunetan) mezea erderaz egingo zan, eta auxe zan lekaimeri eskatzen jakena: erriaren onerako dometako mezea euzkeraz izatea.

Bein eta barriz auxe be eskatu zan: iekaimeren batek onen aurka ezer izan ezker, azkatasunez antxe agertu egiala bere eritxia Eta alantxe, euretatik iruren bat ez egozan pozik erabagi barriaz.

Auxe be esan zan, alkar ez aitzeak, gotzain-etxera agertu barik, zuzendu eitekezela, antxe alkarren artean.

Bien bitartean, etxeko Nagosiak, guztien buru daben lekaimeri idatzi eutson, iazoten zana azalduz. Auxe da aren erantzuna: Erria meza aretara joan ezker, erriaren izkuntzan egiteko, Batzar Nagosiaren asmoen arauz; eta auxe eskatzen autsen era berean Jekaimeri: Erriaren onagatik erabagia ontzat artzeko.

Alan eta guzti be, abadeen alkar-izketarako asmoa, eta guztien amaren erantzuna alde batera itxita, lekaiame batzuk, bein baino gehiagotan, Gotzain Jaunagana joan dira eskean. esandako meza ori euzkera barik erderaz izan eitean.

2) Gotzaiñak: Alkarriketa bitan, erriko abadeak erriaren kezka eta auzia agertuaz esandako aztuta, lekaiameen esanak ontzat artu ebazan; eta onako au agindu mezea erdera egiteko, Eleiz-barrutiko boletinean berak aginduta eukanez.

Auzia suzutzeko bide bat lez, beste meza bat euzkaraz, beste ordu baten esateko baimena emoten eban, naiz ta bearizanik ezegoala uste izan.

3) Abadeak: Eleiz-barrutiko aginduok beteteaz erriaren aurka joiazela uste izanik. eta eraberean euren barruaren eskabideen aurka, abadeak mezea euzkeraz egiten iarraitu eban. eta lekaiameen guraria bete naian, beste meza egitea eskeñi iaken eurentzat erderaz, beste orduen baten.

Asikera baten meza ori erderaz eta lekaimentzako goizeko zazpiretan esan jaken. Beste ordu baten eragozpena zan erriarentzat. Ebatzi au be ez eban ontzat artu. umientzako ordu egokia ez zala esanda, (umeak ez ziran joan meza aretara. Umeak najago dabe mezea euzkeraz, erriko dirala gogoan dabeiaiko).

Abadeak dabezen asmoak barriro lekaiameak Gotzainari esan eta gero. onek abadeai ezkutitz batzuk idatzi dautzez, gitxi-gora-bera olakoak esanaz: "aurka jarri dirala. eta esaneko ez joakozela" eta olan jarraitzekotan. edozein zigor artzeko arriskuan dagozela.

Eztago esan bearrik, abadeak erriaren artzainak, mezea euzkaraz egiten iarraitu eban.

4) Gotzaiak askenean egiña: Zezeliaren 21'ean idatzitako ezkutitz bat eldu jakon abade kapeilauri. Gotzaiñak egiña zan. Erderaz. esanez "Bakeari, lekaiameen eta nezka ikasleen eskubideai zor jaken lotseagatik eta diñozuezez bamian orain dozun kezkarix aurrerantzean izan ez dagizun. irallairen 21'ean emon neutzun orrako izentatzea kentzen dautzut. Onelan ba. ez dozu artu emonik geiago kapellau lez Larrauriko lekaiameen ikastexeanizango. Paulo, Bilboko Gotzaiña". (Ezkutitz au apur bat aztertzea baiño ez zan bear, dauzan oñarriak ikusteko. Batetik bakea. ta lekaiameen eskubideak: baino ez abadea-kapellauaren kezka eta erri oso baten eskubideak.)

5) Larrauriko erria zer? Abadeak erriai etorritako zigorraren barria emon eutsenean eta erbesteko abadeak eterkeiakezela aurrerantzean azaldu eutsenean, itzez eta egitez, Gotzaiñaren erabagiaren aurka jarri ziran, bardin lekaiameen eta ordez iarritako abadearen aurka.

Larrauriko 1969'ko zezeillean.

LA MISA DOMINICAL EN EUSKERA EN EL COLEGIO DE LAS HIJAS DE S. JOSE DE LARRAURI

El hecho: Hasta 1º de Octubre de 1. 967 y en la capilla del colegio de las Hijas de S. Jose de Larrauri, la Misa Dominical se celebraba en la lengua castellana,

aunque la homilía se pronunciaba en bilingüe. El nuevo Capellán, viendo la asistencia del pueblo a dicha capilla y con el permiso del correspondiente Sr. Párroco de Larrauri, juzgo necesario celebrar la Misa del Domingo en euskera, manteniendo la homilía en bilingüe.

Los motivos de este cambio: 1) La asistencia masiva de un pueblo; 2) que es totalmente vasco.

1) Asistencia masiva del pueblo a la Capilla, en vez de acudir a la Parroquia, porque: a) la hora de la Capilla es propicia, b) la parroquia tiene mal acceso, c) esta ñejos, d) hay personas de edad avanzada, e) son *gente* de caserío que apenas entienden castellano.

2) Larrauri es un barrio totalmente vasco. Acuden al acto de culto de 160 a 200 personas. Además el 50% de las religiosas y el 60% de las niñas entienden "euskera".

Reacciones ante el hecho:

1) De las religiosas: Hubo disensiones. En la primera, la M. Superiora, la M. Vicaria y los sacerdotes del pueblo acordaron celebrar la Misa en la lengua del pueblo, "el euskera". Ante las protestas de unas cuantas religiosas, se tuvo la segunda reunión, asistiendo además toda la comunidad. Los sacerdotes expusieron los motivos de la disposición, notando que los seis días de labor se decía Misa a la Comunidad en castellano y solo se decía la Misa dominical en "euskera" por el pueblo.

Se rogo y se suplico que si alguna religiosa tenía algo en contra, la expusiera libremente allí mismo, y así un tercio de la Comunidad se manifestó disconforme. Incluso se insistió en arreglar las diferencias buenamente entre los presentes sin necesidad de acudir al Obispado. Entre tanto la M. Superiora del colegio escribió a la M. General exponiendo el problema. La respuesta fue que, si asistía el pueblo a misa, se dijese esta en la lengua del pueblo, a tono con las exigencias conciliares, y se pedía a las religiosas disconformes que hicieran este sacrificio por el pueblo. No obstante, sin tener en cuenta esta buena predisposición de los sacerdotes para el diálogo ni la respuesta de la M. General, varias religiosas, y repetidas veces, han insistido ante el señor obispo para que la misa citada fuera en castellano y no en "euskera".

2) Del Sr. Obispo: Este extendió exclusivamente la insistente petición de las religiosas haciendo caso omiso de las circunstancias concretas del pueblo, expresadas ante él por los sacerdotes en dos entrevistas. Ordenó que la misa se dijera en castellano, según las normas dadas anteriormente por él en el Boletín Oficial del Obispado. Como solución al problema, aunque no creía que hubiera necesidad, autorizó otra misa en "euskera", a otra hora distinta.

3) De los sacerdotes: Creyendo traicionar al pueblo y consecuentemente a sus propias conciencias, si es que actuaban segun estas normas diocesanas, Jos sacerdotes continuaron celebrando la Misa dominical en "euskera" y queriendo satisfacer ei deseo de las relijiosas, se les propuso otra misa para la comunidad a hora distinta y en castellano. En la primera oportunidad, se les celebro la misa de la comunidad a las 7 de la mañana en castellano. Ya que a otra solucion, alegando que esta hora no era propicia para las niñas (las niñas no acudieron a tal Misa). Las niñas prefieren la Misa en "euskera" porque se consideran parte de! pueblo.

Informando el Sr. Obispo de nuevo por las relijiosas. por la solucion dada por los sacerdotes, en varias cartas dirigidas a ellos se habla de "situacion de rebeldia y desobediencia positiva" amenazandoles incluso que se atengan a las consecuencias que pueden venir de esa postura. Ni que decir tiene que los sacerdotes pastores del pueblo, segufan celebrando la Misa en "euskera".

4) Ultima reaccion del Obispo. Con fecha de 21 de Febrero, le llego al coadjutor-capellan una carta del Obispo en la que textualmente dice los siguiente: "Mirando por la paz y por el respeto a los derechos de la Comunidad y de las alumnas y para evitarie a Ud. ios problemas de conciencia que dice tener, retiramos ei nombramiento que con fecha 11 de Setiembre p. pdo. se le hizo de Capelian del Colegio de Hijas de S. Jose de Larrauri, por lo que en io sucesivo no tendra Ud. relacion de cargo con el citado Colegio". Firmado, Pablo Obispo de Bilbao. (Basta captar el tono de la carta, para comprobar que solamente ia paz y el respeto a los derechos de la Comunidad relijiosa, son los que lo mueven al Obispo a actuar de esta forma: no asi la conciencia del coadjutor-capellan, ni los derechos exigidos de rodo *un* pueblo).

5) Reaccion del pueblo de Larrauri. Al ser notificado el pueblo por sus sacerdotes. de este castigo impuesto al coadjutor-capellan y de su sustitucidn por otros sacerdotes ajenos al pueblo ha sido unanime la oposicion tanto de palabra y de hecho a la postura adoptada por el Obispo, las relijiosas y sustitutos nombrados.

Larrauri, febrero de 1. 968

2.- MUNGIINGURUKO ABADIEN ARGITASUNA ERRIARI

Mungi inguruk.0 abadeok. barriro be, idazti agiri baten bidez, zuekanaño. Zer dala-ta?

Ondo dakigu. zuen biotz-belarriak egiaren eganxi dirana. jazorikoa onartzeko. Era berean, jakiña da, oraintsu jazo diranak, zenbaterañoan astindu daben gure eleiztarren barrua.

Izakera. bizikera ta gure inguruko lan egikera bide dirala, gaur, eleiz-parroki

baten jazotzen dana, inguruko guztiakana zabajtzen da. Izaten doguzan gora-beraen garrantzia, ain da andia!. Edozein erri-aldetako izparringietan zabaltzeko be, berba-bidea ta zer-esana dakane.

Onexekaitik, eginbear egokia dogula usie dogu, alkartuta, agirian, gure jokabidearen barri, ta orretara zerk bultzatu gaitun zuei agertzea, Larrauri'n jazo diranak esanaz.

Lenengo ta bein. auxe *esan* gura dogu: D. Pedro ta D. Fermin, Larrauri'ko abadeak egin dabenaz batera gagozala, ta eurekaz alkartuta.

Alkaitasun onetara, ez gaitu errukiak eroan, ez. Batez be, onexegaitik batu gara: eurekaz egin dana, gure Erriaren gogoa'ren, eta abade nortasunaren aurkako bidegabekeri bat dalako.

Gure jokabidea, Euskal-Erria'ren gogo-balioen alde doa; eta Gotzain Jaunak Erri onentzat izan dauan aintzal ez artzearen eta menperatzearen aurka.

Abade-nortasunaren alde be bai: Gizatasun barik, kazketaldi baten pentzura aurkitzen garelako.

Gure abade-lana, geure Erria"ri zor jakon itzalez bete gura dogun gizonok, bere alde lan egitera bearturik gagoz: Erri-balio andiak, batez be izkuntza. lotuta dagozan katepe guztietatik, azkatu daiguzan.

Geure eritxiz, oraingo onetan, Gotzain Jaunak artu dauzan neurriak. abadearentzat, artzain-lanaren aurkakoak, gizatasunik bakoak eta bidegabeak izateaz gaiñera, gure Erria'ren eskubideen zapaltze bat dira.

Batikano Batzarraren ostean, Eleizak, gizonentzat egokiago izateko, bere buru garbiketa-lan neketsuan diarduanean, eleiz gizonak bide bakar bat dogu artzeko: Barri Ona'ri zer iakon menpetasunak, eta geure Erria'ri ta munduari, geure kristautasunaren bidez emon bear dautzagun lekukotasunak (testigantzak) ezarrira jatorkuzan iokarriak izan ezik. beste guztiak apurtzeko bidea.

Guk ondo dakigu, Barri Ona zabaltzeax ez dauala euki Barri On beragaz zer-ikudirik ez dauken beste elburu ta asmo batzukaz alkartu bearrik. Izadi egillearen asmoa auxe da: lur onetako erri ta izkuntza guztiak goratu dagiela Jainkoa.

Eskar-onez eta pozik gogoratzen dogu Jesus, Belen'en gizon eginda agertu zan Jainkoa, beretarren izkuntzan, araierez izketan ziarduala. Era berean ezin daikegu aaztu, diñogunaien alde. Pentekoste egunaren lekutotasuna. Lurreko eni, enda ta izkuntza guztiak, kristautasunez jantzi ziran. Jainkoa goratnaz.

Ondiño urregoko dogu Erronkali Kardenalaren irudia, Jon XXIirgarrena izango zana; bere jaioterri Bergamo'ra joianean, Bergamueraz egiten eban itz eta otoitz.

Au dala-ta, iñozkotan, Eleiza Amaren jokabideak, Kristo'ren asmoen, eta Eleizan bizi dan Gogo Gurenaren bultzadaen aurkako izan ba'dira, negar egitea iagoku zintzotasunik-ez orregatik.

TRADUCCION DEL EUSKERA

Nuevamente ios sacerdotes dei Mungiesado nos dirigimos en carta colectiva a los hijos de nuestros pueblos que tienen oídos y corazones para escuchar la verdad y aceptar el alma de los hechos, porque recientes acontecimientos afectan la conciencia de nuestros fieles.

Las condiciones geográficas, agrícolas e industriales hacen que ios problemas de un parroquia sean compartidos por todos los vecinos de la comarca y a veces la importancia de los problemas que nos afectan, hacen incluso que sean noticia y objeto de comentario en la prensa internacional.

Es por todo ello po que estimamos deber nuestro, declararos colectiva y publicamente nuestra posición y las razones que nos obligan a tal postura frente a los acontecimientos de Larrauri.

En primer lugar decíaramos nuestra solidaridad y total adhesión a la postura adoptada por D. Pedro y D. Fermin.

No es el impulso de la compasión lo que nos mueve a esta actitud de solidaridad y adhesión, sino máxime, el que en la persona de ellos se consuma una injusticia que viola el alma de nuestro Pueblo y la persona del sacerdote. Nuestra solidaridad es una defensa de los valores espirituales del Pueblo frente al hecho de la positiva desconsideración y la opresión del Sr. Obispo. Es una defensa de la persona del sacerdote manejada arbitraria e inhumanamente.

Nosotros hombres que queremos encarnar nuestra MISIÓN SACERDOTAL EN LA FIDELIDAD DE SERVICIO A NUESTRO PUEBLO nos vemos obligados a tomar postura en la lucha por liberar a nuestro Pueblo de las distintas formas de opresión de sus valores sagrados, como es la lengua.

Ceemos que las medidas adoptadas por el Sr. Obispo en el caso, son, además de antipastorales, inhumanas e injustas para el sacerdote víctima del caso y suponen una violación del alma del pueblo.

En una hora como la presente del Post-Concilio, cuando la Iglesia corre su camino penitencial de purificación para servir mejor a los hombres, se nos impone a los hombres de iglesia un único camino: liberamos de todas las servidumbres que no sean obediencia al Evangelio y a las exigencias del testimonio que nuestro cristianismo ha de ofrecer a nuestro Pueblo y al mundo.

Y nosotros sabemos que la evangelización nunca ha debido prestarse a intereses ajenos a la fidelidad al propio Evangelio. El impulso creador ha querido que el mundo repartido en "lenguas y naciones", cantara sus alabanzas a Dios.

Nosotros no podemos menos de recordar con gratitud y santa satisfacción a Jesús, Dios nacido en Belén, hablando el arameo, la lengua de los suyos. No podemos olvidar que Pentecostes es un testimonio de sacralización y vocación a la alabanza que "pueblos, razas y lenguas" han de tributar a Dios. Y próximo a

nosotros recordamos vivamente la figura del Cardenal Roncalli, luego Juan XXIII, Que cuando visita su pueblo de Bergamo, habla, predica y ora en dialecto bergamesco.

Por eso. si en el curso de la Historia la Iglesia ha hecho juego a intereses ajenos a estas exigencias que dimanen del testimonio de Cristo y de la accion del Espfritu Santo en la Iglesia. no podemos menos de llorar por elio como pecado de infidelidad.

Gure Eleiz-barrutia, euskal-erriaren izkuntza ta izakera legezko artzen ez dauzan politiku-jokaera menpeko dogunean, adibide ta ezaugarri aztun bat emotera bearturik dago EJeiza; itez eta egitez. gizonak eta euren izakera ta gogo balio guztiak maitatuaz.

Eleizak bere buru garbiketa lanean, lenengo pauzua zintzotasuna izango dau. Zintzotasuna, dagoan erri aretako gogoari, eta Eleiza, barrutik, argitzen eta zuzentzen doan Gogo Gurenari. Eleizak gurean, ez dau izan bear Gaztel-erriko aundi-gure ta jauntxokeri'tik datozan bidegabekerien menpeko ta esaneko, orretara erri-nortasunaren ezaugarriak zapalduaz.

Eleizak bere lanak egiteko dauzan erakundeak (oraingoan Larrauri'ko "Jose Deunaren alabak" deritxoen lekaiameak aitatu bearra dogu, gure arazo onetan dauken zer-ikusiatik) erri aren menpeko ta zerbitzurako dira. Eurak bizitzeko aukeratu daben erri ori. aintzat artu eta itzalez begiratuaz gañera, erro orren nortasunaren aldezlari ta laguntzaille izan bear dabe.

Kristo'ren goi-maitasunak bultzatuta. auxe da bear doguna: Eleiza bete dagiala gure Euskal-errian, beste edozein errirako betetzeko emona daukon irakatsi ta agindua.

Izkuntza, Iege-zaar, eta edozein giza balio aintzat artu dala diñoan Eleiza, bera izan daitela zeatzena, irakatsi orreik gutartean betetan.

Larrauri'ko errian jazo diran antzeko gertakizunak, Eleizearen alde oso gitxi diño, gaurko gizonentzat. Irakatsi onak emon bai, baiña betetan ez dauzan eieiza bat agertzen da olan, etorkizunerako be lotsagarri.

Gaur, olako iazoen aurrean. ixilik eta esaneko, egoera patxadatsuan geratuko ba geintikez, gure erria zapaltzen dabenez batera, errudun izango giñake; eta Euskai-Erriak bere parkamena, ukatu egin bear leuskigu.

Bear den lotsaz, baiña bildur barik, Gotzain Jauna'ri auxe esan bearrean auzkitze gara: emon dauzan ebatzi ta artu dauzan erabagiak, Barri-onagaz eta Batikano Batzarra'ren irakatsiekaz ez datozala batera.

Biotzeko rnik andienaz, au esan barik ezin daikegu itxi: Larrinaga'tar Jaime. Jatabe'ko abadea, Larrauri'ko Lekaiame etxeko kapellau izentatzea, alde onetako abadeen artean, banatze kaltegarri bat sortzea dala.

Gotzain Jaunak egin dauan ori, biotz onez egin dauaia siniztu daigun esan daikeguna, alperriko izango da. Era berean, zuzenlasunaren kaltekoa deritxagu,

Larrinaga'tar Jaime abadeak esaneko izaiearren bakarrik, izentatze ori onartzea.

"Batzar Nagusiak, gizadiaren gaurko egoera larria aintzat artuaz, beste ezer baño lenago, auxe gogoratu gura dasku guztioi: gizon ta andrazkoen eskubideen oiñarri zabalak daben indar eten-bakoa. Oiñarriok, egunean baño egunean indar aundiagoz aidarrikatzen dauzana, gizadiaren barrua (kontzientzia) bera da. Beaz oiñarriok (eskubideok) aurka jakiñean, doazan agintza guztiak, eta olakoak emoten diran aginduak. iltzailleak dira; eta esaneko itsu izatteak be, aginduok bete ezkerok, ez dau iñor zuritzen. Egintza orreink artean. lenengo ta beink onek doguz aupagarri: enda oso bat, aberri bat, edo erri txiki bat galtzeko artzen diran bideak. Egintza orreink artean, lenengo ta beink onek doguz aupagarri: enda oso bat, aberri bat, edo erri txiki bat galtzeko artzen diran bideak. Egintza oien aurka. indar guztiz jokatu bear da, txarkeri gorrienen aurka egin oi danez. Eta txalogarri da, duda barik, olako aginduen aurka, agirian aurpegi erneteko bildurrik ez daukenen kemena" (XIIIFgarren eskemako 79 tik.

Gotzon Garotaonandia;
Martin Olazar;
Juan Mari Marcaida;
Javier Ocerin-Jauregui;
Jose Luis Jauregui;
Pedro Arrasate;
Jestis Zabalbidea;
Valentin Zabalo;
Patxi Bilbao;
Fermin Arostegui;
Jose M. Madariaga;
Jose Felix Izpizua;
Florentino Arrizabalaga;
Paulino Solozabal;

Nuestra Iglesia Diocesana. aunque vinculada a estructuras políticas que no reconocen vigencia oficial a la expresión natural lingüística de nuestro Pueblo, esta llamada a ser "SIGNO" de su auténtico y eficaz amor a los hombres y su cultura, sus valores espirituales. etc; y en el camino de purificación ha de buscar primero su fidelidad tanto a las exigencias del pueblo en que se encarna como al Espíritu Santo que la anima, antes que prestar su servilismo a las prácticas concordes con el monolitismo castellano de un poder que desconoce la expresión personal de los Pueblos.

Nuestras instituciones religiosas, (en concreto tenemos que referimos a las religiosas josefinas de Larrauri, por su complicidad en el caso que provoca nuestro comentario), llamadas a servir al pueblo, han de adaptarse, no solo para reconocer y respetar Ja expresion linguistica natura) deJ PuebJo, sino para fomentarla y favorecerla.

Necesitamos, y a ello nos urge la caridad de Cristo, que la Iglesia viva su vida ante nuestro Pueblo Vasco, dando un testimonio viviente de que Ella no solo predica amor, respeto a los Pueblos y a las lenguas. sino que es la primera fiel esclava de su doctrina. La consumacion de hechos como el de Larrauri denuncian ante la Historia una Iglesia infiel a sf misma y seria para nuestros hombres de hoy un nuevo escandalo de la Iglesia que deficiultaria su fe.

Si hoy adoptamos la comoda postura de callar y obedecer, nuestro silencio y obediencia serfan complices en las reiterads opresiones al alma de nuestro Pueblo y este habrfa de negamos su ABSOLUCION.

Con respeto, pero con firmeza, nos vemos obJigados a manifestar al Sr. Obispo que sus disposiciones al caso son discordes a las normas y al espfritu evangelico que manan de las ensefanzas del Concilio Vaticano II.

Con gran dolor constatamos que la designacion de D. Jaime Larrfnaga. Parroko de Mamri, para la capellanfa de Larrauri es introducir un germen grave de division en el Clero del Arciprestazgo. Ninguna razon pastoral podemos aceptar que justifique tal medida de parte del Sr. Obispo, como tampoco justificamos que D. Jaime Larrinaga Jo *accepte con* complice acatamiento.

Conclufmos citando al Concilio Vaticano II:

"Teniendo presente esta postracion de la humanidad, el concilio pretende recordar ante todo la vigencia permanente del derecho natural de gentes y de sus principios universales. La misma conciencia del genero humano proclama firmemente, cada vez mas, estos principios y Jas ordenes que mandan taJes actos son criminales, y la obediencia ciega no puede excusar a quienes las acatan. Entre estos actos hay que enumerar ante todo aquellos con los que metodicamente se extemiina a todo un pueblo, raza o minoria etnica. Lo cual hay que condenar vehementemente como crimen horrendo; se ha de encomiar. en cambio, al maximo, la valentia de los que no lemen oponerse abiertamente a los que ordenan semejantes cosas" (Iglesia y Mundo, 79).

3.- MUNGI-ALDEKO ABADE-TALDE BATEK LARRAURIKO

"JOSE DEUNAREN ALABAK"

DERITXOEN LEKAIME- TALDEARI

Lekaimeak:

Gure erriaren barruan daukazuen etxean jazo diranak entzunik arduratuta gagoz eta eleizearen eritxia zuei azaldu bearrean aurkitzen gara.

Euzkal-errian zagoze eta euskalerriko eleizearen alde lan egiten bearturik. Orrelan Eleiz osoaren lan egiten dozuela azaldu nai dautzuegu.

ERRIA ULERTU.-

Gure Aita Santu Paul seigarrenak Aprikako mixiolariari diño:

"Batuetan lenagoko mixiolariari erri oituren alderdi onak eta asaben irakatsiak ez dabezela aintzat artu ezarri dautze. Arlo onetan mixiolariak, goragoko eginbideen argitasunez argitu ta eroanak, gogotsu ta biotz zabalez, ekin dabela sinistu bear da. Euren aldiko burubidetik oso azke ezin izan zeintekezan*" Africae gentes n. 24.

Zuei buruz bardin esan bear dogu: zuen bumbide ezin leiteke berealexe aldatu, baña orretarako alegintzen e ba zaree, gure erriak, eta gero erria izango danak, zuzentasunez esango dau erria ez dozuela ulertu eta kontuan artu ori gaurko Eleizari, Aprikan jazo jaken lez, argitu daigun gure burubidea.

EKKLESIAN SUAM idazkian, onetzaz, gure Aita Santuak diño: "Kanpotik ez da mundua salbetan, Jaunaren itza, gizon egiña, irakatsia artu bear dabenen bizibideagaz, zelan edo alan, bat egin bear dan lez, bear-bearrekoa da, entzun eta ulertu nai ba dogu, kristoren deia daroatzagunen guztien ohiturak, garbiak eta gizonai joakezenak ba dira, batez bee gizon zuzenak ezelango lege berezi edo berbeta ulertu eziñaren esi barik.

Bio amabigarren Aita Santuak be bardin iñoan: "Eleiza katolikuak be, ondo dakizuen lez, ezelako giza-jakintzarik, berezko izakerarik eta berarizko oiturarik ez dau azpiratzen eta aurreko ez jake jattzen. Bai onez artu eta gauza oneikaz. edergarri barri eta ez-bardinakaz lez, Eleizea edertu" Pio XII, Txinarako. Ecl. 1952-117."

MEZA ESATEKO EREA

Gora-bera oneik Meza santua dala-ta sortu dira. Meza ori euskalerrian eta euskalerriko kristau eta lekaimentzat esaten zan.

Orregatik ba, meza ori euskeraz esan bearrekoa da,

Entzun gaurko gure Aita Santuak zer diñozkun: "Bakotxa bere parrokitik urtenda mezan beste erri batera doazenak ango batzarrak egiten diran eran. Arduratu beitez artzaiñak beste lurralde batzuetatik etorri diranai bertoko batzarrean sartu daitezen bide onak emoten.

Euzkaierriko eta euzkeraz esaten dan mezan sartzeko erak emon bear jatzuez ba, eta noizean bein baita zeuen eran mezea ean be, gero diñonez.

Orrez gainera, lekaiume euskerea ikasi eta emengo oiturak zeuekanatu bear dozuez. Eta nai ez ba dozue, ori egin al dozuen beste lurralde batera joanez.

KANPOTIK ETORRIAK

Irakurri orain barriro Pio'XII aren irakatsiak: "Beste lurralde batera doazenei ango berbetea, legeak eta ohiturak irakastea, bidea leundu eta eurai jarraitzea, goimaitasunaren egite oso eder bat da eta euren Eleiz Amagaz apurtu eziñeko maitasun lokarriakaz lotzeko bidea. Abadea alegindu beite etor banien kontzientzia ixiotuen eurak dituan erriari zer zor dautzen ulertu dagien eta batez be famili osoak datozenean geratzeko ustez, apurka errian sartu daitezen. Pio XH'ak Del. Dioc. de Mig. A. A. S. 49, 1957, 733, 736.

MEZEA NORBEREKERI BARIK

Zen agintari nagusiak esan dautsuen lez, ondo izango litzake zuen nerberekeria alde batera itzi eta astean batean beintzat, erriaren erara mezea entzuten.

Orixe diño Aita Santuak: "(Misterium fidei idazkian) Jaungoikoa Eukaristia gurtzeak, alkar maitasuna geitzeko gogoa indartzen dau, orrela bakotxaren onaren aurretik guztien ona ipiñi daigun, alkarte, parroki eta Eleiz guztiaren gauzea geuretu egin bear dogu eta goimaitasuna ludi osora eroan bear dogu, toki guztietan Kristoren atalak dagozala ba dakigu-ta (n. 68).

GOTZAINAREN ESANA

Idatsiko dautzagu gure gotzainari be, bear ba da argitasun apurren bat egin al izango eta Eleizaren irakatsien semean egoteko ustez.

Egin bearra Eleizeak ezarri dautse gotzañai. Onetan Eleiz-edesti guztian idazki

ugariak aurkitzen doguz. Gaurko Aita Santuaren berba batzuk be ekamko doguz:
"Gotzainek, EJeiz-legen arauz, kristau guztiak euren itzkuntzan erJejinpz
otzeinduten arduratu daitez.

AMAYA

Egin daigun be, lekaimeak, Jaunaren erria. Orretarako obetu eta osotu daigun
gura euzkallerria. Ezelako beretasunik kendu barik, ez izkuntzan ez oituretan,
Jaunaren irakatsiagaz argitu. indartu eta sendotu daigun gure erria eta guztiok
Jaunaren aurrean alkartu gaitezen beti

4.- GATZAIN JAUNAREN AGIRIA ERANTZUNA (LABURPENA)

Gotzain ^aunak diflo:

- 1) Jaki-i dauela parroko batek Eleizeko atepak, etrlko aginteriak banderaagal etozelako, Itzi abaaala.
- 2) Berak 1965'garren urtean eean ebela Agintariak Eleizarako eekubide oJoa daukela, ata banderarik ez ebala aitatu, erria zatitu ez egitaarren.
- 3) Gaur bander-a-galo argitu bearreko dagola.
- 4) Bancierea gizarte aratu batan ezaugarria dala, ez partidu batena.
- 5) Eleizaak gaurko Españako errien egoerea ontzat artzen dauela, ats orrelan bere krietiañaut otseintaan dauzala.
- 6) Españeko erri-açintariak legeskotzat artzen dauzala, "?) Orregaitik Españagaa konkordatua egin dauala.
- 0) Be^te arri batzuetako agintariak ba bander<ea Eleizara eroaten dabefca, oitura tian legaz.
- 9) Eleizara bgndaraagaa. doazen askaro, orrelan 3aungoikoari eta Eleizeari inenpetasun? agertzen dautsela.
- 10) Eleizeak errien edestia, istoria, eta gaurko egoaraa ontzat artzan dauzala.

GLK DIÑOGUI

- Gota&in taunak* Jazoera orreik jakiteko *iffOB* ez dauela abade arduratuakaz barbarik egin. euren parroketako elaljtarren srstxiak konçman artzeko.
- 2) Orduan be erria zatituta egoan, kartaz arçitajuna eakatu jakon ata ez eban erantzun. Bezte sbade batzui be erantzuna ukatu eutfan,
 - 2) Zergaitik gaur erantzun 'bear ata ez orduan? Gure erriagaitik ala bejte batzuen indarkeria gaitik? Erria zatituteko arriskua orduan eta gau r bardiña ez eta da?
 - 4) Eleiztarren artean geienak ez dagoz bandera orren alda, aurka baño, euren abeerria ez dala Espeh'a ujte dabelako. Eta Elaiza legaz eretxi ori ezin goinke azpiratu. Kritziañau izateko ez dauke bandera bat edo bejte artu bearrik, Kriyoren gurutzea eta irakatJia baño.
 - 5) Eleizea gizonen eberria zein dan eta zain bandera Suki bear daben ezateta az da jartzen arrien askatajuna ta eakubideak itzaltasunaz artu baño. Gure erri-gizon guztiak bandera ori Eleizan onartu bear badabe, nun dago Eleizearen itzaltajuna bandera onen aurke dagozenentzat? Ala oneirT" ertztzia kondenatuta ete dago?
 - 6) Guda edo oerra bat irabajtea naikoa ete da agintari onelk ontzot artzeko eta garrea galdu dabenak espiratuteko?
 - 7) Konkordatoagaa zer JaSpten dan Donastiko Gotzañak esan dau.
 - Q) Beste erri batzuetan gure artean dagozan pesfcoral arazoez badagos ez dakigu. Eurak iku^iko dsbe.
 - 9) Gizonan eretziez zapalduta Oaungoikoa eta Eleizea meite ete leikejt? Ikugten dozun anaia naite ez badozu, zelsn maitatuko dozu ikusten ez dozun Jaungoikoa?
 - 10) Errien edestia eta gaurko egoera ontzat artzen badau, gergaitik ez itzelej begiratu gure Euzkalerriaran edestia eta gaurko egoere 'oanandua, bandera bet bakarrik artu eragiñeg?

El señor Obispo dice:

- 1) Que se ha enterado de que un párroco ha cerrado las puertas de la Iglesia porque las autoridades locales acudirían con bandera.
- 2) Que él, el año 1965, dijo que las autoridades tienen perfecto derecho de asistir a la Iglesia y no hizo alusión a la bandera por no dividir al pueblo.
- 3) Que hoy se ve precisado a iluminar el problema de la bandera.
- 4) Que la bandera es símbolo de una sociedad constituida, no de un partido.
- 5) Que la Iglesia reconoce la situación actual de España, y de esta forma sirve a sus fieles.
- 6) Que la Iglesia reconoce la legitimidad de la autoridad civil española.
- 7) Por eso ha firmado un concordato con España.
- 8) Que también en otras naciones las autoridades llevan a la Iglesia su bandera, siguiendo una costumbre tradicional.
- 9) Al ir con la bandera a la ^{iglesia} ~~iglesia~~ manifiestan su sumisión a Dios y a la Iglesia.
- 10) Que la Iglesia reconoce la historia y la situación actual de los pueblos.

El Sr. DÍEZ dice:

- 1) Que el Sr. Obispo para informarse de estos hechos nunca ha dialogado con los sacerdotes interesados, para enterarse de los pareceres de los feligreses y de sus problemas.
- 2) También entonces el pueblo estaba dividido, se le pidió que iluminase al pueblo y no contestó. También a otros sacerdotes negó la respuesta.
- 3) ¿Por qué hoy responde y entonces no? ¿Será por nuestra pueblo o por otras presiones? El peligro de dividir al pueblo entonces y hoy, ¿no es el mismo?
- 4) La mayoría de los fieles no aceptan esa bandera, están en contra de ella porque piensan que su patria no es España. Como Iglesia no nos vemos obligados a desaprobamos esta opinión. Para ser cristianos no tienen obligación alguna de reconocer una u otra bandera sin aceptar la Cruz y las enseñanzas de Cristo.
- 5) La Iglesia se interviene para determinar cuál es la Patria de los hombres o la bandera que deben tener para que respete la libertad y los derechos humanos. Pero si todos los hombres de nuestro pueblo no aceptan esa bandera en su tiempo. ¿Dónde está el respeto de la Iglesia para los que no son partidarios de dicha enseña? ¿O acaso la opinión de éstos ha sido alguna vez condenada?
- 6) ¿Será suficiente ganar una guerra para que estas autoridades puedan ser tenidas como legítimas y ser pisoteadas los que la perdieron?
- 7) El Sr. Obispo de San Sebastián, ha manifestado lo que está sucediendo con el Concordato.
- 8) Ignoramos si en las otras naciones existen los problemas pastorales que nos acucian. Es asunto que a ellos les incumbe.
- 9) ¿Puede suceder que pisoteando las opiniones de los hombres se sirva a Dios y a la Iglesia? Si no amas a tu hermano a quien ves, ¿cómo puedes amar a Dios a quien no ves?
- 10) Si ~~el Sr. Obispo~~ ^{no ves?} tiene en cuenta la historia y la situación actual de los pueblos, ¿por qué no respeta la historia y la situación actual del pueblo Vasco, ~~has~~ obligando a todos a aceptar una bandera?

5.- A LOS HOMBRES DE BUENA VOLUNTAD, NUESTROS HERMANOS. AUTORIDADES Y PUEBLO:

(ZORTZI ABADE ALBORATUAK)

INTRODUCCION

Con diversa alternancia de pueblos, con fija periodicidad de fiestas cristianas, desde tiempos recientes, se producen hechos en nuestras casas de oracion para la celebracion de la paz en torno a la SANTA MISA, que han despertado preocupacion en unos, duras represalias en otros.

La inquietud por nuestra suerte y nuestros riesgos alcanza ya ei corazon de muchos de nuestros fieles. Pero nuestros sufrimientos no son los mas importantes, ni quiza merezcan vuestra compasion. Sin embargo, es preciso rendir gracias a quienes nos ayudan sinceramente con la comprension verdadera de las razones de nuestra actitud.

Reconocemos como un signo de servicio a la IGLESIA vuestra presencia de adultos en Jesucristo, en su Iglesia y en el mundo, cerca de nosotros, para salvar la integridad del Evangelio y la fidelidad que la IGLESIA debe a la Palabra de Jesucristo en tiempos difficiles.

Los acontecimientos a que hacemos referencia desbordan el marco de nuestras iglesias, los limites de nuestras comunidades parroquia!es y la geograffa del Arciprestazgo de MUNGUJA.

Algunas reacciones parecen suponer desconocimiento de la verdadera informacion o ausencia de madurez en lo que es la IGLESIA DE JESUCRISTO y sus caminos en favor de los hombres, pero queremos creer que no todo es por mala voluntad. Por esto nos dirigimos a los HOMBRES DE BUENA VOLUNTAD, NUESTROS HERMANOS, AUTORIDADES Y PUEBLO, sabiendo que nadie es enemigo, sino aquel que se declara a si mismo enemigo de los demas.

NUESTRO COMPORTAMIENTO

CRITERIOS DOCTRINALES

1.-La celebracion de la Eucaristia, es decir, la SANTA MISA. exige para la comunion con DIOS, la verdadera paz entre hermanos, fundada en la justicia, en la verdad y autentico ejercicio de la libertad, debida a todos los hombres.

El pecado contra la caridad o cualquier manifestacion de violencia o fuerza impiden y destruyen. apartan y excluyen la posibilidad de la maxima manifestacion de unidad que es la EUCARISTIA.

La SANTA MISA de los que confiesan su fe en Jesucristo y en la enseñanza de su EVANGELIO. no la podemos exponer a la vergüenza de la hipocresia - tantas veces denunciada por Jesucristo- cuando algunos cristianos no son capaces de amarse con obras verdaderas.

2.-El anuncio y la eficacia del Evangelio, quiso N. S. que tuvieran su razon de salvacion de los hombres en su CRUZ, en su RESURRECCION y en la animacion que hace el ESPIRITU SANTO, de forma que el poder, la autoridad, el prestigio, el dinero, etc... no fueron utilizados para prestar su complicidad para garantizar la permanencia de la Iglesia entre los hombres.

3.-Los dos criterios anteriores (criterio de EUCARISTIA y de PASCUA-PENTECOSTES) exigen que nuestros pensamientos y nuestras actitudes nos conduzcan a una celebracion de la EUCARISTIA dentro de un Pueblo de Dios, donde nadie se distinga de sus hermanos ni por su prestigio, ni por su poder, ni por su dinero, sino que ofrezcamos una IGLESIA ABIERTA A TODOS EN IDENTICAS CONDICIONES, donde repartimos el mismo PAN para los que buscan al DIOS de la PAZ.

Si alguien tiene un lugar de privilegio en la CASA DEL SEÑOR, ESE SERA EL POBRE, EL DESPOSEIDO DE LOS BIENES DE CULTURA, LIBERTAD... EL ARREPENTIDO Y EL DOCIL DE CORAZON.

4.-Nosotros, sacerdotes y servidores en la CASA DEL SEÑOR, tenemos como tarea encomendada por la Iglesia ser testimonio y estimulo vigilante para que estos criterios sean conservados.

CRITERIOS PASTORALES

La guerra civil, entre hermanos cristianos -verdadero escandaJo ante Jesucristo y ante la historia- ha dejado huellas de su division en la vida secreta de los corazones, en la vida social y en la vida politica de nuestro pueblo.

La victoria se hizo aliada de la fe cristiana. pero la fe cristiana para la libertad del EVANGELIO no necesita apoyarse en fuerzas extrañas a sf misma para anunciar la salvacion y llamar a la conversion a DIOS:

A nosotros nos duele la suerte de los vencidos cristianos y la dei verdadero amor entre unos y otros.

Creemos que en nombre de DIOS, no podemos imponer a nadie otra cruz que la cristiana para su pertenencia al REINO DE DIOS.

Constructores de la unidad entre los hombres, debemos evitar en CASA DE DTOS todo lo que les dificulte en su camino hacia JESUCRISTO y su EVANGELIO DE FRATERNIDAD.

INFORMACION DE HECHOS

1964- Fiestas del pueblo.- El predicado habJa de que en la Iglesia debe desaparecer lo que divide. Presidfa la reunion cristiana la bandera española. Le quitaron la licencia de predicacion durante un mes. Al año siguiente no acude al Ayuntamiento, debido a un Oficio del parroco en el que les explicaba el sentir del pueblo y su diavision de pareceres.

1966- La bandera vuelve a presidir la accion liturgica. El sacerdote adoctrina al pueblo y pide que por la fuerza de tal doctrina se retire la bandera. Ante Ja negativa se suprime la Misa.

MEÑACA.- Jueves Santo.- Dfa de amor fraterno. La celebracion de la CENA DEL SEÑOR se realiza ame ia bandera española, pero eJ coadjutor consueJa a quienes la insignia extraña a sus convicciones y advierte a los que la ostentan como signo de su ideario poijtico a renunciar a ella dentro del recinto de oracion, por amor a sus hermanos. El sacerdote es invitado a abandonar la iglesia.

Corpus Christi.- La bandera española entre en la iglesia custodiada por la guardia civil y por la policia.

San roque.- La bandera espanola se impone en la iglesia, protegida por la fuerza publica.

FICA.- Festividad de San Pedro.- La bandera española entra en la iglesia cortejada por la guardia civil y por la policía secreta. El párroco manifiesta su protesta y su desacuerdo, suspendiendo los cantos de alegría cristiana de la Misa solemne y la predicación. recogiendo el dolor popular de quienes tienen que comulgar en los sufrimientos de la Redención.

BAQUIO.- 16 de agosto de 1967.- El párroco dialoga con el Sr. Alcalde sobre criterios y condiciones para la celebración de la Santa Misa y ruega, por caridad con los demás cristianos, que renuncien a ostentar la bandera española en la iglesia parroquial. El Alcalde, también feligrés cristiano, parece entender la enseñanza del Padre de la comunidad cristiana y promete asistir en corporación pero sin la insignia española.

El día 15, Festividad de la Asunción de Ntra. Señora, los sacerdotes y los fieles son sorprendidos por la presencia de la bandera española. El párroco suspende la solemnidad de la celebración, dando una breve explicación de las razones que le obligan en conciencia a tomar esta decisión. Ha sido multado por el Gobernador Civil de la provincia con 25.000 pesetas.

GAMIZ.- 20 de agosto de 1967.- Se preparaba el día de la juventud parroquial. Los actos habrían de celebrarse en el interior del templo y en los porticos de la iglesia, lugares exentos de la intervención de la fuerza y de la intromisión de la autoridad civil.

Pocos días antes, el párroco es intimidado por la guardia civil. Consultado el Vicario general de la Diócesis, le confirma en sus derechos y es portador de una autorización escrita para la organización y celebración de los actos programados.

Los guardias civiles, obedeciendo órdenes del Gobernador, intentan despejar el portico, se entrometen en la misma sacristía y amenazan al sacerdote con la detención y a los jóvenes con consejo de guerra.

CONCLUSION

Con dolorosa y profunda angustia, vemos que la libertad de la Palabra de Dios, la serena paz de la iglesia, están asediadas por la violencia y la imposición de costumbres que no podemos reconocer como auténticamente cristianas.

La Eucaristía, como fiesta del amor cristiano, corre el riesgo de convertirse en una celebración resignada o en una fiesta de sola exterioridad oficial sin los

verdaderos contenidos de la comunidad cristiana.

Nosotros, sacerdotes dei ARCIPRESTAZGO DE MUNGUIA, protagonistas de este drama de nuestros fieles, ministros de la Palabra y del Culto cristiano, nos dirigimos a vosotros, hombres de buena voluntad, autoridades y pueblo, para que emprendamos una accion comun con el mismo pensamiento, con el mismo corazon para salvar la VERDAD DE LA IGLESIA, LA JUSTICIA DEBIDA A TODOS LOS HOMBRES, PARA NO RENUNCIAR NI DIMITIR NUNCA DE NUESTRA LIBERTAD DE HIJOS DE DIOS.

QUEREMOS HACER LA VERDAD EN EL AMOR DE TODOS LOS HERMANOS QUE SON IGUALES ANTE DIOS.

- D. Martin Olazar
- D. Juan Mª Marcaida
- D. Javier Ocerinjaregui
- D. Valentin Zabalo
- D. Francisco Bilbao
- D. Jose M. Madariaga
- D. Jose Luis Jauregui
- D. Jesus Zalbidea

XVIII-7: 'SAN PEDRO' IKASTETXEA TA LARRAMENDI IKASTOLEA.

Inguruko abadeak alkartuta arazoa ondo aztertu-ondoren, Mungia'n ikastetxe bal ipintea erabagi gendun. Len ba-geunkan Jan-ikastegi bat, parrokiaren izenean, baiña txanburuak iñori ezer esan barik, sindikatoai emon eutsen. Eleizearen geletan jarraitu eban, baiña ez zan eleizearena. OrCiic sortu zan gero. sindikatoen arazoa bideratn zanean, gaur dagoan Andra Mari Lan-Ikastegia.

Lan-irakasletzaren arlo interesgaiTi ori galduta geunkan ezkeru, batxiller-arloru sartzea erabagi gendun. Mungia'n eta inguruetan ez egoan ezer arlo onetan. Emengo maisuak irakasten eben zerbait, baiña ez egokiro. Ikastetxea bear zan Mungia-inguruan eta orrelan esan eban Gotzaiñak be. Aurrera egin gendun ba, eta bear ziran baimenak Ionu ondoren, lenengo "privada"* edo banakakoena deritxon lenengo maillea ezarri gendun. parrokiako geletan, Maria Kristina Goirizelaia irakasle zala. Santxez Azpuru begiratzaillea etorri zan ikuste.ra eta aldakuntza ganorabako batzuk egin bear izan genduzan: Kurutzea gorago, Franco'ren laukia beerago, iose Antonio Primo de Ribera'ren laukia alborago, eta abar. Eta aurrean. jakiña, Banderea ipiñi bear zan eta ipiñi zan. berak esan eban lekuan. Urte batzuk orrelan igarota. alkateak eskatu eban banderea tokiz aldatzeko. Esan geuntsan Santxez Azpuru jaunari eta onek errez esan eban, banderea ipinteko alkateak agintzen eban tokian. Zorakeritxu batzuk ziran orreik. baiña umeak ikasten ziarden.

Irakasiea ordaintzea astunegia zan guretzal eta Begiratzaille zan Santxez Azpuru'ri eskatu geuntson "Patronato"-erara ipintea, orrelan irakasleak laterritik ordainduak izateko. Eskaria egin eta lortu genduan. baiña gure irakasleak eskalafoira sartzeko bear zan agiria ez eukan lez, beste irakasle bat artu genduan: Lolina Uriagerka. eta *geroago onen* senarra zan D. Jose eta beste batzuk, geuk aukeratuak.

Inguruko erri eta auzo guztietara autobnsak ipiñi genduzan, asi Morga'ko auzoetan eta Arrieta, Fruiz. Meñaka, Larrauri, Gatika, Maruri. Laukiniz eta ia Urdu-liz'euaiño. Umeak ugari eta pozik etorten ziran eta ordurako aurrerapen aundia zan, ia etxeraíño autobusa etortea. Bazkaltzeko be etxera joaten ziran.

Lenengo mailla edo primaria gilxi zala-ta. Batxillerra be ipintea erabagi gendun. baiña akademi-antzera, azterketak Bilbao'ko Instituto edo erdi-maillako ikastegian egitekotan.

Irakasleak bear genduzan eta abade batzuk orretarako gertu egozan. esaterako Zalbidea'tar Jesus, Jauregi'lar Jose Luis, Arrasate'tar Kepa, Zabalo'tar Balendin eta neu. Abade ez ziranak be bai. akademi lez jokatzeko ez zan bear irakasle-agiririk eta ikasleak eta olakoak aurkitu genduzan. Gero Josulagunak be etorri ziran. esango dogun lez, beste abade bi Orozkolik iges eginda, Laibarra'tar Luis M³ eta Barandika'tar Josu. Neure lobeza zan eta Nigaz bizi zan Olazar'tar Iñaki be bai. Azkenengo abade biok ela lobeza etxe baten bizi ziran neugaz. baiña abade biak aurrean erabiliak ziran eta Paris'era iges egin bear izan eben laster.

Bilbao'ra azterketak egiten joaten asi gintzanean, gure gazteak ikas-neurri onak ateraten ebezan eta gogotsu genbiltzan. Kontuan euki bear da beste urtenbiderik ez egoala. Barakaldo'n egoan beste erdimailako irakastegi bat, baiña Bizkai guztian ez egoan besterik. Urte ondo atzeratuak areik gaurkoakaz bardindu ezkerok! Gaur berton daukagu Lauaxeta Erdi-maillako irakastegi ederra!.

Beste urrats bat emon nai genduan. Erdi-maillako Trakastegiaren menpean "filiai" lez, ipiñi gure ikastegi au. Orretarako Madrid'en indarra bear zan eta laguntzailleen billa asi giñan. Derio'n eukan Ballester Viu'tar Frantzisko'k olako ikastegi menpeko bat eta nik an irakatsi be egiten neban. Edestia.

Laguntzailleak billatzen asi giñan ba: Bilbao'tar Esteban jauna. Korteetako lendakari zana. Beragana joan giñan eta onartuak izan giñan. Arlo onetan Zuzendari Nagusi zan Alvarez'tar Anjel'egana be joan giñan eta onartu eban gure asmoa, bere idazkari nagusi zan "Del Arco" jaunak be bai. *Ministroagana* be urreratu giñan, baiña ezin eldu. Sendino abizena eukan abade bat geunkan an eta au be alegindu zan laguntzen, Ubieta'tar Jose Anjei'ek eskatuta. Ruiz'tar Felipe zan Bizkaia'n erdimailako begiratzaillea eta gure gogoia ikusita asko poztu zan. Tkastetxea be ikusi eban eta bera izango zala gure aldelari edo abokatu esan euskun. Azken-orduan etorri jakun laguntzeko Elordui'tar Eleuterio josulaguiia eta ona izan zan guretzat.

Dana egon ba iotula eta zuzendu gendun eskariari baietza itxaroten gengoan. Baiña zoritxarra! Ezetza etorri jakun, ezetz gogorra.

Baniro joan giñan Madrid'era eta arJo onetan zuzendari zan AJbarez'tar Angel egaz egin gendun berba. Baietza emotea eziña zala esan euskun. Nik arrituta esan neutsan:

-Baiña zelan egin leike ori? Zuek esanda etxegintza-lana egin dogu, milloi-erdi baiño geiago kostata? Orain ^nondik ordainduko dogu?

Berak esan eustan:

-Ministeritza onetan ez dago orretarako dirurik.

-Ba-geunkan Bilbao'tar Esteban'en eskutitza etxe-lan ori egiteko. Del Arco jaunarena be bai. eta zenrea be bai!

-Guztiok iruzurtu gara-esan eban.

Oso buru-makur etorri nintzan etxera eta Arregi ta Arriaga neure taldekideak artuta, gure aldeJari izateko zan Ruiz'tar Felipe Ikustera joan giñan, Kanpuzano piazan dan bere etxera. len joan gintzan lez. KopetUJun aurkitu gendun Felipe Jauna (oraintsu agertu da telebistan gure ikaskide Telletxea'tar Jose Tgnazio'gaz batera) eta esan euskun:

-Zertan zatoze nire etxera ni estutzera, nik Sarriko'n daukat Lkastetxe Nagusiko idaz-gelea!

Felipe jauna! Len ona etorri *giñan eta* pozik artuak izan giñak. Orregaitik etorri gara barriro.

-Ba, egia esango dautsuet! Zueri buruz barririk onenak ernon nebazan Madrid'era, baiña nire agiria barriro biurtu eta *"informe" txarra emoteko eskatu eusten. Nik ba-dakit txarto egin dodana eta olan jokatu baiño lenago nire ardu-

ra-leku au itzi bear nebana, baiña nik "informe" edo txosten txarra emon neban zuen aurka! Orain zer egitea nai dozue!

Arrituta baiño arrituago, sinistu eziñik, erantzun geuntsan:

- Orain ezer be ez , Felipe jauna. Agur.

Gero gotzaiñagana be joan giñan, ezer egiteko biderik ete egoan jakin-gurean, baiña ez eban ezer egin Gurrupide jaunak. Beste leku baten esango dogu beragazko arazoa zertan amaitu zan.

Baiña ^zer jazo zan olako jokabide bildurgarriak agertzeko?

Ez gauza aundirik, urte areian Mungia n aLkate barria ipiñi eben eta onek Gobernariaren aurrean abertzaleak garala egin eban salakuntza eta Gobernariak salakuntza ori Madrid'era bialdu eban eta ez zan besterik ezer bear. Naikoa zan ori. Alkate izandako jaun ori emen bizi da geugaz eta naikoa lagunak gara. Olantxe da mundua!

Urte batzuk irakasten egin ondoren, Mungia'ko guraso batzuk, euskaldun onak eta zintzoak, ikastolea ipiñi gura ebela eta orretarako gelarik ete egoan esan eusten. Baietza emon geuntsen eta gure ikas-gelen erdiko etxe-maillan ipiñi eben ikastolea "privada" edo banakako lez. Gero Patronato biurtzea eskatu gendun eta Santxez Azpuru berak esan euskun eiebitasundun ikastetxea ipiñi jeikela. Orrelan irakasleak laterriak ordainduak izan daitezen. Olako zerbait egin zala uste dot. baiña ez daukat arazoa lar argi. Ikastolearentzat izen bat be eskatu eben eta ikastolan, batez be. euskai-gramatika ikasten zala jakiñik, lenengo gramatika idatzi eban Larramendi'tar Manuel'en izena eskiñi gendun. Gero ikastola onek aurrerapen aundiak izan dauz, lenengo San Pedro ikastetxe onetan eta gero Ikastola barri ta dotorean.

Arlo larri au amaitu baiño len, beste jazokizun bat gogoratu bear dot. Au 1969n, urtean izango zala uste dot.

Zapatero abizena eukan Primaria'ko begiratzaille bat urreratu jatan eta bigunke-ri larregi ekarrela igarri neutson, baiña arazoak urtebiderik ez eukan ezkerro, ez neban gogorregi artu. Guk orduan 250 ikasle inguru geunkazan eta erritarrak ez ekien lez gure larrialdien barririk, gure ikastetxeak izen on-ona eukan

Zapatero jaunak esan eustan:

- Etzun izango zendun irakaskintza aJkartu edo "Concentracion Escolar" lortze-ko asmoetan gabiltzala eta erri guztietatik ume ikasleak Mungia'ra etorriko dira, emen euren taldeetan obeto banatzeko. Orretarako, oraingoz ikasgelak ez daukaguzan ezkerro, zuen Jaguntza bear dogu.

- Eta zer eskatzen dauskuzue?

- Urrango ikasturtean zuen San Pedro Ikastetxeko ume ikasleak geure eskuetan itzi egizue eta guk euren lekura sartuko doguz eta emen zuen geletan geuk ekarri-ko doguzan beste ume batzuk eta irakasie batzuk artu egizue.

- Ondo dago -esan neutsan- eta urrango ikasturtean zer?

- Urrango ikasturterako guk geJak izango doguz eta zuek ez dozue ikaslerik izango.

- Ordua il egin bear dogu?

- Ez da barbarik ederrena, baiña bai. Zuek ondo irakatsi dozue eta ereñotzagaz

egindako koroia irabazi dozue. Pozik geratu zaiteze!

Nire erantzuna au izan zan:

- Zapatero Jauna, ez gagoz ilteko gertu eta ilten ba'gara. il egin bearko dogu. "De morir moriremos matando". Au izan zan ain aspertuta nengoan norki baten basatikeria. Or amaitu zan dana. iñor il barik. Batxiller'ak eta ikastoleak jarraitu eben baiña *uriek* aurrera joiazan eta beste parroki batera joateko ordua be ba-zan. Zirarda Apostolu-zaitzaillearen egunetan gagoz. baiña orra eldu orduko beste gauza asko be asko dagoz jakin-bearrekoak.

Aitzu baiña len, agertuta geratu beite emen nire esker ona Enderika'tar Jenaro jaunarentzat. ikastetxearen etxegintza-lana ordaindu ebaiako eta Artetxe'tar Aureiio Jau-narentzat. esku zabalez zor guztiak bardintzeko edo neuk nai dodana egiteko eun milla pezeta emon eustazalako. Zorrak bardinduta geratu ziran. Eskerrik asko.

;Hemos dicho ya que los sacerdotes de la zona habíamos decidido crear un colegio, tratando de recuperar este campo de la enseñanza que habíamos perdido al donar la Escuela Profesional Santa Maria a los sindicatos, sin previo aviso a nadie y por decision autocratica del parroco D. Juan Miguel.

Adecentamos un local, realizamos los tramites de rigor, contratamos para enseñanza privada a Maria Cristina Goirizelaia y comenzaron las clases.

Al resultar caro para los padres el pagar al enseñante y demas gastos, solicitamos que fuéramos admitidos como Patronato. Se nos concedio sin dificultades. Se necesitaba maestra con oposiciones ganadas y se contrato a Dª Lolina Uriagereka. Luego vino el esposo de esta, D. Jose y mas tarde otros.

Pusimos un servicio de autobuses a todos los pueblos y hasta a barrios alejados. Fue una gran novedad.

El paso siguiente fue el bachiller por libre. El Colegio San Pedro era como un academia. Enseñabamos los sacerdotes y laicos con estudios. Teníamos exito en los exámenes que tenían lugar en el unico Instituto de Enseñanza Media de Bizkaia. Hoy la cosa es mas facil. Tenemos aqui el Instituto Lauaxeta. Aquellos tiempos eran heroicos, quijotescos.

Queríamos dar un paso mas. Queríamos que nuestro centro fuera Filial del Instituto, como lo habia en Derio, dirigido por D. Francisco Ballester. También ahí daba yo clases de historia. Pero no era facil la cosa y empezamos a buscar apoyos. Hablamos en Madrid con D. Esteban Bilbao, con el Director de Enseñanza Media D. Angel Alvarez, no pudimos llegar hasta el Ministro, nos apoyo el famoso Jesuita Eleuterio Elorduy, esoepecialista en Seneca y en Suarez, acudimos a D. Felipe Ruiz, Inspector de Enseñanza Media de Bizkaia que visito el centro y nos prometio ser nuestro abogado. Estabamos esperando la autorizacion, pero vino la desautorizacion. Acudimos a Madrid y hablamos con D. Angel Alvarez, a quien encontramos totalmenete cerrado. ¡Imposible! Le hablamos de sus promesas y demas circunstancias del caso, incluso de la obra

realizada, pero no habia ninguna posibilidad. Luego fuimos a hablar con D. Felipe Ruiz. Nos recibio adustamente y nos dijo:

-Yo di de ustedes el mejor informe, pero de Madrid me lo devolvieron y me obligaron a rectificar y dar mal informe. Comprendo que antes de acceder a esto debiera haber dimitido, pero no lo hice. Di un informe. Ahora ¿que quieren ustedes que haga?

Nos dejo una mala impresion tremenda, pero no le dimos mas respuesta que esta:

-Ahora ya nada.

Luego acudimos tambien a nuestro Sr. Obispo por si veia alguna salida, pero no nos ayudo nada.

Ante esta situacion nos podemos preguntar: Realmente, ¿que habia pasado?

Pues una cosa bien sencilla: En Mungia habian cambiado de alcalde y el nuevo nos habia denunciado como "separatistas" ante el Gobernador y este habia enviado la denuncia al Ministerio y la decision fue fulminante. De esto nos informo el P. Eieuterio que hablo con D. Angel Alvarez. La respuesta de este no fue tan clara, pero si suficientemente clara. Lo que alguien nos habia dicho: En la situacion actual el Gobernador es un Poncio Pilato.

Por estas fechas se acercaron unos padres muy buenos de Mungia diciendonos que querian poner una ikastola y que querian unos locales. Les dimos dos clases y colaboramos para implantar un nuevo centro privado que luego se trato de convertirlo en Patronato por razones economicas. Ahi surgio la Ikastola. Nos pidieron tambien un nombre para el centro. Les dije que me parecia muy adecuado el de Manuel Larramendi que fue el que escribio la primera gramatica en euskera "El Imposible vencido".

Y termino con un breve episodio: Debio de ser en 1969 cuando me visito el Inspector de Enseñanza Primaria y me dijo:

-El curso proximo vamos a implantar la Concentracion Escolar y les vamos a pedir que admitan en su colegio los niños que les demos y dejen que sus niños pasen a escuelas correspondientes segun su edad.

-Bien-le dije- eso para el curso proximo y ¿para el siguiente?

-Ustedes han enseñado muy bien, pero el curso siguiente tendremos locales suficientes y ustedes podran dormir sobre sus laureles.

-No estamos dispuesto a morir - le dije- y de morir moriremos matando. Era la ultima bravuconada.

-De todas formas -añadio el-, si le gusta tanto la enseñanza, saque el correspondiente título y colabore con nosotros.

-Tengo aprobados cuatro cursos de Filologia Romanica -le dije- y en un año voy a obtener el título.

-Posiblemente en un año de universidad usted cambiara de ideas...

-Tambien es posible que en un año cambien las cosas para usted...

AGIRIA/DOCUMENTO

INAUGURACION DEL COLEGIO SAN PEDRO DE MUNGUIA DISCURSO INAUGURAL

Rvdo. Sr. Arcipreste y demas sacerdotes de la zona
Ittre. Sr. Alcalde de Munguia
Autoridades y Representaciones

Permitidme que os pida unos momentos de atencion en este acto solemne de la inauguracion de *este* Colegio de san Pedro. Y ya que por lo que veo. la mayona me vais a entender mejor en vascuence que en castellano, voy a leeros un breve resumen en castellano para luego explayar mas las mismas ideas en vascuence.

Ha nacido e! Colegio de San Pedro. Podemos hacernos hoy aquella pregunta que los parientes se hacfan el dia del nacimiento de San Juan Bautista (;Que creeis que sera esta criatura?

El Colegio va a ser un servicio, no un negodio. Nadie busca beneficios economicos y si estos llegaren senin invertidos en mejorar y ampliar la ensenanza o en beneficio de la zona.

Hoy en nuestro Colegio solo es oficial la primera ensenanza. Queremos llegar a tener una Filiai de Instituto y si esto no es viable un Colegio reconocido. Las principales diferencias serfan de orden economico.

Nuestro Slogan es "bachiller elemental para todos". Al finai de esta etapa orientaremos a los muchachos segun su capacidad.

Tambien acariciamos la idea de montar una academia de preparacion para oficinas con clases de contabilidad, correspondencia y mecanograffa.

La clase preparatoria que hoy funciona nos parece imprescindible.

No olvidamos que nuestros niños tienen en los comienzos especiales dificultades por desconocer la lengua castellana.

Queremos dialogar mucho con los padres de nuestros alumnos, por eso les convocaremos para reunion cada mes y ies aconsejaremos que se organicen e intervengan en la direccion. administracion y pedagogfa del Colegio.

Seria nuestro deseo que los profesores fuesen seglares, limitandonos los sacerdotes a clases de religion y educacion. Pero este año tendremos que dar algunas clases. dos diarias, por razones de orden economico.

Juzgamos que es esencial para nuestra labor el servicio de autobuses. Este servicio pareciera caro a los usuarios y barato a los que prestan el servicio. Queremos mantenernos en un justo medio. Pero jamas prescindiremos de el para que haya cierta igualdad de oportunidades dentro de la zona.

Se instalara tambien un servicio de librerfa y procura.

La Hoja parroquial Concordia dedicara una amplia seccion al Colegio y sera a la vez organo oficial de esta obra.

Sabemos que el Colegio tiene muchas relaciones dentro de la zona y las hemos estudiado.

Nuestras primeras relaciones han sido, tanto dentro de Munguia como en la zona. con los Srs. maestros. Quiza en algo les hayamos perjudicado. Pero no fue esa nuestra intencion ni mucho menos. Reconocemos su gran labor y de ahf partimos.

•Tambien tenemos mucho que ver con el Illtre. Ayuntamiento de Mungufa: les agradecemos su apoyo moral. Esperamos que sabran ver en esta obra la labor docente de la Iglesia y la respetaran y la apoyaran.

Tambien. y mas en el futuro que en el presente, se relaciona esta obra con la Escuela Sindical de Santa Marfa: podrf a ser que el camino a profesiones de nuestros muchachos. siempre que. previo conocimiento mutuo, hubiese un acuerdo en lo fundamental. Deseamos ardientemente que tal escuela Jlegue a la altura que nuestro pueblo exige.

Tampoco olvidamos la existencia de empresas en nuestra zona. Nada hemos tratado con ellos, pero queremos dialogar y recibir tanto iniciativas como apoyo economico. Nosotros les daremos hombres.

Tampoco nos olvidamos de otras sociedades con fines beneficos. entidades bancarias, personas mas o menos adineradas. Todos debemos poner nuestras manos en esta labor de promocion social. No serfa correcto silenciar en este momento el nombre de nuestro insigne bienhechor D. Luis Enderica cuyo apoyo a esta obra ha sido decisivo.

Y mirando ya hacia dentro del Colegio encontramos la entusiasta colaboracion de las Religiosas de la Compasion que se encargan de la labor en el campo de la mujer, con el espiritu emprendedor de todos los sacerdotes sin excepcion y sobre todo, de Ja parroquia de San Pedro que ha mimado a su Colegio basta ahora. No quisieramos ser gravosos una vez recibida la primera dotacion que se la debemos a D. Juan Miguel nuestro arcipreste.

Por uJtimo, no podemos dejar de anunciar que hemos empezado en pequena escala la labor social: tenemos el 5% de alumnos gratuitos y descontamos el 50% a

los segundos hermanos 75% al lecerero y exencion de pago al cuarto, tanto en la enseñanza como en el servicio de autobis.

Y. sin mas, pasamos a la exposicion en vascuence.

"San Pedro" Kolejioa yayo da. Bai. Eta pozez beterik diñogu gaur Tkastelxe. Kolejio barrj bat daukagu Mungian.

San Juan Bateatzallea yayo zanean bere parienteak. senideak. yaso ziran miiariak ikusita auxe esan eben: Zer uste dozue ume au izango dala?

Auxe diñogu guk be gaur: Zer uste dozue gure ikaste-etxe au izango dala urte batzuk barru? Zer uste dozue egingo daueia ikaste-etxe onek Mungi eta inguruko errietan?

Gaur ezin geinke yakin. baña gure ostekoak ikusiko dabe. Jaunak diñonez batzuk dira ereiten dabenak eta beste batzulc batzen dabenak.

Gure ikaste-etxea, lenen eta beñen, serbizio bat da. iñoren onerako egiten dan lan bat. Iñor ez doa diru billa ikeste-etxe onetan. Dirua badakar iñoz ikaste-etxeak. beti eralgiko da geiago eta obeto irakasteko edo Mungi eta inguruko errien onerako.

Ikaste-elxe onetan lenengo mallea, bachiller auirekoa. legez ipiñikoa da, beste edozein erri eskolen antzean. Bigarren mallea, batxilleireko lenengo eta biganen urtea, geurez imiñi doguz. baña gure gogoa da Bilboko Institutoaren ardurapean legetutea. Alegiñak egilen gabiz ori lortuteko eta beste laguntza asko be bai. Oso merke izango Jeteke ikastea. Ori ezin bada legezko Ikaste-etxea imiñiko dogu (Olakoak dira Bilbon Santiagokoa, eskolapioena. Portugaletekoa eta beste asko). Ez da ain merkea izango baña esamenak berton izango dira.

Edozelan be gure arloa auxe izango cla: "gazte guztientzako batxiDejra" beintzak lenengo Jau urteak. Onen bearrizena ikusi daizuen ipuintxu bat.

Amabost urteko gatzetxu bi dira eta biak ofizio bat ikasi nai dabe.

Ofizioak ikasten dabezen etxera doa eta Directorak diñotzo bateri: Ofizioa ikasi gure dozu ez ta? -Bai jauna. -Eta orain artean zer ikasi dozu? -Eskolara ibilJi naz, jauna, eta asko dakit nik. Maizualv asko maite ninduan... <Eta eskolakoa baño ez dakizu? -Ez jauna.

Bestea badoa bizkor ikaste-etxe orretara eta itaun bardiñak egiten dautzoz Directore jaunak: -Eta orain artean zer tkasi dozu. -Jauna, nik amar urtegaz asi eta bachller txikia egin dot; emen daukal tituloa. -Ederto, oso ederto. Pozik artuko zara eta urte bian ikasiko dozu ofizioa.

Ez da ba naikua yakitea. YakitLiria erakutzi egin bear da eta orretarako gauzarik onenak batxillereko urteak aprobau eta amabosl edo amasei urterako tituloa lortu.

Ori geroko errestasun asko eta aundia da geyako ikasi ezik be. Eta yarraitu nai daben gazleentzat bide zabala.

Balxiller labor au amaitzen dabenean argi esango dautzague gazteai zer egin leikeen gero: ikasten yarraitu, ofizio bat ikasi...

Badaukagu orain amabost urte daukiezenentzat be zeozer ipinteko gogoia: Kontabilidadea, mekanografia, Korrespondenzia. Baña onetarako ogei bat ikasle bear doguz.

Gaur daukagun txikien ikaste-lekua, bear-bearrekoa dala uste dogu. Au errazoi askogaitik. baña batez be gure umien erderarik ezagaitik. Orain artean egin dogun lanagaz oso pozik gagoz.

Gure geunke gañera gure ume eta gazte ikaslien gurasoakaz alkar-berbetak eukitea. Orretarako, illean bein egingo dogu gurasoen batzarra eta eurak laguntzen ba deuzkue direziñoan eta diru arloetan ondo baño obeto.

Nortzuk irakatziko dabe batxillera? Abadeak? Nik uste dot abadeak eskola irakasten barik be mundu zabalean naikua zeregiñik daukagula. Gure arloa da, baiez be. ebanjelioa zabaldutea. Aurten, eta bakar-bakarrik gastu gitxigo eukitearren irakatziko doguz liburu bi. Beste irakasleak abade ez diranak izango dira. Abadien arloa beti izango da irlejiñoa irakatsi eta bide onerako gazteak ezi. Ori zeuen laguntasunagaz.

Gure ikaste-etxearentzat uste dogu bear-bearrezkoa dala autobusen serbizioa. Autobusdunak uste izango dabe merke dala, zuek gurasook karu dala. Bear dan neurrian ibiltzen aleginduko gara, baña ezegaitik be ez dogu itxtko serbizio au. Gura dogu baserrietako eta kaleko umeak ikasteko enestason bardiñak izan dagiezan.

Beste serbizio bat be ipiñiko dogu: liburuak eta ikasteko bear dabezan gauzak erosi dagiezan denda bat. Orrelan umeai dirurik eskura ez dautzazue emon bearko illearen askenean baño.

Mungiko parrokian KONKORDIA deritxon orritxo bat zabaltzen da. Orritxu orretan zabalduko doguz ikasle-elxeke barriak. orri orren zati on bat geuretzat izango dogu.

Konturatu daiguzan orain ikaste-etxeak daukazan artu-emonak beste alderdi batzukaz.

Gure lenengo arlu-emonak, bai Mungian eta bai inguruko erreietan be maxuakaz izan dira. Izan leileke gure ikaste-etxea eurentzat kaltegarria izatea. Baña gure gogoia ez da izan kalte egitea iñori be. Kolejioa bearrezkoa dala uste izanda imiñi dogu eta ortik geyago barik etorri leteke kaltea. Baña ondo dakigu ze lan gatxa daukien gure maixuak eta eurentzat eskar onez beterik gagoz. Eurak irakatsi dabena guretzat oñarria da.

Mungiko Ayuniamentuagaz be zerikusia badaukagu. Euren kontzeju onakaitik eskanez gagoz. Uste dogu gañera ikaste-etxe onetan Eleizearen gauza bat ikusiko dabela eta bear dan itzaltasuna eta zor dautzen laguntasuna ernongo dautsoeia.

Baita Santa Maria deritxon ofizio eskoleagaz be artu-emonak daukaguz eta geroago eta geiyago izango doguz. Ortik etorri leike gure gaztetxuentzat ofizioetara urteerea, baña Jenago alkar obeto ezagutu bear gara eta gauzak obetuteko batera erabagiak artu. Gure gurari bizia da eskola au geroago eta gorago izan daitela, eta gure erriak bear dauen besteko izen ona euki dagiala. Goiko Jaunak nai izan dagiela guztion alkartasua guztien onerako.

Baita badaukaguz gure errietan fabrikak be. Ez dogu gaur ajle eurekaz artu emonik izan. Baña gura dogu alkar-berbetea eurakaz be. Eurak bear bada diruz lagunduko deuskue eta guk eurai demporaz gizonak emongo dutsaguez.

Ez doguz aztuten beste Mungiko batzar mezedegin batzuk be: eta bankuak, aberatzak: guzriok lan aundi onetan esku-artu bear dogu. Eta ikaste-etxe barrurantzta yoan ezkerro, gure monjan laguntza arduratsua be ikusiko dogu. Nok eurak baño obeto eziko dauz gure neska gazteak?

Gero erri guztietako abadeak bat-batean lan onetan indar egiteko.

Mungiko parrokiak gure ikaste-etxea bere seme kutun bat lez maite dau. Dotea emoten dutsanean aleginduko gara parrokirako astunak ez izaten.

Amaituteko iru gauza:

Ienengo: Danok aurtengo Bilboko esamenan notakaz postu garala esan- Ogeta bi mutiko yoan dira eta danak ondo urten dabe: Zorionak euki doguzen maestrai. gurasoai, umeiai eurai eta danoi.

Bigarren: Ikasteko errestasunak emoteko onexek asmoak artu doguz. Eun mutilletatik bost beti izango dira geure bekadunak eta autobusik ez ikasterik ez dabe pagauko. Biagarren anayeari erdia kobrauko yako, irugarrenari laurena eta laugarrenai bapez.

Irugarren: Autobus bigaz. au serbizioa egingo dogu: bat sortziretan Larraurin urten eta yoango da Mungiera, gero Arrieta, Fruniz eta Morgara. andik Mungiera; bestea Mungitik Laukarizera. gero Marurira, gero Fikara. gero Gatika eta Laukinizera. Dana 8'tik 9'tara.

Larramendi Ikastola: irasle edo fundatzaileak.

San Pedro Ikastola-ikastegia.

El Excmo. Sr. Ministro, por Decreto de 20 de Septiembre de 1964 y en virtud de lo dispuesto en el apartado 1.º de la O.M. de 13 de noviembre de 1963 (R.D. del Estado) del 18 de diciembre, de acuerdo de conformidad con lo prescrito en los artículos 25.º y 26.º de la vigente Ley de Educación Primaria de 12 de julio del mismo año (B.O. Extraordinario del Estado), del 18, ha tenido a bien autorizar a definición la autorización que para su funcionamiento legal fue expedida en 22 de Mayo de 1964 con carácter provisional al Colegio de enseñanza primaria privada denominado "**San Pedro**"

Se ha acordado lo siguiente:
 1.º nombrar a **HERNÁNDEZ**
 2.º nombrar a **VIZCAYA** por **Párrroco**

de **San Pedro**, quedando obligada la dirección del Centro al cumplimiento de las disposiciones vigentes en la materia y a las que en lo sucesivo pudieran dictarse por este Ministerio, al que deberá comunicarse cualquier cambio o incidente que pueda afectar a la organización del Centro.

Lo que comunico a V. E. para su conocimiento y efectos.

Hecho en Madrid, a 19 de Septiembre de 1964.

Sr. Director del Colegio San Pedro (Párrroco de San Pedro)

 Madrid 4 de Septiembre de 1964.

Sr. Don Juan Miguel Castañu,
 Párrroco-Arcipreste de
H. N. S. P. A.

Muy Sr. mío:

He recibido su muy atenta de 2 de los corrientes relacionada con el asunto relativo a la creación de dos secciones filiales del Instituto de Enseñanza Media de Bilbao, en Hanguá, del que tengo ocupación con mucho gusto a instancias de Don Francisco Alorduy.

Quedo enterado de cuanto me informa respecto del estado actual de la cuestión y puede tener la seguridad de que ya no dejaré de seguir prestandoles los concursos que en mi mano estén, con el deseo muy ferviente de que la resolución que se adopte sea plenamente satisfactoria.

Muy afectuosamente le saluda su s. s. en C. J.
 D. S. M.

Madrid 18 de Mayo de 1964

Ex. Don Francisco de Ibarra
ESTEREO

Mi querido amigo y amigo:

He recibido su carta de 15 de los últimos relacionada con el problema de los excentricos de la Unión de Amigos de la Filial de Bilbao, una sección "filial" de la Unión de Amigos de la Filial de Bilbao.

Mi deseo es que se resuelva el problema de la Filial de Bilbao de la Unión de Amigos de la Filial de Bilbao con la máxima rapidez y eficacia.

En cuanto a su otro problema de la Filial de Bilbao de la Unión de Amigos de la Filial de Bilbao, espero que se resuelva pronto.

Un recuerdo muy afectuoso a su familia.

ESTEBAN BILBAO

VIZCAYA

Ilmo. Sr. Director General de E.H.
M A D R I D

Ilmo. Sr.:

He recibido la carta de V.S. del día 4 de abril próximo pasado en la que se me dice que el Expediente de nuestra Sección Filial fué resuelto y la resolución comunicada con fecha del 20 de noviembre de 1.963.

Le agradezco su atención al comunicarme esto.

Como usted ya ha informado a su poder la comunicación, ni el Sr. Obispo de Bilbao ni su Delegado para Secciones Filiales tiene noticias de ella, no sabiendo yo a quién recurrir para enterarme ya que la solicitud se presentó firmada por el Sr. Delgado, rufo a V.S. como mejor proceda que se dicke comunicarme a quién se dirigió la citada comunicación oficial, ya que, como a su suponer, el que la resolución figuraría como suya, figura en estos expedientes y su firma podrá hallarse en la Oficina Técnica de la propia Asociación de E.H.

Con agradecimiento a las múltiples atenciones de V.S. le saluda con el mayor respeto D. J. G. y C. F.

Martín Olázar
Director del C.º de San Pedro
48001 VIZCAYA.

EXCMO. SR. D.

En el expediente incoado para la creación de una Sección Filial masculina en Munguía (Vizcaya) ada - crito al Instituto Nacional de Enseñanza Media masculina de Bilbao, al Consejo Nacional de Educación ha salido el siguiente dictamen:

El emplazamiento escogido para establecer la - proyectada Sección Filial del Instituto de Bilbao - no satisface a las condiciones establecidas por el artículo 2º del Decreto de 17 de Enero de 1963 (B.O. del E. de 26 de Enero), puesto que Munguía no es ni tampoco colindante con el de Bilbao, ni ambas pobla- ciones constituyen una sola aglomeración urbana.

En consecuencia, se estima que no procede la - creación en Munguía de una Sección Filial del Insti- tuto Nacional de Enseñanza Media de Bilbao."

Y este DIRECCION GENERAL de acuerdo con el auto- ritar sistema ha resuelto que no proceda la crea- ción de la Sección Filial de referencia.

Lo digo a V. Excmo. en conocimiento y efectos.

Dios guarde a V. Excmo. años.
Madrid, 20 de Noviembre de 1.965.

EL DIRECTOR GENERAL,

Ministerio de Educación Nacional
Dirección General de Enseñanza Media
El Encanto, Toledo
Al Excmo. Sr. D.

Madrid, 21 de octubre de 1964

Excmo. Sr. D. Francisco Bellestar Vía
Delegado del Gobierno
BILBAO

Mi distinguido amigo:

Quisiera comunicarle que por el momento no es posible la creación de la Sección Filial masculina en Munguía, por no resultar adecuados los locales ofrecidos.

Veado el interés que tiene la creación de un Centro de esta naturaleza en una zona como Munguía, en constante desarrollo, esperamos realicen en breve plazo la adaptación y ampliación necesarias, de acuerdo con la Inspección del Distrito, para que sea una realidad la sección Filial en Munguía.

Le saluda muy cordialmente,

Excmo. Sr. D. Eduardo del Arco.

XVIII-8: GURPIDETAR PABLO GOTZAIÑAGAZKO ARTU-EMONEN LABURPENA.

Nire gomutaki onein aurrera-bidean sarritan agertzen dira Gurgide Gotzaiñagaz izandako artu-emonak, baiña gauzea argi geratu daiten, bearrezkoa dala uste dot laburpeti bat une onetan egitea. Ez neuke nai gauza ber-berak bejn eta barrero esatea, argibide bat emotea baiño.

Alaltx.ii au asi-aurretik argi ta garbi agertu nai dot nik beti ikusi dodala neure burua gotzaiñari iotuta eta nitzat gauzarik mingarriena dala gotzaiñagazgo artu-emonetan ondo ez ibiltea. Ez jataz iñoz aitzu abade egin nintzan eguneko berba areik:

Gotzaiñak: -Emoten dozu berbea niretzat eta nire ondorengoentzat esaneko eta itzaldun izango zarala?

Nik: -Bai, neure berbea emoten dot.

Ajlu-emonak latz egozan une baten Gurgide Gotzaiñari esan neutsan:

-Gotzain Jauna! Argi geratu beile nik berori maite dodala!

-Bai, baiña urriñean!

-Bai. orrelan da. Abade guztiak emendik joalea eziñezkoa da-ta!

Gurgide Gotzaiña Bilbaoia sartu zanean, an nengoan ni bera onartzen kaleetan. Gaisorik nengoan. erisipelagaz, eta urrengo egunean gaiso-etxe batera joan bear izan neban, Begoña n Irarragoni'tar Jose osagilleak eukan gaiso etxera eta aste bat egin neban an. Ez zan asiera on-ona izan.

Naikoa arin asi ziran bera eta gure artean gataskak eta edestu dodazan jazokizunak agertzen daben lez, gataska au geroago ta garratzagoa zan.

Gogarte-aste bat ospatu genduan bein Bilbao'n eta azkenengo egunean etorri jakun gotzaina. Aurreko egun batzutan be bai. Eta guztion izenean Olabarria'tar Anastasio'k agertu eban abadeen artean nabaria zan ondoeza. Gotzaiñaren erantzuna gogorra izan zan, gogorra ta otza. Gauza bi arrigarriak agertu euskuzan: Lenengoa Azkue Erronkari'ra ango euskalkia artzeko joan zanean. bere amagaz izan zala izketan. Eta bigarrena Agirre'rar Joseba Andoni'k esana dala, berak egin dauala euskerearen alde inork baiño geiago. Lenengoa ba nekian, baiña bigarrena ez neban uleilzen eta neure billaketatxua egin neban. Egia zan. baiña zergaitik? Gurgide Gotzaiña euskerearen aurka ain gogor agertu dalako, euskaldunak euskerearen alde alkartu diralako,

Aste onen ondoren lez-edo, Katedralean alkar-parkatzearen meza bat eratu eben "betikoa aulikoak", Egin zan mezea eta gotzaiñaren inguruan agiri ziran gutariko batzuk, baiña meza orretan egin eban itzaldia mingarria izan gutzat. Gataska areri ez jakon ikusten urtenbiderik.

Mungia'n bein baten abadetzarako deituak gitxitu egiten zirala-ta. arazoari aurpegia emoteko. batzar bat egin genduan. Errazoi asko agertu ziran. baiña ziorik

sakonena. neure ustez, esan barik geratzen zan. Bildur zan jentea. Azkenean neuk egin neban berba: Abadeak eta Gotzaiña alkarragaz ulertzen ez diran artean, boka-ziiioak geroago ta urriagoak izango dira eta ez dot nik beste biderik ikusten, abadeakjoatea eziña dan ezkerero, Gotzaiña emendik joatea baiño. Ez eban iñok aurka urten eta orretan amaitu zan batzarra.

Esan ba-neban esan neban. ordu gitxi barru jakitun egoan gotzaiña eta eskutitz bat artu neban gotzaindegiko idazkaritzatik:

-ZU, MARTIN: Zeure onerako dan arazo bat argitzeko, zatoz gotzaindegira. Joan nintzan eta Ordezkar Nagusia zan Martinez'tar Leon M^a jaunagaz egin neban berba. Ordezkar nagusi au beti izan da nigaz zabala ta ona. Arazoa geure artean argitu genduanean esan eustan:

-ZU. MARTIN Zergaitik ez zoaz zeu gotzaiñagana eta beragaz berba egin. Batzarrean esan dozuna, zeure eritxi bat baiño ez da.

-Bai-esan neutsan, eta pozik joan be.

Egun beratan artu nindun Gotzaiñak eta beste gauza askoren artean auxe esan eustan:

-Ez dakit zergaitik esaten dozuzan oJako gauzak, ain argia izan-da. Ni emen ikusi gura ez nozuenak ez zaree "separalista" batzuk baiño.

Eta nik esan neutson:

-Ez dot onartzen "separatista" berba ori, ez dagokit-eta. Gogoratu egizu zer esan jatzun Gogarte-aste aretan.

Amaitzeko esan eustan:

-Dana dala, nik ez dautzuk gorrotorik, eta, ezaugarri lez, artu egizu, Aita Santua-ren iruditxu (estampa) au.

Iruditxu ori ez artzea eskatzen eustan barruak. baiña artu neban.

Katekesirako Idazkaritzaren batzar bat egin zan bein BilbaoTco San Bixente'ren eleizan eta ara joan nintzan Mungiaideko abadeen izenean. An aurrean egozan Aboitz (Gernika'ko zugatza esaten geuntsana). Ikaza'tar Julian bertako txanburua. Arroyabe abade falanjistea... Batzarra asi zanean luzaro ekin eben Jaunaitzerako "Corpus Christi" esaten zanean ezin leikela erantzun *'asf sea" euskeraz "olan izan dediila". Eztabaidea luzejoian lez, esan neutsen: Ni katekesi-batzarrerako etorri naz eta gai ori itzi daigun geure gaia artzeko.

Asarre bizian erantzun eusten maikoak. Nik urten egin neban. Ori egiteak be Gotzaiñaren asarrea berbiztu egin eban. Zorakeriak!

Beste bein Biibao'ko kalean bidez niñoiala, beste aldeko oinbidetik Oredezkar Nagusia joian eta ikusi nindunean eskuagaz kiñu batzuk egin ebazan. Zer esan nai ete eban, urreratu nintzan apur bat eta esan eustan: KapeJeagaz ibilli bear zara (Tienes que llevar sombrero!) Zorakeriak barriro be.

Baiña eldu gailezan aldatz luze onen erpiñera.

Egun baten Mungialdeko abade lagunak esan eusten:

ZU, MARTIN: Goazen donostira Etxaniz'tar Nemesio'ren epaiketa ikustera!

Joan gintzazan. beste leku baten esan dodan iez. eta egun batzuk barruan Gotzaiñak dei egin eta asarre egin eustan.

Ikasturtearen azkenean Seminario'ko irakaskintza kendu eustan, Fruniz'en egin bear nebala lan-eta. Urrengo urtean, Fruniz'ko parrokiaren ez nazela egoten atxaki ipiñita, andik urteko agindu eustan. Beste bide batetik esan eusten Mungia ra joateko zala, lenago esan dodan lez. Baiña esan neutsan. ori agertu eustan '*auliko'ari:

-Esan egiozu Gotzaiñari, kontuz ibilteko. Oraingo onetan bere esana egiten dodala. baiña urrengoan gaxago izango dala.

Mungia'ko ikastetxea oraindiño txikia zan eta ez egoan zer-egin aundirik, baiña Gotzaiñak esan eustan ikastetxe ori bear-bearrekoa zala eta ondo eratzeko. Orrelan egin neban, lenago esan dodan lez, eta urrengo urtean. 200 ikasletik gora geunkazenean, Ikastetxea itxi egin bear zala esan eustan. Ezetz esan neutson.

Egun batzuk geroago, Mungia'tik atera eta Bilbao'ko Rekaldeberri'ra bialtzen ninduan izendapena artu neban. Nik ez noala erantzun neutson. orretaxaro neukazan zioak agertuz eta izendapen agiria itzuli egin neutson. Erantzun luze bat emon eustan barriro izendapena bialtzen eustai. Nik barriro bialdu neutsan izendapen agiri ori.

Egun batzuk geroago. Ordezkarri Nagisiaren izenean Gorosarri idazkariak agiri bat bialdu eustan:

-ZU. MARTIN: Zeure onerako diran arazo batzuk aztertzeke, zatoz Ordezkarri Nagusiagana.

Joan nintzan eta Ordezkarriak esan eustan:

-Gotzain jaunaren aginduz, zugaz zure arazoa aztertzeke talde bat osatu dogu.

Nik esan eutsan: -Zer da au? Epaiketa bat? "Tiibunal" batera nator?

-Ez, ez. "Comissio ad Casunv esan eustan

-Izena gitxienekoa da -esan neutson.

Jarri ziran aurrean iru abade "'epailariak" (Martinez'tar Leon M^a, Zaldua'tar Antomo ta Gorosarri'tar Jesus idazkaria. Jesarri nintzan *euren* aurrean *eta* asi gendun alkar izketa. Luzea izan zan eta, nai ta nai ez, asko laburtu bear dot.

-ZU, MARTIN: Zuri Gotzaiñak Rekaldebarri'rako izendapena egin dautzu eta zuk ezetz erantzun dautsazu. Ori Gotzaiñaren esana ez egitea da, eta orrelan ezin ieiteke geratu.

-Arazoen edesli luzea egin neutsen eta ikusi neban gauza askogaz arrituta geratu zirala. sinislu eziñik.

Azkenean esan eustan:

-Amaitu baiño ien, arazo onetan Eleiz-legediak diñoana irakurriko dautsugu.

Baietz esan neutsen eta irakurri ebezan canonak urrengorik urrengora.

Gero esan eustan:

-Batikano'ko *II* Batzar Nagusiak gauza batzuk aldatu egin dauz eta orregaitik orain Batzar Nagusiaren agirietan zati batzuk irakurriko doguz.

Nik esan neutsen

-Ori ez. Gotzaiñak e? dau sinisten Batzar Nagusia, eta nik bai. Orregaitik Batzar

Nagusiaren erabagiak neuk irakurriko dautsadaz berari!

-Zer esan dozu? Gotzaiñak ez dauala sinisten Batzar Nagusia?

-Esan dot eta esango be bai. Eta lekuko bat be badaukot: Seminarioan, neure urtebetetze egunean aurkila nebazan Gotzaiñña ta etxe aretako Zuzendaria ela gotzainak urtebetzea nebala jakin ebanean esan eban:

-Gaztea zara la gauza asko ikusiko dozuz. Baiña Beste Eleiz-Batzar Nagusi bat ez dozu ikusiko. Au "decuído" bat izan da Eleizan.

Berba orrein lekuko Abade-Ikastegiko zuzendaria da. baiña "'auliko" orrek ez dau emongo olako testigantzarik.

Isildu egin ziran: Beste alde batetik esan bear olako gauzak sarritan esaten eba-zala Gotzaiñak: bein baten Arrozpide'tar Jon osagille ospetsua gaisorik egoala Gotzaiña joan jakon ikustera. Jkustaldia amaituta osagille batzuk alkartu ziran alboan Gotzaiñagazeta areik itaundu eutsoen:

-Gotzain Jauna, zer deritxo XXIII Joan aita Santuari?.

-On-ona zan baiña buru gitxikoa (Que corto!)

-Eta Paulo VI'ari?

-Au zurragoa da, baiña konluz apur bat erkal-zalea da (Es un poco repubjicani-Jlo!).

Baiña goazen geure arira: Azkenean esan eusten:

-ZU, MARTIN: zoaz Rekaldeberrira!

-Ez, ez naz joango eta eroan gura ba nozue be. bizirik ez nozue eroango.

- Orduan zigorra ezarri bearko jatzu.

-Zein zigor? -jakin neinke? "'Suspenslo a divjnis" izango 6a. baiña *esango* dautsuet zer egingo dodan: Unengo igandean, abade jantzita, parroko mezara joango naz eta jaunartzera.

-Bai. jaunartzea egiteko eskatzen da olakoetan. baiña zergaitik egin nai dozu ori?

-Erriak jakin dagian esanak egiten dodazala!

-Baiña erria eskandalizatu egingo da!

-Ba. orduan ez egin ori. Zeuen eskuan dago.

-Dana dala -esan eusten- Gotzaiñak ziur egon nai izan dau arazo onetan eta Erromaleo "'Concilio" bazkunara eskatu dau eritxia eta erantzuna au izan da: Zu esana egitera beartuta zagozala. Gero Nuntzio'ari eskatu dautso eritxia eta bardin erantzun dau. EleizbaiTutiko Abade-Batzordean be eskatu dau eta erantzuna bera izan da

Eta nik esan neutson:

-Aita Santuari berari eritxia eskatzen ba'dautso be, Aita Santuak nirea entzuten ez ba'dau, ez dot egingo esanik.

Orretan aniaitu zan "alkar-izketa" eta maiburu zan D. Leon'ek beste biak bialdu eta esan eustan:

-ZU. MARTIN: Ba-dakizu ni zure adiskidea nazena eta neuk alegiña egjn neban zu Fruniz'era etorri ziñanean. Arren. zoaz Rekaideberri'ra.' Nik badakit izendapen ori txarto egiña dana. Zure izakerea ez da arako esokia. baiña. bakea egiteko. zoaz!

-Izendapena egokia ez ba da zergaitik joan bear dot?

-Zure ezintasuna Jaungoikoak betetuko dau!

Ezetz esanda araitu zan dana, baiña zigorrik ez eusten ezarri.

Beste gauza bat be esan eusten: Gotzaiñak lau abade ipiñi ebazala bitateteo ni bideratzeko (Goti'tar Pedro arziprestea, Goiri'tar Santiago. Ubieta'tar Jose Anjel eta Uriarte'tar Joan Mari). Nik erantzun neutsen irurak esan eustela, berbaz edo idatziz, ez etozala gotzaiñaren izenean eta eurakaz nik izandako alkar-izketa banakakoen arazoak dirala eta ez gotzaiñarenak.

Egunak geroago izendapen barri bat artu neban: Ereño'ko abade izateko. Dorae-ka arratsalde baten joan nintzan ara eta eleizatik ur dagoan edatetxe baten akeita artu neban. Andra bi egozan bettan eta bata besteari esan eutson:

-Zoaz errosario errezaieko

Eta nik esan neutsen:

-Zer? Abaderik ez daukazue-ala? (Ordurako sotanarik ez gendun jazten)

-Bai Gabika'n dago eta mezea esateko etorten da.

-Eta bertorako abaderik ez dozue itxaroten?

-Bai zera!, Fentsau be ez: Ereño txikia da eta zeJan abade bi?

Ori entzun nebanean, ez joateko erabagja artu neban eta gotzaiñari ez neuntsan erantzun be egin.

Laster asi ziran GOGORTASUNA taldearen ekintzak. Birritan joan bear izan neban Nuntzioagana, Donostira ta Madrid'era eta baten Erroma'ra. arazoa bideratzeko. Eta Erroma'n nengoala il zan gure Gurrpide Gotzaiña. Ikustaldi bi orreïn zertzeladak euren lekuetan agertuko dira.

Aunque temo que se repitan algunas cosas a lo largo de las memorias, me ha parecido conveniente dejar aqui algunas cosas resumidas pero claras, respecto de mi relacion con el Sr, Obispo Pablo Gurrpide.

Antes de nada quiero dejar claro que siempre me siento y me he sentido muy vinculado al Obispo y pienso que solo en esta situacion adquiere sentido mi vida de sacerdote. Facilmente puede adivinarse que la situacion creada fue para mi muy dolorosa.

Acudi a la entrada oficial en Bilbao, aunque estaba ya enfermo de erisipela que me llevo en dias siguientes a la clfnica del Dr. Irarragorri en Begoña. Parecía como un presagio.

Recordemos dos encuentros de reconciliacion. El primero en una Semana de Espiritualidad. Al final hubo un intento de hablar sinceramente, pero el Sr. Obispo lo escucho todo en silencio, dijo lo que le parecio y se ausento. El segundo fue una misa en la Catedral, organizada por los "aulicos", pero fue fracaso total con un discurso final que no abria ninguna puerta a la esperanza.

Con frecuencia sin razones de mucha consistencia me llamaban al Obispa-

do: Porque dije que las vocaciones escasean porque no habia acuerdo entre el obispo y los sacerdotes, porque salí de una reunion de catequesis porque no entraban en el tema, me llamaron la atencion en la calle en Bilbao porque no llevaba sombrero, porque fui al juicio de Nemesio Etxaniz en Donostia...

Empezo el baile de nombramientos: Salir del seminario, para quedar solamente con Fruniz, ai año siguiente salir de Fruniz sin destino, luego me dijeron que era para Mungia, a los dos años a **Rekaldebarri** y despues de un dialogo a Ereño...

El Señor Obispo siempre decia que todo obedecia a razones pastorales, pero los politicos y policias sabian las verdaderas motivaciones: Le han sacado del seminario porque hacia reuniones separatistas (totalmente falso), le han inhabilitado para cinco años y le han dejado venir a Mungia...

Desde el nombramiento para **Rekaldebarri** no acepte los nombramientos y me llamarou a responder ante una Comision creada para el caso. Fue un encuentro duro con carta de la Santa Sede, de la Nunciatura y del Consejo Presbiteral que habia creado nombrando a todos los consejeros a dedo. No se atrevieron a imponer castigo alguno y me dieron nombramiento para Ereño. Fui alli y vi que habia cura y estaba atendido el pueblo.

Desde este momento comienzan las aclones del Grupo GOGORTASUNA de los que hablare mas tarde: Fui dos veces a nunciatura para rogar que nos quitaran a Mons. Gurpide, varias veces a Paris con fines propagandisticos y una vez a la Santa Sede. Pero de todo esto hablare en su lugar.

Bilbao a 25 de sept
Sr. Don Martin Oloza
Mungia
Estimado amigo: Le agradeceré venga
Occante antes pueda a las Oficinas del Obisp. De 12 a 2
Un salud afectuosa a
Antonio Kaldia

El Canciller Secretario

del

Obispado de Bilbao

Saluda

al Rvdo. Sr. D. Martin Olazar Urbe

_____ y al mismo tiempo
que le adjunta su nombramiento le mani-
fiesta que S. E. Rvdma. ha dispuesto que
para el día 14 del mes en este se halle
definitivamente en su nuevo destino.

Jesús Gorosari García

*aprovecha gustoso esta ocasión para testimoniar su consideración
más distinguida.*

Bilbao, 10 de octubre de 1968.

El Obispo de Sigüenza

11-2-1950

Excmo. Sr. D. Nicolás Olaverri
Parroquia de San Salvador
PR. 1114

Mi querido Sr. La Santa Sede en nombre de Dios
Nuestro deber de la dignidad, sin yo renunciarle, le obsequio Obispo de esa
joven diócesis de Bilbao. Laudetur Christus.

Hay que pensar con gran seriedad. Por eso,
cuento con sus oraciones y las de sus feligreses. Pero que toda esta
necesidad no se olvide sin desear por He (bien) en el nombre de Dios y la salvación
de las almas.

Hecho en esta sede el día 7 de Septiembre de 1950.
Destino en la su Parroquia.

Le Bendice de corazón

Rafael Obispo de Sigüenza

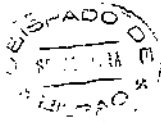
OBISPADO DE BILBAO

1950

Excmo. Sr. D. Nicolás Olaverri
Parroquia de San Salvador
Pr. 1114
El día 7 de Septiembre de 1950
Hecho en esta sede el día 7 de Septiembre de 1950.
Destino en la su Parroquia.

Hecho en esta sede el día 7 de Septiembre de 1950.

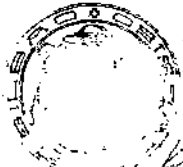
Rafael Obispo de Sigüenza

1950

+

Teniendo en consideración las circunstancias especiales que en V. concurrirán, por el presente y por el tiempo de Nuestra voluntad, tenemos en nombrarle y le nombramos Don Martin Olazar con las obligaciones, Arrechos y emolumentos que corresponden al mencionado cargo, el que esperamos cumplirá bien y fielmente, y de cuya posesión se servirá dar cuenta a nuestra Secretaría por medio de oficio.

Dios guarde a V. muchos años.

Bilbao, 11 de Septiembre de 1967

Don Martin Olazar

Reg. lib. fol. 100

Don Martin Olazar

Sr. D. Martin Olazar

DERECHOS

OBISPADO DE BILBAO
VICARIA GENERAL

Bilbao, 11 de septiembre de 1967

Rvdo. Sr. Dn. MARTIN OLAZAR
Munguía

Le ruego que a la mayor brevedad se persone en esta Curia para asunto que le interess.

Su aifmo.

Dr. Antoni Zalcia
Pro Vicario

El Canciller Secretario

del

Obispado de Bilbao

Saluda

cordialmente al Sr. Don Martín
Hernández Utrilla, y le dice que queda
entendido para el día 29 de los corrientes, en el día
de los corrientes, a las 12 horas, en la
Veneria Aquiana.

Don José Rodríguez

aprovecha estas líneas para testimoniar su consideración
más distinguida.

Bilbao, 2 de junio de 1968

Tratando de considerar las circunstancias
especiales que en V. caso se presentan, por el presente y
por el tiempo de su corta edad, así como su
necesario y lo más conveniente, se le nombra
Canciller del Obispado de Bilbao y Obispo del Obispo
de Bilbao, con las obligaciones, derechos y sueldo que
corresponden al mencionado cargo, el que debe
cumplir bien y fielmente, y después de
haberse en virtud de veinte a veinte de agosto
por medio de oficio.

Dios guarde a V. muchos años.

Bilbao, 1 de octubre de 1967

D. MARTÍN HERNÁNDEZ UTRILLA, r. b. 5.

SECRETAR

OBISPADO DE BILBAO

SECRETARÍA DE CÁMARA

No se le recorre en esta Secretaría
de Cámara ninguna de las
que en V. caso se presentan, por el presente y
por el tiempo de su corta edad, así como su
necesario y lo más conveniente, se le nombra
Canciller del Obispado de Bilbao y Obispo del Obispo
de Bilbao, con las obligaciones, derechos y sueldo que
corresponden al mencionado cargo, el que debe
cumplir bien y fielmente, y después de
haberse en virtud de veinte a veinte de agosto
por medio de oficio.

Dios guarde a V. muchos años.

Bilbao, 24 de octubre de 1968.

Canciller Secretario

Pvdo. Sr. MARTÍN HERNÁNDEZ UTRILLA - Obispo de Bilbao de
1968.

OBISPADO DE BILBAO

SECRETARÍA DE CÁMARA

El Sr. Obispo de Bilbao comunicó a V. que, habiendo considerado
su carta de fecha 22 de septiembre
p. pdo., no obstante de haberse en
su decisión de nombrarlo para el día
de los corrientes de agosto, del Obispo
de Bilbao y Obispo del Obispo de Bilbao,
y le ruega que, a la brevedad posible, tome posesión
del cargo.

Dios guarde a V. muchos años.

Bilbao, 3 de octubre de 1967

Pvdo. Sr. Martín Hernández Utrilla, Obispo de Bilbao de 1967.

Apreciado D. Pedro:

La mejor manera de manifiestarle mi gratitud por su solicitud fraternal por mi serii, sin duda, contestarle con la mayor rapidez posible.

He leído con honda emoción su carta de hermano sacerdote. No tengo el gusto de conocerle más que por referencias de sacerdotes que le quieren bien y a quienes, pienso, aprecia ud. Pero esto es una razón más para ver su solicitud fraternal.

Ante todo, permíame, querido D. Pedro, que deshaga un equívoco que encuentro en tu carta y es para mí muy doloroso. Leo entre líneas que la razón de no aceptar mi destino es por evitar un sacrificio, el paso del campo a la ciudad. Así con miedo de faltar un poco a la modestia, le dire que no creo haber negado durante mi sacerdocio ningún sacrificio en servicio del Pueblo de Dios. De haber negado, creería haber traicionado a mi sacerdocio y mi cristianismo. Además, para mí es mucho mayor sacrificio renunciar al nombramiento y aceptar todas las consecuencias desagradables que esto me ha de traer, sin duda. Acepto esta pesada cruz, también, en servicio de la Iglesia. En cuanto al hecho de la renuncia, he tomado la decisión después de madura reflexión, y muchas consultas, y solamente por la vía del razonamiento y de diálogo podría cambiar, aunque lo veo muy difícil.

Tres son las principales razones que me mueven para esta actitud. Por ellas, he formado mi conciencia y, hoy, para mí aceptar el nombramiento sería ir contra mi conciencia.

1º La manera como queda el Colegio que estoy llevando. Hace dos años me destinó el Sr. Obispo a esta labor, sacándome de Fruniz, por ser incompatible el cargo de parroco con trabajo de Colegio, que entonces tenía solo 40 alumnos. Hoy tiene 200 alumnos. Según me dijo, quedara en manos de un parroco que no tiene coadjutor, como yo tenía entonces y dentro de un año desaparecería. Creo que no puedo defraudar a 200 padres que se han fiado de la Iglesia para la educación de sus hijos.

2º El proceder de Sr. Obispo desde hace seis años ha sido conmigo totalmente arbitrario: Estando en Fruniz al Seminario de profesor a los tres años, me saca sin razón ninguna, para que este solo en Fruniz donde había otro sacerdote. Al año siguiente, me saca de Fruniz para que venga a este pequeño colegio, sin más trabajo pastoral. A los dos años, tampoco aquí soy necesario y a una parroquia de Bilbao.

Mientras tanto, he empezado a hacer una carrera civil para dedicarme a la enseñanza. Tengo mediada la carrera. Y ahora no voy a dedicarme a la enseñanza.

Además, me consta que todos estos cambios obedecen a presiones de otro tipo, ciertamente inaceptables en la Iglesia. Para demostrar esto tendría que poner al descubierto a muchas personas y revelar confidencias, lo cual no es propio de este lugar, y quizá de ninguno.

3º No me creo preparado para hacer un trabajo eficaz en Recaldeberri. Llevo 16 años de sacerdote y estoy hecho a un estilo de vida y de apostolado que no creo posible ni conveniente cambiar.

Espero de su fraternal afecto que sabrá comprender estas razones y me encomendará en sus oraciones.

Reiteradamente agradecido: Martín Olazar

Colegio de San Pedro de Munguia

Munguia, 22 de septiembre de 1. 967

Excmo. y **Rvdno. Sr. Obispo**

BILBAO

Excmo. Sr.:

Despues de haber pasado cinco días en Madrid con motivo de mis exámenes de Filosofía y Letras y de algunas gestiones referentes a nuestra Sección Filial del Instituto en Munguia, me he encontrado con mi nombramiento para Recaldeberri y la adjunta carta de D. Canelo comunicandome la decisión de V. E. de que tome posesion del cargo antes de comienzos de mes.

Permitame. Excelencia, que proponga mi punto de vista, que no me fue posible proponer en mi entrevista con V. E. por la postura inflexible en la que V. E. estaba.

1° No me considero preparado. como se lo dije. para ninguno de los dos destinos que me propuso. Llevo dieciseis años, todos los de mi sacerdocio, trabajando en el campo rural y estoy heeho a un estilo de trabajo y apostolado que creo imposible e improcedente cambiarlo radicalmente.

2° Me parece totalmente improcedente salir ahora de una zona en la que tenemos planteados unos problemas vitales para la Iglesia. Conoce V. E. nuestra carta a las autoridades y al pueblo. que responde a unos hechos concretos y sobradamente conocidos por V. E. Mi salida seria considerada por el pueblo fiel como una derrota de un ideal acertado y el triunfo del error y de la violencia.

3° El Colegio que dirijo por indicacion verbal de V. E. necesita hoy un sacerdote dedicado a ello. Estos días he estado en el Ministerio de Educacion y Ciencia y aun hay esperanzas de que la Sección Filial sea una realidad. Ademas tenemos la Enseñanza Primaria reconocida como Patronato. Tenemos 200 niños cuyos padres han puesto \$a confianza en la Iglesia y no tenemos derecho a defraudarles. Este problema preocupa ya a los padres.

4° Pienso que al hacer los nombramientos debe contarse con elementos interesados.

Hace seis años. despues de contarse conmigo, se me destino a la Enseñanza en el Seminario, siendo economo de Friníz. Entonces empece a prepararme para estudiar una carrera civil, la de Filosofía y Letras. a los tres años estos dos cargos eran jncompatibles y se me dejo en Friníz y con Coadjutor para 850 almas. Al año siguiente, ya no era necesario en Friníz y se me destino a un Colegio de 40 niños, por considerarse incompatible el cargo de economo con el de Director de este pequeñisimo colegio. A los dos años, se me quita el Colegio que ahora tiene 200 niños y esta en crecimiento y se nombra para *esle cargo* a un economo y a mi se me destina a una parroquia de características totalmente desconocidas y contraria a mi trayectoria pastorala).

5° Pienso que todos estos cambios de ofos. y tengo razones muy serias para pensarlo, obedecen a razones que no son de orden pastoral. sino un servilismo a presiones de otro orden, a pesar de que V. E. afirma siempre lo contrario.

6° Le ruego, pues, Excelencia, que se digne considerar estas razones y revocar este nombramiento. De lo contrario, despues de madura reflexion y de repetidas consultas, me vere obligado a tomar una actitud que en nada favoreceria las relaciones que deben existir entre un Obispo y su presbitero, pero que serian un imperativo de mi conciencia.

Sr. Obispo, sea *comprensivo* y atienda a mis razones.

Munguía, siete de agosto de 1.967

Rvdo. D. Carmelo Echenagusía
Obispado de Bilbao

Rvdo. Sr.:

He recibido su oficio del 3 del presente mes en el que me dice que el Sr. Obispo habiendo considerado mi carta de fecha 22 de septiembre p.pdo. no obstante se ratifica en su decisión de nombrarme para el cargo de Coadjutor de Nra. Sra. del Rosario y encargado del Barrio "Genaro Riestra" de Bilbao.

Le ruego comunique al Sr. Obispo que mis razones de la citada carta siguen teniendo el mismo valor que al ser redactadas y me obligan en conciencia a no aceptar dicho nombramiento.

Atentamente le saluda,

Parroquia del Snto. Corpus Christi
S. L. B. A. O. A. Munguía, 7 de agosto de 1.967

M^o Cruz de Haro, 15-17
Teléfono 91-7460
51-18-77

Rvdo. Sr. Don Martín Alazas

Muy estimado don Sr.:

Al enviarte estas letras le hago saber que como he sido como siempre, conozco la delicada situación personal en que te encuentras y no puedo aceptar el nuevo cargo para el que me has designado.

Me parecen las razones que me has impulsado a tomar esta decisión. Pero, como he dicho, no puedo aceptar el nuevo cargo. Me parece que nos queda por hacer las cosas de la mejor manera posible. Don Martín es muy duro el caso. Pero, como he dicho, me parece que nos queda por hacer las cosas de la mejor manera posible. Me parece que nos queda por hacer las cosas de la mejor manera posible. Me parece que nos queda por hacer las cosas de la mejor manera posible.

Tuyo siempre,

Murguía, 20 de diciembre de 1.907

Excmo. y Rvdmo. Sr. D. Pablo (Arzobispo)
Obispo de Bilbao

Excmo. y Rvdmo. Sr.:

Al acercarse estas fiestas del nacimiento del Señor, no puedo menos de manifestar a V. A. mis mejores deseos de Felicidad en unión con el Señor mismo y con todos los hermanos cristianos. Pido también al Señor que el año nuevo, que se avecina, ya sea un año de aciertos en el servicio de Dios y del pueblo que le está encomendado.

Con todo respeto,

El Obispo de Bilbao

25 de diciembre de 1.907

Rvdmo. Sr. D. Martín de Gázar
MURGUITA

Mi querido D. Martín:

Al acusar recibo de su atenta carta, quiero decirle todo el placer que me satisface por su postura de acercamiento al Señor en estas fiestas navideñas que todo radunda en bien de la Iglesia y de la Iglesia. La meditación de los Misterios de estos días nos ayudará para encarnar más vivamente en nuestras almas la imagen del nacimiento de Cristo. Cuente con mis plegarias.

Le sabe también que, como siempre, tiene las puertas abiertas y puede venir con absoluta libertad y confianza.

Al desearle unas felices vacaciones de Navidad y un próspero año, le saluda su affmo. en Xto., que le bendice de corazón

+ Pablo, Obispo de Bilbao

SÉMINARIO DIOCESANO DE BILBAO
DÉCIDO, 26 de febrero de 1958

Rvdo. D. Martín Olázar
MURGUÍA

Querido Martín:

Me he puesto a escribirte, sin saber precisamente por qué. Por un lado me parece que hubiera debido escribirte antes; por otro, temería que no te agradara.

De todos modos aquí me tienes. Durante las últimas semanas de enero y primeras de febrero he seguido desde aquí o desde Madrid, donde estuve diez días dando unas clases, todas las vicisitudes de tu caso. Te he contemplado con todo el doloroso respeto de un amigo que te admira, aunque - como bien sabes - no comparte el acierto cristiano de tu decisión. Últimamente leía unas memorias del P. Lagrange sobre su historia personal en los años difíciles del modernismo y pensaba al mismo tiempo en ti y en vosotros. ¿No hubiera aptado la misma postura ahora? He rezado un poco - hubiera debido hacerlo mejor - contigo y con vosotros. El amor y la humildad que el Señor quiere para los suyos pueden obrar de muchas maneras.

La amistad nos hace también aceptarnos diferentes. Con gusto hablaría contigo; pero no quiero molestarte. Para lo que quieras y en cualquier situación cuenta conmigo

José Ángel

T
OBISPADO DE BILBAO
VICARIA

Teléfono 32000

9.00 euros de 1965

Rvdo. Sr. D. Martín Olázar - Frumini -
Mi querido Sr. Martín: Le ruego
pase por mi despacho en un día hablo.
hablo de 11 a 1 1/2 para tratar de un
asunto que me ha preocupado el Sr. Donoso.
Con gracias anticipadas le saluda atenta-
mente su afmo. en etc.
Luis M. Martínez

XVIII-9: MAZARREDO KALEAN GOTZAINDEGIRA SARTZEA.

Giroa bero egoan, gataska geroago ta nastetsuagoa zan eta ekaitza geroago ta ikaragarriagoa.

Erritarrak, eta batez be abadeak, zeozer egin bear zala esaten eben, baiña ez zan ikusten ekintza. Ez da aitzu bear Gozaiñagazko artuemonak beste arlo batzulan be oso oker joiazala eta erri-maillan politika-giroa geroago ta zapaltzailieagoa zaJa.

Sasoi aretan eguneko oitura lez agertu zaii eJeizak artzea, batez be langilleen batzarrak egiteko, eta guk be eguneko jokabide ori artu gendun bide lez, eta Ienen-go ekintza Gotzaindegira sartzea izan zan.

Orduan Gotzaindegia Alameda de Mazarredo'n egoan eta ara sartu gintzazan taide bat. ez naz gogoratzen zenbat baiña ogeitik gora bai. Bilbao'ko jaien astea zan.

Gu sartu eta laster poliziak inguratu ginduezan. baiña ez ziran ausartu baimen barik sartu eta gu ateraten eta baimenik ez eutsen emon Gotzaiñak.

Zortzi egun egin genduzan an, egoera oso txarrean: jateko mairik ez geunkan, lo egiteko ogerik be ez, garbikuzi-arloan txarto ibilli gintzazan komun bat baiño ez egoalako eta errezegi sarratzen jakon urten bidea, beiaeren gaiñean eta estalki onik barik egin bear izaten gendun lo...

Ekintza onek artegatasuna ta larritasuna asko ugaritu ebazan eleiz eta erri-maillan. Gure Gotzaiña Iruña n egoan opor-aldia zala-ta. Joan giñan ara ikustaldia egitera eta arazoa agertzera, baina ez ginduzan artu, aterik idegi be ez.

Zortzi egunekoa izan zan egotaldi au asi eta laster, Nuntzioagana joan eta geure arazoa agertzea erabagi gendun. Iru aukeratu ginduezan taidekoak ara joateko Kal-tzada'tar Jose Antonio, Salaberria'tar Lorentzo eta neu. Azkenengo biok adiñez elduenak giñalako, beste abadeak, naikoa gazteak ziran ezkerro, gu joatea ohea zala uste eben, adiñez eldua izateak bere ikutua euki leikejako.

Donostia n Nuntzioak eukan jauregi'ra eldu giñanean, ango jentea artega aurJitu gendun, baiña ez gugaitik Errusia'tarrak Txekoslobakia'ra sartu ziralako baiño, eta Nuntzioa, DadagJio jauna, ez egoan etxean eta gu artzeko astirik be ez eukan. Bertako abade eldu bategaz egin gendun berba eta gure sartzearen zioak, ordurako Jose Anjel UbietaTc artuta eukan baketze ardurea eta olakoak azaldu geuntsazanean, beste gauza batzuren artean auxe esan euskun: Erruki dausat Jose Angel Ubieta'ri. Lan gatxa artu dau eta gizon ona da. Gotzain ona izango litzake, baiña olako ekin-tzakaz Gotzain izateko aukerea gaidu egingo dau.

Ezer lortu barik etxeratu bear izan gendun.

Baten batzuk jarri ziran Gurrupide Gotzainagaz attu-emonetan eta guk zeatz jakin ez genduzan erabagi batzuk artu ziran: Eleizbarrutian artzain-lana eratzeko talde bat sortuko zala, eta izenak be jakin ziran eta talde onen arduradun edo buru Jose Angel izango zala eta oneri Artzain-Lanerako Gotzain-Ordezkarari izendapoena emongo jakola. Olan pentsau zan eta olan egin gauzak.

Orduan urreratu ziran gure aurrera bakea egiteko. Ez dakit ziur nottzuk izan ziran aurrean agertzekoak baiña bai beintzat Jose Anjel bera, Martinez'tar Leon M^Q eta Jimenez'tar Teodoro.

Alkar izketa eskiñi euskuenean izenak eskatu genduzan eta esandako orreik onartu genduzan, Jimenez jauna izan ezik. Zergaitik au ez? Onen agiri bat ikusi gendualako, Mungia'ko zottziren izenakaz alboan bakoitxak zer egin dauan agertzen ebalatzen eta barrenean Polizien buru zanaren izena eta urrutizkiña. Polizi ori ez dakit Criado ala Junquera zan.

Gure abosdun Antxia'tar Ramon izendatu gendun eta alkar-izketa asi baiño lenago, aunean agertu ziranean, gure abosdunak Jose Angel'eri auxe esan eutsoñ:

-Or gure aurrean T. I. Jimenez Urresti (T.I.J.U.) dagoan artean ez goaz alkarizkerarik asten.

Izan zan eztabaida labur bat eta guztiok, gengoan gelearn atzeko aldera pillatu gintzazan. Orduan Jose Anjel'ek auxe esan eustson T. J. J. **U.ri:**

- Arren, Teodoro, urten egizu.

TeodoroTc begikune zakar bat jaurti eban gure artera eta urten eban.

Gero izan zan alkar-izketan, barriak emon ziran eta Jose Anjel'ek batzar zabalago bat eskatu eban. Batzar zabalago au urrenge egunean ospatu gendun

Batzar zabal onen zertzeladak ez daukadaz ain gogoan. Ba-dakit Zamalloa'tar Jose Luis'ek itz egin ebana, salakuntzak egiñez eta giro garratza garratasun aundiaz agertuz, baiña ez dot asko geiago gogoratzen.

Zola, Dreyfus eta "Yo acuso" izan ziran oiñarri.

Orrelean amaitu zan asierea baiño izango ez zan "sartze" au.

El ambiente estaba cada **vez mas caldeado y tanto entre los sacerdotes como los laicos** era general la **iniciativa de que algo habia** que hacer. **No hay que olvidar que Mons. Gurrupide era mal visto en muchos ambientes y que la opresion politica** creciente y **las multas** por homilias aumentaban **este malestar**.

Por **aquellas fechas** era **muy frecuente** la ocupacion de **iglesias, especialmente por parte de los obreros. Nosotros nos inclinamos tambien** hacia estas **operaciones de** contestacion. Decidimos ocupar el Obispado **durante le** semana de **las fiestas de Bilbao (1968)**.

Asi lo hicimos y aunque fuimos pronto rodeados por la policia, no entraron para sacarnos y quedamos allí en una situacion harto difícil unos veinte sacerdotes: sin camas, sin mesas, sin mantas, con el servicio frecuentemente obstruido... Menos mal que habia gente buena que nos trafa comida y dinero.

Esta accion hizo crecer los grados de preocupacion y de malestar. Y nuestro Sr. Obispo estaba en Pamplona, al parecer de vacaciones. Fuimos a hablar con el, pero no nos recibio ni siquiera nos abrio la puerta.

Nos eligieron a tres para ir a visitar al Nuncio Mons. Dadaglio, y fuimos a Donosti pero, casualmente aquel dia fue la invasion de Checoslovaquia por los rusos y estaba muy ocupado. Hablamos allí con un sacerdote y volvimos a Mazarredo sin noticia alguna.

Mientras tanto algunos se movieron y estuvieron con Mons. Gurrupide y lograron que se crease una comision de Pastoral presidida por Jose Angel Ubieto como Vicario de Pastoral.

Como consecuencia pidieron un dialogo con nosotros y lo admitimos, previo rechazo frontal del Sr. Jimenez que iba a ser uno de los dialogantes. A invitacion de D. Jose Angel se retiro el Sr. Jimenez con una mirada amenazadora.

Del dialogo salio el proyecto de tener una reunion mas amplia al dia siguiente, reunion que se celebro y fue el final de esta accion, que no era mucho mas que un ensayo de lo que iba a venir. Muy pronto Jose Angel dejo de ser Vicario de pastoral por decreto de Mons. Gurrupide y la comision nombrada tuvo muy poco que hacer.

Nombres de los ocho:

- 1. D. Martin Olazar**
- 2. D. Juan M^s Marcaida**
- 3. D. Javier Ocerinjaregui**
- 4. D. Valentin Zabalo**
- 5. D. Francisco Biibao**
- 6. D. Jose M. Madariaga**
- 7. D. Jose Luis Jauregui**
- 8. D. Jesus Zalbidea**

Mazarredo n sartzea amaitzeko, Gotzain jaunak bere ordezkoi izendatu eban Ubieta'tar Jose Anjel, laguntzaille batzukaz. Erriaro albisteak emoteko "Hoja Informativa" bat argitaratzen eben, Ona emen Agustuaren 31'kako (1968):

HOJA INFORMATIVA

DELEGACION PARA LOS ASUNTOS SOCIO-PASTORALES DE LA DIÓCESIS

EL DELEGADO EPISCOPAL Y SU COMISION INFORMAN AL CLERO Y AL PUEBLO

Es necesario dar cuenta de las cosas hechas y crear un clima de responsabilidad común de cara a las acciones futuras

El Delegado episcopal y su Comisión han juzgado siempre necesario informar directamente al clero y al pueblo de sus actividades. Y también recoger lo más favorable posible sus informaciones y sugerencias.

Por ello nace esta hoja informativa, para dar cuenta de lo hecho, informar de lo que hay por hacer y crear un clima de colaboración honesta y responsable entre todos.

2.º En plazo breve reuniremos con todos los distintos zonas pastorales.

3.º Conjuntamente se elaborará un estudio sobre de estructura y función Proclamar para hacer visible y funcional, con el Papa Pablo VI en Bay

4.º Se mantendrá la comunicación las informas del pueblo fiel.

CUATRO SACERDOTES SALEN DE LA CARCEL DE ZAMORA Y VUELVEN A SUS PARROQUIAS

Anteayer, 29 de agosto, salieron de la Prisión Provincial de Zamora cuatro sacerdotes diocesanos: D. José María Madariaga, D. Domingo Arriola, D. Ignacio Arriola y D. Manuel Quiroz.

Después de haber sido recibidos en Zamora a transmitir el saludo de hermandad de la diócesis. Acudieron también otras ocupaciones sacerdotales.

Los miembros de la Comisión se pudieron ver a los cuatro que todavía están encarcelados porque el Sr. Director no les permitió efectuar la visita.

RESPUESTA DEL DELEGADO Y SU COMISION A LA PETICION DEL TRIBUNAL DE ORDEN PUBLICO DE PROCESAR A OTROS 66 SACERDOTES

El Tribunal de Orden Público ha solicitado autorización del Sr. Obispo para procesar a otros 66 sacerdotes.

Estos sacerdotes se habían solidarizado con el contenido de una carta abierta a los feligreses y de una conferencia, por las que fueron sancionados sus autores.

El Delegado, asesorado por su Comisión, ha denegado el permiso solicitado por estimar que no existe riesgo suficiente que apoye dicha petición.

CARTA DIRIGIDA AL MINISTRO DE JUSTICIA

Los siete sacerdotes que al principio estaban en la Prisión Provincial de Zamora habían pedido al Sr. Ministro de Justicia recuperar a los privilegios que les sirven en condición de sacerdotes.

En razón de ello, solicitaban ser trasladados a la Prisión Provincial de Burgos y ser admitidos tratados como los demás detenidos.

El Delegado, después de realizar un estudio sobre el tema, lo envió al Sr. Ministro de Justicia aportando la petición de estos sacerdotes.

PROXIMAS TAREAS DEL DELEGADO EPISCOPAL Y SU COMISION ASESORA

El Delegado y su Comisión han actuado siempre en representación del Sr. Obispo. Asimismo, han vivido preocupados por estar al clero y al pueblo fiel, las múltiples consultas que hizo D. José Angel Ubieta antes de constituir su Comisión asesora dan por sí mismas fe de ello.

Queremos fomentar esta línea de libre y comunitaria participación de todos hombres de buena voluntad.

En orden a conseguirlo:

1.º Hoy mismo el Sr. Delegado episcopal ha celebrado reuniones con los Rvdos. Sres. Arzobispos y los Delegados provinciales de las distintas zonas.

En ellas se trata de informar y confrontar criterios.

COMUNICADO

SEÑOR VICARIO D

POR EL GOBI

El Sr. Gobernador Civil Pineda se determinación, tenía de fines a las Mis por Francisco Javier Est

En comunicación al Sr. V recibida el 28 de agosto aspectos de su prohibición Según este comunicado

1.º Se permite la cele Misa aplazadas por caso de que y días festivos.

2.º La razón del por que las Misa puedan e de sus Misa los domingos

3.º Si, con ocasión de origen a alteraciones del o su determinación de aplazadas de toda Misa p

Queda por aclarar el pl la competencia exclusiva organización de sus actos de todo ciudadano a pa

mento en los servicios rel sus propias eventuales.

La Comisión prepara o de todos los aspectos de y dará, lo antes posible, u

XVIII-10: DERIO'KO ABADE-IKASTEGIRA SARTZEA: GATASKA TXARRERA, EKIÑALDI SENDOAGOA, DADAGILO NUNTZIORENGANA, ERROMARA, GURPIDE GOTZAIÑAREN ERIOTZA, ZIRARDA APOSTOLU-ZAINTZAILLEAREN BAKEGINTZA.

Edestu doguzan eta Mazarredo'ko Gotzaindegian izan ziran gorabera guztien ondoren, esan zeitekean bakea lortu zala, baiña bai-zera! Ez egoan Gurrupide Gotzaiñagaz bakerako biderik. An artu ziran bake-bideak laster zapuztu ebazan, lenengo Ubieta'tar Jose Anjel beronen "Artzain-Lanerako Ordezkaritza"tik kenduta. Nor ete ebjllan or okerreko aolkuak Gotzain oneri emoten?

Ondoren lez, ondo-eza aundiagoa zan *eta* ekintza sendoago bat egin bear zaia erabagi gendun. Lenengo agiri luze bat gertatu zan, erderaz eta euskeraz. Sartzeko egunetan be azkenengo zatia neuk euskeratu bear izan neban. Agiri ori egitean ez neban nik eskurik sartu. Zer iñoan? Politikuen aJdetik Euskalerrian nabaria zan zapalkuntza eta euskerea eta Euskalerriak Eleizearen aldetik eukan jokabide okerra salatzen ebazan, Euskalerrri langillea (Pueblo Trabajador Vasco) sarritan aitatzen ebala. Itz oneik ETATc erabilten ebazan aldi aretan. baiña erakunde lez ez geunkan ETA'gaz ezelako artu-emonik, bai euskaldun abertzaleakaz. Gurrupide Gotzaiñaren ekintza oker asko salatzan ziran. BiUatzen gendun elburua Eleiza erri-zalea, euskalduna ta txiroa zan. Azkennerantza eres-mintz edo disko bat atera zan erabilli genduzan abestiakaz, Amuritzaren bertsoakaz eta pentzakera ori agertuz. Eres-mitz ori asko zabaldu zan.

Azillaren lenengo egunean izan zan sarrera. Irurogei abade edo geiago giñan sartzeko. Laster zabaldu zan barri ori eta poliziak inguratu eben Derio'ko abade-gai-ikastegia eta lenengo egunerik asita. izparlari asko urreratzen ziran, geienak bizi-bizi eta irainkor gure aurka.

Sarrera orretan ni ez nintzan an izan. Zeregin bat emon eusten eta ori bete bear neban Furniz'ko abade zan Jabier Ozerinjauregi'gaz batera. GOGORTASUNA izena eroian taldekoak deitu eta esan eusten, sartu baiño lentxuago:

-ZU, MARTIN: Jabier'egaz batera zoaz Madrid'era eta eroan egiozu Dadaglio Nuntzio jaunari gure agiia eta eskintzen doguzan gotzain gaien zerrendea. Nik ez nekizan autagai onein izenak be. Madrid'en bertan Nuntzioaren agotik entzun aj'le. Egazkiñeaii uste dot joan giñala Madrid'era eta taxi bat artuta zuzen joan giñan Nuntzioa bizi zan kalera. Ateetan Guardi zibil batek artti ginduzan naiz ta guri olako artzaillea atsegin ez izan (azkenean "Enbajada" bat zan eta uleitzeko gauzea). Ez dagoala etxean esan euskun. Guk itxaron egin gendun eta laster ikusi gendun bere berebillean etorten. Barriro aurkeztu gintzazan eta urrutizkiñez berba egin ondoren, auxe esan euskun:

-Nuntzio Jauna oso nekatuta dago orain eta biar etorri zaiteze. Amarretan etorri.

Doi-doi amarretan an gengoan eta barrura sartu ginduezan. Amabiak ane itxaron bear izan gendun. Amabietan etorri jakun Nuntzio jauna oso txeratsu eta esan euskun barretxu gozoa aurpegian ebala:

-Asko sentitzen dot zuei ainbeste itxaron-azotea. Ez nekian emen zagozenik!.

Azaldu gintzan nortzuk giñan eta eskiñi geuntson gure agiria. Maitekiro izan zan alkar-izketa. Gero Bilbao1<o Gotzain nortzuk izan zeitekezan agertu geuntsanean (Mauro aita beneditarra. Batiz aita karmeldarren nagusia eta Xarriton Iparraldeko abadea, Anglet'eko Amand deunaren parroko txanburua). Arduraz irakurri ebazan eta izenak esanez baietza agertzen eban kiñuz, baiña Xarriton irakurri ebanean esan eban:

-Xarriton jauna Frantze'tarra da eta ezin daiteke emen gotzain izan!

Guk erantzun geuntson:

-Baiña Euskalerrikoa, euskalduna, da.

Bere erantzun bakarra keñu antzekoa izan zan:

-Ah! esan eban.

Txeratsu ta maitekiro agurtu giñan.

Jarraian VIDANUEVA aldizkarira joan giñan, adiskide genduan Martin Descalzo'tar Jose Luis agurtzera. Onek berba-etorrian gu lar ustetsuak (ingenuos) garala esan euskun. Gero, beste barik esan eban:

-Eta zelan Nuntzio jaunagaz?

-Zuk nondik dakizu, ba, Nuntzioagaz egon garala?

-Bera ibilli da emen itaunka nortzuk zareen eta zuek aitzea ontzat artu leiken!.

Eldu gintzazan Derio'ra barri oneik emoteko eta beingoan esan eusten:

ZU, MARTIN: Erromara be joan dira beste batzuk gure agiria Aita Santuaren eskuetara eldu daiten, baiña ez dabe ondoren on-onik atera. Zoaze barrero Erroma'ra, lenengo bideak ondo gertatuta. Arregi'tar Joan Mari ta biok joango zaree eta Joan MariTc etorri egin bearko dau *eta* zu *an* geratu ekintza burutu arte,

Nik esan neutsen:

-Ez dakit ba, zelan elduko nazan. Nik muga-txaitela (pasaportea) ba-daukot, baiña Guardiak etxera etorri eta polizira eroateko eskatu eusten. Nik ez neban eroan, baiña ez dauste itxiko uiteten.

-Alegindu zaitez eta ezin ba da, ezin da.

Eldu gintzazan Madrid'era lenengo eta bideak gertatzen asi giñan. "Cuademos para el Dialogo"ra joan giñan Ruiz Gimenez'egaz berba egiteko. Berau ez gendun aurkitu eta Altares'tar Pedro'gaz eta beste bategaz egon giñan. Gure barriak azaldu geuntsezan. Gero Le Monde'ra joan giñan eta Novais jaunagaz egin gendun berba. Urrengo Gonzalez Ruiz'tar Jose Maria ikertu gendun. Atean oar bat egoan: "Lanpetuta nago. Sartzen ba zara ez egon ordu laurenetik gora". Baiña nortzuk giñan azaldu geuntsanean, ordu-lauren baiño geiago egon giñan. Urrengo Martin Descalzo'gaz. Azkenengo bi oneik, batez be, asko lagundu euskuen bideak aurkitzeko.

Nire muga-txartelak balioko ez ete eban bildurragaz, urrengo egunean joan giñan Barajas'ko egazkin-zeiara eta ezelako eragozpen barik itzi euskuen egazkiñera sartzen. Gu pozik!

Erroma'ra eldu giñanean, lenengo ostatua artu gendun. Iberia kalean, Lekaime Merzedarien ostatuan. Urrengo egunean ikustaldi batzuk egin genduzan Erroma'n, esaterako Maria'ren Biotz-Semeen Nagusiaren eixera, an izparlari ezagun bat geunkalako. Gregoriana n aita Goenaga'gaz eta Jose Maria Diaz Aiegria'gaz. Eta ainbat lasterren ikustaldia gertatzen asi giñan.

Monseñor Bonet ikertu gendun ienengo Rota Romana n. Au katalana zan eta txeratsu artu ginduzan eta esan euskun:

-Ba dakizue englanderaz izketan?

-Ez, ez dakigu.

-Eia doitxeraz?

-Ori be ez.

-Orrelan ez da errez izango sartzea. baiña. bear ba da... Frantzeraz ba-dakizue?

Nik esan neutson:

-Alkar-izketarako beste doi-doi.

-Naikoa dozu. Estatuko Idazkaritzan Sarreran, Mons. Bodet eskatu egizue. Txeratsua da eta ondo artuko zaitue. (Emen Arregi'tar Juan Mari etxera biurtu zan eta ni bakarrik geratu).

Urrengo egunean joan nintzan Estatuko Idakaritzara eta zer nai aeban itaundu *eustenean*:

-Nik Aita Santuagaz itz egitea nai neuke.

-Ori ezina da (imposibile).

-Orduan Benelli kardinaia gaz.

-Orretarako amabost bat egun itxaron bearko dozu.

-Orduan Mons. Bodefegaz.

Baietza emon eustan eta txarteitxu bat. Brontzezko atea idegi eta ondo apaindutako guardia suizaTco bik erdian artu ninduen eta be-barru baten ondora eroan, Andik beste aldera joateko esan eusten eta an beste guardi bi aurkitu nebazan. Oneik gora-gaiiii baten ondora eroan ninduen eta ondo apaindua zan areto batera eroan ninduan goragai-lluak. Antxe jesarri nintzan itxaroten. Aurretik igaroten ziran monseñor españatarrak, kolorez jantzita, eta ni isillik. Laster etorri zan Bodet monseñora "Olazar. Olazar" itaunka eta aurketzu naiakon. Areto aretan, mai txiki baten inguruan jesarri gintzazan eta esan neutsan nor nintzan eta Bilbao'ko Seminarioan sartuta egozan abadeen ize-
nean niñoiala. Pizka bat arrituta geratu zan. Luzaro berba egin gendun Euskalerruari, emengo eleizeari eta gure arazo larriai buruz, eta azkenenean esan neutson:

-Monseñor! Ni eskaritxu bat egitera nator. Emen daukat Bilbao'ko Seminarioan dagoen abadeen agiria eta auxe da nire eskaria: Agiri au Aita Santuaren Idaz-maira eldu daitela. Ori baietzatu ezker, pozik joango naz Bilbao'ra.

Berak baietza emon eta urrengo egun baten barrero joateko esan eustan, zer egin

dauan esan dakidan.

Egun orreitan Vea kardinal ospetsua il zan eta illetara joan nintzan, antxe bete nebazan nire urteak, berrogeta bat uste dot, azillaren 17'an, eta egun orretan edo urrengoaren goiz-aldean il zan Guipide gotzaiña.

Unengo egunean joan nintzan barriro Bodet monsenora ikertu ta agurtzera eta onek esan eustan:

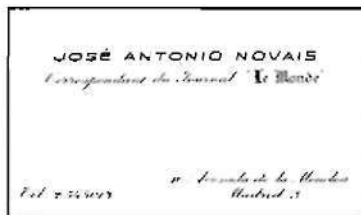
-Zure agiria Aita Santuaren eskuetara eldu da eta irakurriko ebalda uste dot, Biotzez eskerrak emonda agurtu nintzan beragandik.

Urrengo egunetarako izpalarien aurrean alkar-izketa bai gertatu gendun. Ba-neukan nik izparlarien bildur apur bat. Arrisku aundian bizi giñan eta izparlariak an eritxi askotakoak ziran... Beste alde batetik Derio'ko gure ekintza azkenera joi ala esan eusten urrutizkjñez gau aretan. "Giorno" izpar-ingiko idazJe ospetsua Zizola'gaz egin neban alkar-izketa luze bat eta gero entzun neban gure erriari eta eleiz-egoe-reari buruz idaz-lan luzea ta ona argitaratu ebalda. Beste izparlariakaz alkar-izketa kendu egin gendun, urten egin bear nebalako. eta ainbat iasterren Bilbao'ra.

Ni aldu nintzanerako ekintza amaituta egoan. Esan dagidan orain amaia zetan izan zan.

Abade-Ikastegia'ren barruan ez neban nik egun asko egin, kanpotik olako zeregiñak beteten ibilli nintzalako. An izan nintzan Gurpide Gotzaiña iitezear egoala eta berau agurtzera joan bear gintzakela esan neban nik, euskaldunen oiturea beti izan daia ilten diranakaz onezkoak egitea esanda. Geienak baietzera egozan, baiña Retolaza'tar Jose Antonio etorri zanean gogor esan eban ori ez dala GOGORTASUNA izatea eta ez zala joan bear. Ori onartu zan taldean eta ez giñan joan. Nik ez dot uste ondo egiña izan zanik.

Guipide Gotzaiñak "suspensio a divinis" zigorra ezarri eutsen Abade-gai-Ikastegian sartuta egozanat, baiña zigor legeetan "minimum est tenendum" eta ni une aretan an ez nengoan lez, ez neban neure burua zigortuta ikusi.

Zigor orrek, jakiña dan Jez, beste eskubide batzuren artean mezea esatekoa kentzen dau. Bestek ezin eikeen mezarik esan baiña nik bai. Barru-min aundiagaz egiten gendun mezea ni egon nintzan egunetan.

Egun batzutan Manterola'tar Ander'ek be esan eutsen, baiña au irakasleen taldekoa zan eta irakasleak, errez ulertzekoa dan lez, ez eben iñoz onartu gure ekintza. Abadegaiak bai, euren jatekoa ekarri be egiten euskuen. Mezarik gogoanganiena Gallastegi'tar Klaudio'k esan euskun. Ez dira aiztuteko gure Amuritzak, errien askatzaille dan Jaungoikoa gogoratzuz, meza aretan egin ebazan bertsoak.

Gurpide Gotzaiña il zanean. ordu bi barru izendatu eben Santander'eko Gotzaiña zan Zirarda jauna, ni Enoma'n nengoia. Onegaz asi zan Gotzain euskaldunak izendatzea, guk eskatzen genduan lez, eta 25 urtean iraun eban oitura zuzen onek, baiña, zori-txanez, gure Eleiza Ama. oraintsu, baniro jausi da iengo pekatura. Eta orain zanak gara ekintza barriak asteko.

Zirarda jauna laster uneratu zan Abade-gaj-lkastegira, bakeak egiteko. Alkar-izketa gogoira izan zala entzun dot. "Muñoiak" geratuko dirala esan ei eban, eta igarri egin eban. Zelan edo alan amaitu zan ekintza au be, ogei ta zortzi bat egun iraun-ondoren.

Con la accion de Mazarredo no se consiguio lo que se buscaba y Mons. Gurpide no llevo a su termino lo prometido. El malestar siguio.

El Grupo GOGORTASUNA, mas consolidado, preparo una nueva accion con un documento previo en el que se denunciaba la opresion civil y religiosa, especialmente las normas episcopales respecto al uso del euskera, las multas por homilias, las encarcelaciones... y se pedia que la iglesia fuera mas encarnada en el pueblo, mas pobre y mas euskaldun.

A comienzos de noviembre se dio comienzo a una nueva accion: la encerrona del Seminario. No estuve al comienzo porque fui a entregar el documento en Ia Nunciatura con Javier Ozerinjauregi. A la vuelta me encargaron que fuera a Roma con Juan Mari Arregi para llevar el documento a la Santa sede. Estando alli murio moseñor Gurpide, fue nombrado a las dos horas como Administrador Apostolico Mons. Cirarda, Obispo de Santander, el primer obispo vasco de los ultimos años. Esta sana costumbre de nombrar obispos del pais duro 25 años, pero hemos vuelto a las andadas.

Estuve en Roma unos ocho dias de trabajo intenso, entrevisitas y entrevistas con periodistas, pero para cuando terminara Ia accion quise volver. LLegue justo cuando habia terminado.

Me dijeron que Mons. Cirarda habia ido pronto al seminario, pero el dialogo fue tenso y dificil, mcluso anuncio que quedarian '^muñones', lo cual resuJto verdad.

Sin llegar a un acuerdo pacifico, termino la accion de la encerrona de Derio.

XVIII-11: PARIS'KO ENBAXADA'N ELEIZEA ARTZEA

Gagozen egunotan, gitxi gorabera, Paris'tik dei bat artu gendun. España'ko Enbaxada'k uri aretan eukan eleiza'ra La Pompe kaiean, sartzen zirala eta gure laguntza eta guk emon geinkioen adorea bear ebela. Eratzaillea Basauri'ko Bاندas'en lan-izte ospetsua eratu eban Osaba zan, ez guztion adiskide ta laguna baiña bai ainbat gure artekoena. Ara joateko be frantzera jakin bear zan eta nire gaiñera etorri zan ekintza au be. Egazkiñez joan nintzan eta egazkin-zelaira etorri jatan Osaba jauna. Nire muga-txartel edo pasaporteagaitik ez eusten ezelako eragozpenik ipiñi.

Eleizara sartze au gose-greba'ren tankerakoa zan, erbestetik ara joandako langi-Ueak, batez be etxeetako mirabeak eratu eben. Talde on bat batu giñan, berrogei bat edo? Arratsaldez eleizara sartu eta meza guztietan antxe izan giñan igande eguerdira arte. Etorten ziran batzuren aldetik zemaia eta asarre-agertzeak entzun genduzan, baiña guk jaramonik ez. Bitarteetan abestu eta otoitz egiten gendun, baiña meza denporan beti ixiiik jesarleku berezietan.

Lenengo arratsaldean dei egin eusten izparlariak eta ainbat denpora egon nintzan eurakaz. Gu sozialistak giñala entzun gura eben, baiña ez eben lortu. Gure eJburu erri ta eleiz-giroan aldakuntzak lortzea zala bai. Ez dakit zeiaiko ondorena ekarri eban alkar-izketa onek, urrengo egunetako izpar-ingirik ez neban irakurri eta.

Ekintza onen inguruan izan zala uste dot, izan gendun mundu guztiko abade erantzule edo kontestatarioen alkar-teagaz batzarra be. Geroago ona gure artera be etorri ziran eta Erletxeetan egin gendun batzarra, baiña ortik ez zan izan aurrerabide aundirik. ETA'ko talde batera be joan giñan, baiña ez gendun giro egokia aurkitu.

Etixerantza etorri giñanean, ostera onetan izan zala uste dot, Donosti'ko Gotzain-eleizan egoan gose-greba.'Egun orretan sartu zan eieizbarruti orretara Argaia'tar Jazinto Gotzain euskalduna. Eratzailleen artean abade batek Muñagorri eukan izena. baiña ez dakik ezer geiago. Emen be gaba ta urrengo eguna egin genduzan. Gabaz gotzaiñaren anaia, Balentzia'ko kanonigua uste dot, etorri jakun Jazinto bere anaiaren orde. Onen aoikua jarraituz Bera'ra joan ziran gutarikoak, baiña ez dot uste beragaz berba egiterik lortu ebenik. Ekintza amaitu zanean, etxeratu egin giñan.

Nos invitaron por estas fechas a la encerrona de la Capilla de la Embajada Española en Paris, Calle de La Pompe. Allí estuvimos aportando nuestro apoyo a emigrantes. Tuvimos relacion con los periodistas y a la vuelta entramos a la huelga de hambre en la Catedral de Donosti, el dia que entro el Obispo Mons. Argaya.

XVIII-12: "GOGORTASUNA" KOEN GOSE-GREBA: BEGOÑA'KO BATZARRA, BARRIRO PARIS'ERA GREBALARIAK ESPETXERA, ZAMORATCO ABADE-ESPETXEA. IKUSTALDIAK ETA ONDORENAK.

Ba- nekian beste ekintza sendo bat egiteko asmoetan ebiltzala gutariko batzuk. Geienak nekatuta egozala uste dot eta ekintza gogorrago baterako gitxik emon eben izena. Orduko gure arazoak ez eben aurkitzen ezelako urtenbiderik. Giroa be alakoa zan.

Egun baten ez dakit *nork*, ba-jeiteke Gabika'tar Alberto izatea, *esan eustan*:

ZU, MARTIN: gose greba egiteko ustean gabiltzanok Begoña'ko Gogarte-Etxean daukagu batzarra. Zatoz.

Baietz esan neutson eta antxe alkartu giñan. Luzaro berba egin ondoren, nire erabagia eskatu eben:

- Gertu zagoz gugaz batera gose-grebara sartzeko?

Nik ezetz esan neutsen. Lau zirala uste dot eurak. Ez euslen ezetz orretarako ziorik eskatu, baiña beste au bai esan eusten:

-Eta guk gose-greba au egiteaz batera zatoz.

-Bai -esan neutsen- neuk ez neuke egingo baiña egiten ba'dozue zuen alde agertuko naz.

-Orduan lenengo egin bear dozuna zabalkundea da, zu orretan ibillia be ba-zara eta frantzeraz be berba egiten dozu-ta. Zoaz biar Paris Irratira eta emon barri au eta gero zoaz BBC'ra eta andik be aldarrrikatu.

Eta ona emen ni barriro Paris'erako bidean. An neukazan lagunakaz alkartu nintzan eta Paris-Irratira joan. giñan. Izparringi batzutara be urreratu giñan. oraintxe ezin esan izango neuke zeintzutara. Gero BBC'ra joatea aztertu gendun eta London'en geure taldeko bal geunkala gogoratu giñan. Gorostiaga'tar Xabier josulaguna. Onegaz lagun egin giñan Oña'n ekintza guzti onein asieran egin genduzan gogo-jardunetan eta gero Mungia'ko San Pedro Ikastegian be irakasle izan gendun beste lagun batzukaz:'Arrate. Gisasola, Araluze, Felipe ta abar. Oraintsu irakurri dot Ertamerikako Ikastetxe Nagusi baten Zuzendari izan dala Gorostiaga au. Oneri deitu geuntson ba. eta berau geratu zan, gu joan barik BBC'n zabalkundea egiteko.

Gose greba ori asi zan baiña ez luzarorako. Oraingo onetan. antza dagoanez Gotzaiñaien baimen barik, poliziak gotzaindegira sartu ziran eta grebalariak polizi-etxera lenengo ta Madrid'era gero eroan ebezan.

Goi-maillako alkar-izketak izan ondoren, azkenean "konkordato"^Ma beteteko eta politika-zioak be barru zirala, espetxe barri bat asmau eben. Zamora'ko espetxea. abadeentzat berezia. Ara eroan ebezan gure grebalariak eta antxe egon ziran

urteetan. Gamo'tar Mariano izeneko Madril'dar bat be batu jaken, eta beste batzuk be bai.

An barruan egoan giroa zelakoa zan ezin zomatu kanpotik! Jakingarri batzuk entzuten genduzan: Joaten ziran gotzaiñen ikustaldia ez ebela onartzen, altarea eta altarako tresnak erre egin ebezala, oso-osoan komunista biurtu ziraia ta olakoak.

Eta nik neure artean esaten neban: Non dago abade-talde lez GOGORTASUNA'k asi eban ekintza? Kanpotik lagundu bear dautsegu ai dan guztian, baina gero urteten dabenean etorri al izango ete gara batera euren jokabideagaz? Eta neure artean, oraindiño, geiago esaten neban, Begoña'ko batzar aretan baietza emon ba neban, gaur nire abadetza zertan izango zan? Ttaun asko ela erantzun gitxi!

Zamora'ra beste abade batzuk be eroaten ebezan, itzaldiakaitik edo beste zerbaitegaitik. Euretariko batek, taldekide genduan Madariaga'tar Jose Mari'k, Arretxe'tar Txominek eta beste batzuk urten ebenean ara joan nintzan. Atera etorri jakun Jose Mari eta euskeraz agurtu ginduzan, beti lez, baiña ateko zaintzaille zan guardiak zizpa eskuan ebaia esan euskun:

-HabJen ustedes casteliano y no lenguas extranjerias (Au Kaifas'en antzera, beronek jakin barik igarle izan zan).

Añoberos gotzaiña be joan zan ara ikustaldia egitera eta ez ei eutsoen sartzen itzi gura baiña berak gudaldian kapellau lez izan eban agiria erakutsi eta "kuadrau" zeitezala eskatu ei eutsen. Ez dakit gero Añoberosen ikustaldia onartu eben ala ez. Ezetz uste dot. Ori ta guzti be Añoberos'ek maite ebazan eta euren alde jokatzeko eskatzen eban. Nik gerora begjra, bein baten agertu nebazan zalantzak agertuta gero be bai.

Gose-greba au asi eta laster euren alde jokatzeko izenpenak batu ziran eta nik be, beste iareunegaz batera (geienak abadeak) izenpetu neban agiri ori. Geratu beite emen barri au, geroago bear izango dogu ta.

Alaltxu au amaitu orduko, eta iñor irainduteko uste barik, apal apal autortu bear dot, Jaungoikoari eskerrak emoten dautsadazala ekintza onen barru-barrura sartu ez nintzalako. Sartu ba nintzan, nire bizitza beste era batekoa izango zan. Orregaz ez dot esan gura txarto egiña danik. Maile dodaz ekintza ori bete eben lagunak eta eurak be maite nabela uste dol. Gaiñera itzaltasun aundia izan dabe nire jokabideari buruz eta ori be eskertzekoa da.

Los problemas van a continuar durante unos años, para mi hasta el año 1975. Y estamos hacia el 1970. Pero el epigono de las acciones de GOGORTASUNA es la huelga de hambre que llevo a algunos amigos a la Carcel Concordataria de Zamora.

Un dia un amigo, creo que fue Alberto Gabika, me dijo:

-OYE, MARTIN: Estamos proyectando una nueva accion y te invitamos a una reunion en Begoña.

Sabia que se estaba preparando algo y le dije que si.

Despues de un largo debate sobre el tema me dijeron:

-¿Tu estas dispuesto a entrar a esta nueva accion?

Les dije clara y tajantemente que no y ellos respetaron mi postura, pero me preguntaron si estaba dispuesto a apoyarles. Al oír mi respuesta afirmativa me dijeron:

-Mañana vete a Paris y haz la propaganda en Radio Paris y en la prensa. Luego vete a Londres y estate en la BBC.

Y otra vez a Paris. Allí me encontré con unos amigos y cumplimos lo que nos pedían, pero en cuanto a ir a Londres, nos acordamos de que estaba en aquella ciudad Javier Gorostiaga el Jesuita, uno de los que hicieron los ejercicios memorables en Oña con nuestro grupo de Mungia, juntamente con otros varios, que luego estuvieron en el Colegio de San Pedro de Mungia. Mis compañeros de Paris hablaron con Gorostiaga y todo quedo solucionado. Este Gorostiaga debe de ser el mismo que hasta hace poco estuvo de Rector en una universidad de Centro-America. Mas coincidía con nosotros en labor social que en amor a nuestro pueblo.

Recien comenzada la huelga de hambre, parece ser que sin permiso del Obispado, entraron los policias y Uevaron a Comisaria a todos ellos, luego a Madrid. Poco despues se invento una carcel especial, llamada concordataria en Zamora y allí fueron traladados.

Poco sabemos de la marcha de las cosas allí, unidos con Gamo y otros, pero para mi muchas de las noticias que llegaban eran alarmantes y muy alejadas del espiritu que animaba al grupo de sacerdotes GOGORTASUNA.

No se que hubiera sido de mi si en aqueila reunidu de Begoña hubiera dado el si, pero mi vida hubiera cambiado mucho y yo estoy muy convencido de mi actitud y agradezco al Señor que me haya dado valor para decir que no en aquel momento culminante.

Antes de finalizar este apartado, manifiesto mi afecto a los que llevaron a cabo aquella accion heroica pero no puedo menos de decir que habia otros caminos, otras alternativas.

XVIII-13: ITZALDIA MUNGIAN GORPUZTI EGUNEAN, SALAKETA ALKATERIK ALKATERA, GARELLANO'RA, BURGOS'EN EPAIKETA, ONDORENAK,

Aldi aretan abade asko ziran egindako itzaldiakaitik zigortuak eta talde bat Zamora'ko espetxera eroan eben izuna ordaindu ez ebelako, ordezeko baiketa (arres-lo subsidiario) lez. Arlo onetan neuri jazorikoa agertuko dot orain.

Mungia'n egun areitan gazte batzuk espetxeratu ebezan edatetxeetan euskeraz-ko abestiak abestu ebezelako. Eldu zan Gorpuzti eguna eta nik. domeka ta jai guztietan lez, Ganbe auzoan esan neban mezea eta Mungia'ko eleizan beste meza bat esan bear neban amaika ta erdietan. Ejeizara urreratu nintzanean, ate-aurrean erriko txanburua egoan gure Jauna eskuelan ebala, aurrean udal-batza kandeiak eskuetan ebezala eta eres batza alboan españatarren "martxea" joten. Neure artean niñean: Zelan izan leiteke abesti batzuk espetxerako bidea izatea eta beste batzuk gure Jaunaren aurrean abestu ta onartuak izatea? Ori dala-ta itzaldi bat egin neban. Laburpena baiño ez neukan eskuetan, ez zan idatzia,

Egun batzuk geroago Zirarda Gotzaiñak berbaldj ori eskatu eustan. Nik laburpena apur bat luzatu eta idatzi neutsan. gitxi gorabera egin neban itzaldiaren antzera. Orain irakurri ezkeru, itzaldi ori legorra da. baiña aldi aretako giroan ez ainbeste. Dana dala, Gotzaiñak itzaldi orretan ez egoala ezer okerrik esan eustan. Naikoa zabal jokutzen eban Zirarda gure gotzaiñak.

Baiña zergaitik Gotzaiñaren eskari ori?

Nire itzaldia Gamiz'ko alkateak entzun eban eta Mungia'ko Udal etxera joan eta alkateari estu eskatu eutson itzaldi ori salatzeko eta onek salakuntza egin eban militarren aurrean.

Garellano'ra dei egin eusten mililarrak eta auxe izan zan, gitxi gorabera an izan neban alkar-izketa edo egin neban agerpena:

-Zure aurka -esan euslan komandanteak- salakuntza bat dago egin dozun itzaldi bategaitik. Esan zeinke labur zer esan dozun?

Berbaz laburpena egin neban.

-Zuri buruz lenagoko gai batzuk be lotuta datoz salakuntza onegaz. Egia da Gamiz'en banderearen goraberak izan ziranean an izan ziñaia?

-Bai. Egun orretan beti joan naz Gamiz'era eta joango be bai!

-Zergaitik?

-Neure jaiote-erria dalako eta San Antolin egunez erriko jaiak.

-Egia da abadeen gose-greba'ren alde agertu zaraia?

-Gose-greba orretara sartzeko dei egin eusten. baiña ez ninlzan sartu.

-Baiña grebatzailleakaz batera zentozan!

-Batera etorri ba nintzan sartu egingo nintzan!

-Bear ba da, gaisoagatik-edo. ez ziñan sartuko.

-Ez. ikusten dozu osasuntsu nagoala.
 -Eta zuk iñoz berbaz edo idatziz euren alde jokatu dozu!
 -Ez dot uste!
 -Gogoratu egizu 400 areekaz izenpetu zenduan agiria!
 -A! Bai. Errukitu egin nintzan greban egozanakaz! Baiña ori ez da batera egotea.
 -Derio'ko Seminarioan sartuta egon ziranen artekoa zaitugu?
 -Bai, egon nintzan. baiña ez egun asko. Amar bat egun jnguru.
 -Zure gaiñetik dagozanak iñoz zigortu zaitue?
 -Ez. Iñoz be ez.
 -Eta zergaitik atera zinduezan Fruniz'tik?
 -Ez zigor lez, artzain-ianeko zioakajtik baiño. eta ori ziurtatzeko Gotzaiñaren agiri idatzia daukat. ez dala zigorra. artzain-laneko arazoa dala diñoan agiria.

Antzeko beste galdera edo itaun batzuk egin eustezan. Nik ez nebanezer agertu, baiña eurak be gauza asko ez ekiezala ikusi neban. Itaunketa au amaitu zaiean, idazkaria bialdu egin eban eta Gamiz'ko alkateari buruz itaun batzuk egin eustazan. Neure auzokoa ta gizon ona zala esan neutsan, baiña berak alkate lez zelakoa zan jakin nai eban eta orretan ezin izan neban goratu nire auzoko gizona. Salataria nor zan ezin esan leikela esan eustan, baiña auzia Burgos'era joango dala eta andik etorriko dala erantzuna.

Eta etorri be etorri zan ille batzuk geroago. Auxe iñoan gitxi gorabera: Itzaldia euskeraz izan zan lez eta lekukoak erderaz emon euren eritxiak. ez datoz batera lekuko oneik eta orregatik, barriro be, auzipetua askatuta geratzen da. Eta antxe agertzen eban Salatzaillea nor izan zan: Mungia'ko Alkatea. JaiTaian alkate onegana urreratu nintzan eta esan neutson:

-Eskerrik asko itzaldi onak egiteko lagundu nai daustazulako!
 -Ez naz ni izan salatu zaitudana!
 -E! Koniuz! *Emen* dankat zuk izenpetutako salakuntza.
 -Bai. Baiña beste batek beartu nindun.
 -Ori ba-dakit. Gamiz'ko alkateak. Baiña salakuntza zeuk egiña da.

Zerbait geiago luzatu zan alkar-izketa, baiña or amaitu zan arazo ori. Militarren aurrera joan-bearrak bildurra sartu eustan. baiña nire abade-Jagunak atera arte lagundu eusten eta gero batera ba/kaldu gendun. Zirarda Gotzaiña neure aide iza-teak be asko lagundu eustan. Eta amaitu baiño lenago esan dagidan beste au: Nik ez dautsadala iñori gorrotorik. ez nazela iñogaz asanetu ez arazo onetan eta beste ezertan. Zori-txarrez batzutan, eurak asarratzen dira.

Beste jazokizun txiki bat gaiñeratu bear dot. garrantzi aundikoa ez da baiña bai aldi areiako gure egoerea argitzeko egokia eta barretxua eragiteko bidea be bai.

Iñaki nigaz bizi zan nire lobeak adiskide bat eukan Madrid'en, militarren baten semea-edo. Eta onek egun baten eskutitz bat egin eutson lobeari eta eskutitz orretan, txantxetan jakiña. auxe iñotson Iñaki'ri: "Esan egiozu osabeari bere gotzaintzarako izendapena eginda dagoala eta egun gitxi barruan agertuko dala izparringietan". Eskutitz ori erakutsi eustan iñaki'k eta biok barre gendun.

Urrengo egun baten Mungia'ko Guardi-Zibillen kabuak esan eustan:
-ZU, MARTIN jZorionak! Iturri onetik jakin dot gotzain egiten zaituela!
Ori entzun eta laster joan nintzan bidalgora eta adiskide neban ango arduradunari esan neutsan:

-Emen bidalgoan kontrola daukazue?

-Ez, emen ez dago ezelako kontrolik. Orra barrura banatzailleak baiño ez dira sartzen eta iñoz Laukariz'ko abadea!

Nik azaidu neutsan jazorikoa eta arrituta geratu zan eta geiñeratu eban:

-Ba-diñotzut, emen ez dago ezelako kontrolik, eta txantxetako barri ori zuk artu baiño lenago zabaldu ba'da. emendik ez dau urten. Bilbao'n izango da kontrol ori!

Orduan konturatu nintzan gure eskutitzak kontrola eukela, ez neban beste biderik ikusten garrantzi-bako jazokizun au argitzeko.

Habiendome enterado de que algunos jovenes habian sido denunciados por cantar en bares cantos en euskera, el dia del Corpus presencie algo que me parecio muy discriminatorio: Llegue de ceJebrar misa en el Barrio de Gaube y al acercarme a la parroquia vi al Parroco ante la puerta con el Señor en sus manos, el Ayuntamiento delante con velas encendidas en las manos y la Banda municipal tocando el himno nacional. Estos dos hechos me dieron tema de una homilia que no la redacte sino que prepare un resumen.

A los pocos dias de pronunciada la homilia, Mons. Zirarda me pidio una copia de dicha homilia. Le explique como tuve solamente un resumen delante, pero redacte, mas o nienos, la homilia. Leida ahora no hace muy buena impresion, pero hay que situarla en aquel ambiente. Monseñor me contesto diciendo que no encontraba nada censurable en la homilia. Pocos dias mas tarde me llamaron de Garellano que fuera a declarar y me fui sin poner dificultades.

El comandante me pregunto muchas cosas y mis respuestas eran ciertas pero a la defensiva. Yo le pedi que me dijera quien era ei denunciante, pero se nego a decirmelo.

Pasados unos meses vino la sentencia desde Burgos. Decia mas o menos: Las declaraciones de distintos testigos no estan de acuerdo, posiblemente porque la homilia fue en vascuence y los testigos declaran en castellano, por lo que una vez mas queda absuelto. Y en ese documento si aparecia como denunciante el Alcade de Mungia. Inmediatamente fui a hablar con el y a agradecerle su empeño en que yo hiciera buenas homilias. Me dijo que no fue el, pero al mostrale la sentencia con su nombre, me dijo que otros le habian pedido. Le dije que ya lo sabia, que habia sido el Alcade de Gamiz pero que la firma era suya.

No tuvo mas consecuencias este incidente, pero quiero que quede bien claro desde ahora, que nunca me he enfadado con Ios que me han perseguido. Pueda que algunos de ellos se hayan enfadado, pero muchos siguen siendo amigos. Eran tiempos dificiles.

**OLAZAR ETA URIBE'TAR MARTIÑEK
GORPUZTI EGUNEAN EGIN EBAN BERBALDIAREN
LABURPENA (bere idezkitik zeatz)
(MUNGIKO SAN PEDROREN ELEIZAN, 1969)**

"Astertu beite gizona eta orrelan ogi au eta ardaa edan begiz. Bear ez dan lez jan-edan dagianak bee galmena artzen dau".

NORTZUK DUIN EZ

- 1.-Gorrotodunak: etxean, auzoak, errian, agintari-menpeko (zuzen-billa)
- 2.-Nagosikeria daukenak, besteak zapalduaz.
- 3.-Erri-artu-emonak gogorkeriz atendu nai: zelako tamala: anaiak alkar zigortuten, expetxeratuak, gero mai batera?
- 4.-Erri-agintaritza euren probetxurako darabilenak: diruz, famaz, arerioak zapalduaz...

Zaiatariak: Judasen antzera.

5.-Zur-zaleak: batez be iñoren kaltez.

DUIN?

7.-Benetako bake-egilleak; oñarriak: egia, zuzentasuna. itzaltasuna.

8.-Erriak aukeratu eta erria otseindutetn daben agintariak: denporea, apaltasuna.

9.-Egiagaitik... aurrean erabilliak.

10.- Burua erakusten eta euren eretxiak ekarten besteena entzun barik?

11.-Begiratu bakotxak eta astertu, txarto dagoeana zuzendu. Estos puntos que preceden estan literalmente tomados de las notas que tenfa presentes durante la homilia, Cje fue explicada en vascuence. siguiendo exactamente el orden de las mismas y ampliandolas. Paso a exponer en castellano el contenido aproximado.

**AMPLIACION DEL RESUMEN DE LA HOMILIA
QUE TUVO EN VASCUENCE MARTIN OLAZAR
URIBE EN LA PARROQUIA DE SAN PEDRO DE
MUNGIA EL DIA DEL CORPUS CHRISTI DE 1969**

Hermanos:

Hemos ofdo en la epfstola de San Pablo estas palabras: "Examfnese el hombre y asf coma este Pan y beba de esta Caliz. E) que comiere o bebiere indignamente come y bebe su propia perdicion".

Ahora que vamos a tomar parte en la Sagrada Mesa, veamos quienes son dignos y quienes no de participar en ella.

No son dignos de participar en esta comida de hermanos todos aquellos que estan dominados por el odio tanto en su familia en su vecindad o en su pueblo como en las relaciones entre gobernantes y gobernados. Pienso que ninguno de vosotros estara en esta situacion de odio, pero si alguno estuviera, seifa preciso que rectificara su vida antes de participar en la Misa.

No son dignos de participar en esta Sagrada Reunion aquellos que creyendose superiores a otros, poseidos de su autosuficiencia, desprecian a los demas y pisotean sus legitimos derechos.

Tambien es preciso que os aclare que no deben participar en esta Sagrada Misa aquellos que quieren solucionar los problemas humanos de la convivencia civil basandose en la violencia: Que doloroso. realmente. que en torno a una mesa nos encontremos quienes golpean y han sido golpeados. quienes encarcelan y han sido encarcelados!

Tampoco son dignos aquellos que, constituidos en autoridad, se sirven de esta para provecho propio, para conseguir la fama, el dinero o la opresion de sus enemigos.

¿Y como habiamos de ocultarlo? No son dignos de estar en esta fiesta de fraternidad cristiana aquellos que. siguiendo el ejemplo de Judas. acuden a nuestra reunion para denunciar al que en ella tiene el uso de la palabra.

Por fin, no son dignos de reunirse junto al altar los que, a la hora de construir un mundo nuevo, quieren poner los cimientos en la mentira y mas si con esta mentira se busca el perjuicio de los demas.

Pero. pasemos, hermanos. a una segunda parte mas positiva.

¿Quienes hemos de decir que son dignos de participar en la Santa Misa?

Ante todo, aquellos que. en estos momentos difciles tratan de construir la paz para un mundo nuevo. Aquellos que toman como cimientos de esta paz la justicia, la verdad, el respeto a los demas. Entre estos, creo yo. podemos contar a los sacerdotes que han tomado parte en la huelga del hambre en el Obispado de Bilbao.

Y aquellas autoridades. sin dudarlo. que. elegidas por el pueblo, le sirven a este durante el tiempo convenido y con humildad.

Todos aquellos. ciertamente, que estan perseguidos por la verdad, por la justicia. por la caridad.

Los que se acercan con la pura intencion de amar a Dios nuestro Buen Padre del Cielo y a los hombres, hermanos, y no a exhibirse a si mismos y sus opiniones personales, a escuchar en procesiones sus propios himnos, mientras prohíben hasta cancioncillas callejeras que exteriorizan opiniones diversas a la suya.

Examine, pues. cada uno su conciencia. Si en ella encuentra algo que no sea recto. procure rectificarlo. Y asf. acerquemonos al gran misterio cuya fiesta celebramos hoy.

JUZGADO MILITAR EVENTUAL N.º 4
6.º REGION

CÉDULA DE CITACION

BILBAO

En el procedimiento n.º 130 del año 1969 seguido por este Juzgado contra
por el delito de
se ha dictado por el Sr. Juez diligencia, acordando citar a Vd. para que comparezca ante el mismo, sito en el
Cuartel de Garzellano el día **22** de **Agosto** de 19-69
a la hora de las **10** e fin de **prestar declaración.**

bajo los apercibimientos legales

Y para que tenga lugar la citación acordada, expido la presente cédula en **Bilbao**
a 29 de **Julio** de 19 **69**.

ENTRADO.

EL SECRETARIO
[Firma]

Sr. D. **MARTIN OLAZAR UBIBE, Sacerdote, residente en Munguía.**

Art. 589.—El que citado con las formalidades procedidas para prestar declaración y no comparece o comparece en las menciones señaladas en los Arts. 586 y 587 de este Código de Procedimiento Judicial sin causa justificada sufrirá el fuero pasado, en la multa hasta de 500 pesetas que le será impuesta por la Autoridad Judicial, y propuesta del instructor, y si no la satisficiera en el plazo que le señala se hará efectiva por la vía de apremio.
Si al tiempo fuere militar se dará cuenta de la falta a la Autoridad Judicial para su corrección.
Si por cualquier causa dejare de comparecer legalmente será considerado a propuesta del instructor por los Agentes de la Autoridad, el fuero pasado, o se impondrá su obligación al fuero militar de la Autoridad Militar correspondiente, y se procederá contra él por delito de desobediencia grave a la Autoridad.
Art. 590.—El que sin causa justificada o desobediencia legalmente no comparece a prestar declaración se negare a manifestar lo que supone respuesta de los hechos sobre que fuere preguntado por el instructor, será advertido en el acto de la obligación de depositar, y al persistir en su negativa, se procederá contra él por el delito de desobediencia de escrito, definido en el Código Penal para los reos y partos.

JUZGADO MILITAR EVENTUAL N.º 4
6.º REGION

CÉDULA DE CITACION

BILBAO

En el procedimiento n.º 131 del año 1969 seguido por este Juzgado contra **MARTIN OLAZAR**
URIBE por el delito de
se ha dictado por el Sr. Juez diligencia, acordando citar a Vd. para que comparezca ante el mismo, sito en el
Cuartel de Garzellano el día **20** de **Octubre** de 19-69.
a la hora de las **10** e fin de **ser notificado.**

bajo los apercibimientos legales

Y para que tenga lugar la citación acordada, expido la presente cédula en **Bilbao**
a 24 de **Octubre** de 19 **69**.

ENTRADO.

[Firma]

EL SECRETARIO
[Firma]

Sr. D. **MARTIN OLAZAR URIBE, Sacerdote.- C/Plaza F. de Castilla, MUNGUÍA (Vizcaya)**

Art. 589.—El que citado con las formalidades procedidas para prestar declaración y no comparece o comparece en las menciones señaladas en los Arts. 586 y 587 de este Código de Procedimiento Judicial sin causa justificada sufrirá el fuero pasado, en la multa hasta de 500 pesetas que le será impuesta por la Autoridad Judicial, y propuesta del instructor, y si no la satisficiera en el plazo que le señala se hará efectiva por la vía de apremio.
Si al tiempo fuere militar se dará cuenta de la falta a la Autoridad Judicial para su corrección.
Si por cualquier causa dejare de comparecer legalmente será considerado a propuesta del instructor por los Agentes de la Autoridad, el fuero pasado, o se impondrá su obligación al fuero militar de la Autoridad Militar correspondiente, y se procederá contra él por delito de desobediencia grave a la Autoridad.
Art. 590.—El que sin causa justificada o desobediencia legalmente no comparece a prestar declaración se negare a manifestar lo que supone respuesta de los hechos sobre que fuere preguntado por el instructor, será advertido en el acto de la obligación de depositar, y al persistir en su negativa, se procederá contra él por el delito de desobediencia de escrito, definido en el Código Penal para los reos y partos.

El Administrador Especial
de Bilbao

Bilbao, 17 de Junio de 1969

Rdo. Sr. D. Martín Olazar
BENGOTA

Mi querido Martín:

D. José Angel me ha entregado tu carta del 14 y el esquema de tu homilía del día del CORPUS CHRISTI, que veo es muy distinto de lo que decía la denuncia que contra ella te llegara por una autoridad diócl. Tomo nota, por otra parte, de cuanto me dice sobre posibles desfiguraciones como ésta, bien por malicia bien por ignorancia.

T. encomiendo para que sigas trabajando en tu colegio y en todo tu sacerdocio "veritatem faciens in charitate".

Quiero que podamos hablar un día sobre tus planes para el futuro, a fin de ver si se pueden realizar los que intercambiamos en nuestra última entrevista.

Gracias por esas oraciones que me aseguras para que tenga luz y fortaleza en la difícil misión que el Señor me tiene encomendada.

Paternalmente en Cristo

+ / *Jarama*

El Administrador Especial
de Bilbao

Bilbao, 9 de diciembre de 1969

Sr. D. Martín Olazar
Sacerdote
BENGOTA

Mi querido Martín:

Ayer noche regresé de Madrid, donde he estado casi diez días y encontré tu carta del 1, que me apresuro a contestarte.

Empiezo diciéndote, porque es lo último que leo en la tuya, que tus observaciones no me han sido ningún motivo de disgusto. Te agradezco y te agradeceré siempre cuanto me digas, siempre que lo implicas el afán de verdad y tus palabras vengán dichas en caridad. Y así es, sin duda, en tu carta.

Esto no quiere decir que pueda aceptar como buenas todas tus observaciones. Algunas pueden serlo y otras no, a mi entender que cuenta para algunas cosas con más datos que los que tu puedes tener. Pero, en fin, trátase de cosas que no son para discutirnos por carta. Encomiendo estaré, sin embargo, si cupieran tus días y horas con los míos y podemos hablar un día sin prisas. Sobre estas cosas y sobre otras muchas. Seguro puedes estar de que me encontrarás siempre pronto a recibirte y a dialogar.

Te encomiendo de corazón. Reza tu también por mí, que necesito mucha gracia de Dios en la difícil tarea en que el Señor tiene metido al episcopado, tanto aquí como en Santander. Y oremos los dos, a una, cuidando por la Iglesia, especialmente por ésta que peregrina en Vizcaya.

Un saludo para todos los hermanos sacerdotes de esa.

Para tí, un abrazo en el Señor

+ / *Jarama*

XVIII-14: ALDI BARRIA: AMARKADA LARRIAREN ERDIAN, ZER LORTU ZAN, ARRATIA'TIK ESKARIA, GOTZAINDEGIRA DEIA, ZEANURI'RA.

Auireko edestian asi dan larrialdia, niretzat. amar urtekoa izan zan. Gitxi gorabera, 1965-1975. Amarkada onen erdian, Mungialdeko ekimzak amaitu ziran. Gurpide Gotzaiñagazko arazo larriak igaro ziran. San Pedro Ikastegiak aurrera jarraitzen eban eta ni beste toki batera joatea edo eroatea, egin leikean gauzea zan.

Baiña amarkada onen bigarren bost-urteetara, lustrora, sartu baiño len itaun oneri erantzun bear dausat: Zer lortu zan ainbeste tirabiragaz, aurrera-bidean zer galdu eta zer irabazi zan?

Nire eritxi apalean, oneik dira lortu ziran gauza batzuk: Erria bideratu demokrati edo erri-agintaritzaren bidean. orregaitjk gaur daukaguzan udal-batzak lortzearen alde bultz egin gendun, ez dira guztiz onak, baiña aukeratuak beintzak. Eleizeari begira, aberats-itxura kentzea lortu zan, ez guk bakarrik. Eleiza txiroa eskatzen gendun eta orretan asko aurreratu da, baita Eleizeak Euskalerrria kontuan artzea be lortu gendun eta urte gitxitan Euskalerrriko Gotzaiñak bertokoak edo euskaldunak izatea lortu gendun. Naizta oraintsu barriro lengo gaisora, pekatuta, jausi gure Eleiza Ama, eleiza erriratuagoa lortu zan.

Ez dogu aitzu bear zer galdu genduan be. Gure GOGORTASUNA taldean izan ziran abaderik geienak. adin onekoak eta zintzoak ziran abadeak, euren abadetza itzi egin eben. Benetan tamalgarria! Zergatik jazo zan ori? Gotzaiñen errua be izango zan, baiña beste jakingarri asko dagoz or jakin bearrekoak, bear ba'da abadetza bera beste era batera eratu bearko litzake, baiña, nire ustez, ori odol-galtze aundi bat lez izan da Eleizearentzat. Beste toki batzutan be antzeko gauzak jazo dira, beste zio batzukaitik, baiña benetan tamalgarria!

Bein Arratia'ko eskualdean Abadeen izenean idazkari zan Lasuen'dar Jose adjskidea etorri jatan Mungia ra eta esan eustan:

-I. MARTIN: Zeanuri'rako bear juk abade bat. Etorriko intzake i?

Baietz erantzun neutsan eta poz aundia artu eban.

Egun batzuk geroago, Ubieta'tar Jose Anjel'ek deitu eta esan eustan:

-Lasuen'dar Jose'k esan daust gertu zagozela Zeanuri'ra joateko. Artu daiguzan ba orretarako bideak. Ba-dakit urte batzuk daroazuzala ian saria eskuratu barik. Zelan dago arazo ori?

-Naikoa ondo ibilli naz, baiña oraintxe daukadaz DeustuTco Ikastetxe Nagusian Filoiojia Romanika amaitzeko ordaindu bear batzuk. Joandako urteak alde batera itzi daiguzan eta zor dodazan 35. 000 pezetak emon al ba-daustazuz...

Baietz esan eustan eta emon be bai. Eta gero lenengo gotzaiñagaz berba egiteko esan eustan.

Egun batzuk barruan ikusi neban neure burua Zirarda Gotzaiñaren aurrean. Ezagunak giñan. bost bat urtetan abade-ikasketan irakasle izan nebalako. Zirarda gotzaiñak aurre-eritxi batzuk eukazan nire aurka eta mingarriak izan jatezan. Lenengo polikara sartu giñala esan eustan. Nire erantzuna au izan zan:

-Ez dot uste iñoz politikara sartu nazanik, eta sartuko be ez. Ori ez da nire bidea. Nik erri-eskubideak zaindu dodaz eta zainduko be bai, ori erritar lez daukadan eginbear aundi bat dalako.

Errez onartu eban nire eritxi ori. Gero esan eustan;

-Mungia'tik ez dozula urten gura entzun dot!

-Ori be ez da oirelan -esan neutsan -. Ez dot urten nai izan, urteteko agindua eleiz-arazoa izan ez zanean, politika-joko baten sartuta etorrelako eskari ori, baiña ni beti nago gertu Gotzaiñak nai dauan tokira joateko, gauzak bear dan lez egiten diranean.

Asko poztu zan ori entzuteagaz eta Ubieta'ren esku geratu zan nire izendapen barriaren arazoa.

OBISPADO DE BILBAO

Teniendo en cuenta las necesidades pastorales y las circunstancias que en V. ocurren, le nombramos COADJUTOR de la Párrroquia de Santa María, de CEANURI, con las obligaciones, derechos y emolumentos que corresponden al mencionado cargo, por un período de cinco años, que podrá ser prorrogado o limitado si las exigencias pastorales así lo requiriesen.

Confiamos que desempeñará V. fielmente dicha encomienda, de cuya posesión se servirá dar cuenta a nuestra Secretaría por medio de oficio.

Dios guarde a V. muchos años.

Bilbao, 15 de setiembre de 1.970.

+ *Juan María Añel Bilbao*

Por mandato de S. E. Rvdms. *Juan de Unzueta*
Canc. Orto.

Rvdo. Dn. MARTIN OLAZAR URIBE, Pbro.

Zeanuriko laguntzaile.

*El Pástor de Santandrea
y el sacerdote de Ceánuri
de Bilbao*

Bilbao, 17 de setiembre de 1970

Sr. D. Martín Olazar Uribe
Sacerdote
CEANURI

Mi querido Martín:

Acabo de firmar tu nombramiento como coadjutor de la Parroquia de Santa María de Ceánuri. Y te escribo para confirmarte lo que te tengo dicho de palabra, sobre mis deseos y esperanzas en tu nombramiento para una eficaz labor sacerdotal en aquella parroquia, en colaboración con los otros sacerdotes de la misma.

Te encargo de manera especial dos tareas, aparte las generales que te tocan como coadjutor:

1.- Espero, en primer lugar, que aportes todo lo que puedas a la formación técnica, humana y cristiana de los jóvenes del valle en nuestra Escuela Profesional Diocesana de Ceánuri. A falta de Martín Orbe, cuya ausencia tanto lamentamos, está allí supliéndole José Miguel Madariaga. Viene cumpliendo una buena labor. No dudo de que tratareis de complementaros los dos en la mayor medida posible, trabajando en auténtica corresponsabilidad, para la mayor eficacia de la Escuela.

2.- Deseo, en segundo lugar, que centres tu actividad pastoral lo más posible en el trabajo apostólico parroquial, promoviendo la formación litúrgica, doctrinal y apostólica de los feligreses, especialmente de los jóvenes. Creo que Dios te ha dado muchas cualidades para ello. Y creo también que has procurado estar al día en tu renovación de acuerdo con el querer del Señor manifestado claramente a través del Concilio y de su proyección ulterior. Bien sabes que la promoción de los seglares y su participación cada vez más activa en la vida eclesial es uno de los factores decisivos para la renovación de nuestras parroquias y de toda la Iglesia. Procura trabajar en esa línea, dentro siempre de lo que es propio de nuestra misión sacerdotal. Para poder cumplir esta misión tienes que cuidar grandemente la solidaridad con todos los sacerdotes de la parroquia, y muy especialmente con D. José Arribabalaga, el Sr. Cura Párroco; y, aun más allá de los límites parroquiales, tendrás que atender a una labor de sector y de zona, según lo ordenado a nivel diocesano. No dudo de que D. José, como buen párroco, querrá darte toda clase de facilidades en esta tarea con la que, de un lado, puede rejuvenecerse la parroquia sobre la base de los valores fundamentales por él cultivados sin duda con celo, y, de otro lado, se prepara una continuidad cuando la ley de la vida le imponga a él, cargado de méritos, dejar la presidencia de esa comunidad parroquial de Ceánuri.

Escribo a D. José y a D. José Miguel contándole estos mis deseos y esperanzas en tu nombramiento.

Con afecto de hermano y amigo, te abraza

+ / Ramirez

Zirarda gotzainak: Zeaurin zelán jokatu.

OBISPADO DE BILBAO

Por las presentes letras, dadas las especiales circunstancias que concurren en la PARROQUIA DE SANTA MARIA DE CEANURI y en el deseo de la mejor atención pastoral de sus fieles, a tenor del canon 475 del Derecho Canónico:

1) Liberamos a su Párroco D. JOSE ARRIBALAGA, a petición propia, de todas sus responsabilidades en la presidencia y gobierno de dicha parroquia:

-conservando los derechos de habitación y nómina propios del párroco;

-quedando obligado a la celebración de la Misa por el pueblo en los días señalados por la ley de la Iglesia; y

-quedando exonerado de todos los restantes derechos y deberes propios de los párrocos;

2) Nombramos a D. MARTIN OLAZAR URIBE, Auxiliar que supla al párroco en todo, con plenas facultades, es decir con todos los derechos y deberes propios de los párrocos, exceptuados los de la aplicación de la Misa por el pueblo y los de habitación y nómina.

Las presentes letras serán válidas "ad tempus" mientras no dispongamos otra cosa, de acuerdo con el párrafo 4) del citado canon 475.

Bilbao, 15 de mayo de 1971

 Manoia A. de Bilbao

Zeanuriko abade arduradun.

-ZU_f MARTIN -esan eustan Jose Anjel'ek: zu Zeanuri'rajoateko iru era ikusten dodaz: Zu izan artzain-laneko txanburu eta lengoa zaingo arlokoa, edo zu izan txanburu edo zu izan dagoan txanburuaren laguntzaille.

-Artzain-lanerako txanburua eta zaintzaillea bi izatearen aurka nago, ori ez da iztilluetarako bidea baiño. Edo izendatu nagizu txanburu edo laguntzaille.

-Bertara joango naz eta ikusiko dot giroa zelan dagoan.

Urrengo egun baten barrero egon nintzan Jose Anjel'egaz eta esan eustan:

-Laguntzaille lez bialtzea erabagi dogu.

Nik ez neban eragozpenik ipiñi eta orrelan joan nintzan Zeanuri'ra.

- Gaiñera, -esan eustan. -an irakaskintzarako aukera ederra daukazu, parrokiak lanbide-ikastegia dauka eta an Jan aundia egin al izango dozu. Laster eskuratuko dozun "Filologia Romanica"ko baimen-agiria oso ondo etorriko jatzu orretarako.

Geiago barik joan nintzan, iñok ezagutu barik eta isillean. Zeanuri'ra ikustaldi bat egiten. Pozik nengoan ni ara joateko.

Los años difíciles que vamos recorriendo fueron diez para mi: desde 1965 hasta el 1975. Vamos ahora a terminar el primero de *estos* dos lustros. Antes de pasar al segundo lustro, no puedo menos de hacer algo así como un breve balance: <Que ha habido de bueno y de malo en estos cinco años?

Aunque excesivamente simple y breve, he aquí jni respuesta:

Pusimos al pueblo frente a la dictadura y en camino a la democracia y hoy tenemos los ayuntamientos democraticos que buscábamos. No son perfectos, pero eso era lo que buscábamos y se ha logrado, no solo por nosotros, sino por muchas circunstancias mas.

Y, mirando a la Iglesia, han desaparecido afanes de grandeza y de poder; arrimo a los fuertes y se ha logrado una Iglesia mas cercana a nuestro pueblo y mas pobre. Desde aquellas fechas y a lo largo de 25 años hemos tenido obispos euskaldunes o salidos de entre nosotros. Esa fue una de las metas de nuestra lucha. Pero jay! hoy otra vez hemos vuelto a las andadas. Hay algo que obliga a la Madre Iglesia a no reconocer los derechos del Pueblo Vasco. Ni siquiera se llega a la altura de la Famosa homilia de Añoberos que podia haber sido un comienzo adecuado.

No puedo menos de indicar con dolor otra consecuencia que es muy penosa para mi: La mayor parte de los que componiamos el grupo GOGORTASUNA, han dejado de ejercer el sacerdocio o se han secularizado. Ha sido una perdida enorme para nuestra Iglesia local. *Es* verdad que varios de ellos siguen colaborando, pero ese hecho ha provocado una escasez de sacerdotes que resulta dolorosa. Quizja hubiera ocurrido lo mismo sin estas acciones. De hecho ha ocurrido algo parecido en otros lugares.

Por estas fechas me visito D. Jose Lasuen en nombre de los sacerdotes de Arratia y me propuso la posibilidad de que yo fuera a Zeanuri de sacerdote. Le di un si muy facil y se alegrd mucho.

A los poco dias me llamo D. Jose Angel Ubieta con quien en franco dialogo arreglamos algunos "vidrios rotos" y preparamos un poco el futuro. Me propuso una entrevista con Mons. Cirarda.

En la entrevista con Monseñor aparecieron dos prejuicios que me dolieron, pero terminamos aclarando la situacion: Mons. pensaba que estabamos metidos en politica y que no queriamos salir de Mungia.

Jose Angel me propuso tres posibles nombramientos: Parroco pastoral, parroco unico y coadjutor. No acepte lo de parroco pastoral, pero el fue a Zeanuri y a la vuelta me dijo que seria coadjutor y que no olvide la labor docente en Escuela Profesional.

XIX ATALA: ZEANURI'N, AÑOBEROSTAR ANTONIO
GOTZAIN BARRIA, ELEIZ-ARAZOAK, ERRI-ARAZOAK,
LAN-IKASTEGIA, PARROKI-LANAK, ALBO-IRAKASKINTZA:
ABADE-IKASTEGIAN, GASTEIZTN IKASTETXE NAGUSIKO
MAELLAN.

XIX-1: AÑOVEROSTAR ANTONIO GOTZAIN BARRIA.

Zirarda Bilbao'n Apostolu Zaintzaille izan zan. urte-pare baten edo eta gauza onak eta onuragarriak asko egin ebazan, salantza barik Ubieta'tar Jose Anjel'en laguntza onuragarri izan jakola. Estualdi aundiak be izan ebazan eta sarritan nora-ezean jkusten gendun. Bein baten gogoan daukak Orbe'tar Martin oiñazetu ebenean artu eban jokabidea. Martin adiskideak zauriak erakutsi nai izan eutsozan, baiña, zauriak ikusi barik sinisten ebaJa esan eutson berak. Artzain-agiri bat argitaratu eban gerotxuago eta olako zerbait esaten eban: Oiñazeak ezarten ba'dira ori txarto dago, baiña oiñazeak ezarten ez diranean ezarri dirala salakuntza egitea be ezin onartu leike. Nik eskutitza egin neutson eta ziurtasuna eukiteko zer bear eban esan neutson. ber-bera oiñazetzea?

Bilbao'rako gotzaiña izendatzeko ordua etorri zanean, arduraz gengoan, nor etorriko ete jakun eta azkenean jakin gendun: Kadiz'en gotzain egoan Añoberos'tau Antonio jauna. GOGORTASUNA'ren taJde baten batzarrean izendatze au azertu gendun eta eragozpen bi aurkitzen genduzan onartzeko: Emengo barririk ez ekiaJa, emengo eleizbarrutiagaz ezeiango zer-ikusirik izan ez ebalako eta euskerarik ez ekiala. Beste alde batetiJk. naparra zan, euskeraz itz egiten jakin ez arren, Euskalerrikoa. Batzar orretan erabagia auxe izan zan: Kadiz'era joan eta ez etorteko esan. Orretarako eleiz eta erri-arazoa agertzeko Gabiña'tar Luis joango zan eta beronegaz batera euskerearen arazoa agertzeko neu. Beste bat joan zan gugaz, baiña ez naz gogoratzen nor izan zan.

Eldu ginan Kadiz'era berebilJean eta Andren gaiso-etxean bizi zala jakin genduan Jez. ara urreratu giñan. Maitekiro ta biotz zabalaz artu ginduzan Antonio Gotzaiñak. Eta guk geure arazoa agertu geuntsonean, beste gauza batzuren artean auxe esan euskun:

-Niri Aita Santuak agindu daust joateko eta joan egin bear dot. Ulertzen dodan arazoa da an euskerea jakin bear dauala gotzaiñak eta ni ikasle denporan asi nintzan ikasten, baiña gatx egin jatan eta ez neban ikasi.

Eta nik esan neutsan:

-Orduan, ien lez, neke-artean jarraitu bearko dogu.

Eta bere erantzuna izan zan:

-Alegin guztia egingo dot zuen nekeak arintzen.

Geiago barik etxera biurtu gintzazan, baiña bidean konturatu barik autopista

batera sartu giñan. Emen Bilbao'tik Durango'ra egoan olako bidea eginda, baiña ni inoz sartu barik nengoan. Sarrerako esia ikusi nebanean, iñuzente onek an asten 2ala autopista uste izanik bira osoa egin eta lengo bidetik atzera joaten asi nintzan.

Ango txistuak, keiñuak eta zaratak!

Berebilla urtenbide batera sartu eta laster urreratu jakuzan poliziak. E.san neutsen zer jazo zan eta ez eben sinisten. Euretaiiko batek matrikula ikusita esan eban:

-Bilbao'tarrak zaree, orduan ETATtoak?

Nik esan neutsan:

-Kontuz! Emoidazu zeure zenbakia, salatu egin bear zaitut-eta.

Paikamena eskatu eban poliziak eta orretan amaitu zan arazoa. Andik ille batzuta-
ra izuna etorri jatan. 1. 000 pezetakoa. autopistan aurkako bidetik jbjli nintzalako.

Etorri zan Añoberos Gotzaiña lenago egiten zan lako sarrera ospelsurik egin barik eta oso apal.

Uiteagarrenean-edo izango zan, bere laguntzaille zan MARTIJATAR Eusebio'k dei egin eta auxe esan eustan:

-ZU, MARTTN: D. Antonio Gotzaiña'k diño Zeanuri'ra ikustaldi bat egin nai leukela eta ia onartzen dozun.

Baietz esan neutsan, Gotzaiña Zeanuri n bere lekuan dagoala eta ez dauala bear nire onartzerik, nai dauanean ikustaldia egiteko.

Etorri be egin zan eta esan ebazan meza guztiak euskeraz esan eba2an eia itzaldia bietara.

San Isidro'ren eleizatik urten eta laster, Palentzia'ko Parazangaz'koa zan ba.so-zain eta neure lagun batek, auxe esan eutson:

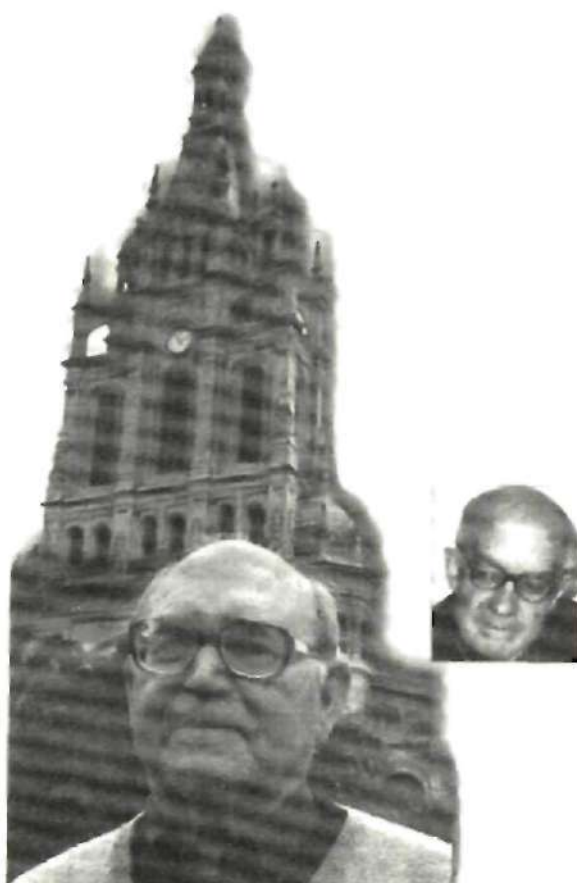
-Gotzain jauna! Nik ez dakit euskerarik eta erri onetan ez dago mezarik erderaz.

Gotzaiña erantzun eutson:

-Baiña zuk ba-daukazu berebilla eta km. bira daukazu Areatza-Billaro. Zoaz ara meza entzutera. Zeanuri erri euskalduna da eta mezak euskeraz egitea gauza egokia da.

Zerbait esan bear dot Añoberos Gotzaiñaren meza-itzaldi ospetsuari buruz. Ez zan itzaldi orretan beste munduko gauzarik esaten, baiña apal eta bildurrez lez esaten zan Euskalerrriak erri lez eskubide batzuk eukazala. Ez asko geiago. Gaur orrenbeste esatera be ez dira ausartzen gotzaiña, demokrazi-aidian eta bakegintzarako bidean egon arren.

Gure Añoberos jauna be salatua izan zan eta erbesteratu nai izan eben, Ubieta'tar Jose Anjel bere Ordezkeriagaz batera. Egazkiña Sondika n egoan gertu. Baiña Añoberos gogor jarri zan. Berau ikustera Indautxu n eleiz-ondoko etxera joan giñanean, besarkada bereizia emon eta onelan berba egin eustan:

Añoberos gotzaiña.

14-10-72	17, 18	20-845/11
Sevilla-Cádiz		
Vincular en sentido contrario al correspondiente a la matrícula		
Exp	Fee	14-77.369
<i>Pajada el día 19-7-72</i>		
<i>Sevilla</i>		
D. Martín Olázar Ordo		
Alonso OLÁZAR (Huesca)		

14 DE 1972

Añoberos gotzaiñari ikustaldia. Bidean isuna (multa).

avdo.-. Martín Olázar
Leanuri.-

El Obispo de Cádiz y Ceuta

Le agradezco su simpatía
Le ruego la ayuda de su oración.
Con mi cordial bendición

Antonio, Oj

Añoberos gotzaiñaren erantzun bat.

-Martin! au gure erriagaitik egin geinkenik gitxiena da. Nik esan dautset erbestera eroatekotan, Aita Santu berberaren agindua ekarri bear dabela eta orrelan ez ba'da zizpakaz atera bearko nabela.

Aurrerago, nik zigortuta Olite'ra joan bear izan nebanean, esan neutsan:

- Ni joan ez, errubakoa naz-eta. Eroan bearko nabe.

Berak erantzun eustan:

- Ez zaitez olakoa izan Martin! Gobernariagaz berbatuta nago ta zoaz!

Eta neu joan nintzan.

Gure Añoberos osasun-aldetik be ain ondo ez ebillalako eta eJeizbarrutia aundia zalako, Gotzain laguntzaillea eskatu eban eta Aita Santuak emon be bai. Uriarte'tar Juan Mari adiskidea izendatu eben gotzain-laguntzaiUe. BegoñaTco eleizan gotzain sagaratzea egin ebanean, oso pozik ikusi neban Añoberos gotzaiña.

Baten batek esan ieike:

-Zuk ez etorteko esan zeuntsan, baiña ikusten dozu erratu egin ziñala. Ara zelako gotzaiña etorri jakun!

Egia da, baiña Gotzaiñak izendatzeko artzen diran bideak ez dira egokiak, naizta kasu onetan ondo urten. Gaiñera, itzaldi ospetsua ingurukoak gertatuta egin zan, eta inguruko orreik, Jose Anjel bera esaterako, gotzain onak izango ziran eta emengo eleizea ondo zainduko eben. Ori Añoberos Gotzaiñaren ekintza txalogarriari ezer kendu barik. Eta Ubieta'rentzat erreza izango zan euskerea ikastea, jakin be ainbat daki-eta. Gitxienez emengo arazoa ondo ezagutzen dauan gotzaiña izango zan. Edo beste bat. gero Juan Mari bera izan dan lez, baiña... beste errazoi batzuk erabilten dauz ama dogun Eleizeak.

Mons. Zirarda **era Administrador Apostdlico, no Obispo de Bilbao y esta situacion no debia prolongarse indefinidamente. De todos modos hay que reconocer que en el poco tiempo que durd su cargo hizo cosas notables y en buena linea, como la organizacindn por vicarias territoriales. En otros asuntos fue muy anibiguo.**

Al ser nombrado para Bilbao el Obispo de Cadiz, D. Antonio Añoberos, se reunid un grupo de GOGORTASUNA que aun funcionaba y decidimos ir a Cadiz a rogarle que no viniera, por dos razones: Porque no conocia la problematica de aqui y porque desconocia el euskera. Como representante de los que aducian la primera razon se esegio a Luis Gabiña para que fuera a Cadiz y para el proplerua del euskera se fijaron, una vez mas, en mi.

Y nos fuimos a Cadiz. Le encontramos a D. Antonio en el Hospital de Mujeres y nos recibio con mucha amabilidad. Alguna vez el ha comentado esta entrevista y ha dicho que fuimos muy correctos.

En un momento de la conversacion le dije:

-Sr. Obispo, tenemos pueblos en los que todo el mundo habla euskera y seria un inconveniente que usted fuera de visita y les hablase en castellano. Yo creo que no debe venir a Bilbao.

El me respondio:

-Comprendo que tienes razon. El Obispo de Bilbao debe saber euskera, pero yo no lo se. Intente aprenderlo de estudiante pero se me hizo diftil y lo deje. Pero cuando el Santo Padre me manda que vaya a Bilbao de Obispo, yo no soy quien para decirle que no. Tengo que ir .

-Sr, Obispo: hasta ahora hemos sufrido mucho y seguiremos sufriendo.

-Hare todo lo posible para que vuestro sufrimiento sea menor.

Mons. Añoberos **entro humildemente a Bilbao** y fue un obispo sencillo como se pedfa.

Al año siguiente, mas o menos, me llamo Eusebio Martija y me dijo que Mons. queria visitar la parroquia de Zeanuri donde yo estaba y que diera mi opinion sobre ello. No se si me dijo que pedia mi permiso. Yo le dije que en la parroquia el Obispo estaba en su casa y que no veia ninguna dificultad para que viniera. Vino y celebro todas las misas en euskera y predico en ambas lenguas.

Quando el conocido asunto de la homilia fui a vistarle en Indautxu. Me abrazo muy afectuosamente y dijo:

-Esto es lo menos que podemos hacer por nuestro pueblo.

XIX-2: ZEANURI'N: ELEIZ-ARAZOAK .

Erri-arazoetan gure jokabidea naikoa errez zuritzen da eta artzen dogun samintasuna baretzeko zioak be errezago agertzen dira, baiña arazoa eleizakoa danean ez da ain erreza izaten eztabaidak zuritzea eta samintasuna baretzea. Zeanuri'ra eldu-barri nintzaia eleiz arazo larri bat inguratu jatan eta arazo au bideratzea ez zan gauza erreza izan.

Iraillaren 28'an eldu nintzan Zeanuri'ra, abade laguntzaille lez eta gorabeera aundi barik igaro nebazan lenengo zazpi illebeteak, baiña garizumea azkenerantza joiala, Aste Santu aurretxean, eskoletako irakasle zan emakumea etorri jatan eta esan eustan:

-Erri onetako txanburua zara zu?

-Ez -esan neutsan-.

-Orduan ezer be ez.

-Txanburua ez naz baiña zerbait esan nai ba'daustazu esaidazu.

-Aspaldion txanburu izan danaren aurka daukat salakuntza bat (eta esan eustan, gitxi gorabera arazoa zein zan).

Nik esan neutsan:

-Neure esku itzi egizu arazo ori eta ogeta lau ordu barru bideratuta egongo da. Eta berak erantzun eustan:

-Baiña nik gurasoakaz batzarra daukat gaur eta or arazoa argituko da.

-Eskubide osoa daukazu -esan neutsan- batzar ori egiteko.

Salakuntza astuna zan eta beingoan asi nintzan urtenbidea billatzea.

Lenengo Arratia-inguruko abadeen arduraduna dan Lasuen'dar Josegana joan nintzan Zeberio'ra. Onek argi ikusi eban arazoa eta egun beratan joan zan Gotzain-degira eta Ubieta'tar Jose Angel Gotzain-Ordezkariaz berba egin eban.

Eguen Guren goizean etorri jatan Jose Anjel adiskidea Zeanuri'ra eta esan eustan:

-Ba-dakizu zein arazok nakarren, ez?

-Bai, uste dot baietz.

-Eta nondik jakin neinkez gauzak diran lez? Emakume irakasleagaz berba egin? Udaletxeko idazkariagaz, onek be esku-artu dauan ezkerok?

-Irakaslea ez dot uste egokia danik beronegandik urtendako arazoa dan ezkerok. Udal-idazkaria be ez dot egokitzen jotzen. Zergaitik ez guraso balzukaz?

-Lenengo txanburuagana joango naz-esan eustan- eta gero ikusiko dogu.

Joan zan txanburuagana eta naikoa arin etorri zan, ordu-erdi barruan-edo, eta esan eustan:

-Egin dot berba eta arazoa bideratuta dago. Gaurtik zeuk artu parrokiaren ardu-rea eta txanburua opor-aldira joango da eta datorrenerako zar-saria gertatuko jako.

Orretan gengozala, geure ondolik igaro zan txanburua eleizarantza eta ez nekian beronen egoera zein zan. Dana konponduko daia esan neutsan.

Eguen Guren eguneko mezea ez zan izan aitzutekoa: Txanburua sakristian geratu zan baiña noizean bein erri-aurrera, kukuka lez, agertzen zan. Guk mezea beti lez esan gendun.

Meza-ostean beragana joan nintzan eta opor-aldira doala esan eustan.

Urrengo igandean, baiña, mezan egiteko oar batzuk emon neutsazan Aguirre'tar Eladio laguntzailleari eta onek, lenengo mezan, oarrak aldatu egin ebazan. Nik esan neutson:

-Nik emondako oarrak ez dozuz egin, beste batzuk baiño!

-Txanburua dago or -esan eustan- berak emon daustaz.

-Zuk neuk esaten dautsudana egizu eta gauzea argi ez ba'dago itandu Gotzaindegian.

Une aretan Txanburua etorri zan sakristira eta Eladio jaunak esan euston:

-Onek berau dala txanburua diño!

Eta nik:

-Ez dot nj olakorik esan, neuk esana beteteko baiño.

Orduan txanburuak esan eban:

-Bai, neu naz txanburua, neu naz txanburua!

-Bai, baiña entzun zendun Gotzain-Orderzkariak esana.

Orduan lobak etorri ziran eta eroan eben osaba txanburua.

Eladio jaunak esan eustan:

-Zuk txerrena daukazu barruan! Neu etorri, Mezea esanda, gure jauna barruan dodala, eta orrelan berba egin niri?

Nik ez dautzuk okerrik ezer esan, baiña gure Jauna barruan eroatea ori baiño zerbait geiago izango da.

Parkeskejarri jaian, geiago barik.

Urrengo igandean, nik parrokian mezea neukan ordu beratan beste meza bat ipiñi eben beko eleizan eta ara joateko eleiztarrai dei egin. Altzusta'n mezea esanda etorri nintzanean ikusi neban beko eleizea eta gauza batzuk aldatuta egozan. Tzan zan meza orren barria emon eusten.

Elorrio'ko txanburua il zan egun areitan eta an egoan Zirarda gotzaiña ilietan. Ara joan nintzan eta txeratsu artu nindun:

-Zu, MARTIN: aspaldion nago zugaz itz egin-gurean.

-Goztzein jauna. Neu naz zugaz itz egimbearean nagoana (Eta azaidu neutsazan jazokizunak). Arrituta geratu zan, eta etxera joan eta bereaia idatzi eutson gure txanburuari. Au nigana urreratu zan naikoa apai eta esan eustan:

-Emen albisteak bizkor dabiltz!

-Bai -esan neutsan- leloak ez gara-ta. Baiña zergaitik ipiñi dozu parrokiko mezeagaz batera beste meza bat? Zure pentsabidean ez dago ori!

-Ez, orrelan da, baiña iobeak eskatu eustan!

-Ez nekian lobearen esanetara makurtuta zagozenik!

-Dana dala. Gotzaiñaren esanetara nago eta artu egizuzparrokiko gauza guztiak. Eta emon eustazan liburuak, kontuak eta abar.

Egun batzuk geroago Lan-Dcastegian parrokiko abade guztiak batu ginduzan Jose Anjel adiskideak. Guztien artean bakea egitea nai izan eban, izan be ori billatzen dau beti Jose Anjel'ek, eta batzutan, lortzen dau, beste batzutan oraingoan iez, eziña gertatzen da. Guztiak batu giñanean, arazoa agertu eban eta Atutxa'tar Pedro. Undurraga'n egoan eta parrokiko laguntzaille zan abadeak esan eban:

-Ori baiño arazo larriagoak dagoz emen. Oraintsu abade batek edatetxean eta an egozan guztiai askezpena emon dautse!

-Ori beste arazo bat da- esan eban Jose Anjel'ek- eta beste egun baten aztertu geinke, baiña gaurkoa beste au dogu.

Orduan eskuajaso eban Eladio laguntzailleak eta esan eban:

-Jose Anje! Berbea eskatzen dot.

-Ba-daukazu berbea, erantzun eutson.

-Ez dago eskubiderik -esan eban EladioTt- emen egin diran gauzak egiteko: Abadeak abadeen aurka, *gurdsoen* batzarrak txanburuaren aurka, guzurrezko sa)akuntzak (Ni isilik nengoan, baiña...)

Amailu ebanean esan neutsan:

-Zu, Eladio, parrokian arazo astun au egoala noztik zenkian?

-Urte batzuk ba-dira.

-Eta zer egin dozu konpontzeko?

-Beragaz berba egin neban.

-Eta konpondu zendun?

-Ez.

-Ba, orduan itzi egiezu beste batzui konpontzen.

Berotu zan gure Eladio eta esan eban:

-Zeu izan zara. zeu, gauza orreik egin dozuzana!

Jose Migel abade laguntzaleak esan eban:

-Ez, Eladio, neu ibilli naz orretan. Martin'ek ez dau ezer egin.

Eta Jose Anjel'ek esan eban:

-Emen egin dana, ondo edo txarto, gotzaindegitik aginduta egin da.

Orduan Eladio'k esan eban:

-Oiantxe egin bear da berba, argi eta garbi. Orregaitik esalen dabe orlik: Ubi ETA ibi Ecclesia.

Barretxu bategaz amaitu zan dana, baiña ez bakea eginda.

Olako jazokizunak jazoten ziran artean. erritar baieak salakuntza erriko epaitegi-
ra eroan eban eta salakuntza atzeratzeko, baldintza batzuk eskalu ebazan: Abade
barriari eskubide guztiak emon eta lengo txanburuak abade-etxea itzi, bizi be bere
etxean bizi zan-eta. Baldintzak bete ziran eta salakuntza atzeratu eban. zorionez.
Lobeak abade-etxeko giltza ekarri eta emon eustan.

Ille batzuk geroago erritar bat, Artetxe jauna, errenta-etxetik urten bearrean eta
kalean geratzen zan eta abade-etxe orretara sartzeko baimena emon neutsan.

Laster etorri jatan lobeas asarre bizian eta esan eustan:

-ZU. MARTIN: Zelan emon dautsazu gure etxea Artetxe'ri?

-Ori ez da zure arazoa -esan neutsan- parroklarena baiño.

-Bizileku ori osabearena da!

-Zelao esan zeinke ori? -esan neutsan- Zeuk ez zeunstan emon ba, etxeko giltza?

-Bai, zuri giltz bat emon neutzun, baiña beste biakaz neu geratu nintzan.

-Bat emon eta bigaz geratu? Ori da etxea iztea? Zoaz emendik.

Beste bein, aurreko ori baiño lenago bear ba'da. uiTeratu jaian lobeia eta esan eustan:

-Zuek, abade gazleok, osabearen izen ona kendu dozue ela ori erriaren aurrean argitu egin bear da.

-Bai. esan neutsan , arazoa argitzeko gertu gagoz dana guzurra ba'da, baiña zerbait ba-dago zagoze i.silJik edo arrika egingo dautzue!

-Zerbait ba-goala esan eban eta orretan amaitu zan gauzea.

Eobeia abade egiteko eta meza barria e.sateko *eguna* be ba-etorren eta bearrezkoa dan errilaiTen eta erriko abadearen bani-emotea eskatu eben eta egin ziran agiri orreik. Orretan ez noa geiago luzatzen. esan bearrezkoa gauza batzuk egon-anen.

Etorri zan abadegintza eguna eta ni Altzusta'ra joan nintzan mezea esateko.

Abadegintza amaitu zanerako panokian nengoan eta Zirarda Gotzaiñak oztasun aundiaz luzatu eustan eskua. Ez nengoan gauzak isiltzeko eta eskutitza egin neutsan auxe, gitxi gorabera, esanez:

Zuk agur egin zeunstanean, oztasuna zomatu neban. Ez dakit zergaitik. Ala eleizkuzuna ez zan ondo ospatu, ala zeozertan uts egin dogulako. bear ba'da abade barriaren itzalditxua ez zan egokia izan. (Abadegintza amaitu zanean abade barriak jtzalditxu bat egin eban eta izan diran goraberak aitatu ebazan, antza dagoanez arrotasun giroan).

Laster erantzun eustan Gotzaiñak: Zuk abadegintzan ain gitxi parte artzeak ez nau egin zoriontsu eta abade barriak esan ebazan berbak be ez nebazan egokitzar artu. Baiña eskatzen dozun Jez, zu zagozan lekuan ez da egongo berau.

Naikoa urrera. Zebeio'ra, bialdu eban eta inguruko abade batzarretan alkartzen giñan. Kanean nire agurrari ez eutson erantzuten. baiña batzarretan nire berbai beirigoan emoten eutsen aurkako erantzuna. Batzar baten arazo ori aurpegira bota neutsan:

-Kanpoan ez daustazu erantzuien, orduan emen be ez zaite betj aurka jarri!

-Ez. ez dautsat zure agurrari erantzuten eta erantzungo be ez, esan eustan.

Jose Anjel biotz oneko bake-egillea urduri egoan lobeia ta ni ondo ez gintzalako alkartzen. eta egun baten esan eustan:

-ZU, MARTIN: zu ta txanburu izan zanaren Jobea lagunak izan zaree eta abadegai zala zure ikasJe be izan zan ikastegian, eta orain ez zaree ondo aljçartzen. Zer deritxazu biok neugaz batzar bat egiteari?

-Nire aldetik ez dago ezelako eragozpenik -esan nautsan- baiña alpeneko alegiña izango da, Jose Anjel.

Batzar ori egitekotan geratu giñan, San Bixente eleizatik urrean egoan Busturia jatetxeau batuko giñan bazkari bat egiteko.

Alkartu be egirt giñan. Asieran isiltasuna. Gerotxuago arazoa agertu eban Jose Anjel'ek eta ber-bertan egin eban berba lobeak:

-ZU MARTIN: joan dan igandean egon nintzan meza-ostean sakristira joateko uslean zuri lau berba esateko eta, ba-diñotzut. arazoa ez zan amaituko berba utsetan,

Jose Anjei'ek erantzun nai izan eutson. bajña esan neutson oneri:

-Ez. Jose AnjeJ. neuri esan daust eta neuk erantzungo dausat.

-Ara! Etorri ba'ziñan eta lau berba esan, beste lau entzungo zenduzan eta berbetatik egiteetara igaro ezker. ikusiko gendun nor geiago dan.

-OrreJan ez goaz iñora, esan eban Jose Anjel'ek...

Bazkaria amaitu genduan eta esan neutsan Jose Anjel'eri:

-Ikusi dozu, esan neutzuna bete da.

Gaur loba orrek abadetza itzi dau eta ezkondata bizi da.

Cuando los problemas que surgen son intra-eclesiales, sin relacion con lo civil y político, resulta mas doloroso hablar, pero pienso que la verdad no debe estar encadenada.

En Zeanuri estuve desde fines de septiembre hasta Semana Santa conociendo el pueblo e informandome y cumpliendo exactamente lo que el parroco me indicaba.

Pero dias antes de Semana Santa, la maestra nacional me presento una queja, mas bien una denuncia, muy grave. Algo sabia yo del asunto. Intente arreglarlo todo sin publicidad, pero ella se opuso alegando que habia convocado a los padres.

Hable con el superior mas cercano, ya que era novato aun en la parroquia. Este hablo en el Obispado y el Jueves Santo se presento D. Jose Angel Ubieta y, realizadas algunas gestiones , dijo:

-Desde ahora queda la parroquia a tu cargo y ei parroco se va de vacaciones para un mes y para la vuelta tendra preparada la jubilacidn. Asf se hizo, pero a la semana siguiente tuvimos la sorpresa de la vuelta repentina e inesperada del Parroco.

Hubo dificultades de entendimiento, incluida alguna misa de competencia, y tuve que informar a Mons. Zirarda. Este escribio una carta tajante al Parroco y asi termino el asunto de momento.

Durante estos sucesos hubo una denuncia en el juzgado, que pudimos paralizar y una reunion de informacion con Jose Angel, que no tuvo el exito pretendido, pero aclaro algo la situacion.

Como secuela vino el alquiler de la casa cural a la que tuvo que renunciar el parroco, porque vivia con su familia y era una condicion para la retirada de la denuncia. Las protestas de la familia fueron fuertes, pero quedd todo resuelto.

Llego el dia de la ordenacion del sobrino, previo informe favorable del Parroco y de algunos feligreses. La ordenacion se celebro en Zeanuri y eJ neo-presbitero pronuncio unas palabras aludiendo al conflicto, palabras que no fueron del agrado del Obispo, que tampoco se sintio feliz por mi poca intervencion en la ceremonia. El descontento reflejado fue motivo de nuevo dialogo.

El bueno de Jose Angel intento hacer las paces entre los dos y nos invito a una comida en el Busturia, cerca de San Vicente de Bilbao, pero no se logrd el objetivo tan ardientemente deseado.

XIX-3: ZEANURI'N: ERRI-ARAZOAK: JESARLEKU BARRIAK ELEIZAN, ARRI IDATZIAK, AUZITEGIRA, ISUNA, ONDASUN-BAIKETA, IRAIN-ORDEZKO EKINTZA, IZUN-ORDEZKO ESPETXEA.

Parrokiaren ardurea artu eta laster asi nintzan eleizan aldakuntza batzuk egin eta Batikano'ko II Eleiz-Batzar Nagusiak eskatu eban lez eleizea egokitzen. Aldakuntza bat eleizan: Oraindiño "eiTespontsoak" batzeko ipinten ziran illobi-ordeak kendu nebazan eta jesarJeku barriak ipiñi. Lenengo jesarJekueran jai aundietan Udal-Batzekoak jesarnten ziran eta aurki oneik sakristjra eroan nebazan, barrien ondoan ondo agertzen ez ziralako.

Egun gitxi barru etorri jatan Udaletxeko idazkaria itaunka:

-Lenengo jesarleku oneik Udal-Batzarenak dira eta ezin zeinkez kendu eta, gainera, jakin gura geunke Udal-Batzak datorrenean leku bereizirik eukiko dauan.

Nik erantzun neutsan:

-Jesarlekuak zeuenak ba'dira, nai dozuenean eroan zeinkeez, emen jesarleku barriakaz ez dabe ondo joten-eta. Lekurik izango dan be itauntzen dozu eta erantzuna auxe da: Ez daukazue zertan etorririk Udal-Batz lez eta ez da izango zuentzat jesarleku bereizirik.

Egun batzuk geroago Udal-Batzaren eskutitza artu neban. oiTeixek itaunak idatziz egiten. Erantzuna bardiña izan zan eta eskutitza erderaz artu arren, nik euskeraz idatzi neutsen. Izan be guztiak ziran euskaldunak.

197ln. urtean zala uste dot, Gabonak aurrean, Abenduaren 22n. egunean. mailla-di bat eta maillu bat artu eta ate nagusiaren jnguruan egozan iru arri idatzi kendu eta apurtu nebazan, bala gudan Franco'ren alderdian ildakoen zerrenda zan, Jose Anto-nio Primo de Ribera buru zaia. Ez neban onartzen arri au. alde batekoak baiño ez egozalako, ez illai ezelako gorrotorik neutselako. Eleizea alde batera orrelan makur-tzea ez neban onartzen. Gaiñera olako arri idatziak kentzeko erabagia artuta egoan GOGORTASUNA'ren batzarren baten. Beste arri idatzi biak baragarriagoak ziran: Eleizeari laguntzaren bat emondako biren izenak agertzen ziran eta bata "Capitalis-la Catolico" eta besiea "Ilustre hombre de finanzas y catolico ferviente" ziran. Orreik kentzea erabagi neban.

Lan ori egiten nengoaia Sakristaua igaro zan andik eta laguntza eskiñi eustan. Ez -esan neutsan- lan batzuk bakaiik egiteko obeak dira.

Urrean bizi zan alkatearen senide balek albistea emon eutson alkateari eta onek Gobernaria zan Col San Simon jaunari.

Añoberos Gotzaiñak dei egin eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Esan dauste arri idatziakaz egin dozuna. Antza arriak jausi egin jatzuzan kentzen zenbiltzala.

Zeanurin: Lan ikastegian omenaldia egin eusten.

-Ez, Gotzain janna, esan neutsan. Kendu eta apurtu egin nebazan.

-Ez zaite gogorkeri-zalea izan!

-Or ez dago gogorkeririk, arrien aurka izan ezik,

Eta luzaro berba egin ondoren, esan eustan errazoa neukala eta ekintza ori Bati-kano'ko 11 Eleiz-Batzar Nagusiak agertutako bakebidean dagoala.

Egun batzuk geroago Durango'ko Epaitegira dei egin eusten. Ni joan nintzane-rako an ebillan Zeanuri'ko aJkatea ara ta ona. neure adiskide zan lege-gizon bat laguntzaille ebala, Zubizarreta jauna.

Aurkeztu nintzan epaikariaren aurrera eta auxe izan zan. gitxi gorabera alkar-izketa:

-Zure izena... abizena... eta lanbidea: Abadea.

-Ez, esan neutsan: nire lanbidea irakasletza da. ez abadetza.

Epaikaria arritu egin zan apur bat, baiña idazkariari esan eutson: Kendu egizn "abadea" eia ipiñt "irakaslea".

Gero esan eban:

-Zuk abenduaren 22'an Zeanuri'ko eleizan anl-idatzi batzuk kendu zenduzan.

Nik esan neutsan:

-Epaikari jauna, arazo orreri buruz ez noa ezer esaten. Egin nebana eleizan eta abade lez egin neban eta Gotzaiñaren aunean baiño ez daukat eranlzun-bearrik.

-Baiña zelan diñozu ori? Zuk berebillean zoazela bidean bat ilten ba'dozu, Gotzaiñaren aurrean baiño ez dozu erantzuten?

-Epaikari jauna! Zuk ori ezin esan zeinke, ez dot iñor il-eta.

Orretan amaitu zan epaiketa. Gero. antza, gotzaiñaren baimena eskatu eben epai-keta egiteko, baiña Gotzaiñak ez eban emon.

Orduan beste bide bat biliatu eben. 150.000 pezetako isuna ezarri eusran Gober-nariak.

Isun ori nok ordaiodu ba-neban. saiaketa egiten lagundu ebana bera. baiña ezetz esan neutsan, ori ez ebala ifiok be ordaindu bear. zuzentasunaren aurka egoalako.

Isuna ordaindu barik egoalako, epea bete zanean, ondasunen baiketa egin bear izan zan eta etxera etom' jatazan Udaleko Idazkaria ta Uddtzaiña. Etxea arakatu eben eta ez eben aurkitu baitzekorik ezer, azkenean udal-idazkariak esan eustan:

-Zuk telebista daukazu eta beste gauzak ezin baitu leikez, baiña telebista bai. Non dago telebista?

-Zeuek etorri zaree etxea arakatzen -esan neutsan- eta zeuei dagokizue aurkitzea. (Nire sukaldaria telebista-zale amorratua zan eta baitzera etozala jakin ebanean, oudo gorde eban ikus-gaillu au),

Azkenean esan eustan udal-idazkariak:

-Dana dago eginda, konforme geratzen zara?

-Konforme? Ez, esan neutsan eta egitekoa egin ba'dozue, mesedez, zoaze etxe onetatik ainbat lasterren.

Agiriak izenpetu genduzan eta joan ziran.

AJdi orretan guardiak gure inguruan ebiltzan beti. Eleizetara be sartzen ziran magnetofonoakaz gure itzaldiak artzen. Altzusta'n bein eta Andra Mari'n beste bein, ori susmoa neukalako, esan neban:

-Iñor etorri ba'da itzaldia magnetofoz artzen, urten begi eleiza onetatik, ori Judas'en lana egitea da-ta. Ez eban iñok urtetan euskeraz eta erderaz esan arren. Udal-idazkariak bai, ukondoagaz albokoa jo eban, zerbait adierazoz.

Altzusta'n bein berebillaren aurreko leierra apurtu eusten eta teilla bat aurkitu neban barruan. Ikusi ebenak esan eusten guardiak eta gizon ezagun bat baiño ez zirala ara urreratu. Gizon ezagun orregaz berba egin neban eta bera ez zala izan esan eustan eta egun eta ordu orretan non egon zan be esan eustan. Orduan...

Beste bein nire berebilla lau txirrinkak zulatuta aurkitu neban eta ba-dakit orduan be guardiak izan zirana.

Arri idatzi orrein arazoa zala-ta, Zeanuri'n Irain-ordezko ekintza eratu eben (acto de desagravio). Berrogei autobus etorri ziran eta eleizako orma guztiak idazki zemaikorrez bete ebezan. Euretariko batek bateo baten agiria eskatu eustan eta arratsaldean etorteko geratu zan. Bildur nintzan, benetan, baiña ez zan agertu. Izpar-ingietan gauzarik rringarrienak zabaldu ebezan eta gitxienez amalau eskutitz aitu nebazan. zazpi alde eta beste zazpi aurka. Alde etorrenetariko bat, Aiernania'n emendik ara joandakoen kapellau zan Jose Santxez batek idatzi eustan, santu bakoitxa bere iekuan ondo dagoala esanez. Jose Santxez au gaur GuadaJajalarco Gotzain eta Jen España'ko Gotzaiñen Idazkari izana dala uste dot. Idatzi be egin dausat beroneri, baiña ez dot artu erantzunik.

Irain-ordezko ekintza orretara Gobemari jauna eta Bilbao'ko Alkatea zan Pilar Karea-ga etorri ziran. Gobernariak egin eban itzaldian eta izpar-ingietan agertu zanez beste gauza askoren artean auxe esan eban: "No se como un hombre tan inteligente como el Parroco ha podido realizar semejante accion, manifestando su saña contra los difuntos".

EsaJdi orrek merezi eban eskutitz bat eta egin be egin neutsan. Eskutitz orretan auxe niñotsan: Nik ez dausat oñori gorrotorik, gitxiago ildakoai, eta egun-oro otoitz egiten dot euren alde. Orregaitik. esan dozun ori zuzendu egizu izparringietan.

Ez eustan erantzun Col de San Simon jaunak, baiña urrengo baten Añoberos Gotzaiñak esan eustan beragaz berba egin ebala eta eskutitz ori izan ebela autu-gai.

Andik egun gitxira Añoberos Gotzaiñaren eskutitza artu neban eta beraganajoa-
teko dei egiten eustan.

Joan nintzan eta auxe esan eustan:

-ZU, MARTIN: Egin dot berba Gobemariagaz zure isunari buruz eta onetan
geratu gara: Lekaide etxe-baten illebeta egin bear dozula "arresto subsidiario*" edo
isun-ordezko baitze lez. Eta geratu gara zeu joango zarala OliteTco Lekaide-etxera
eta antxe egingo dozula ille ori.

-Ondo dago -esan neutsan- baiña nik ez dot errurik eta joan ez noa. eroan egin
bearko nabe. Nik billa datozenean, gorputza lurrera botako dot eta eroan nagie!
-Ez zaite olakoa izan, Martin, esan eustan. Egidazu esana eta zoaz.

Ondo dago -esan neutsan- joango naz.

Santiago apostoluaren jai-egunean, Ipiñaburu n egin neban itzaldia Agustin Egiguren.
Sakramentinua, ango abadeak esanda eta benan bazkaldu ondoren joan nintzan Olite'ra.

Ango Frantzisko'tarrak oso ondo artu ninduen eta euren artean ille zoragarria
igaro neban. Opor-aldi ederragorik! An nengoaia ekarri eben Santxez abizeneko
beste abade bat be.

Lekaide-etxetik urten be egiten gintzazan, iñok begiratzen ez ginduzala, itxuraz
beintzat. Baiña antxe egon bear. Santxez nire abade-lagunak bidai luzeagoak egiten
ebazan neure berebillagaz.

Olite'n ikustaldiak be izan nebazan. Guztiak ezin neikez emen aitatu baiña
batzuk bai.

Nik ArrietaTco semea ta pasiotarra zan lengusu bat neukan. Peru'n Gotzaiña
zana. Olazar'tar Elias. Au izan zan ikustera etorri jatan bat. Onek ni biurtzea nai
eban, baretuta ikusi nai nindun. Ez eustan errazoa ukatzen baiña beste modu bate-
koa ni izatea nai eban.

Beste egun baten Añoberos Gotzaiña ta Ubieta'tar Jose Anjel etorri jatazan, bide
batez ni an egotearen ordaiña egiteko. Alkar-izketa luze aretatik gauza bi baiño ez
dodaz gogoratuko:

-ZU, MARTIN! esan eustan Añoberos'ek, -zure laguna ez dago emen. Uvten egi-
ten dozue etxe onetatik?

-Ni iñozjoan naz kanpora, Olite-barruan bazkaltzera ikustaldiaegiten etorri jata-
zenakaz, baiña ementxe egoten naz. Besteak noizean bein urteten dau.

Jose Anjel'ek esan eustan:

-Mezarik ez dozula esaten eta arrituta dagoz batzuk emen.

-Ez, Jose Anjei, ez dot mezarik esaten nortzukaz alkaturik ez daukadalako, erri-
rik ez daukadalako eta bakarreko mezeak nitzat ez dauka esan gura aundirik, mezea
alkartasuneko ospakizuna da-ta.

-Zuk barruan daroazu erria -esan eustan Jose Anjel zurrak.

Antxe igaro neban ba ille osoa, ingles diskoen bidez ikasten, baiña, egia esan, ez neban ezer aurreratu, Bazkal-ostean joko-aldi batzuk, mus aldi batzuk. be egiten genduzan, ainbat euskal-liburu irakurri nebazan eta bitarteetan GOGORTASUNA taldeak atera eban diskoa entzuten neban.

IlJea amaitu zanean etxera, frantziskotar on areintzat esker onez beterik.

Recien nombrado parroco de Zeanuri se me presento un grave problema de tipo politico-civil.

Hice una pequeña reforma de la iglesia parroquial para adecuarla al Vaticano II y quite las sepulturas para responsos, que todavfa estaban vigentes, poniendo en toda la iglesia unos bancos corridos. Para ello quite algunos bancos viejos, entre ellos los dos primeros que eran ocupados por el Ayuntamiento en dias festivos especiales. El Secretario del Ayuntamiento vino a hablar conmigo y le dije, entre otras cosas, que no creia necesario que asistieran en cuerpo de comunidad. Pocos dias despues, recibí carta del Ayuntamiento preguntando si habia sitio para ellos en los bancos especiales. Les conteste en euskera que no era necesario que vinieran. Pronto llego la denuncia de ello al Gobernador que manifesto que habia intencionalidad politica al contestar en euskera.

Meses despues, por Navidad, quite tres lapidas de la entrada de la iglesia. Una de los caidos y otras dos dedicadas al "capitalista catolico" y "catolico feriente e ilustre hombre de finanzas". Tambien llego denuncia al Gobernador.

Como consecuencia, se intento procesarme en el Juzgado de Durango pero parece que no fue posible por denegar el Sr. Obispo su permiso. Tuve una declaracion ante el Juez.

Ante la imposibilidad de juzgarme, me impusieron una multa de

150. 000 pesetas que no pague. Vino un embargo de bienes que no pudo realizarse porque no encontraron nada embargable, hasta que se decreto arresto subsidiario de un mes, que lo cumpli en el Covento de PP. Franciscanos de Olite-Nabarra. Fue un mes de vacaciones, pero vacaciones forzadas. Los PP. Franciscanos me trataron muy bien.

Alli vino a visitarme mi primo Obispo pasionista P. Elias Olazar que hizo lo posible para convencerme de que fuera hueno, pero se dio pronto cuenta de que mis conviciones eran muy profundas.

Tambien me visitaron Mons. Añoberos y D. Jose Angel Ubieta. Charlamos largo rato y muy amigablemente. Enterados de que no celebraba misa me hablaron de ello. Yo les dije que no celebraba porque no tenia comunidad y que no veia sentido a una misa sin pueblo. Jose Angel me dijo que llevaba el pueblo dentro. ¡Muy agudo! Por lo demas yo acudia a misa a la capilla del convento y comulgaba.

Pasado el mes, se lo comuniqué al Sr. Obispo y sin mas vine a casa en mi coche, muy agradecido a la bondad de los PP. Franciscanos.

ABADEAK GOTZAINARI

En una reunión celebrada en Bilbao, un grupo de sacerdotes acordó dirigirse a Ud. y decirle

1.- Que una de sus preocupaciones es la supresión de todo signo político opresor, del que las lápidas conmemorativas de la pasada guerra situadas en nuestras parroquias son un recuerdo constante.

2.- Que como responsable oficial de la Iglesia de Vizcaya es necesario manifieste públicamente su postura ante esta situación, de la que el hecho de Ceánuri, publicado en la prensa bilbaína, es un ejemplo concreto. En caso contrario, su silencio será interpretado -lo está siendo ya- como reconocimiento de la culpabilidad de un sacerdote.

3.- Que es el momento de que la Iglesia de Vizcaya tome partido y potencie la lucha de todos aquellos que trabajan en la liberación económica, política y cultural del Pueblo Vasco.

San Sebastián, 6 de Mayo de 1.972.

D. MARTIN OLASA URIBE
PARRICO DE CEANURI
VIZCAYA

Eta txalo oraino gurtu babo berretatu eta eskuratu eta berretatu.

Dio

M. Olasa Uribe

Nº 501633 San Sebastián 6 de Mayo 1972 Ptas. 300.000
Serie E

El Banco Guipuzcoano
EN SAN SEBASTIÁN

Pagará a D. MARTIN OLASA URIBE
la cantidad de pesetas Duescientas nil

Cuenta N.º 36507 35205

Isuna ordaintzeko txekea. Ez dot inoiz eskuratu. Ez dot uste balio dauanik

SANTANDER 11 de mayo de 1972

ECENOSO DE Caánuri (Vizcaya), dos puntos.....

No sé cómo te llamas ni me interesa, porque supongo que no tendrás madre reconocida y por tanto tienes que ser un maldito y un mal nacido. Soy un pro paisano y quizás al saberlo, te sorprenda que te "tute" tratándose de un sacerdote, pero todo tiene su explicación en la vida, porque a la vista de la noticia publicada en la prensa de esta localidad (Santander) el día 7 de los corrientes, en la que aparecías sancionado con la pequinísima cantidad de CINCUENTA MIL PUNOS por haberte subido a una escalera y piqueta en mano habías destruido la lápida de los caídos sita en el recinto parroquial, desde ese momento para mí y miles de españoles has dejado de ser sacerdote (Anónimo sí), con todos los pronunciamientos favorables para promocionarte a la vida corriente y corriente.

Un verdadero sacerdote, Ministro del Señor, en ésta ingrata tierra no puede ni debe irradiar veneno, odio ni repulsa contra algunos hermanos difuntos, que fueron hechos a imagen y semejanza de Dios con todos sus defectos y pecados que Dios les habrá perdonado, de no haber caído en manos de sacerdotes de tú calaña que "in extremis" no les hubieran dado la sincera absolución de sus pecados cometidos en el campo de batalla por haber disparado sus fusiles contra sus hermanos contrarios.

Pero aparte de lo expuesto, mucho menos usaba llevar a cabo un sacerdote una profanación como la que tú has verificado, rompiendo a punta de piqueta la lápida, que al igual que la de un cementerio, con memoria el recuerdo de unos hermanos muertos, también hijos de Dios, que fueron profanados sobre el mármol colocado, al efecto, en el recinto parroquial.

Referido acto vandálico por tí perpetrado, si las autoridades pudiesen las cosas en su sitio y no se dejaran influenciar por el miedo al Vaticano(s) como el Vaticano con toda su fobia hacia España que está sujeción a la demagogia de ciertos Cardenales, a quienes Fidel Castro los pasa por debajo de los "piñones".....), debería ser sancionado con el Código Penal y como un vulgar delincuente, al ser juzgado, debiera caer la justicia sobre tí, vascu repugnante, con la máxima rigurosidad, aparte de la sanción gubernativa.

¿Qué has visto en esa sagrada lápida, energúmeno?, esa lápida fué bendecida, como todas las del cementerio, por algún antecesor tuyo de parroquia, y tú piqueta, emponzoñada de odio, desmenuzaste sus dentelladas sobre los nombres de unos difuntos, subida a una escalera de venganza irascible, eres un bárbaro y un cretino, ¿no has caído en la cuenta so imbécil de que en muchas lápidas que existen en los recintos parroquiales hay inscriptos los nombres de soldados que estuvieron en guerra en los batallones "Gudaris", soldados que anteriormente lucharon en frentes en las filas rojas y otros que fueron simpatizantes de tú mismo odio é ira?. ¿Qué dirán de tú solvajada y ultraje, están donde están?

¿Qué soluciones que debieran tomar las Autoridades contra tí, respecto a la ley, si yo tuviera que juzgarte, ni te metía en la cárcel por toda una vida ni te iba a imponer ninguna sanción alguna, fue ahí va el castigo, que no tiene nada de vengencia ni coacción:

Lo primero, vestirte con una sotana nuevecita y negra con su correspondiente alzacuello, zapatos y calcetines negros, pelo rapado y con la consabida TONSURA tradicional, tocado de la clásica teja, con un BOSAPIO de incipientes cuernitas en condiciones muy visibles, ¿qué más? (también la metáfora) un paracaídas, y en éstas condiciones, levante al aeródromo más cercano, donde subirías "motu proprio" a un avión preparado al efecto, para que volado sobre la desolada Rusia, sobre cuvas estepas te daría caer plúcidamente con tú paracaídas sin violencia, donde te recibirían con los "brazos abiertos" tus entrañables amigos y familiares.

---quiera de SUZKADJ.

Firmado: JIA NONPASHA ESPAÑOL

ANTONIO MESTRE MESTRE

PLAZA HORVATHOV, 4-1-2.

Teléfono 23 29 52

PALMA DE MALLORCA

Palma 7 de Mayo

de 1962

Rdo .D. Martín Olazar
Cenauri

Estimado y desconocido Sr.: Por la prensa me entero del problema surgido en su parroquia. Lo primero es mi deseo de que estos problemas creados se le resuelvan satisfactoriamente y que las sanciones pecuniarias, se vaporicen, no debe Vd. escribirme pero si lo hace, espero que despues de pasado un poco de tiempo, hayan desaparecido estas trabas.

Estudiando la historia de la Iglesia, nos encontramos es todos los tiempos de que el césarismo ha querido mezclarse introducirse y ser figurantes en asuntos en parte de la Jerarquía y en mayor parte, -ha habido un concilio- de la conciencia de cada persona. Este respeto en los tiempos que corremos y ya maduros debe ser elemental.

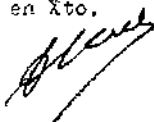
Se quiere figurar, pero es de ignorancia manifiesta de la doctrina de que existe la Comunión de los Santos, o es que se quiere entender por los que suieran ser figurantes que los santos son los que ellos quieren que sean no comprenden que ello es absurdo.

No deben hacerse distinciones, en cuanto a los caidos esto lo sabe Dios no los entrometidos, es de lamentar que haya habido tantos desastres, pero {que sabemos los que hayan caido por una causa justa o injusta}, ellos y Dios lo saben.

Estamos en unos tiempos de que corremos el riesgo de quedar en vision de gran atraso y tambien estar alerta de no pasar tan adelante que nos saltemos la valla.

Traslade le ruego mis saludos al Sr. Añoveros los buenos obispos deben ser buenos pastores, no los conozco pero deduzco de que el debe serlo.

Su afmo. en Xto.

P. D. Ignoro lo que sucede por esa región, pero si algunos hasta la misa la politizan. Vale

Estimado Padre de Cristo.

Zorinab, la iglesia tiene que ser la MADRID DE LOS CALDOS Y DE LOS TUMBADOS. le guste a Paco ? o no. no fue el que dijo es natural que la iglesia se prescupe de sus cosas. nombrando su Obispos. no estaria bien que la Iglesia nombraria "nús" gobernadores. esto se los dijo a Ruiz Gimenez. cuando fue ministro.

Por lo tanto dentro de la Iglesia. manda el representante de la Iglesia que es Ud.

Y como dijo Eclesia. el sacerdote no puede ser cortesano de nadie y debe evitar hasta la apariencia de partidismo.

EGF. Eugbo Gaztedi del PNV. se ofrece a pagar la multa con 150 billetes como el que le enviamos adjunto.

Unos miembros del EGF. demócratas cristianos.

Bilbao - 8-5-72

Martin Olazar Uribe: Cuando en mi casa hay una reunion de mis hijos, sobrinos y nietos es aprovechada cuando estoy fuera. Ayer al sentirme indispuesta oi todo lo que entre ellos se urjamentaban.

Soy la mujer de un caido en nuestra cruzada. Hermana de un héroe de la División Azul (Cruz de Hierro). Madre de 4 hombres fanáticos que les lleva hasta hacer por su fanatismo (solo en el lado contrario al suyo) lo que Ud. tan vergonzosamente y con la mayor sangre fría posible a hecho. romper a martillazos la lápida de los caidos para que no quede ni los nombres de ellos ¿Como es posible tanto odio a quien ya esta muerto? ¿Y yo lo pregunto?

Ayer se juramentaron siete hombres. desde 58 años el mayor. a 16 el más joven.

No saben cuando podra ser. pero le buscaran las ueltas.

Le harán sus amigos... en fin. que el fin es darle muerte y una muerte que no cabe en la mente sana. luego con su sangre escribiran en las paredes donde escribio este eslogan: ¡Salve a los Cordos!

Todo cotilo Mason: Estoy aterrada.

Eltos dicen: ¡Calma! Puede ser mañana. dentro de un año. de dos... pero llegará.

El que quède aunque solo sea uno y Ud. viva...

Este siempre vigilante. No se confie y menos en los que le digan que hizo usted bien y que estuvo Ud. genial. Entre esos estará alguno de los siete esperando un descuido de su parte.

Procuraran su amistad y sobre todo su confianza.

Pero usted ya esta condenado a muerte y le espera la muerte mas espantosa que pueda imaginarse.

Se dará cuenta que tengo razón. ya que Ud. odia de igual manera que ellos.

Le avisa una mujer que ha sufrido mucho por los fanatismos y que los religiosos Italianos son unos Angeles al lado de todos Uds.

Con una pena infinita por su gran cobardía.

Ana Maria

El Feroz del Caudillo. 9-5-72

Martín Olazar.

Con este momento leo en la prensa el hecho de la cobardía, que no tiene nombre, cometido por Ud., destrozando la lápida levantada en recuerdo de los que de una forma maravillosa dieron sus vidas, sin exigir nada a cambio, solamente en defensa de su Dios y su Patria. Luc estas dos palabras parece tienen poco significado para Ud. Para ellos mucho: La entrega más grandiosa que se ha ya dado nunca en la historia de España.

Pues en nombre de esos heroes que Ud., repito, tan cobardamente profanó, tengo el gusto de decirle que de sacerdote no tiene Ud., nada, que es Ud. un Judas y por tanto un traidor. Se no nos separaran tantos kilometros todas estas cosas se las diria cara a cara y con el martillo con el que usted destrozó lo que significa tanto para España, aunque Ud lo dude, no le devolveria los golpes pues seria ofender la memoria de los que Ud. tanto odia y gozan de la paz de los fastos, pero una bofetada como se la podría dar a uno de mis hijos sí, pues me imagino es usted un sacerdote joven al que le han vinculado un odio inmerecido e injusto contra los que un día de recuerdo imborrable para España, defendieron con sus vidas, muriendo con la alegría de los mártires, lo que Ud representa.

Siento profundamente que a un sacerdote de Cristo, tenga que decirle estas cosas, pero me siento dolida en lo más profundo y sería una cobardía no defender a los que tanto debemos todos los españoles.

Perdón. Celia Polo de Viguera.

LUNES, 12 DE JUNIO DE 1972 HOJA EL LUNES DE 8

EN PEÑA LEMONA Y CEANURI

SE CELEBRARON ACTOS DE DESAGRAVIO A LA MEMORIA DE LOS CAIDOS

Presidieron el director general de Administración Local y todas las autoridades provinciales

El obispo se negó al procesamiento

~~~~~

EL GOBIERNO CIVIL SANCIONA AL PÁRROCO DE CEANURI POR RETIRAR UNA LAPIDA DE LOS CAIDOS

CEANURI (Vizcaya).—El párroco del municipio bilbaíno de Ceanuri, Martín Olazar Uribe, ha sido sancionado con la cantidad de 150.000 pesetas por el gobernador civil de Vizcaya por haber suprimido una lápida de los Caídos existentes en su parroquia, según se ha sabido en fuentes dignas de crédito.

En el caso de que no pueda abonar tal cantidad, el citado párroco, de 45 años, y natural de Gámiz Fica (Vizcaya), tendrá que sufrir arresto subsidiario.

Según fuentes del Obispado de Bilbao, las autoridades civiles vizcainas solicitaron del obispo de Bilbao, monseñor Arsenio Añoveros, el procesamiento del citado párroco, a lo que se negó el prelado, acogiéndose a las vigentes disposiciones concordatorias. (Cifra.)

15-5-72 400

9

Martin alarev
Cearon

Ajuz lafuz:

"Giano Vado" F-V-12, şau irakun. dot iemz
bat "Marta futuruz de 150.000 pit al lerozo
de Cearon"

Zorionak, Martin, EGIA EGINGAITIK!!

Esan ez bakarrak, EGIA EGIA!!

Aurrea setu Martin. Egia, askatasunaren
bidea da.

Niz euren urfo, beren lauru efinde. Komunitate
eta ifundean ^{giteok} aratza edeanste Donitaren lekizun
efeten nar. Bizia jakea da. Sainz aurrea
joan leu dofu!

inew, Martin, Zorionak eta aurrea setu.

for aintziz k izuon

Juan Mariaregi

Bein zurehuzen euren:

Robert BERT (Cher Mendietak)
46-1: Avenue Edouard VII
64. PAU

A TODOS LOS DIRIGENTES SINDICALES

El próximo domingo día 11 actual, tendrán lugar dos actos de desagravio, en "Peña Lemona", a las 10,30 horas (Misa) y en Ceanuri, a las 12,30, a lo que representan los dos símbolos salvajemente ultrajados,

- En Peña Lemona, el día 1 de Mayo, con varias cargas explosivas colocadas sobre la base de la Cruz de los Caídos, se intentó derribar este monumento, sufriendo ligeros desperfectos.
- En Ceanuri, la placa donde figuraban los nombres de los caídos, fué destruida a golpe de martillo, sobre la pared de la Iglesia, por el propio sacerdote.

Los dos hechos se cuentan por sí solos, y la intencionalidad de sus autores, está claro que no buscaban otra cosa que herir los sentimientos católicos y patrióticos de nuestro pueblo, que, en su momento, quiso tener un recuerdo para quienes dieron su vida defendiendo lo que significan la Cruz y las Iglesias, recintos sagrados, hasta entonces, tantas veces, incendiados y objeto de las mayores atrocidades sacrílegas, sin olvidar los crímenes que se cometieron en las personas de miles de sacerdotes.

La Organización Sindical, que tanto empeño pone en buscar la comprensión en las relaciones laborales, y viene luchando por borrar las diferencias de clase, para que sea posible la convivencia pacífica entre todos los españoles, ha de hacer acto de presencia en Peña Lemona y Ceanuri, para condenar ambas acciones, y, al propio tiempo afirmar, una vez más, el firme deseo de trabajar por una España unida, donde la justicia social sea la bandera que nos mueva a construir, y no a dinamitar sentimientos y símbolos.

Si quieres estar presente en los actos del domingo, a los que puedes asistir en compañía de tu familia, ponte en contacto con la Delegación Comarcal Sindical o con el Sindicato Provincial en Bilbao, donde te informarán de la hora y lugar de salida de los autobuses y demás instrucciones; también se podrán utilizar vehículos particulares.

Bilbao, 6 de Junio de 1.972

GOBIERNO CIVIL
DE
VIZCAYA

Sección de Gobierno y Régimen Interior

12 IV 1972
1972
1972

Fecha: 10 de Abril de 1972
Negdo: Orden Público (12.5)
Núm: 5108
N/Ref: EXP. 112/72
S/Ref:
Asunto: IMPOSICIÓN multa

Sr. D. Martín Díazer Uribe.- Cura
Económico de la Parroquia de Santa
María.

CEÁNURI.

Vista la denuncia formulada por la Alcaldía del Ayuntamiento de Ceánuri, en escrito nº 441 de 27 de diciembre de 1971, así como los demás antecedentes que obran en este Gobierno Civil, y

RESULTANDO: Que el día 22 de diciembre de 1971 y valiéndose de un martillo, rompió Vd. personalmente la lápida de mármol que desde el año 1939 existía en la parte superior de la puerta central de la Parroquia de Santa María, de Ceánuri, y en la que figura la relación de los vecinos de esa localidad que dieron sus vidas por Dios y por España durante la Cruzada.

RESULTANDO: Que el citado hecho, sobre el que obran posteriores actuaciones en este Centro, implica una expresa profanación a los sagrados recuerdos de los difuntos y ha causado la repulsa general de los vecinos de ese municipio, que reprobaban esta clase de actos violentos contra los símbolos de los fallecidos en la Cruzada.

RESULTANDO: Que las inscripciones que figuran en las lápidas colocadas en las Parroquias de todo el territorio nacional, fueron situadas precisamente en el referido lugar sagrado, previo acuerdo con las autoridades eclesiásticas, a tenor de lo dispuesto en el Decreto de 16 de diciembre de 1938 (Boletín Oficial del Estado de 17 del mismo mes).

RESULTANDO: Que es de señalar, asimismo, que con fecha 18 -- del pasado mes de diciembre, dirigió Vd. un escrito en vascuense al Sr. Alcalde del Ayuntamiento de Ceánuri, comunicándole la prohibición de -- que la Corporación Municipal asista a las festividades religiosas y tratando de razonar tal prohibición. Este hecho y la circunstancia de que de un modo totalmente innecesario e inadecuado, dirigiese dicha comunicación en vascuense, acreditan su ánimo de perturbar la convivencia social.

VISTAS, la Ley de Orden Público de 30 de julio de 1959 y la Ley 36 de 21 de julio de 1971, por la que se modifican algunos de los artículos del anterior texto legal.

CONSIDERANDO: Que los hechos denunciados constituyen una infracción de los apartados a) é i) del artículo 29 de la vigente Ley de Orden Público, al atentar con su conducta contra la unidad espiritual y

nacional de España, habiendo podido dar lugar con su actuación a que se produjera una grave alteración del orden público.

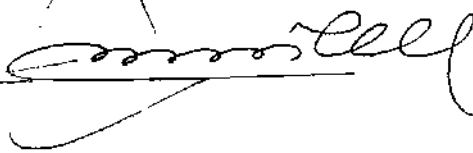
CONSIDERANDO: Que por su reiterada conducta, supone Vd. una amenaza notoria para la convivencia social, hallándose por tanto incurso en cuanto se dispone en el apartado 1 del artículo 23 de la Ley de Orden Público.

HE ACORDADO, en uso de las facultades que me confieren los artículos 16, 19 y 23 de la citada Ley de 30 de julio de 1959, modificada por Ley 36, de 21 de julio de 1971, imponer a Vd. una multa de - - - CIENTO CINCUENTA MIL PESETAS.

Contra esta sanción puede Vd. interponer recurso, que tendrá el doble carácter de súplica ante este Gobierno Civil, y a título de alzada ante el Excmo. Sr. Ministro de la Gobernación. Dicho recurso deberá ser presentado en este Centro en el plazo máximo de diez días hábiles, contados a partir del siguiente a aquél en que se practique la notificación y previo depósito de un tercio de la multa, que puede ser constituido a disposición de este Gobierno Civil en la Caja de Depósitos de la Delegación de Hacienda.

Si previamente no ha hecho Vd. uso del derecho a recurrir, deberá hacer efectiva la multa en papel de pegos al Estado y en este Gobierno Civil en el plazo de TRES DIAS hábiles, contados en la forma anteriormente indicada. Transcurrido dicho término sin que el pago haya sido efectuado, se ejercerán las facultades subsidiarias reservadas a la Autoridad para mantener la efectividad de la sanción.

Dios guarde a Vd. muchos años
EL GOBERNADOR CIVIL,

Martín Olazar. 15-5-72

Ceanuri

Agur lagun!

Gaur irakurri dot berria bat: "Multa gubernatua de 150. 000 pt al parroco de Ceanuri".

Zorionak Martin. EGIA EGITZAN!!

Ezan, ez bakarrik. EGIA EGITZAN!!

Aurrera, Martin. Egin askatasunaren bidea da.

Nik emen nago. Javier lanean eginda. Larunbata eta igandean gustok!

al Rdo Sr Martin Lizzer

Cura Económico de Gernoni

Caro Sr: Permitame que le exprese mi
pensamiento por la multa que le ha sido impues-
ta, ya que si es hombre responsable la tenía
prevista; sino por el acto lamentable que le
motivó. Un sacerdote subido a una escaler^a y
a golpe de martillo rompiendo la leída en
honor de los Caídos por Dios y por España Mar-
tires de la Fe que V. predica, es algo insoñ-
to, desconcertante y un escándalo mayúsculo pa-
ra todos los que vivimos aquella hezafia sin
precedentes. ¿qué intentaba con este acto? Com-
placer a los verdugos? A los sin Dios? Se equi-
voca. su misión sería convertirlos y atraer-
los a esa fe y a ese Dios misericordioso. Con
ese proceder suyo tan lamentable lo único que
gra es escandalizar a los unos y envalentonar
a los otros. Dios mio! Curas mezclados entre
terroristas, asesinos y demolidores de monumentos
a los mártires de Jesucristo! que responsabili-
dad ante el tribunal de Dios! Y en tanto la fe
va muriendo, las Iglesias cesterias y encima
que nos pague el Gobierno a quien perseguimos!
Espere que vuelvan; no pague con una multa
que le serviran esos méritos contrahidos. Abra-
mos los ojos de una vez y sirvamos a Dios y a
las almas .

Barcelona, 3-V-1.972

Caro. Padre de todos mis respetos:

A quien le escribe la presente es un joven catalán,
que acepta el Evangelio y procura ponerlo en
práctica y trabaja como administrativo.

Me dirijo a Usted para comunicarle mi total apo-
yo al descolocar la Pílea de los Caídos del Templo
de Gernoni. Y condenar cien veces cien a las auto-
ridades civiles de Vique, por la condena, que por
este motivo he sufrido. Mi conciencia cristiana
no me lo dicta y no podré cambiar de opinión has-
ta que alguien me demuestre lo contrario.

Siempre me he llenado de gran indignación en es-
tas píleas, que significan la sumisión de la Igle-
sia al Gobierno, cuando ambos deben ser totalmen-
te independientes.

No me ha traído a escribirle un motivo político
cosa que me molesta; sino que insisto en mi conciencia
cristiana.

Al recolocar la pílea quitó el nombre de los
mártires de una causa política no los nombres de
los mártires de la Iglesia.

Perdone si osadía en dirigirme a su persona en
estos términos y por ello le pido humildemente per-
don.

Que el Señor le bendiga y yo sería feliz si el
me concediera la oportunidad de encontrarme en fe
en un necho sereno con el siglo.

Jordi Balou i Puigferrat.

El Obispo de Valparaíso

Hvdo. P. Superior
Convento de PP. Franciscanos
Olita.

Muy querida en el Señor:

Agradeciendo muy de corazón aquel generoso ofrecimiento que Vd. hace a Dios haciendo, lo presento al sacerdote Hvdo. D. Martín Ojzcar, párroco de Ceánuri.

De acuerdo con el señor Gobernador Civil de esta provincia, va a cumplir en esta casa religiosa el arresto sub-siguiente de un mes a partir del momento de su ingreso en la misma. De acuerdo también con el Gobernador Civil, he notificado a dicho sacerdote y se lo comunico también a Vd. que las visitas que reciba no serán más que las de su familia.

Espero que la convivencia de este querido hermano con Vds. sea muy benéfica. Se trata de un buen sacerdote

coloso y custodio de sus deberes sacerdotales.

Reiterándole mi más viva gratitud, le saluda y bendice en Cristo.

Antonio Álvarez

Olitas, a 21 de Julio de 1922

El Obispo de Valparaíso

Hvdo. D. Martín Ojzcar
Padres Franciscanos
Olita.

Muy querido en el Señor:

Te agradezco muy de corazón la carta que acabo de recibir, fechada el mismo día de tu ingreso en ese Convento. Efectivamente, tengo muy en cuenta todo lo que me indicas en la misma. Cuántos y cuántos motivos se ofrecen en estas momentos para meditar y reflexionar; por uno o por otro camino, el sufrimiento llevado con fe cristiana siempre nos une a Dios.

Te ruego transmitas al P. Superior y a la Comunidad mi más viva gratitud por la acogida que te han dispensado. Dios les pague su gran caridad.

Comunico tus recuerdos a D. José Angel.

Sin duda que un buen aprovechamiento del tiempo, entre otras cosas, va a ser el estudio de la lengua inglesa.

Con mucho gusto recibiré tus noticias. Con todo afecto te bendigo

Antonio Álvarez

ZANAHUJI, 21 de junio de 1977.

Excmo. Sr. D. Fulgenzio Coll San Simón
Gobernador Civil de Michoacán.-Gibbac.

Excmo. Sr.:

Permitame, Sr. C. saludarle respetuosamente, con la expresión de extrañeza y mi dolorosa pena por algunas palabras que pronunció U.E. en Zanahuji el día 11 del presente mes de junio. Me refiero, concretamente, a éstas: "...procedieron con deliberación y encubrimiento a profanar los nombres de los Caídos", las tomas de la Hoja del Lunes de Gibbac y las suposiciones fieles a la verdad.

No puedo menos de manifestarle, Sr. Gobernador, que en la acción a la que se refirió el acto de denegación no hubo ningún enseñoreamiento. Nunca he odiado a nadie. Mucho menos a los difuntos con quienes deseo y espero convivencia eterna en la Casa del Padre y a quienes diariamente enciendo en mis oraciones sin excentuar a nadie.

Consecuentemente, no siento injustamente vulnerado en mi fama, máxime teniendo en cuenta la gran difusión que han tenido sus palabras, y exijo el acto de la sana república según exige la justicia.

Espero de la justicia que exige el cargo que ostento que así lo hará.

Con sus respetos,

Martín Blázquez

XIX-4: ZEANURITS': LAN-IKASTEGIA: NI IRAKASLE? AUKERA, TALDE ON BAT, SALAKUNTZAK, EUSKERIA, AUNDIAGOTZEN, ZUZENDARITZA-BATZORDE 6ARRIA, JUAN MARI GOTZAIÑAREN IKUSTALDIAIKASTEGIAN.

Ubide'n abade gaztea izan nintzanetik, beti izan da niretzat irakaskintza dei edo bokaziño bat. eta ekintza be bai. Mungia'n lenengoz nengoala egin nebazan Filoiojia Romanika'ko ikasketak eta arlo orretako irakasle-baimeoa lortu. Baiña Zeanuri'ko urteak joan ziranean, aukera egin-bearra izan neban: Argi ta garbi esan neutsan Juan Mari Gotzaiña'ri, nik abade lenago izan nai nebala irakasle baiño. Egia esan, Zeanuri'n nengoala Dokloradutzara urtea egin neban Deustu'n eta agiri ori aterateko egarritxua-neban, baiña Juan Mari'k ez eban ikusten orren garrantzirik eta tesis edo Maixu-LanNagusia egiteko biderik ez eustan emon. Ba-daukadaz nik lagunak. bat eta bi baiño geiago, ikasketa orreik eginda gero irakasie ta abade diranak, esaterako Jauregi'tar Jose Luis eta Larrinaga'tar Jaime, baiña nik bearrago zala artzain-lanean jarraitzea eta itzi egin neban bide bereizi ori. Aukera bat artzea izan zan eta besteak artu dabena itzaltasunez begiraten dot. Eta egia esateko, GOGORTASUNA taldean erri-lana edo zibilla egiteko bide bat aurkitzea izan zan erabagi bat, onelan gure artzain-lana doango eskintza izan daiten eta ez ordaindua. Gaiñera irakasle-agiria eskuratzekak beste osotasun bat be ekarri eustan. neuk billatzen nebana: Ez nazela abade beste ezertarako baiio ez dodalako ez entzutea edo beintzat erantzuna emoteko bide bat.

Zulaibar Lan-lkastegian. izen egoki au ezarri geuntson Zeanuri'ko Parrokiaren Lan-lkastegiari. alde bi begiratu bear dodaz: Irasle edo fundatzaillan taldea (Atutxa'tar Pedro Undun'aga'ko abadea, Arregi'tar Luis maixua. Rotaetxe'tar Iñaki, Zubizarreta lege-gizona. Oleaga lege-gizona eta erritar laguntzaille lez Intxaurrega'tar Patxi, Etxebania'tar Maksimo eta beste batzuk). Oneik lan aundia egin eben lkastegia sortzen eta legezkatzen. Billaroztanak be euren alderantza tiratzen ebeia. Naizta gerotxuago Zeanuri'ra eloni, lan aundia izan zan Orbe'tar Martin abadeak egin ebana be.

Beste alde batetik Irakasleen Taldea: Emen izen asko esan bearko neukez. baiña orain gagozen egunetan irakasle ziran batzuk gogoratu bear dodaz: Orbe'tar Martin bera, Arregi'tar Luis maixua bera, Aurrekoetxea'tar Txomin idazkaria, Gorostiza-Goiza'lar Jose Ignazio. Etxebania'tar Pedro Martfn, Etxebarria'tar Margari. Urraza'tar Xabier (au zuzendari izan zan geroago) eta talde orren barruan neu be bai.

Beti izan ziran Alkar ondo ulertu ezin batzuk fimdatzailleen eta irakasleen artean eta neuk egin bear izaten nebazan bakeak: Batzutan ez ebela ondo irakasten esaten eben eta orretan gogor egin bear izan neban batzuren aurka eta iñoz ez neban izten eurak irakasleai olakorik adierazten. Kejurik ba'egoan, batzarrean agertzeko eta neuk egingo nebala berba eurakaz esaten neutsen. Baten Rotaetxe'tar Iñaki'k auxe esan eban: Berak ez ieukela nai eskolatik urtendako langillerik. Eskari larregi eukela edo iar "reibindikatioak" zirala esan eban. Gogor erantzun neucsan eta Ikastegian langille osotuak gertatzen zirala esan neutsan, ez jopuak, esklaboak. Azkenengo berba au entzun ebanean, esarretu jatan asarrerik bizienaz eta bere kargua itzi egingo ebaia esan eban, baiña ez eban itzi.

Illean bein-edo egiten zan fundatzailleen batzarra edo lenengo zuzendaritzarena, Oleaga'tar Jesus izaten zan zentzunik argienaz etorten zana. Beti izan dot lege-gizon au iagun aundia oraintsu il dan arte.

Ni ara joan nintzanean, i970'eko iraillaren 30'ean, arantza mingarri bat eukan ikastegi onek: Zuzendari zan Orbe'tar Martin espetxean egoan eta beronen orde z egoan parroko abade laguntzaille be ba-zan Madariaga'tar Jose Migel, abade ta adiskide ona. Lan ona egin eban Ikastegi onetan.

Nik parrokian lan asko egin bear izaten neban, baiña egunero ikastegira joaten asi nintzan eta irakastaldi asko emoten nebazan: erlejiñoa, elertia, edestia, komunikabideak eta nok emonik ez egoanean beste gai batzuk. Bere erara asko lagundu eban Egiguren'dar Agustin sakramentino giputzak, lpiñaburu'n parroko izanez.

Trakasleen batzarra astero egiten gendun, luzea ta sakona, geienetan bizia, eta neu arduratzen nintzan batzarraren agiriak idazteko eta urrengoan irakurteko. Agiri-bako batzarren arerioa izan naz beti. Urte batzutan an batzarkide izan gendun Iturrate'tar Juan Mari adiskide ta marralaritzako irakaslea be.

Añoberos Gotzaiñaren aldian Gotzaindegitik diru-laguntza aundia emon eben, orretarako arduradun Astorki'tar Xabier zala. eta aundiagotu egin zan ikastegia. Orduan izan zan Zuzendaritza Batzorde barria sortu zan aldia: Gurasoak sartzen ziran geiago eta fundatzailleai bigarren maillako zeregiña emon jaken.

Ni ara eldu eta Urte batzuk barruan, Orbe'tar Martin etxeratu zan espetxetik eta urtebete inguruan bertan jarraitu ondoren, Madariaga'tar Jose Migel'ek urten eban Getxo'ko Nikolas Deunaren paiTokira joateko eta Martin'eri eskiñi neutsan ikastegiaren zuzendariza. Ezergaitik be ez ebala nai esan eban eta orduan izendatu eben zuzendari Urza'tar Xabier.

Arazoa zan aldi aretan, oraindiño, euskerea eta euskeraz irakastea, baiña Martin biok beintzat, irakasten gendun euskerea. Baten begiratzaille bat etorri zan eta kan-

potik entzun eban eskeraz berba egiten nebala eta, ara, ez eutson ain txarto eritzi. 1974n. urte inguruan izango zan ori, oraindiño Franco bizi zala.

Gure Orbe'tar Martin'ek laster izan ebazan salakuntza barriak eta ba'genkian poliziak bere billa etozala. Liburu-arte baten eskutatu eben eta poliziak ikastetxean bere billa ebiltzala andik atera eta eroan eben irakasleak, Santander era, uste dot.

Hidalgo Kapitana zan polizien buru eta beronegaz izan neban egun orretako alkar-izketa bat agertuko dot emen. Ikatzezko papel baitzak, kopiak egiteko erabiliak, aztertzen ebillan bera, olakoan izkiak buruz-bera-edo agertzen dira eta berak izpilluagaz irakurten ebazan. Orretan egoala esan eustan:

-Nire bidea, batez gazteakaz nabillenean, alkar-izketa izaten da.

-Alkar-izketa bai -esan neutsan- baiña zu zjzpa (pistolea)'gaz eta eurak esku-utsik. Ori da alkar-izketa?

Beste guardi batek erantzun eustan:

-Zizpa barik ba'gengoz. geu ilgo gindukez!

Eta Martin Santander'en egoan artean, beste jazokizun barregarri bat. Bilbao'ra joan nintzan eta neure adiskide bateri auxe esan neutson:

-Lagun bat daukat iparraldera joan-bearrean eta ba-dakit zuk eroaten dozuzana batzuk. Eroango zeunke nire laguna?

-Eroan bai, -esan eustan- baiña arrisku aundiko jokoa da eta saiakuntza aundi-
ren bat ez ba'dauko obeto polizietara bera joatea.

Andik urten eta neure berebilla artu neban. Urrengo bidargian, semaforo gorrian. gelditu nintzanean, gizon batek berebillaren beste aideko atea idegi eban eta neure ondoan jesarri. Zurtz eginda, uleak be kiskortuta, geratu nintzan. Eta bera ixilik. Alako baten esan neutsan:

-Zuk zer nai dozu?

Berak begiratu eustan eta esan eban:

-Parkatu! Okerreko berebillera sartu naz. Ori aurrekoa da nire lagunarena!

Gauzea ondo amaitu zan, baiña larri-aldia!

Azkenean ekani eben Martin Santander'etik-edo, eta aurkitu eben erea mnga igaroteko. Basoz joan zan eta beste aldean itxaron eutsoen berebillagaz.

Donibane Loitzun'en iparraldean artu eban bizilekua eta noizean bein joaten nintzan bera ikustera. Naikoa ondo alkar-artzen gendun.

Laster sortu ziran Arratia'n abadeen eta gazteen artean eztabaidak eta goraberak. Aldia be orrelakoa zan-eta. Gure aurka manifestapena egin eben eta eleizan gau-pasa be bai, Igorre'ko eleizan. An izan nintzan neu be eurakaz.

Sasoi orretan beste jazokizun bat: Ogei ta bost bat gazte, neska ta mutil, poli-
zi-etxera, Areatza-Billaro'ra eroan ebazan baituta Hidalgo kapitanak eta billarostar
batek esan eustan an oiua entzuten zirala eta, antza, torturak ezarten zirala. Ori
entzun nebanean Zeberio'n egoan eta abade-taldearen buru zan Ozerinjauregi'tar

*Atutxa 'tar Pedro,
Madariaga 'tar Jose Miguel
eta Neu.*

*Gorostiza Goizatar Jose
Ignazio, Egiluz 'tar Teofilo ta,
ikasleak.*

Eusebio-gana joan nintzan eta Añoberos gotzaiñari esateko esan eustan. Joan nintzan Añoberos Gotzaiñagana eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Neure izenean zoaz polizi-etxe orretara eta jakin egizu zer dagoan arlo orretan eta gero esan neuri.

Esan eta egin, joan nintzan BiJaro"ko polizi-etxera eta atean egoanari esan neutsan:

-Etxe onetako nagusi danagaz berba egin gura dot.

Barrura eroan nindun eta polizi-moltzo bat aurkitu neban eta esan neutsen:

-Hidalgo jaunagaz itz egin gura dot.

-Zer nai dozu ba!

-Gozzaiñagaz izan naz oraintxe eta esan daust ziur jakiteko egia dan zabaldu dana: Emen dagozan gazteak oiñazetu egiten dozuezala.

Asarre bizian jarri zan Hidalgo eta esan eustan:

-Zatoz neugaz!

Mutillak egozan gelara eroan nindun eta neure aurrean esan eutsen:

-Jaun onek emen oiñazerik dagoan jakin nai dau. Esan zeJan zagozen.

-Gu ondo gagoz, -esan eben guztiak batera, -emen ez dago oiñazerik¹.

Eta nik euskeraz neure alboan egoanari esan neutson:

-Ori egia dok, gero?

Eta Hidalgo'k esan eban:

-Zu nigaz ez zara fietan!

-Zugaz bai esan neutson- baiña oneikaz ez!

Gero beste gela batera, neskak egozan lekura eroan nindun eta bardin jazo zan.

Gelak ikusita gero esan eustan Hidalgo'k:

-Eta orain zeu geratzen zara baituta!

-Zergaitik baituta, Hidalgo jauna? -esan neutsan- Ni Gotzainak aginduta etorri naz emen oiñazerik dagoan jakiteko, jakin dot ez dagoaia eta orain ba-noa, gotzaiñari eta erritarrai ez dagoala oiñazerik esatera.

-Bai, bai, joan -esan eustan

Eta orretan arnaitu zan dana.

Lengora joanda, gazteakazko gure artu-emonak geroago eta latzagoak zirala agertu neutsan Orbe'tar Martin'eri Donibane Loitzun'en eta berak. argi ta garbi esan eustan:

-ZU MARTIN: Ni abadea naz eta abade lez jokatzen jarraituko dot eleizako gauzetan, baiña erriko arazoetan, gazte orrekin bideari jarraituko dautsat, eurakaz lan egingo dot.

Eta bide orretatik jarraitu dau Martin'ek, *uste* dot. Nik esan neutsan:

-Gauza bi orreik alkartzea ez jatzu erreza izango.

Arnar urte areitan Zulaibar Lan-Jkastegian jazoriko gauzak edesten luzarajarraitu iei, baiña arlo au amaitzeko zerbait esan bear dot. Uriarte'tar Juan Mari Gotzai-

ñak Arratia'ra egin eban eta gero aztertuko dogun ikustaldian Lan-Ikastegira egin eban ikustaldia. Labor izango da.

Juan Mari Gotzaiñak egiten dauzan ikustaldiak zeatzak eta eragin aundikoak izaten dira, baiña baita, Kasirruo Morcillo'k egiten eban lez, lan askokoak eta neketsuak.

Zulaibar'en be olako ikustaldia egin eban: Ikas-gela guztietara astitsu joan, Fundatzailleakaz batzarra, Zuzendaritza Batzordeagaz be bai, irakasleakaz be bai... Gauzatxu bat bakarrik gogoratuko dot. Ikustaldia amaitu ebanean esan eustan:

-Zeanuri'ko Ikastegian guk egin dogun lanak merezi dauan baiño askoz obea dan kristiñau-talde bat daukagu.

Desde mi primera actuacion en Ubidea como cura joven, la enseñanza ha sido siempre mi segunda vocacion, lo cual me llevo a pasar por diferentes exámenes y obtener el titulo de Licenciatura, como lo dire en otro lugar mas despacio. Pero despues de mi estancia en Zeanuri, tuve que hacer una opcion y de dije a D. Jaun Mari Uriarte:

-Quiero dedicarme preferentemente a la labor pastoral y no tanto a dar clases, pero me gustaria hacer la tesis doctoral, ya que desde Zeanuri he seguido y aprobado el curso correspondiente al doctorado.

Pero Juan Mari no me dio animos en ese sentido y deje de preparar la tesis que tenia ya comenzada, bajo la direccion del Dr. Buesa, de Zaragoza.

Esta opcion ha sido muy importante aunque respeto a otros que han seguido el camino inverso.

Muchas cosas habria que decir de Ia Escuela Profesional de Zulaibar en Zeanuri. Voy a ir dando algo como titulares para abreviar:

Quando llegue estaba en la carcel Martiu Orbe, el Director. En su lugar estaba D. Jose Miguel Madariaga, pero la ausencia de Martin era una espina.

Tenian importancia en la Escuela la Junta Directiva, que luego quedo en Junta de Fundadores: Pedro Atutxa. Luis Arregi, Iñaki Rotaetxe, Zubizarreta, Jesus Oleaga y, como vocales del pueblo: Patxi Intxaurreaga, Maximo Etxebarria y otros. Existia el grupo de Profesores en el que, ademas de los citados, es preciso recordar, entre otros, a Txomin Aurrekoetxea, Jose Ignacio Gorostizagoiza, Pedro Martin Etxebarria, Margari Etxebarria, luego Javier Perez Urraza y otros... Habia algunas dificultades de mutua comprension entre Grupo de Direccion y Grupo de profesores, hasta que se Uego a la Nueva Junta de Direccion, con entrada de Padres de alumnos, quedando en otra situacion la Junta de Fundadores que tanto merito ten/a en el origen y desarrollo de esta Escuela Profesional ParroquiaI.

Quando volvio de la carcel Martin Orbe, se le ofrecio seguir de Director pero no acepto, por lo que se nombro al Sr. Urraza. Pronto sufrio nuevas persecuciones el amigo Martin y tuvo que ir al destierro en Donibane Loitzun. Teniamos trato frecuente y cordial con el.

Hizo su Visita Pastoral Mons. D. Juan Maria Uriarte, que termino muy satisfecho.

XIX-5: ZEANURI'N: ALBO-IRAKASKINTZA: ABADE-IKASTEGIAN BARRIRO, GASTEIZ'EN IKASTETXE NAGUSIRO IRARASLE.

Zeanuri'n, parroko ta lan-ikastegiko ardureagaz batera, lenengo urtean Dotore izateko ikasturtea egin neban eta urrengo urteetan irakaskintzako beste lan batzuk etorri jatazan gaiñera.

Egun baten Perea'tar Jokin urreratu jatan eta esan eustan:

ZU, MARTIN: Abade-Ikastegian COU egiten diarduen ikasleai Eiertia, literatura, emongo zeunskie?

Asko poztu nintzan eskintza orregaz. Len Seminarioan egin neban irakas-lana txarto amailu zan Gotzainaren erabagiagaitik eta orain barriro, irain-orde antzera, abadegai-etxera sartuko nintzan. Jokin'ek berak be olako zerbait ba-eukala buruan uste dol. Beste alde batetik, COU edo Ikastetxe Nagusirako gertakuntza zan ikasturtea ez zan erreza izango irakasteko, baiña nik Ikastetxe Nagusian egoan giroa ondo ikusita neukan eta ba-neukan itxaropena ikasturte ori ondo emoteko.

Pozik urreratu nintzan ba barriro Abade-Ikastegira eta pozik artu nindun irakaskintzaren arduradun dan Beltran de Otalora'tar Jose Luis adiskideak. Ikasle-taldea be ona zan, gazte naikoa elduak eta zentzundunak.

Besteak beste. ondo gogoan daukat talde lez egin genduan idazki azterketako lan bat: GarcIa Marquez"en ^{IV}"Cien años de Soledad" (Eun Urte Bakartadean) artu gendun gai lez eta ikasle bakoitxak gai bat artu eban: liburu orretan agertzen dan gizartea edo familia edo eriejiñoa edo ekonomia edo endea edo olakoren bat, bakoitxak nai ebana eta guztiak egin eben, ederto bakoitxak bere lana eta lan bakoitxaren barria guztien aurrean emon gendun, orrelan guztiak ondo ezagutu eben liburu eder eta aztergarri au.

Bigarren urte baten be joan nintzan Zeanuri'tik Derio'ra irakastera eta pozik nenbillan, baiña ni Arratia'ri zor naiakon eta esan neutsan Jose Luis arduradunari urrengo urtean, irugarrenean, ez nebala jarraituko. Beronek alegiñak egin eustazan jarraitzeko, baiña azkenean lortu neban aske geratzea.

Urrengo urte baten, adiskide ta lankide eta euskerazale bizi-bizia dan Goikoe-txea'tar Ifiaki josulaguna urreratu jatan eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Gasteiz'ko Irakasle-Eskolan, Valladolid'ko Ikastetxe Nagusiarin inepen, Aldundiak euskera irakasteko Katedra bat ezarri dau eta txarto gabiltz irakasle egoki bat aurkitzeko. Zuk ori ondo egingo zeunke!

Nik esan neutsan zergaitik itzi neban DerioTco irakaskintza. ain biotzeko nebana, eta zio beragaitik ezin neikela onartu irakaskintza ori .

Berak ekin egin eustan eta irakastaldiak arratsaide beranduan edo gabaz izango zirala esan eustan eta azkenean baietza emon neutsan.

Gasteiz'ko Aldundira urreratu nintzan eta pozik artu nindun Oyarzabal abizena eukan Markiñako emakume batek. Esan eustan nire irabazia zenbat izango zan eta laster artuko nebala Valladolid'eko Erretore Jaunak izenpetutako izendapena. Ara nondik Ikastetxe Nagusiko Irakasle!

Talde txiki bat neukan ikasle, geienak. uste dot guztiak, neskak arabarrak, nafarrak eta bizkaitarrak. Nik bizkaieraz irakasten neban eta taldea aisegiñez bete-rik ebillan ikasten.

Bigarren urtean be jarraitu neban. baiña ikasturtearen asieran ikasleak auxe esan eusten:

-ZU, MARTIN: Zuk bizkaieraz irakasten dozu, baiña euskerearen koordinatzaileak batua ikasi bear dogula diño (Koordinatzaile ori KNOR'tarren bat zala esan eusten geroago). Nire erantzuna au izan zan:

-Parkatu, baiña eskari orrek samintasun aundia sortzen dau nigan! Nik neure pentsabidea daukat batuari eta atxeari buruz eta ba-daukala askatasuna uste dot eritxi ori eukiteko ela bide orretatik irakasteko.

Baiña eurak ekin egin eusten orretan. eta azkenean esan neutsen:

-Ara! Ikasturtea asita eta zati bat igarota dago eta orain ez dot egoki lez ikusten irakaslearen aldakuntza egitea. Orregatik batuan irakatsiko dot ikasturte onetan, baiña urrengo urterako ez naz irakasle izango.

Egun batzuk geroago esan eusten:

-Len askoz obeto irakasten izan dozu, bizitasun geiagogaz!

-Bai, -esan neutsen- eta zuek bumz askarrak zaree eta ba- dakizue ori zergaitik dan. Gogoz egiten ez danak ezin euki bizitasunik.

Amaitu zan bigarren ikasturte ori eta itzi egin neban Ikastetxe Nagusiko irakaskintza, naiz ta Josulagunak *eta* Oyarzabal andreak arren bai arrer) eskatu jarraitzeko.

Arlo au amaitzeko euskera batuari eta atxeari buruz azterpen txiki bat: ondo dakit euskerearentzat, batez be bizkaierearentzat batuaren jokabide ori oso kaltegarria dala, atxea euskereak ez dauala bear eta kalte aundia egiten dautsola eta, euskaldun ofizialak aurka izan arren, nik bide orretatik jarraituko dot beti. Orregaitik galdu neban irakasle leku au, orregaitik geroago Bermeo'n Udal-Batzaren itzuitzaile-lana. An Bizkaierara itzuli bear zan, baiña atxeagaz idazteko eskatu eusten eta nik naiago izan neban lana itzi, eta Bilbao'ko Eleizbarrutian be lan aundia egin neban itzultzaile iez, baiña atxe barik idazten nebalako, atxaki beste zio batzuk dirala, alboratu ninduen. Arazo au beste leku baten aztertuko dogu.

Sarrilan entzuten dot: Atxeak ez dauko garrantzirik. Neuk be orixe diñot beti. Eta iñoz atxea kentzea erabagiten ba'da, gauza erreza izango da. Orretarako ez da ezer ikasi bear. Baiña gaurkoz: Atxeak ez dauko garrantzirik baiña zuk atxeagaz idatzi bear dozu.

Cuando termine el Curso de Doctorado, aun atendiendo las obligaciones de la parroquia de Zeanuri y la labor docente de la Escuela Parroquial Profesional Zulaibar, me quedaba algun tiempo hasta que un día se me acerco mi amigo Jokin Perea y me dijo :

-Oye, Martin: Necesitamos un profesor de letras en el Seminario y hemos pensado en ti. ¿Que te parece?

Me hizo ilusion esta propuesta, teniendo en cuenta que la etapa anterior docente del seminario habja terminado mal por la decision poco acertada de Mons. Gurrupide. Venia a ser algo asi como un desagravio. Y este pensamiento rondaba quiza la mente de Jokin.

Era el curso de COU donde tenia que dar las clases y, aunque la tarea no me parecia facil, tenia reciente el ambiente universitario mas o menos vivido. Acepte con alegria y me encuentre con un grupo de alumnos muy bueno en todos los sentidos. Enseñe a gusto.

Y tambien un segundo curso, pero al final de este me parecia que me debia plenamente a Zeanuri y a Arratia y decidi dejar Jas clases de COU, a pesar de que Jose Luis Beltran de Otalora, Jefe de estudios, y otros me insistieron para que continuara.

Algun tiempo mas tarde se me acerco el Padre Iñaki Goikoetxea, jesuita, muy entregado a la enseñanza del euskera y me dijo: Oye, Martin: La Diputacion Foral de Alava patrocina una catedra de euskera en la Escuela de Magisterio y hemos pensado en ti.

Yo le explique lo que me habia ocurrido en Derio y que me debia a Zeanuri, pero me dijo que tendria que ir solo un par de veces por semana y a ultima hora del dia. Por fin acepte.

Me presente en la Diputacion ante la Sta. Oyarzabal, que era de Markina, y me explico las condiciones y prometio que pronto extenderia el nombramiento el Rector de la Universidad de Valladolid.

Pronto me vi ante un grupo de alumnas, vizcafnas, gipuzkoanos, alaveses y navarros trabajamos a fondo durante el curso. Era muy cerca de San Cristobal, al lado de la via del tren.

Al año siguiente, continue en un nuevo edificio en Arambizkar, pero pronto de comenzado el curso me dijeron los alumnos:

-Nos dice el coordinador que debemos aprender euskera batua.

En principio *les dije que no* pero casi me obligaron, por Jo cual les dije que, ya que el curso estaba ya avanzado, enseñaria en batua este curso, pero que, para el siguiente, no contarán conmigo.

Zeanuri(Vizcaya), 8 de Julio de 1,973

D. José Luis Beltrán de Heredia
Derio-Bilbao

Estimado amigo José Luis:

Desde que terminó el curso he estado pensando en la posibilidad de seguir dando Lengua y Literatura Española de C.O.U. en el centro que dirige. Me ha costado tomar una decisión, pero ahí te envío el fruto de mis meditaciones.

Por una parte me siento hondamente inclinado a seguir

- porque es buena la labor que ahí se hace tanto con los chicos como en el equipo de compañeros. Es un buen servicio que se preste al Pueblo, ya que las orientaciones que ahí se pueden dar pueden ser de mucho interés para subvenir a las necesidades actuales;
- porque practico la enseñanza en un nivel que es muy interesante y muy exigente;
- +porque es un buen servicio a la Comunidad Diocesana a la que me debo;
- porque al cambio de profesores demasiado frecuente, especialmente en COU, es perjudicial a la enseñanza;
- porque el haber practicado la enseñanza durante un curso y en el COU, facilita mucho la enseñanza de cursos siguientes. Este curso lo daré mucho mejor;
- porque las reuniones en el ICE fueron interesantes desde muchos puntos de vista.

Por otra parte, veo que debo dejar

- porque ocho horas de cobbe, aproximadamente, por semana supone excesiva pérdida de tiempo y de energías;
- porque me debo a Zeanuri y a su Escuela Profesional donde sirvo al Pueblo en un nivel de más sencillez y de más necesidad;
- porque debo dedicarme a la enseñanza del vascuence y no del castellano; las necesidades del vascuence hoy son mayores, es mi lengua, tiene manos "enseñantes"...
- porque la orientación del COU no es clara; no sé si he acertado...

En vista de todo ello, y no sin dudas, he decidido renunciar. Acepté la cátedra para un año, he procurado cumplir la mejor que he podido y espero que tendrás posibilidad de encontrar a alguno que pueda ocuparla con menos dificultades que yo. Si no te fuere posible encontrar quien me sustituya, siempre cabe una posibilidad de hablar sobre ello.

Muchas gracias por todas tus atenciones, en especial en este curso. Saluda a Andoni y, si te parece, comunícale el contenido de este corto, ya que también hablé con él de este problema.

Tu amigo,

XIX-6: ZEANURI'KO TA ARRATIA'KO ABADEAK, GAZTEAK, LAIKOAK, ABADEEN ALKAR-BIZITZA, PARROKI-LANAK, GOTZAIÑAREN IKUSTALDIA

Ni Zeanuri'ra eldu nintzanean, abade asko egoan parroki aretan: Arrizabala-ga'tar Jose, Manterola'tar Gabriel, Atutxa'tar Pedro, Agirre'tar Eladio, Orbe'tar Martin, Madariaga'tar Jose Migel. Egiguren'dar Agustin eta neu. Guztiz zortzi. Atutxa'tar Leonardo be an egoan, bere anai abadearen etxean, baiña gaisorik.

Jose abadea abadiñotarra, guda-ostea ezkerro zan txanburu, GabrieJ Tdazle eta euskerazale ospetsua zan eta umeakaz erbestean urteak egin ondoren etorri zan bere etxera, Pedro Undurruga'koa semez eta bere auzoan abade, guda-ostean erbestera-tuta Oska'n egondakoa, Eladio bertoko semea, ameriketari urteak eginda etorri zan parrokira, Martin eta Jose Migel eta Agustin sakramentinoa ezagutzen doguz lanbi-de ikastegitik.

Sasoi aretan Arratia'n abade zarrak ziran geienak: Igorrekoa, Zuloaga Eusebio, Nikolas Garcia lagun ebara, Lemoa'ko Zezilio, Olabari'tar Manuel lagun ebara, BediaTco Alfonso laguntzaillea be zarra ebaJa, Dima'ko Esteban Manterola, Tpiña-buru'ko semea eta urtelsua, Areatza-Billaro'ko Urutxurtu Anastasio eloniotarra, au be urteetan aurreratua, baiña naikoa arin egin ziran aidakuntzak eta onelan geratu giñan: Zeanurim neu laguntzailleakaz, Billaro'n sakramentinoa, Igorren Nikolas, Lemoa'n Erezkano'tar Jose Luis eta Bedia n Jauregi'tar Jose Luis, Dima'n sakra-mentinoa, baiña taldea osotzen genduanak Jauregi, Erezkano, Garci'a ta neu giñan.

Arratia'ra eldu nintzanean, eta abadeak eurak geroago esan eustenez, abadeen artean ez nintzan onartu izan, zerbit euken nire aurka, ez dakit argi-argi zer. Urteen joanean lortu zan alkar ulertze au eta Jan ederra egin gendun aikartuta.

Gazteakaz izan genduan arazoa len agertu dot. Alkar ulertu eziña zabaldu ta sakondu zanean, Arratia'ko Eleiz-Gaztedia eritxon talde bat sortu zan.

Abadeen artean asmo barri bat agertu jakun: Alkartea, talde batek alkarragaz bizi izatea lortzeko asmoa. Ez zan gauza erreza asmo au betetea. Taldekide izateko giñan-nak bakoitxak bere eragozpena geunkan: Erezkano arrebeagaz bizi zan Lemoa n, nik etxe ipiñia neukan eta sukaldaria, Atano esaten geuntsan eta Dima'n egoan abade gaztea ta Jauregi ziran askeen egozanak. Dana-dala, artu gendun bizi-leku bat errentan eta sukaldari-garbitzaille bat eta etxean bear diran gauzak ekarri. araudi bat egin eta asi giñan bizi izaten. Ez eban ondoren aundirik izan aikar-bizitza onek. Bazkaria lan-ikastegian egiten eban, nik etxean, eta apaltzeko orduan geienok ez gintzazan an egoten. Asmo on bat izan zan, baiña ez eban iraun: Laster etorri ziran izendapen barriak be eta banatu gintzazan.

Zeanuri'ko parrokiari izandako lan batzuk be gogoratu dagidazan. Egia esan, egunik geiena Lan-ikastegian igaroten neban eta parrokiko lanak ez ziran larregikoak: Aidi baten eskoiara joan nintzan katekesirako, geroago katekista batzuk be gertatu ziran, garizumarako itzaldiak gertatzen genduzan eta ugari izaten ziran entzuleak, domeketako mezak asko ziran, amasei lekutan bederatzi meza domeka bakoitzean, gaisoak ikusterajoa bear izaten zan, eleizeak noizean bein konpoinke-ta bear izaten dau: erretaillea egin geuntson eta barrua egokitu, argi barriak ipiñi ta olakoak, baiña iñoz ez egoan parrokia egoera onean, aldapan dagoala berantza egi-ten ebalako. Orain diardue arazo larri ori bideratzen. Igande arratsaldeetan agurtza egiten gendun eta agurtzaren ostean joko-aldia Eleizaldeko edatetxean. Nik ez neban jokutzen baiña beste batzuk gogotsu ekiten eben. Parrokiko batzordea sortze-ko auteskundea be egin zan eta bere lana egiten eban batzorde onek. Era barri bate-ra eratu gendun parrokiko ekonomia, sendi bakoitzak urteko kuota bat ordaintzen ebala. Ia guztiak ekarten eben euren saria urtero eta banaka batzuk asieran otz ba'egozan be, azkenean sartu ziran bide orretara, gitxiren batzuk izan ezik. Orain be entzun dot eleizea konpontzeko dim laguntza emoten onak dirala zeanuristarrak. Parroki ona da Zeanuri eta lan anndikoa izan arren, erri zabala da-ta, gogotsu egin gendun lan.

Zeanuri n bost urte bete nebazanean. auteskundea egin neban errian eta auxe esan neutsen:

-Bost urte dira zuen artera etorri nintzaJa eta orduan ez neban izan aukerarik zuen eritxia jakiteko. Gaiñera zuek orduan ezagutu be ez ninduzuen egiten, baiña orain bost urte igaro dira, alkar ezagutu dogu eta zuen eritxia jakin gura dot. Geie-nok nik emen jarraitzea nai ba'dozue jarraitu egingo dot, baiña geienok edo askok ori nai ez ba'dozue, ezeiako asarre barik joango naz beste leku batera. Guztien eran-tzuna jarraitzeko izan zan eta beste bost urterako jarraitu neban. Argi esan neutsen amar urteak beteten diranean joan egingo nintzala. Bete ziran amar urteak.

Bemio n be orixe egin neban, bost urteak bete nebazanean eta an be jarraitze-ko esan eusten ia guztiak, baiña gotzaiñak beste toki beaten bear ninduala eta sei urte eginda atera nindun.

Zeanuri'ko azken-ekiñaldia Uriarte'tar Juan Mari Gotzaiñaren Artzain-Ikustal-dia izan zan. Esan dot zerbait Ikastegiaren zatian.

Lan aundia egin eban Juan Mari Gotzaiñak. bai Zeanuri n eta bai Arratia osoan ikustaidia egin ebanean: auzo guztietara joan eta mezea egin. ango eleiztarrakaz astiro berba egin, parroki taldeakaz berba egin, eskoletara joan eta abar.

Amaitu ebanean abadeakaz batzarra egin eban eta geienok ainbat urte egin dogu-

za) Arratia'n eta aldakuntza egiteko eskintza egin eban. Nire aldetik neuk esan neutsan amar urteak laster beteten zirala eta urteteko asmoa neukala.

Errez onartu eban nire eskintza eta abade barria nor izango zan be esan eustan. Zendoia'tar Jesus Mari, baiña au gudarien kapellau egoan eta illebatzutan ezin zeitekean etorri. Orregaitik aldakuntza egiterakoan egoki dan Jez, eguneratze-urtea osoa egin bearrean ille batzuk galdu nebazan.

Abade barria etorri zanean. otsailean uste dot. Zeanurj'ko parrokia bere esku itzi neban eta Gasteiz'ko Abade-gaiien Etxera joan nintzan eguneratze-urtea egiteko. Igandeetan etorten nintzan Zeanuri'ra. Urrengo udan Bermeo'ra.

Zeanuri'ko egunak eta urteak amaitu baiña len. gure amaren arazoa ageitu bear dot.

Ama Landako Etxebarri/Montaiñe baserrian bizi zan anaiagaz. baiña berak sarritan agertzen eustan nigaz bizi izatera etorri nai leukela. Nik beti esaten neutsan nai dauanean etorteko baiña gatx egin jakon erabaği ori artzea. Azkenean etorri zan Zeanuri'ra eta bere bizitzako azkenengo bosl urtean neugaz igaro ebazan.

Lenengo lau urteetan ez gendun izan arazo aundirik. Etxean ez eban ezer egin nai izaten, orretarako egoan Basiii sukaldari garbitzaillea eta eleizearen ondoan tokitxu bat eta solotxu bat emon geuntsazan eta antxe egiten eban lan egun guztian. Eleiza inguruan larrosa eder batzuk be sartu ebazan.

Baiña urteen joanean amaren osasuna txarrerantza joian eta azkenengo amajau iliebetetan lan aundia emon eustan. Gau ta egun bere ondoan nai izaten nindun, eta ikastegi'ko lana amaitzen nebanean an egoten *nintzan* beragaz alkar-izketan. Amalau iliebite oneitan ez eustan gau baten lo egiten itzi: Jagi nagizu! Orain or alboan ibilJadifxu bat! Orain komunera! Orain ogera! Orain jagi barriro...! Ezin zan une baten be geldi egon! Botikak emoteko ardurea artu bear izaten neban, janariak emoteko be bai, bear zanean. eta sarritan izaten zan. sarbitzeko be bai, eta abar...

Burua ez eban galdu iñoz. baiña bai gogoan daukat egun baten jazo jakona. Amak esan eustan:

-ZU, MARTIN, txakur oneik atera egizuz gelatik kanpora!

-Ama. emen ez dago txakurrik -esan neutsan- ori buruak emoten dautzun gauzea da.

Baiña berak baietz. txakurrak an egozala eta aterateko, nik ostera ezetz. an ez egoalako txakurrik. . .

Azkenean berak esan eustan:

-Olakoa ez zaite izan, Martin. Zuk egizu txakurrak ateraten dozuzalakoa, eta ni nasai-nasai geratuko naz!

Bein amak esan eustan:

-ZU, MARTIN: Nire gaisoa luze be luze doa eta emoten dautzudan zeregiña ez da edozelakoa. Ni noiz ilgo ete naz.

-Ama! Ez estutu esan neutsan. Neuk be emongo neutsuzan neure bizitzan olako egun estuak.

-Bai, zu seme gatxa izan zara, -esan eustan.

Beste bein amak esan eustan:

-Zu abadea zara eta ba-dakizu eriotzako orduan zer egin bear dan, lagundu niri gero, ondo il naiten!

-Bai, ama, -esan neutsan- alegiña egingo dogu.

Ama egunerik egunera argaldu egiten zan. Gaiso-etxera be eroan izan nai eban osagilleak, baiña ezergaitik be ez eban nai berak: "markapasos" be ipiñi gura izan outsoen, baiña ori ez eban nai izan. Bere ordua eldu jakonean, bake-bakean il zan ama. Jaungoikoak zeruetan artua izan zala uste dogu.

Amari emon neutsan laguntza au pozgarria izan zan niretzat. zor aundi bat ordaindu ba neutson lez. eta ez eustan iñoz be ezer ordaindu, bere zar-saria beretzat izaten zan, baiña azkenean diru apur bat itzi eban eta niri egokidan zatiagaz Jerusalem'era ostera bat eta Ameriketara, Panama'ra. beste bat egin nebazan, beste toki baten edestuko dodan .lez.

Aitak eta amak asko eta ondo lagundu dauste bizitza guztian eta amaren agurra gogoratzen dodan onetan argi geratu beite nire esker ona. Fika'n illobiratu gendun amaren gorpua, iru anaion aurrean. Gero illobi batera aldatu ziran aitarren eta amaren gorpuzkiñak eta antxe dagoz, Landako Etxebarri (Montañe)'ko illobian.

Cuando llegue a Zeanuri habia muchos sacerdotes en aquella parroquia y tambien en Arratia. Luego fue descendiendo el numero rapidamente.

A nivel de Arratia tuve algunas dificultades de acogida por parte algunos y no precisamente mayores, pero en poco tiempo desaparecieron los prejuicios y trabajamos bien y a gusto, aunque no sin dificultades.

Hubo incluso un intento de vivir en comunidad con algun exito pero no fue duradero. Mi ilusion siempre ha sido vivir en comunidad con hermanos sacerdotes y, por fin, en Mungia pudimos vivir esta gozosa experiencia, como diremos mas tarde.

Aunque gran parte de mi tiempo era para la enseñanza, tambien realizamos en la parroquia la labor pastoral necesaria: cada domingo teniamos dieciseis misas en nueve centros de culto, atendia la catequesis, a veces en la escuela, otras veces en la parroquia y, al final, con catequistas, reformamos el templo adecuandolo al Vaticano II, con aynddas economicas que nos venian por medio

de mi amigo Javier Astorki, el retejo, las astillas de las paredes. Este es un problema que ahora se ha agravado y lo estan resolviendo...

Cuando se cumplieron los cinco años en Zeanuri, pedi el parecer de los feligreses para continuar otros cinco años. El si fue mayoritario, casi total, aunque alguien decia que "escoba nueva barre mejor".

Hacia el final de los diez años hizo su visita pastoral a la parroquia y a toda Arratia el Obispo Juan Maria Uriarte. Hable con el despacio de la situacion en que me encontraba por mi madre y de la posibilidad de cambiar de parroquia al cumplirse los diez años. El me recomendo un año sabatico, pero el que iba a ser mi suplente estaba en el servicio militar y tuve que esperar hasta el mes de febrero que fue cuando vino. Entonces fui al Seminario de Vitoria para el curso de reciclaje, del que hablaremos mas tarde. Terminado este curso, sali de Zeanuri para tomar "posesion" de la parroquia de santa Eufemia de Bermeo.

Por estas fechas, despues de larga y penosa enfermedad, fallecio mi buena madre a la que atendi con dificultad y lo mejor que pude durante los cinco ultimos años de su vida en los que vivo conmigo. Conste aqui, una vez mas, mi gratitud a mis padres que tanto hicieron por mi y a mis hermanos.

BILBOKO GOTZAIN A. A.
JUAN MARIA URIARTE GOIRICELAYA
OBISPO ADMINISTRADOR APOSTOLICO
DE BILBAO

Herrero, Núm. 3-2.
Tel. (84) 447 25 00
B I L B A O (9)

Bilbon Zementiak 2.

Adiskide maiteok: Artu dot zuen eskutitz jatorra. Eskerrik asko. Zuen gaztaroan kristau izateko gogoak neube indartu na postu egiten nau.

Zeanurin izango nazue Abenduaren 25^{ean}, Zuekin goizea igaroteko prest naukazue.

Konfirmaziño ostean bere zuen sinismena sakonduko duzuela ziur nago. Taldeka alkartu zaitezte, alkarrekin oteitz, itz eta lan egin dagizuen.

Hiotzez maite zaituet.

+ Juan A. Uriarte, A.A.

XX ATALA: BERMEOTCO EUPEME DEUNAREN PARROKIAN.

XX-1: BERMEO'N: ABADIAK TOKIZ ALDATZEAREN ARAZOA; BA-ZAN BERMEO EGOKIDAN TOKIA? ARRANTZALEEN GIROA TA BERJUIO.

Gotzaiñak ondo kontuan artu bear daben arazoa da, abadia tokiz aldatzearena: Nik ezagutzen dodaz lagunak Fikan bere abade-denpora dana igaro dauan Zorroza'tar Simeon esaterako: tokiz iñoz be aldatzen ez diranenak. Berton Mungia'n be Gaztelu'tar Juan Migel Txanburuak bere aidurea itzi eban arte, abadia ia bizitza osoan ementxe egon izan dira, emen daukaguz oraintxe be Soiozabal'dar Pauin adiskidea eta Arxegi'tar Jose Mari euren abadetzako urte ia guztiak emen igarota eta igaroten. Beste abade batzuk osteratoki asko aldatzen dabez. Ni neu erdibidean nagoala uste dot: Ubidean iru urte, Fruniz'en amaika urte, Mungia'n (eskegita lez) bost urte, Zeanurj'n amar urte, Bermeo'n sei urte eta orain, Mungia'n taldean amabi urte egin ondoren, ementxe zar saridun lez, laguntzen baiña iñok beartu barik.

Zer esan arazo oneri buruz? Nire eritxia amar urte toki baten naikoa dala uste izatea da. Amar urtean norberaren asmoak beteten dira eta bete ez ba dira. beteko be ez. Erezkano'tar Juanjo bost urte dirala naikoa diño eta berak erren zazpita arte luzatu bear izan eban, Orbe'tar Esteban adiskide aundiak amabi urte egin ebazan emen eta bera eskiñi zan urteteko eta orain Durango'n dago. Jokabide au nik ontzat artzen dot.

Baiña abadia ez ete dau egon bear giro baterako gertatuta edo trebetasuna lortuta? Esaterako arrantzaleen lanerako. edo baserritarren artean lan egiteko eta gotzaindegirako? Baietz esango neuke, baiña larregi estutu barik. Gotzaiñak askatasuna bear dau artaldea zaintzeko eta abadia be giroak aldatzeagaz bere izakeran eta jokabidean aberastasun barriak eskuratzen dauz.

Irizpide orreik kontuan dirala, ete zan Bermeo niri egokidan tokia? Geienak ezetz esaten eben eta Juan Mari Gotzaiña bera be ez egoala ain ziur uste dot. Askarenngo orduan, oraindiño, Errnu be eskiñi eustan, baiña nik Bermeo'koa baiño askoz illunago ikusten neban niretzat Ermu'ko giroa. Ori orduan! Gaur askoz illunago.

Nik baietz uste neban eta uste dot, Bermeo egokidan toki bat zala eta pozik joan nintzan. Zori txarrez. amar urte bete baiño askoz lenago eskatu eustan gotzaiñak, sei urte bete ziranean, Bermeo'tik urten eta Mungia'ra joateko emen bear nindualako. Errez emon neutsan baietza, baiña amar urte egin ba'nebazan, erdi eginda geratu ziran asmo asko bete egingo ziran.

Zer eukan bereizirik Bermeo'k, askoren ustez niri egokidan tokia ez izateko? Arrantzaleak diraiako geienak, uste dabe, baiña niri errez egin jatan arrantzaleakaz artu-emonak eta ebanjelizatzela betetea. bertan beti danik egozan batzui baiño errezago, esango dogun lez, Arazoa *geiño* etorren an lanean ziarduen eta batzuk gaur be jarraitzen daben, abadeen eta lekaide-lekaimeen aldetik. Bermeo'ko artzain-lana errez-errez zan artzain-langilleak alkartu ezkeru, baiña au ez zan ain errez eta gaur be ez da. Erri zintzoa da Bermeo eta bertako abadeak eta lekai-de-lekaimeak benetan maite dauzana. Asko eta errez lan egiteko moduko erria, baiña alkartasunaren argiak egin bear dau argi.

Antes de entrar en mis años de Bermeo, me parece preciso plantear el problema del traslado de los sacerdotes: Algunos se pasan toda la vida en una aldea pequeña, lo cual me parece una limitación enorme de las posibilidades de la persona del sacerdote, otros al contrario se pasan la vida de una parroquia a otra, de un trabajo a otro.

¡Mi vida transcurre entre estos dos extremos: cinco años en TJBidea, once años en Fruniz, cinco años en Mungia (en situación anomala), once años en Zeanuri, seis años en Bermeo y doce en Mungia, para terminar aquí en Mungia, ya jubijado y prestando el trabajo que puedo y quiero.

Este asunto va unido al de la especialización de los sacerdotes: Apostolado social, rural, catequesis, jóvenes, familiar... Creo que debe existir algo de esta especialización, pero sin llevar a un extremo, porque eso limitaría la gobernabilidad de la diócesis para el Obispo y encorsetaría las posibilidades del sacerdote.

Esto supuesto, viene la pregunta: ¿Era Bermeo lugar adecuado para mi labor pastoral? La mayoría pensaba que no, quizá el Sr. Obispo tuvo sus dudas, porque a última hora me ofreció Ermua, pueblo que me parecía mucho más inadecuado que Bermeo.

Fui contento a Bermeo, pero quizá sali demasiado pronto, a los seis años, creo que necesitaba los otros cuatro hasta diez para completar algunas cosas. No fue posible, porque Mons. Uriarte me dijo que me necesitaba en Mungia y yo no opuse ninguna resistencia, todo lo contrario.

¿Que teni'a Bermeo para que no pareciera conveniente para mi? ¿Que

eran arrantzaJes, pescadores? Eso no era problema, incluso me adapte mejor a este campo que los que llevaban años allí, como diremos mas tarde. El problema era el modelo de Iglesia que se habia cultivado allí y el apego que a este modelo tenian tanto el pueblo como los agentes de pastoral. Un modelo que no era facil adaptarlo a las directrices de Concilio Vaticano II. Y creo que el problema sigue. Allí se requiere un acuerdo entre agentes, que no es facil.

XX-2: BERMEO'N: SEI PARROKIAK ERRI BATEN, ESKUALADEA ALA PARROKIA LENAGO? IRU PARROKI AUNDIEN LURRALDEAK, BERMEO'KO ABADEN BATZARRAK ETA EGUNERATZE-BERBALDIAK.

Bermeo erri zabala da eta Bizkai guztian baserririk geien daukan erria ez ba da, bigarrena bai beintzat. Baiña arrantzaleak dauke baserritarrak. baiña indar geiago eta mundu guztian ezagutzen da Bermeo erri arrantzale lez. Baserritarakaz lan ona egiten eban Gandiaga'tar Jose abadeak.

Orregaitik, Bermeo'n sei parroki dagoz: Almike, Mañu, San Pelaio, Andra Mari, Eupeme Deuna eta San Frantzisko. Dana dala, agertzen diran arazoak urian diran iru parrokjenak izaten dira geienak. Egia esan, sei parrokiak erri bat dira, eta iru parroki aundietako eleiztarrak be. nik uste dot, parroki batekoak baiña Bermeolarrak diraia lenago. Orregaitik da ain bearrezkoa artzain-langitleen alkartasuna, aurrean esan dodan lez.

Egoki da ba orain emen itaun au egitea: Zer da lenago parrokia ala eskualdea? Iñon izatekotan Bermeo'n da lenago eskualdea edo erria, baiña nik argi ikusten dot Bermeo'n parroki bakotzak bere nortasuna zaindu bear dauala eta eskualdea sendo egongo da parrokiak sendo dagozanean.

Bermeo'n gaiñera, beste arazo bat dago, parrokien lurraldeena. Esaterako Andra Mari'ko eJeizearen ingururik geienean dagozan etxeak Eupeme Deuna'ren parrokikoak dira eta Askatasuna kalean eskoi-aldea da Frantzisko Deunaren parrokioa eta ezker aldea Eupeme Deunarena.. Ori orrelan izanik, eleiztarrak norberaren parrokira joan bearrean beste batzutara joaten dira zio askogaitik: urrago dagoalako, ango abadea maite dabelako... Eta lurralde-zatiketa ori zergaitik orrelan egin zan itauntzen ba daustazu, errazoa argi dago: Eupeme Deuna ugarte baten lez dagoalako eta inguruan bizileku gitxi daukazalako.

Baiña ori orrelan izan arren be, parrokia da lenengo kristiñau-aJkarte eta ondo zaindu bear da. Geroko axazoa da artzain lantsilleak ondo alkartzea.

Abadeak eta lekaideak astero egiten gendun batzarra Eupeme Deunaren parrokiako geletan, eta seriotasun aundiagaz egin be: Lenengo otoitza astitsu, gero Batzar-agiria irakurri, gero, eguneko egitarauari jarraituz gaiak aztertu eta Idazkariak batzar-agiria egiten eban beti.

Batzar orretan Bermeo'ko abade guztiak eta MundakaTcoa batzen giñan. Orduan Mundaka'n Zelaieta'tar Juan Pedro adiskide aundia egoan. Batzarretara ia beti etorten zan gaur Ondarroan dagoaji eta orduan Luvralde'ko Ordezkaria genduan Rementeria'tar Jose Maria eta asko lagundu eutson Bermeo'ko Artzain-Lanari.

Gure eleizea BatikanoTco II batzarraren bideetara eroan gura ba'gendun, eta ori ez eban iñok ukatzen, jakiña, geu eguneratu bear giftan lenengo eta orretarako izlariak ekarten genduzan. Gotzaindegitik iaguntza aundia emon euskuen, Ikastaldi batzuk gogoratzekotan Ubieta'tar Jose Anjel'ek Idazti deunai buruz emon ebazanak, Artzain-Lanerako jokabidean eta egitasmoak gertatzean Saez de Kabezon'dar Mikel'egaz batzarrak, Perea'tar Jokin'ek bateoa era-barritzeko bideetan emon euskuzan argitasunak eta abar...

Bermeo es un pueblo muy extenso y uno de los pueblos que mas caserios tiene en toda Bizkaia. Esta realidad es importante, aunque a veces se olvida porque prevalecen los pescadores. Con los labradores hizo su hermosa labor pastoral D. Jose Gandiaga.

Por eso, en Bermeo hay seis parroquias: Almike, San Pelaio, Mañu, San Francisco, Santa Maria y Santa Eufemia, pero los problemas mas acuciantes procedian de las tres parroquias urbanas que son las mayores.

Otro problema de Bermeo es la demarcacion de las parroquias: Santa Maria esta casi totalmente rodeada de viviendas de Santa Eufemia y la calle Askatasun-Bidea pertenece la derecha a San Francisco y la izquierda a Santa Eufemia. De ahí resulta que mas que el amor a la comunidad mueve el amor a agentes de pastoral o simplemente la cercanía.<,Por que se hizo así, siendo una demarcacion reciente? Pues porque existian tres parroquias y una de ellas, Santa Eufemia, esta como en una isla y para tener feligresia parecida no habia otra forma que entrar al interior de la villa.

Una pregunta surge aqui: *iQue* se debe mirar con mas esmero pastoral la parroquia o el sector? Yo lo veo claro: La parroquia es la autentica comunidad y debe tener preferencia. Si las parroquias marchan bien, es muy facil que el sector funcione, pero no a la inversa.

Las reuniones de Sacerdotes (seculares y religiosos) las celebrabamos en Santa Eufemia, con mucha regularidad y seriedad: Acta, oracion, orden del dia...) y asistiamos *bastante bien, excepto algunos que apenas nunca venian, como el de Almike.*

Acudia fielmente el Vicario de Zona D. Jose Mª Rementeria cuya ayuda fue fundamental.

Se organizo bien ia actualizacion de los sacerdotes en la que fueron muy buenas las charlas y reuniones con D. Jose Angel Ubieta, D. Jokin Perea, D. Mikel Saez de Cabezón, etc.

XX-3: BERMEO'N: ADISKIDE AUNDI BAT ETA TALDE EREDUGARRI BAT BAZTERTUTA, GAZTEAKAZKO LANA, SENDOTZAREN ARAZOA.

Adiskide aundi bat neukan nik Bermeo'n, Mungia'ko aldi larri aretan taldekide izana eta bai bera eta bere arreba zana ta gurasoak beti etxeko lez alkar artu doguna. Mungia'n be bai eta Bermeo'n bardin. eguneko lanak amaitzen nebazanean joaten nintzan Balendin'en etxera.

Balendin'ek gure aldiaren eta gero. arazo biziak izan ebazan Mungia'n, bera geratu zan San Pedro Ikastetxearen zuzendari eta berak izan ebazan ikastoleagazko artu-emonak ni joan eta gero batez be. Baiña Mungia'tik uiten zanean, bere etxean bizi izaten asi zan, Eulali bere ama be zaindu bear eban-eta. Erdi-Maillako Ikastegian erlejiño uakaskintzaren ardurea artu eban, Iaikoak be Iagun ebazala, eta nik orretan ezagutu dot beti. Orretan jarraitzen dauala uste dot.

Nire adiskide onek gazte talde bat eukan bere inguruan, gazte oso jatorrak, langilleak, fede sakonekoak. ondo alkartuak eta Bernieo'n lan aundia egiteko lakoak. Baizar luzeak eta sakonak egiten ebazan BaJendin'ek gazte oneikaz eta neuk be artu-emon pozgarriak izan nebazan euretariko geienakaz.

Baiña gazte oneik ez ziran parroketako artzain-lanera larregi sartzen. Egia esan, Eupeme Deunaren parrokiaren sarritan lagundu eusten, baiña Andra Mari'ko parroko zan eta naikoa gazte joan jakun Mendizabal'dar Ramon'ek esaten eban bere parrokiaren batzen zirala baiña 'Meiotik sartuta". Nire erantzuna au izan zan ori esan ebanean:

-Artea zabalik itzi ba-zeuntsen ez ziran leiotik sartuko.

Aurrera jarraitu orduko esan beit, Mungia'n lagunak izan ba'giñan be (orduan Gatican egoan bera), Bermeo'n ori eziñaizan zala. Ni joan eta laster eskiñi najakon *lagun* jez. baiña berak ez eban *onartzen ni* Balendinen *laguna* izatea. Neure adiskideak neuk akeratzen dodazela esan neutsan. Gure kritiken bildurra be agertu eustan eta nik esan neulsan eskubide ori iñori ez jakola kendu bear eta geure buruak be kritikatzeko genduzala. Gero gorabera asko eta naikoa gogorak izan genduzan. Batzuk agertuko dira idaz-lan oneitan.

Or egoan ba ondo gertatuko gazte-talde bat eta Baiendin bera be gazteen lanera-ko Gotzaiudegitik izendatua zan, baiña beste artzain-langilleak ez eben onartzen, ez taldea eta ez Balendin. Beste alde batetik, gazteakaz lana egokiro egiteko ez geugozan iñor. Nik eskatu neutsan Juan Mari Gotzaiñari olako laguutzaille bat. baiña eziña izan zan.

Sendotzaren inguruan sortzen zan arazoa: Ni joan aurretik umeak urreratu ziran sakramentu onetara, bear ba'da berreun bai eta eleizkizuna zaratatsua izan zan eta Gotzaiña bera erdi gaisorik etorri zan. Eleizkizun ori ez zan gertatu egokia.

Urrengo urteetan parroki bakoitxak bere taldeak sortu ebazan sendotzarako eta parrokien arteko alkar-lana be egiten zan, sendotza be ospatu zan eleizkizun askoz egokiagoan, baiña, beste leku askotan jazoten dan lez, gazte areik Espiritua baituta edo, eroaten eben eta ez ziran geiago eleizara agertzen. Orrek ondo-eza sortzen eban batzungan eta Gotzaindegitik itzaldi bat emotera ekarri gendun talde bat. An gengozan oartzailleakaz ezin leikela aurrera eroan ekintza au esan eben. Or amaitu zan bearreko lan au. Oraintsu egiten dabela zerbait entzun dot.

Oartzailleen talde orretara lekaime Karmeldar batzuk eta lekaide Lamenetar batzuk be etorten ziran, baiña ez zan gauza erreza oartzailleen artean alkartasuna lortzea, beste arazo askotan ezin alkartu izaten giñan giro aretan.

En Bermeo trabajaba en pastoral pero bastante alejado de las parroquias, mi gran amigo Balendin. Pertenecio al grupo de Mungia, me siguiu en la direccion del Colegio San Pedro y en las relaciones con la Ikastola y tanto el como su familia se relaciono mucho conmigo. Fue uu golpe tremendo la muerte de su padre y de su hermana en el espacio de pocos dias en Laukariz de donde fue parroco.

Su salida de Mungia fue dificultosa y se fue a Bermeo con su madre ya mayor que uecesitaba de sus cuidados, ya que era hijo uuico, y le encargaron de las clases de religion en el Iustituto de Bermeo y de la Iabor pastoral cou la juventud.

Este gran amigo mio tenia juuto a si a uu grupo de jovenes muy trabajadores, de mucha fe, muy unidos y capaces de desarrollar una labor evangelizadora muy buena en Bermeo, pero yo creo que se les marginaba por parte de los demas agentes de pastoral. Es verdad que en Santa Eufemia me ayudadou bastante.

Yo veia con pena que estos jovenes entraran tan poco a las parroquias. Un dia dijo en la reunion el Parroco de Santa Maria que solian reunirse en su parroquia pero que habian entrado por la veutana. Yo le dije que no bubieran eutrado por la ventana si les hubiera abierto la puerta.

He de reconocer que mis relaciones, que habian sido buenas en Mungia

con Ramón Mendizabal se deterioraron en Bermeo. Me ofreci para colaborar con el, pero me manifesto que no le agradaba mi amistad con Balendin, a lo que conteste que mis amigos los escogia yo. Tambien me dijo que eramos criticos y le dije que si, criticos primero con nosotros y luego con los demas.

Tratamos de poner al dia la preparacion para la confirmación. Incluso se celebro una vez, pero fue la ultima, porque no pudimos ponernos de acuerdo, aun reconociendo que colaboraban las Carmelitas de la Caridad y los hermanos menesianos que tenian un gran colegio y las hijas de San Jose.

XX-4: BERMECm LITURJI-ALDAKUNTZAK: ZARRAK BARRITZEN, LAIKOEN ZEREGIÑAK, ABESTIAK ETA LATIÑA, LITURJI-URTEKO EGUN AUNDIAK, ELEIZPIDEAK. GABONAK ETAILLERIA.

Beti izan naz liturji-zalea eta eleizkizunak, Batikano'ko 11 Batzar Nagusiaren bideetatik eguneratzea nai izan dot, eleizak eurak be bai.

Batzar Nagusi onek aukera ederra emon dasku eleizkizunak egokitzeko eta orretan jokabide barri batzuk sortzeko, gauza asko eta egikera asko aldatu bear izan dira Batzar Aundi onen ondoren lez, baiña Bermeo n eleizea oso atzeratuta aurkitu neban eta aurrera eragiteko alegiña egin bear izan zan, ez beti ondoren ona lortuz. Ikusi daiguzan egikera batzuk.

Bermeo'ra eldu eta laster izan /an Domu Santu eguna eta batera jldakoena. Lendik be igarrita neukana ikusi neban, Bermeo'tarrak euren fedeari il-kutsu larregi emoten dautsela. Ori orrelan da eta ez da gauza erreza aldatzea, baiña jokabide barregarri batzuk obetzea egin leiken gauzea da.

Domu Santu goizean nire abade laguna zan Iturrate'tar Damian jaunak auxe esan *eustan*:

-Gaur eta biar lanik aundiena erresponsoak ateratea izango dogu. Mezak abestu barik esaten dira eta goizean goizetik asita eguerdira arte lan ori egin bear dogu.

Erresponsoen arazo au lenengo Fruniz'en bideratu bear izan neban, gero Zea-nuri"n barriro aurkitu neban arazoa eta konpondu neban, orain Bermeo'n baniro aurkitzen neban eta emen be konpondu egin bear, eta geroago be agertuko da.

Erresponsoen ekintza, Euskalerrian oso zabal bete dana, auxe da: Eleiztarren sendi bakoitzak eleizan bere tokia dauka, ^{4v}sepulturea* deritxona. Toki onek etxeagaz daukan zer-ikusi antropologo edo gizaiztilariak gauza garrantzitsu lez joten dabe. Etxekoren bat illen danean, "sepultura" orretara dirua botaten dabe eleiztar-
rrak, bai illetan. bai olata-mezan. urrengo domeketan eta beti be bai. Mezea asten

danean sepultura orretara joaten dira abadeak, "bonete" a eta isopoa eskuan dabezela eta errespontsoak errezaten dabez, aldi baten erreal bateko aitagnre bat, oraintsuago pezetako bat eta orrelan jarraitzen dabe meza denpora osoan diru-truke aita-gureak errezatzen.

Lenengo urtean ikusi egin bear dala-ta, beti egiten dan moduan egin zan gauzea: Eleizearen erdian sakristaneak matxu bat ipiñi eban eta gaiñean kurutze bat, aurrean otzara bat dirua botateko eta diruaren albo bakotxean kandela bat iziotuta. Etorri zan lenengo andrea eta esku biakaz goitik bera iguzi eutson gurutzeari, gero dirua eskuan artu eta mosua emon eutson eta otzarara bota. Gero asi ziran eleiztarrak ugariago etorten eta eleiza osoa argiz bete zan, bakoitxak bere sepulturara lau argizai, eta asi zan txanponen dantzea sepulturarik sepulturara aikarri dirua botaten, asi zan lenengo mezea altaran, isillik, eta abadeak joan gintzazan eleizara aitagureak esan eta dirua abade-txapeletara batzen.

Esanbearrik be ez dago, oso lotsatuta egin nebala antxiñatik itzita neukan lan au, baiña egin neban eta diru asko batu zan gero abadeen artean banatzeko.

Lenengoa ta azkenengoa izan zan eginkizun au. Urrengo urterako kendu nebazan "errespontso" ak, naizta ori antroplogoen gogoko ez izan. Ori erriaren aldetik onartua izan zeiten, jesarleku barriak ipiñi nebazan eleizan eta ederrago geratu zan eleizea. Beste parrokian, Andra Mari n, len lez bardin jarraitu eben.

Beste ekintza bai Tegarri bat "nokturnoak" ziran. Illaren urteagarrena zalako edo beste edozein ziogaitik etxeoak "noctumoa" eskatzen eben (otorno-edo esaten eben eurak): Meza-aurrean abadeak altarearen inguruan abestu egiten eben: Salmoak, lengo otoitz-ereari jarraituz. baiña euskeraz. Ori meza guztien aurretik eta beti egin bear izaten zan, amanetan amaiketan eta amabietan, baiña urtean bein nire laguntzailleak esaten eustan:

-Fundaziñoen noktumoak egin bear doguz.

-Ori zer da, D. Damian?

-Urtero noktumoa egiteko fundaziño asko dagoz parrokian eta egun baten edo bitan egingo doguz danak.

Abade biok goizean goizetik asi eta eguardira arte, noktumoak abestu eta abestu ekiten gendun egun baten edo bitan, eleizan beste iñor ez egoala.

Nokturnoen arazo au ezin bideratu izan neban, eleiztarrak ezetza emon ezkerro beste eleiza batera joaten ziralako. Orregaitik esan dot Bermeo'n abadeak alkartuta jokatu bear dabela. Oi Telan itzi neban nik, baiña orain aldatu dabe parroki bietan oitura ori.

Beste jokera bat latiñez abestekoa zan. Parrokiko komtxuak beti nai izaten eban latiñez abestutea eta nik esaten neutsen erriak latiñez gauza batzuk abestea ondo

dagoala, batez be mundu-maillan batzar aundiak egiten diranerako, baiña otoitz egiteko lenengo ulertu egin bear dala eta orretarako euskeraz edo gasteleraz abestu. Lortu neban ori. Azken baten nagikeria zan. Abesti barriak ikasteko nagikeria, baita antziñako abesti zarrak gugan sortzen daben gomutapena edo "añoranza" be. Gaur barjro jausi dira lengora eta mezan latinez asko abesten da, "kyrie Eleison" abesteko, gaiñera erri guztia jesarri egiten da.

Abade organulari on bat geunkan parrokiak Zabala'tar Aszension. Baiña zar egin zan eta egun baten eleizan organulariak edo beintzat urte batzuk pianua ikasten egiñak eskatu nebazan eta sei gazte agertu ziran. Ez ekien organua zer dan be. Orregaitik, fedea eta trebetasuna kontuan dirala, aukeraketa egin eta esan neutson Aszension jaunari:

-D. Aszension! Esan doguna beteteko ba-daukaguz organulariak, baiña pianua jakin arren ez dakie organua zer dan. Egon zaite eurakaz eta esan egiezu organua zelan jo bear daben, esaterako erregistroak, oiñagaz jotea, eta abar...

-Bai, bai -esan eustan.

Joan ziran guztiak korura eta gure D. Aszension'ek Bach'en fuga jo eban euren aurrean eta esan eutsen:

-Oiantxe joten da organua.

Zurtz eginda, agobete azurregaz geratu ziran gazteak.

Baiña ba-egoan beste andra bat organuiari ona zalako entzutea eukana. Oneri dei egin neutsan eta gertu egoan parrokiak organua joteko. Beste gazteai be irakasteko esan neutsan eta gazte bategaz igon eban korura. Gerotxuago joan nintzan eurak ikustera eta arrituta itzi ninduen. Organularia oso asarre egoan eta gaztea negarrez. Esan neutsen:

-Zer jazo da?

-Onek ez daki organua joten! Onek ezin leike emen organua jo-esan eustan organulariak.

Nik erantzun neutson:

-Nik ez dautzut esan azterketa egiteko, zerbait laguntzeko baiño. Eta orain organua joko ez dauana zeu zara.

Gazte arek urteetan jo eban organua eta naikoa ondo. Orduan asi zan beste gazte bat be orain organulari da eta pozik dabil.

Liturji-urtearen barruan diran jairik aundienari Bermeo n esangura bereizia emoten jaken. Au adierazteko Abar-igandean jazorikoa azalduko dot.

Abar-igandean meza guztietan eta bitarteetan be bai, abarrak bedeinkatzen ziran. Dana zan sartu-urtena, dana zaratea. Urte baten esan neutsen:

-Abarrak Aste Sanrurako Jesus'en etorrerea *ospitalzako* dira eta eleizkizun au guztiok alkartuta egin bear dogu. Orregaitik meza bitan bedeinkatuko doguz abarrak, amaiketari euskeraz eta amabietan erderaz.

Ori aurreko igandean iragarri neban, baiña alperrik izan zan. Amarretako mezan eleizea abarrez beterik egoan. Nik ez neban egin abarren bedeinkapena eta asarre etorri jatazan sakristira.

Nik esan neutsen:

-Lengo igandean esan gendun meza bitan egingo dala bedenkapena.

Ez eben nire erantzuna, ez entzun, ez onartu. Euren abarrak artu eta joan ziran San Frantzisko'ra eta an eurak nai eben orduan emoten eutsen bear eben bedeinkapena.

Antzera jazo jatan Zapatu santu gabean:

-Jauna! Zapatu santuz iru eleizetan bedeinkatutako ura bear dot eta beste eleizetan emon dauste. Emen ba'dago Zapatu Santuan bedeinkatutako urik?

-Ez oraindiño! Ez dogu eleizkizuna egin eta ez dago.

-Eta ori zelari da ba? San Frantzisko'n Jesus berbiztu da, Andra Mari'n be bai, eta emen berbiztu barik dago?

-Bai, andratxua-esan neutsan-, San Frantziskon lenengoa. Andra Mari'n bigarre-na eta emen irugarrena baiña irugarrena da baliokoa, Jesus irugarren egunean berbiztu zan-eta!

Beste oitura bat joian sartzen errian: Gabon gabean Illerrian mezea egiteko oiturrea. Aztertu gendun ori abadeen batzarrean eta ezetza emon geuntsan, gabon-eguna ez dala egokia illerrian mezea esateko, eta agiri bat idatzi genduan, guztiok onartuta, eleizetan irakurteko. Nik irakurri neban baiña ez beste parrokiak, eta mezea esaten jarraitu eben. Zergaitik eukeri ainbeste gurari gabon-gabean meza ori egiteko itaundu neutsenean, auxe izan zan erantzuna: Egun orretan diru asko batzen zala eta illerriko eleizatsua konpontzeko bearrekoa zala dirua.

Laikoak ez eben ezertan be parte artzen parrokiari. Orregaitik, gizon on bateri, Bilbao'tar Pedro'ri, esan geuntsan irakurle-lana egiteko eta egin be egin eban, baiña inguruan beti ekin eta ekin ebiikozan, abadeak be bai, ori ez egiteko ori abadeen zeregiña zala-ta. Bardin jazo zan Gure Jauna emoteko laiko baten laguntza eskatu nebanean, abade batzuk eta laikoak be bai. laguntzaille orreri ekin eta ekin asi ziran, ori ezin leikela egin, ori abadeen zeregiña zala...

Laikoak ez ebela parte artzen esan dot, baiña sakristana bat gennkan. katekistak be bai eta Karitas'en lan ona egiten eben. Ori beste leku baten agertuko da. Abeslariak be ba-egozan.

Emen erdi- benetan, erdi txantxetan esan diran ekintzakaz eta beste askogaz, alegindu nintzan liturjia eguneratzen, baiña arazo aundi bat auxe zan: Bermeo'n baka-rrik ez da egin bear ezer, eta besteakaz batera ezin egin ezer.

Ba-ziran Bermeo'n okerreko sinismena agertzen eben jazokizun batzuk. Labur-labur gogoratu baiño ez dodaz egingo.

Eleiz-inguruan sarritan ikusten zan andra on batek esan eustan bein, noizean bein Espiritu Santua agertzen jakola eta uso-itxuran datorren bakoitxean lumak izten eutsala etxean eta ez dakiala luma orreikaz zer egin.

Beste gizon batek demoniñoa agertzen jakola esan eustan eta baten Sollube-gaiñean ikusi ebala eta an ezer egin ez arren, mendibarrenean bide zabalean arorioa bota ebala bera motorretik. jausi eiten. Au Jauna artzera urreratzen zan bakoitxean belanikatu egiten zan eta bein baten urteetan aurrera egoan Aszension abade jaunak auxe esan eutsan, beian belauniko ikusi ebanean: j"Mas dificii todavfa"! jOraindiño be geiago makurtu bear!

Bermeo'ko txofer bat, eta ba-dakiguz izena ta abizenak, autobusaren gidari joia-la loak artu eban edo ekstasisera sartu zan, baiña autobusa aigeruak zuzendu eben eta ez zan ezer jazo.

Bermeo n euren batzarrak egiten ebezan Palmar de Troya'ren lagunak, eta iñoz "Klemente Aita Santua" be etorri zan Bermeo'ra. Asko dira Bermeo'tik TJnbe'ra Andra Maria'ri mirariak eskatzera joaten diranak.

Aste Santua eltzen danean, talde on batek ardura aundia artzen dau Andaluzian egiten diran antzeko "prozesiñoak" egiteko eta an jazoten dan antzera, parte artzen daben asko iñoz mezara joaten ez diranak izaten dira: Zelako poza erakutsi eustan neska gazte batek Aste Santuko ibillaldi orreitan Andra Maria'rena egiteko aukeratua izan zalako. Berak esan eustan Eleizatik urrin bizi daia, mezatara iñoz ez dala joaten.

Illerrian izaten diran kandelak eta lorak asko be asko izaten dira, beste lekuetan baiño askoz geiago, eleizatxuan 500'tik gora.

Eleiza ebangelio-zaieak (Iglesia evangelica) bere taldea dauka eta Eupeme Deunaren geletan Aste Santua ospatu eben bein beintzat, Julio Diaz euren abadeak eskatuta. Eurena zala uste eben gazte gaiso bateri, etxeakoak eskatuta, eleizakoak emon neutsazenean. laster aurpegira bota eustan Julio Diaz'ek. Gero illetan parte artzea eskatu eban eta olan egin zan geurea amaitu zanean eleizan bertan egin eben euren ekintza.

Eleizan kandeiak biztuteko zaletasun aundia dauke eta Eupeme Deunaren eleizan oitura ori ez gendun indartu, berez biztuten dauzan tramankulua ez gendun erosi, baiña ori erosi dabe eta "negozio" ona dala ezin ukatu.

Ba-egoan fedea garbitu-bearra, baiña urte batzuk geiago bear ziran.

No puedo negar mi afición a poner al día la liturgia y los templos y este fue uno de mis intentos en Bermeo, aunque me *encontre con* la grave dificultad de que no siempre colaboraban, ni mucho menos, las otras parroquias.

Intentamos resolver el problema de los responsos que me resultaba hasta bochornoso, tratamos de poner al día, sin éxito, el problema de los famosos nocturnos, fuimos consiguiendo desterrar los cantos en latín que eran demasia-

dos, aunque ahora han vuelto al uso, tratamos de solucionar el problema del organista ya que el que teníamos, muy bueno, era ya muy anciano y murió, hubo intentos de actualizar el sentido del Domingo de Ramos, del agua bendecida en las tres parroquias, no conseguimos que se dejara de decir misa en el Cementerio en la nochebuena, tratamos de devolver a los Jaicos sus ministerios, aunque con dificultad. No puedo olvidar al bueno de Azpeitia, padre de un sacerdote, que comenzó a rezar el rosario.

Pero las dificultades eran muy grandes. En el fondo, no había que hacer nada en solitario y apenas se podía conseguir llegar a un acuerdo para trabajar juntos.

XX-5: BERMEO'N: KARITAS.

Bermeo'ko eleizea dan modukoa da eta ba-daukaz akatsak. esan dogun lez, baiña bai bere alderdi guztiz onak be.

Eta olako alderdi onen artean bat, zalantza barik, Karitas'en ekintza da. Andrak dira lan au egiten dabenak, abadeak aurrean dirala, baiña andra oneik benetan goragarriak eta txalogarriak dira: Zelako begia euken bear-izana non dagon eta bear-izan barik datozenak nortzuk diran igarteko! Bear ba'da esango dabe laguntzarik geiena artzen dabenak jitanoak dirala. Bermeo'n jitano asko egoan, bertakotuta geienak. eta bear-izanak be ba-ebezan, baiña Karitas'ek edozein beartsuri laguntzen eutsan.

Asiera baten ez eukan aitu-emon aundirik eleizbarrutiko Karitas'egaz, baiña ori be bideratu eben, 1983'ko uriola nagusia izan baiña lentsuago, Rekakoetxea'tar Kepa arduradun zala.

Karitas'en aurrean abadeak egozala esan dot. iru parrokoak giñan ardura ori artzen ebenak, baiña Frantziskotarra geietan etorri eta gozoki batzuk emon eta joan egiten zan eta Andra Mari'koa, bertan batzarrak egin arren, ez zan etorten, abade bat naikoa dala esaten eban eta bere ustez ordua beteten zanean, giltzak erakutsi eta urteteko agintzen euskun. Dana dala, abade bat naikoa dala esaten eban ezkerro, Eupeme Deunaren parroko koruak JVLundaka'n egiten eban bazkarira, koruaren kontura, jakiña, iru joaten giñan eta nik esan neutsen abade bat naikoa zala eta neu etxeratu nintzan bazkaldu barik.

Karitas'en ekintza ain bearrezkoak banaka azaltzea ez da gauza erreza eta ez bearrezkoa be, baiña bai gogoratu bear da Uriola aundia izan zanean egin zana.

Ikaragarria izan zan uriola arek (1983 Tco agustuaren 26'an uste dot izan zala). kalte ikaragarriak egin ebazan Bermeo danean eta batez be Frantzisko Deunaren parroki-inguruan eta Askatasun-bidea kalean: Benetan negargarria zan arratsalde aretan aurrean ikusten genduana eta samiñak entzuten ziran oiuk eta zaratak. Fran-

tzisko deunaren eleizan bertan koruraino eldu ziran urak, ez dakit ziur baiña bost metro inguru bai. Orrek esan gura dau inguruko kaleetan etxe-barren guztiak ondau zirala, bizi-leku asko be bai. Eta Artike-kale inguruan ziran etxeak Tribisko Errotaraino, eta non ez!

Bermeo'ko Karitas. Eleizbarrutikoaz alkartuta, gogotsu arduratu zan erantzuna emoteko, une iarri aretan bertan eta gero barriztatzea egiteko orduan: Laguntzak, maillegoak, janariak eta abar...

Karitas'ek gaur egun be ondo. len baiño be obeto jarraitzen dauala esan dauste lengo lankideak. baiña orduan lan egiten ebenak batzuk Aitaren Etxera joan dira, beste batzuk zar egin dira, eta abar. Gure bizitzaren legea orrelan da... Baiña len baiño be ardura geiago artzen ei dau Eleizbarrutiko Karitas'ek eta Gizarte-Laguntzailie bat be ei dauke Eleizbarrutikoak ipiña. Bear eban Bermeo'k orrelako zer-bait!

La iglesia de Bermeo, con sus cualidades y defectos, tiene, sin duda, actividades muy buenas, entre las que podemos contar la labor de Caritas Interparroquial en favor de los necesitados, sin olvidar los gitanos que abundan desde hace años, muchos de ellos integrados en Bermeo, aunque no sin dificultades de convivencia.

En Caritas interparroquial son laicos los que llevan casi todo aunque la presidencia colegiada corresponde a los tres parrocos.

En un principio note que vivian un poco aislados, sin saber apenas nada de Caritas Diocesana. Pronto se subsano esta situacion y se llevo a tener relacion cordial en tiempos de la Direccion en Bilbao de Kepa Rekakoetxea.

Recuerdo que la visita pastoral de Mons. Uriarte fue *un buen* espaldarazo para esta labor y no olvidamos aquella reunion en Santa Eufemia con las fuerzas vivas de la parroquia entre las que se hallaban las de Caritas, juntamente con sacristana, *catequistas*, economia... en la que dijo que en la mision de Ja Iglesia en el mundo la evangelizacion y ayuda a los necesitados podian considerarse al mismo nivel. Cuando Jesus manda evangelizar a los apóstoles, les pide mirar a enfermos y necesitados.

No parece interesante ni posible recordar acciones concretas de Caritas, pero si hay que recordar la labor realizada con motivo de la gran inundacion que dejd aplanada la villa, sobre todo la zona de San Francisco, Askatasun Bidea y Artike kalea.

En colaboracion con Caritas Diocesana se trato de encauzar toda clase de ayudas puntuales, juntamente con inversiones a fondo perdido y prestamos sin interes. No fue mucho lo que pudimos hacer ante aquel desastre. Hubo quienes podian hacer e hicieron mucho mas, pero nosotros tambien aportamos nuestro granito de arena.

XX-6: BERMEO'N: KATEKESIA PARROKIETAN ETA ERLEJIÑO A ESKOLAN

Umeen eziketlan lan aundia eta sakona egiten zan Bermeo'n, naizta emen be akats batzuk izan. giza-lan guztietan lez.

Ttu parrokiak alkartuta Katekista-taldea osotzen eben eta kideko ziran abadeak, lekaide-lekaimeak (Frantzisko'tarrak. Iamenetarrak, Karidadearen alabak. lekaike karmeldarrak eta Joseba Deunaren alabak) eta laikoak, batzuk Baiendin'egaz alkar-tzen ziran taldekoak eta beste batzuk frantziskotarren inguruan ebillzanak.

Katekista oneik Eskola bat osotzen eben eta noizean bein alkartzen gintzazan geure osokuntzarako berbaldiak entzuteko, alkar osotze-lana egiteko eta otoitz luze. sakon eta ederrak egiteko. Noizean bein batzarrak egiteko urten-aidiak egiten gen-duzan. Gogoan daukat San Pelaio'n egin genduan bat eta Gastelugatxe'n egin gen-duan beste bat. Onak.

Katekesia batera gertatu eta gero parroki bakoitxak bere kontura emoten eban katekesi ori. Nik Eupeme Deunaren inguruan emoten genduna azaJduko dot, bes-teen barri geiegarik ez daukat-eta.

Lenengo katekesi-gelen arazoa. Ez geunkan gelarik eta bearrezkoak zirala uste izanik, erabagi bat artu bear izan neban: Eleizpearen gaiñean neure bizi-leku zan (aurreko abadea Arriaga'tar Eduardo be antxe bizi izan zan) tokia orretarako egoki-tu eta neuretzat bizileku barri bat erosi. Eleizearen ondoan, kalea bitarte erosi neu-tson Dondiz etxegilleari eta eskuan ordaindu.

Aukerea daukagun ezkeru. katekesiaren arloa gerorako itzi eta egin daigun edes-ti apur bat: Gela oneik D. Jil Morgatarra abade zala egin ziran, 1952-inguruan eta Mozillo'tar Kasimiro artzain ikustaldia egitera etorri zanean D. Jil'ek esan ei eutson:

-Gotzain jauna, oiTa or abade-etxe barria 52. 000 pezeta ordaindu bear izan dogu egitea.

Eta Gotzaiñak erantzun ei eutson:

-Beste ainbeste emon lei ori ortik kentzearren!

Artez egoan Morzillo Monseñora. ereikintza orrek Eupeme Deunaren Zin-Elei-za ederrari itxurea kendu egiten dautso-ta.

OrainLsuago etorri jatan Zabala'tar Aingeru Jauna, geia orreik kendu eta Eupene Deunaren eleizea, zin-eleiza edo "juradera" dalako barriztatu egin nai dauala-ta. Nik baietz esan neutsan, baiña baldintza bat: Katekesia emoteko gela batzuk bear genduzala. Baietz, esan eustan. eta Udai-Batzean berba egingo ebalda gelak emon dagiezan. Egin eban berba baiña ez eban lortu gelarik eta parrokia egokitu barik dago. Geiago oraindiño, konpondu bear aundian dagoan Kurtzio'ko ermita polita konpontzeko, orrexegaitik antza, ezin lortu izan da laguntzarik.

Nik erositako etxearen azpian dagoan tokj eder bat erosi nai izan neban eta egi-
tasmu bat gertatu be bai, baiña 12 milloi kostaten zan eta abade-lagunak ez eroste-
ko esan eusten. Jaramon egin neulsan. batekoagaitik Mendizabal'dar Ramon'eri ori
esan eustanean, eta damututa nago. Erosi ba'litz ordainduta egongo zan, Eupeme
Deuna egokituta eta katekesirako eta batzarretarako gela ta areto ederrak
eleiz-ondoan. Ederti aldetik eta arkeoloji aldetik balio ikaragarriak dagoz Eupeme
Deunaren eieizan eta egunen baten agertuko djra.

Beste jazokizun bat agertu bear dol, naizta neure gogoko izan ez: Egun baten
Opus Dei'ko talde bat etorri zan eleizea ikustera eta bear-izan bereizirik ete neukan
esan eusten. Nire erantzuna izan zan katekesirako gelarik ez geunkela. Eta erantzun
eusten: Guk otoitz egingo dautsagu gure irasle (fundadore)'ari eta laster eukiko
dozuz katekesi gelak. Denpora gitxi barruan izan zan etxe barria erosi eta gelak
katekesirako iztea.

Baiña goazen katekesi lanera.

Geletan altzari oso egokiak ipiñi genduzan, erdian katekistea eta inguruan
umeak batzeko egokiak zirala, idatzola be bal Eta katekistak pozik etorten ziran
umeakaz alkartzera. Ni zuzendari lez gurasoakaz artu-emonetarako ta eraketak egi-
teko geratzen nintzan. baiña katekistaren batek uts egiten ebanean. neuk be emoten
neban. Pozik aurkitzen nintzan ume areik, katekesia amaitzerakoan otoitzerako
giroan egozala zomatzen nebanean.

Jitana batzuk be etorten ziran, baiña errikoak eurakaz bat egitea gatxa izaten zan,
zio barik bear ba'da, esaten eben usain txarra eukela eia isekaz artzen ebezan, baiña
lana egin zan.

Umeen mezea edo, obeto esateko, umeakazko mezea zan beste arazo bat. Argi
agiri zan umeak ez zirala mezetara joaten. Ez dakit nik joian bear daben be, mezea
eta ebanjelioa ez clirala umeen gauzak etorten jat sarritan burura. Dana dala, alegi-
ña egilen zan euren mezea egin eta etorri eitezan. Lenengotan meza bat egiten zan
Frantziskotanen eieizan, gero parroki bakoitxean bertakoa egiten asi giñan eta
Eupeme Deunaren parrokian zapatu arratsaideetan egiten genduan. Ez jat sekula
aiztuko Bilbao'tar Gidor, Balendin'egaz taldean ebillan eta parrokian irakurle gen-
dun Bilbao'tar Pedro'ren semeak zelako alegiñak egin ebazan. Mezea bera al gen-
duanik egokien egiten gendun eta zerbait egin zan. baiña ez ondoren aundiagaz.

Eta umeen kristiñau-eziketan gabiltzan ezkeru, goazen eskoletan erlejiñoa emo-
teko egiten genduan lanari begiratzera.

Beti uste izan dot eskoletan erlejiñoa irakasteko lana oso gaxa dala. Bermeo'n talde batzutan erreza ta polica zan', esaterako Fruniz'en ezagutu neban eta ango mai-xuaren seroea zan Gartzia'tar Anjel'en ikasleakaz. Gela onetako umeak araubidean ondo ezita egozan eta pozik ekiten eben lanean. Ba-egoan beste taJderen bat be ona, baiña talde bat egoan eskolako atzeratuenak osotzen ebena eta oneikaz ezin eikean ezer egin, eroapena galdu baiño. Gaiñera erlejiñoaren ostean esku-lanak egiten ebe-zan eta lanabesak eskuetan ebezala etorten ziran: bata maillua. besteak segea, bes-teak aizkorea edo untzeak-edo, Enez ulertuko dau irakurleak zelako erlejiñoa emongo neban!

Irakasleen batzarrera be joaten giñan. baiña erdi-alperrik: Ezkertiarak ezkerrean eta eskoitiarrak eskoian jesarten ziran eta an ez egoan ezelako konponketarik.

Amaitu baiño len jazokizun bi: Aldi aretan. Ortuellan uste dot, eskoia baten ezbear aundi bat izan zan eta ori zala-ta meza bat eskatu eben eskolan. Ni ez naz olakoen laguna baiña egin eben. Lotsatuta nengoan. Meza denporan umerik geienak aurrean egoan be-barruan egozan jolasketan, zarataka. eta jaunartzeko orduan guz-tiak *elorri* ziran jaun artzera batera, *goitik* eta beetik aJ dan moduan *emon* bear izan gendun gure Jauna. Eta entzunda neukan autsaren egunean garizuma asteko be. eskoJan mezea egiten zala, baiña ikasleak eskoletan lanean dabiltaJa eta gero aba-dea joan ikas-gela guztietaxa eta guztiai autsa burutik bera.

Sei urteetan joan nintzan erlejiñoa irakastera eskoletara eta benetan aspertuta nengoan. Orain entzun dot Esther Madariaga, Udaletxeko idazkari dan Muñoa'tar Manu'ren emaztea joaten dala. Adiskjdetasun aundia izan neban senar-emazte onei-kaz eta ba-dakit Esther Jan orretarako ondo gertatu dana eta lan ona egingo dau, zalantza barik.

Teniamos en Bermeo una Escuela de catequistas integrada por sacerdotes, religiosos/as (Menesianos, franciscanos, Hijas de la Caridad, Carmelitas de la Caridad, Hijas de San Jose) y laicos.

Como Escuela teniamos nuestras conferencias, trabajo en equipo, salidas, oracion y preparacion de las sesiones de catequesis. En aquel entonces no esta-ba muy contento de este funcionamiento, pero visto desde la distancia que dan los años veo que no iba tan mal la cosa.

En Santa Eufemia no teniamos locales. Se daba en la misma iglesia, por lo que compre una casa nueva muy cerca de la Iglesia al Constructor Dondiz y adecue mi vivienda sobre el portico para catequesis, amueblandolo adecuadamente. Luego quisieron quitar esta construccion que afea enormemente el hermoso tem-plo, pero exigí otros locales que no se me concedieron y quedo la obra sin reaii-zar. Una pena, porque hay muchas cosas de valor artistico e historico que poner a la vista. Como consecuencia, creo yo, quedo a medio terminar la obra de Ja ermita de Kurtzio, que tiene valor extraordinario artistico e historico.

La catequesis se desarrollaba en aquellos locales con normalidad sin que yo apenas tuviera que intervenir, excepto algunas entrevistas con padres, y, eso sí, cuando faltaba algún catequista yo le suplía. Me sentía muy feliz cuando lograba que aquellos angelitos se recogieran para hacer oración, al menos al final de la sesión. Tampoco me olvido de algunas dificultades que surgían en la convivencia de gitanos, que en Bermeo eran muchos, y los payos, dificultades, quiero decir, en la catequesis misma.

Al notar que a las misas normales apenas acudían niños, decidimos celebrar misa especial con ellos. Al principio misa única en San Francisco y luego en cada parroquia una. No puedo olvidar la ayuda que para ello me prestó el joven Gidor Bilbao, que era hijo de Pedro Bilbao que actuaba como lector en Santa Eufemia y era también del grupo que se reunía con Balendin Zabalo. Adecuamos todo lo más posible las misas, pero no tuvimos mucho éxito.

Es preciso decir algo de las clases de religión en las escuelas públicas. Es una labor que nunca me ha gustado, pero la realicé durante los seis años, en algunas clases contento y en otras no tanto. Ahora tengo entendido que se encarga de esta labor Esther Madariaga, esposa del Empleado municipal Manu, una buena familia con la que tuve un trato muy agradable. No dudo que hará una buena labor.

Acudíamos a las reuniones de profesores en las que los de izquierda se colocaban a la izquierda y los de la derecha a la derecha y rara vez había acuerdo. No es buena forma de educar.

Hicimos lo que pudimos y algún resultado habra tenido.

XX-7 BERMEO'N: ABADEAK, LEKAIDEAK ETA LEKAIMEAK.

Bermeo artzain-langintzarako langillez ondo omiduta egoan. Guztiz lekai-de-lekaime ta abade 72 inguru gintzazan: Lamene'tarrak ikastetxe ederra euken. Eupeme Deuna'tik ikastetxe ori egiteko nire aurretik egoan abadeak, Añoberos Gotzaiña ados egoala. ez ainbeste onen laguntzailleak, 8 milloi emon ebazan. len egoan eta parrokiarena zan ikastetxe zarra saldu zanean artutakoak. Eta parrokiak ez eukan ezelango eskubiderik ikastetxe orretan. Gaur ikastetxea itxi egin bear izanda. Or 10 lekaide inguru egongo ziran, euren artean Zelestiño anaia nire lagun aundia ta mungiarra. Frantzisko'tarrak 12 inguru ziran eta parrokia ta kapellautza batzuk eukezan. Lekaime klaratarrak, barruan bizi diranak, 10 inguru ziran, lekaime onak eta jatorrak, benetako errizaleak. San Jose'ren alabak ikastetxe ederra euken Eupeme Deunaren parroki barruan eta 8 inguru ziran, onak eta jatorrak. Maitasuna-

ren alabak iru alkarte eukezan Bermeo'n. Ume-etxekoa, Zarren egoitzekoa ta Zoro-etxekoa. Guztiz 20 inguru izango ziran. Eta abadeak, zar eta gazte 21 inguru: Andra Mari'n: Mendizabal'dar Ramon, Gandiaga'tar Jose, Zulueta'tar Eutiki, Iza-girre'tar Juan, Etxebarria'tar Ramon eta Zabalo'tar Balendin. Eupeme deuna'n: Iturrate'tar Damian, Bilbao'tar Ramon, Zabala'tar Aszension eta neu. Eta Almike n Alboniga 'tar Ektor.

Artzain-langille guzti oneik ondo alkartu ezkeru, bermeotarren kristiñau-bizitza zorionekoa izango zan, baiña ez zan gauza erreza. Artu emon naikoa onak geunkazan: asteroko batzarra, noizean bein San Franzisko'n bazkariren bat, Lamenetarren ikastetxean San Jose Eguna jai pozgarria, Klaratarretan batzarra eta otoi-tza sarritan... eta gogoratua dogun alkar-lana arlo askotan, batez be abade-taldean eta katekesi-taldean.

Sei urte igaro ondoren non gengoan jakiteko edo giroa zelakoa zan ikusteko, andik urten nebanean agurra zeiakoa izan zan gogoratuko dot:

Lenego Frantziskotarraian esan neutsen eta aita Adrian'ek esan eustan berak deituko eustala egun baten apari bat egiteko. Baiña aitzu egin jakon eta agur egitera joan nintzanean egun bat aukeratu gendun, geroago jatordu bat egiteko. Zoro-etxeko maitasun-alabai be agur egitera joan nintzan eta ondo amaitu zan gauzea. Gero Maitasun Karlmeldarrak agurtzera joan nitzan eta, neure ustez, agur larria izan zan, berba egiteko gogo gitxigaz. Klaratarrak oso ondo artu ninduen. Eta azkenengo agurra Sollube'ra bidean dagoan Lamenetarrenean izan zan eta esan neutsen zertarako noan eta, bear ba'da, askarixu bat egiñez agurtuko giñala. Erantzuna arrigarria izan zan: Ez askaririk eta ez agurrik. Geroago, aitatu dodan Zeiestino anaiak eroan nai izan nendun ikastetxe barrura agur egiteko. baiña orduan neuk esan neutsan: Ez askaririk eta ez egurrik.

Ez daukat zalantzarik, jokabide orrek bere azalpena izango dauala. Ni beti izan naz lamenetarren lagun aundia: Txatolen (Bretaña'n) euren etxean egunak igaro nebazan Fruniz'en nengoala, aurrerago Portugalete'ko euren ikastetxean gogo-jardunak emon nebazan eta Bermeo'n artu-emon asko izan nebazan eurakaz. Gai baten ez giñean lamanetar guztiakaz batera etorten. Nik esaten neutsen Lamenetarrak txiroai irakasteko sortuak dirala eta Bermeo'n txiroak erri-eskolara joan bear izaten dabela eta errian ikastetxeetara joan eta eziketa ona artu dabena giza maillan gorengo egozala... Ba- dakit salakuntza orrek azalpen asko daukazena. Euretari-ko batzuk be nire azterketa ori ontzat artzen eben. Ez neuke galdu gura eurakaz izan dodan artu-emon ona. baiña arazoa or geratzen da.

En Bermeo estabamos muchos agentes de Pastoral. Solamente entre sacerdotes, religiosos y religiosas eramos como unos 70. ;Que suerte para Bermeo si se hubiera logrado una colaboracion evangelica. Pero creo que no superariamos un aprobado.

Terminados mis seis años en aquella villa "cabeza de Bizkaia" segun el Rey Catolico, me despedi de todas las comunidades y pude darme cuenta de que habia problemas soterrados, cosa que no me extraño ni mucho menos.

Quede bien claro que por mi parte no estoy enfadado con nadie, que aprecio a todos, pero de algunos de ellos no podri'a yo decir lo mismo. Y no es cosa de citar nombres.

XX-8: BERMEO'N: UDAL-ETXEAN ITZULTZAILLE.

Eupeme Deunaren parrokian naikoa ta lar zeregin neukan. batez be Dainian abade laguntzaillea zar-saridun biurtu zanean edo Bilbao'tar Ramon laguntzaillea il zan ezkeru, baiña beste Jan aundi bat artu neban: Udaletzeko agiri guztiak euskera- itzultzeko lana. Zergaitik artu neban esaten ba daustazu, nik zio batzuk agertuko dautzudaz: ezetza esaten ez dakidalako. Oraintsu, zar saridun egin nabenean ikasi dot! eta euskerearen alde lan egiteko beti eskintzen nazalako. Gaur euskeratzailleak aurkitzea ez da ain gatxa, ugaritu egin dira-ta, baiña orduan bai.

Egiten neban lana luzea ta aspergarria zan. Egunero joan ara eta artzen neban orri-pillo bat itzultzeko: Osoaren batzar agiriak, taldeetako batzar-agiriak, agin- duak, eskutitzak... eta zer ez. Egunero orduak, iru edo lau bai, egiten nebazan lan orretan.

Alkateagaz eta ziñegotziakaz eta idazgoko langilleakaz neukazan artu-emonak on-onak ziran, batez be len aitatu dodan eta udaletxean lan aundia egiten eban Muñoa'tar Manu adiskideagaz. Antxe izan zan urte batzutan idazkari Muniategi'tar Abel adiskidea be.

Ez dakit zenbat denporan iraun neban lan ori egiten, baiña iru bat urte bai. Ain- bat bidar egon bear izan neban maian langille barriak artzeko orduan euskerazko azterketak egiteko. Araxe etorri zan nire loba dan Oiazar'tar Itziar be. Azterketak ondo egin ebazan, baiña ez eban lortu lan-lekua. Orain Zarautz'en dago Udaltzai- ñen taldean. Loba au benetan maite dot, eta berak be maite nauala uste dot.

Bein baten udal-batzeko Jakintza-Saillekoak dei egin eusten eta auxe esan:

-Udal-Batzak Bizkai'ko euskerea erabiltea erabagi dau, baiña erabilten dan idaz- kerea, ortografia, Euskaltzaindiarena izatea nai dogu.

-Ondo dago -esan neutsen-. Nik ez daukak ezelako gurari bizirik lan onetan jarraitzeko. Besterik ez neban nai zeuei eta euskereari laguntzea baiño. Orregaitik, beste itzultzaille bat aurkitu al ba'dozue, nik asarre barik itziko dot neure iana.

Asko eskertu eusten nire jokabide au eta beste itzultzaille bat artu eben.

Ikusten da atxeak zelako garrantzia daukan. Atxeagaitik atera ninduen Gas- teiz'en Unibersidadeko katedratik eta atxeagaitik, beste errazoi batzuren artean,

kendu euslen Eleizbarrutian itzultzaille-lana, baiña nik argi ikusten dot euskereak atxerik ez dauala bear, eta orretan euskaldunik geienak neugaz batera dagozela uste dot, Ez dot ikusten errazoirik or atzera egiteko. Baiña arazo au sarritan agertuko da eta ez noa emen geiago azalpen au lutzatzen. Besterik ez dot esango Bermeo1s.o Udal-Batzari esker ona agertzeko berbak izan ezik. Eskerrik asko zuen biotz ona-gaitik!

A veces pienso de donde se puede sacar tiempo para hacer tantas cosas, pero la verdad es que el tiempo da mucho de si cuando se aprovecha hasta con avaricia. Yo tenia trabajo abundante y de sobra en Eupeme Deuna, pero un dia me ofrecieron el trabajo de traductor del Ayuntamiento y acepte esta labor. ^Razones? Una ayuda al ayuntamiento en una epoca en que los traductores todavia escaseaban, una colaboracion para fomento del euskera y amor al euskera bizkaino que iba a utilizar..

El trabajo era grande: casi diariamente iba la Casa Consistorial y recogia documentos que traia a casa para traducir y llevar cuanto antes: Actas, cartas, bandos, *documentos* de todas clases. Varias veces me *toco tomar* parte en el tribunal para examinar de euskera a futuros empleados y repetidas veces fui a la Universidad de Oñate a reuniones de traductores con el Responsable de Jauriaritza Sr. Oregi.

Mis relaciones con el ayuntamiento fueron siempre inmejorables y asi siguen siendo, tanto con el Alcalde como con concejales y empleados.

Un dia la Comision de Cultura me dijo:

-El Ayuntamiento ha decidido utilizar el euskera vizcaino, pero quiere que se utilice la ortografia de Euskaltzaindia.

Yo les respondi:

-Ahora creo que no os sera diftcil encontrar un traductor y, si os parece, yo preferiria dejar de prestar este servicio.

Ellos me agradecieron mi postura y asi termine el trabajo de años.

Termino diciendo, y lo repetire mas de una vez, que no comprendo por que se apega tanto Euskaltzaindia al uso de esta letra que no tiene ningiin sentido. Me parece una sinrazon ante la que espero no ceder nunca. Por eso perdi la catedra de Universidad en Vitoria y por eso me quitaron, entre otras razones pastorales, el servicio de traductor diocesano.

XX-9: BERMEO'N: ARRANTZALEEN ARTZAIN-LAN BEREIZIA (ITXAS-APOSTOLUTZA)

Aspaldiko urteetan ardura aundia izan da eleiz-giroan apostolutza bereiziaz buruz edo giro bakoitzean bizi diranai begira artzain-lan bereizia egileko. Asiera baten Katoliku-Ekintza zan, barruan ebazan bereiztasun guztiakin: lkasleak. base-rritarrak. lantegietako lagilleak eta olakoak. Or sartuko litzake arrantzaleen apostolu-lana be. Eta "ApostoJado del Mar*" deritxon onek bere edesti ederra dauka.

Bilbao Eleizbarrutiko Batzar nagusia egin zanean olako ekiñaldi bat egin zan, beste talde askoren artean arrantzaleen taldea izan eitean ela Ubieta'tar Jose Anjel'ek esanda egin neban alkar-izketa bat arlo onetan arduradun zan Otamendi'tar Patxi'gaz. baiña ez zan ezer lortu. Bermeo'tar batzui be berba egin neutsen olako talde bat sortzeko baiña ez eben gogoisu entzun. Ez egoan oiturarik.

Eleiz-Batzarra amaituta gero. Jose Anjel'ek beste ekiñaldi bat gertatu eban, izan be Jose Anjel oso ekintzaillea da, ori nok ez daki! Arrantzaleen kaietako parrokietan, Bizkaian eta Gipuzkoan diran abadeai deia egin jaken, Pagola'tar Jose Antonio Donosti'ko Gotzain-Orderzkariari be esanda. Eta olako batzar batera ezin utsik egin Bermeo'k!

Bermeo'tik Jenengotan Aita Antonio frantziskotarra ta biok joan giñan eta arlo onetan dagoan edestia aztertu gendun, Bermeo'ko Imanol Berriatua frantziskotarraren aldietatik asita. Urrengo batzarrera ez zan etorri Jose Anjel, gauzea bere bidean egoalako. baiña orde. Pagola Ordezkaria asi zan etorten. Batzar sakonak eta ederrak egin genduzan, baiña ikusten zan Aita Antonio'k ez eukaJa gogo aundirik. Ara zer esan eban batzar baten:

-Parrokian eleiztar guztiak dira bardiñak eta guztiak onartu bear doguz. bata arrantzalea bestea baserritarra eta bestea dendaria dirala begiratu barik. Ori orrellan izan ezker ez zan ikusten apostolutza bereizirik bear zanik. Orixe erantzun neutson:

-Gauzea zuk diñozun lez ikusten ba da. batzar oneik alper-aJperrik egiten doguz.

Ez eusten ezer erantzun, baiña argi egoan baietza zala erantzuna. batzar oneik ez dirala bear. Pagola'tar Jose Antonio ez eban onartu ori.

Batzar orretara Jaikoak eroan bear zirala ez egoan zaJantzarik eta eskari ori egin zan batzar baten. Orduan Parrokietan artzain-lana egiterakoan erabilten eben azterketa bat ekarri eban Pagola'k eta or agertzen ziran bideak artuta, arazoa aztertzen eta gertatzen asi giñan. Eskatuta geunkan lez, laiko bat be eroan neban Bermeo'tik, *gizon* ona ta baiezkorra. PaJangrearen arazoa aztertzen be asi gintzazan.

Zerbait egiteko gogoa ikusten gendun ba, baiña orretan gengozala nik Bermeo'tik urteteko gotzaiñaren eskaria artu neban eta or itzi neban lan ori, urrengo abadearen esku. Arrezkero iñoz PagoJa'tar Jose Antonio ikusi dodanean itaundu

dautsal zelan doan lan ori eta aurrera doala esan daust, baiña ez daukat barri geiago. Bearrezko lana da baina ez erreza.

El Apostolado del Mar es un movimiento necesario dentro de la Iglesia, no solo para la marina mercante sino tambien para pescadores.

Cuando la Asamblea Diocesana de Bilbao hubo un intento de formar un grupo de este movimiento especializado. Yo mismo tuve unas reuniones con Patxi Otamendi, pero no pudimos llegar a formar grupo. Tambien hable en Bermeo con algunos para la misma finalidad, pero no veian necesidad.

Terminada la Asamblea Jose Angel Ubieta volvio a insistir y convoco a sacerdotes de los puertos pesqueros de Bizkaia y Gipuzkoa, contando con Jose Antonio Pagola, Vicario General de San Sebastian. A una convocatoria asi no podiamos faltar y acudimos al principio el P. Antonio y yo. Acudí/a tambien J. A. Ubieta. Mas tarde dejo de verrir Jose Angel y empezo a acudir J. A. Pagola. Comezamos a trabajar sobre un documento que era para preparar las visitas pastorales en las parroquias de Gipuzkoa. Y bien. Pero un día dijo el P. Antonio que no veia la necesidad de movimientos especializados. Siendo eso asi, le dije yo, "apaga y vamos" porque hemos comenzado en balde estas reuniones.

Tratamos tambien, como era logico, de que acudieran laicos a las reuniones. No fue facil, pero de Bermeo acudia un buen amigo mio arrantzale. En este momento llego mi nombramiento para Mungía y deje* el asunto en manos de mi sucesor en Santa Eufemia. Alguna vez le he preguntado a J. A. Pagola que fue de aquello y me dijo que seguia adelante. No tengo mas noticias. Es una labor necesaria, sin duda, pero nada facil.

XX-10: BERMEO'N. EUSKEREAREN ALDE LANEAN ELEIZAN ETA ERRIAN, "BERMEO" URTEROKO LIBURU EDO ALDIZRARIA, LABAYRU TALDEAN.

Bilbao'ko Eleizbarrutian beti izan dau garrantzi anndia euskerearen alde egindako lanak eta batez be Eleizan bear dan neurrian euskerea erabilteko egiten dan alegiñak. Bermeo'ko Eupeme deunaren parrokian egin gendun alegiña eleizkizunak euskeraz egiten, baiña ezin ukatu gaztelereari bere lekua, naiz eleizkizunetan naiz ebengelizatzelanean. Bide orretatik joian len aitatu dodan Udal etxeko itzultzaille lana be. baiña ekintza bi batez be goraiatu nai neukez arlo onetan: "Bermeo" aldizkaria eta Labayru ikastegia.

"BERMEO" aldizkaria billaketa-lanak argitaratzeko zan batez be, eta gairik gurenak UdaleiTiari eta itxasoari buruzkoak. Nik andik urten eta urxengo urtean

argitaratu zana da zazpigarren zenbakia: Bermeo'ko Udalaren Kultur-Batzordeak argitaratua, 400 orrialde daukaz eta iru idazkari agertzen dira: Anton Erkoreka, Manu Muñoa eta Ane Miren Iruretagoiena. Aldizkaria oso interesgarria eta irakurgarria da.

Aldizkari orretan laguntzen lan egin neban eta ainbat idaz-lan argilaratu be bai, batez be elerti edo literatura-arloko lanak. Ez dakit orain jarraitzen dauan urteten, baiña benetan interesgarria ta sakona zan aldizkaria, Bermeo'ren ezagupena inguruetara zabaltzeko egoki egokia eta gure jakintzaren mundurako ekarpen ederra.

Beste lan on bat Labayru Ikastegiak Bermeo n eukan taldean egin nebana da. Talde au ona ta txeratsua zan. Izen asko ez aitatzearen, ez merezi ez dabelako luze izango lizakelako baiño, Gabantxo'tar Kontxi aitaturko dot. Bermeo'ko arazo guztiak oso arduantua dan andereñoa, Eleizalde ikastolan irakaslea ta arduraduna. Udai-Batzean udalkidea, errigintzako bere alderdian sakon sartua, eta Labayru talde onetan irakaslea ta eratzaillea.

Talde onen lenengo zeregiña Bermeo n euskerea zabaltzea ta indartzea zan eta orretarako eratzen ziran irakastajdiak, itzaldiak eta abar. Pozik joaten nintzan ni irakasten eta auxe zan Bermeo n egiten nebazan lanen artean pozik geien emoten eustana, bear ba da: Irakaslekideak onak ziran eta ikasleak be arduratuak eta onak.

Baiña irakaskintza baiño be pozgarriagoak ziran urtean bein edo zio bereziren bal egoanean egiten genduzan alkartzeak eta jatorduak: Askotariko gaiak aztertzen genduzan eta geure arteko alkartasuna indartzeko benetan egokiak ziran.

En la vida de la iglesia diocesana de Bilbao, entonces y quizá también ahora, se tiene en una alta consideración todo lo que se hace en favor del fomento del euskera, en la misma iglesia, desde luego, y en la vida civil.

También en Bermeo hicimos esfuerzos por impulsar el euskera, empezando por la relación entre sacerdotes, que era totalmente en euskera, continuando en la liturgia y en la catequesis y terminando, por mi parte, en el trabajo de traductor del Ayuntamiento y en estas dos labores que ahora voy a recordar.

Colaborando con la Comisión de Cultura del Ayuntamiento publicábamos todos los años "BERMEO" revista o libro de investigación en el que realizo la labor más fundamental Anton Erkoreka, que luego se fue de médico a Plencia y trabajaba mucho también Manu Muñoa, empleado del Ayuntamiento del que ya he hablado.

Publique varios artículos referentes al euskera, a la literatura euskaldun y a historia. Siempre tuve en gran aprecio esta publicación que salió, ciertamente el año 1988-89, después de salir yo de Bermeo. No se si se sigue publicando.

Erkoreka gazteagaz. Gazte il zan!

Goian eta bean: Karitas taldekoak eta abade barria.

Otro de los campos en que me dedique al euskera fue Labayru, dentro de un grupo que esta *Institucion* diocesana tenia en Bermeo. Daba clases semanales a unos alumnos muy motivados y muy fieles. Resultaban muy gratificantes las reuniones de enseñantes, tanto en el campo academico como en aquellas cenas de confraternizacion a las que he acudido durante varios años aun desde Mungia. Era un ambiente muy agradable en el que compartíamos el amor al pueblo y a su cultura. Aunque no puedo citar a los muchos y buenos amigos del grupo, no quiero dejar de citar a Kontxi Gabantxo, estusiasta colaborador y promotor de lo que vale para promocionar el euskera, tanto dentro de su partido como en el ayuntamiento, en la Ikastola y en este grupo Labayru. Vaya mi gratitud desde aqui a todo el grupo Lahayru.

XX-11: BERMEO'N: ERRITARREN ERITXI-BATZEA, GOTZAIÑAREN IKUSTALDIA, AGURRA TA ARDURADUN BARRIAREN AURKEZPENA, MUNGIA'RANTZA.

Nagon leku bakoitzean amar urte egitea izaten da nire elburua, baiña bostgarren urtean eleiztarren eritxia eskatzen dot, alde ba'dago jarraitzeko eta aurka ba dago urteteko. Orrelan egin neban Zeanuri'n eta orrelan Bermeo'n be: Bost uiteak bete ziranean eleiztarren eritxi idatzia eskatu neban. Asko izan ziran erantzunak eta ia guztiak jarraitzeko eskatzen eusten. Ondoren parrokian agertu neban eta nire guria beste bost urte egiteko zala esan neutsen. Dana dala, ez dagiela aitzu gure gaiñetik eleizearen ardurea gotzaiñak daukola eta onen agindua bete bear nebala.

Josu Penades gazteagaz.

Eritxi-batze ori egin eta laster Uriarte'tar Juan Mari'k Gotzain lez Bermeo'ra artzain-ikustaldia egin eban. Lenengo gertakuntza, gero eleizetara ta mezetara ikustaldia, gero talde guztiakaz alkar-izketa.

Eupeme Deunaren parrokiaren be egin eban ikustaldi ori bere biotz ona eleiztarren aurrean zabalduz. Parrokiko langille guztiakaz be egin eban batzar bat, oso maitekorra ta ona. Pozik geratu ziran eleiztarrak.

Lekaide ta lekimeen taldeetara be joan zan, baiña orko barririk ez dakit nik, bakarrik kanpoan agertzen ziran ondorenak eta barruan izanekoren batek esaten eustazan barriak. Juan Mari gotzaiñak berak be egin eustan berba. Artzain-ikustaldia amaitzen danean abade guztiak dei egiten dautse banan-banan eta besteen artean egokidan egunean joan nintzan ni be. Ainbat gauza esan eustazan eta atera genduan ondorena auxe izan zan: Urtebetegarrenean-edo, ondo izango litzakela ni Bermeo'tik kanpora joatea,

Baiña ez zan urtebete be izan. Ille gitxi bartu deitu eta auxe esan eustan:

ZU, MARTIN: Mungia'ko parrokiak daukagu bear-izan aundi baten, aspaldion abade arduradun asko aldatu diralako eta gauzak ondo joan ez diralako. Baiña ez Mungia bakarrik, inguruko errietan be arazoak dagoz. Eta badakizu zer pentsatu dogun? Zeu izango zifiala ona Mungia'n arduradun izateko, talde on baten bavian. Zer deritxazu?

Baietz esan neutsan eta biok pozik.

Urrengo egunetariko baten albiste au agertu neban Eupeme Deunaren parrokiaren. Guztiz asarre jarri ziran eleiztarrak:

-Ez gendun ba geure baietza emon? Orain zer?

-Bai, baiña orduan be esan nentzuen gure gañetik dagoala Gotzaiña eleizearen ardurea artzeko eta bere esana egin bear gendula. Eldu da esan ori egiteko ordua.

-Geu joango gara gotzaindegira eta lortnko dogu berori emen geratzea.

-Joan gura ba'dozue joan, baiña alperrik izango da. Ni joan egingo naz.

Eta joan be egin ziran gotzaindegira. Eurak artzeko maillaren baten eragozpenak egozan, baiña nik artzeko esan neutsen, eta diñoena entzuteko, baiña erabagia atzeralzeko usterik ez agertzeko. Orrelan egin zan eta eldu zan parrokiaren agur egileko ordua.

Benne'ko parroki bi, Andra Mari eta Eupeme deuna alkartu egin ebezan. lenago be alkartuta egonak ziran naiz eun urte igaro banatu ziranetik. Abade-talde bat ezarri eben parroki bietarako eta arduradun Madarieta'tar Biktoren.

Agur egiteko egunean ba, onegaz alkartu nintzan altaran eta meza barruan emon neutsazan giltzak eleizearen. biziiekuaeren eta gelen ardurearen ezaugaiTi lez, eta pozik amaitu zan eleizkizuna.

Gogo ona dagoanean. ez da ain gatxa izaten abadeen aldakuntza, eleiztarrak ulertzen dabe arazoa, txaiTagoa izaten da urten bear dauanak nai ez dauanean eta eleiztarren ekintzak indartzen dauzanean, edo datorrena zergaitik edo agaitik, onartzekoa ez danean.

Eupeme Deunaren parrokian izan neban sarrera ez zan izan olakoa: Joan nintzan egunean. lengo abadeak berak egin bear dauala azkenengo mezea esan eustan eta urrengoan egiteko sarrera. Ezer be ez eban esan ez bera doanik eta ez barria datorrenik. Urrengo domekan bakar-bakarrik agertu nintzan eleiztarren aurrean.

Aurrerago esan dodan lez, lekaide-lekaimeen talde guztiai agur egin ondoren, urten neban Bermeo'tik eta Sollube-gaiñera eldu nintzanean, beste aldetik Mungia agiri zala. berebiiletik jatsi eta oiñetakoak kendu ondoren astindu egin nebazan, ebanjelioaren berbak gogoan nebazala. Ez asmo txarragaz, ezaugarri lez baiño. Barriro berebillera sartu eta Mungia'ra abiatu nintzan neure buruari abesti baten bidez dei egiten neutsala: "Eleizara sartu eta Jaungoikoaren berbea entzun alkarregaz. Gure abesti zarra abesten jatsi neban Sollube:

ERDU, PEKATARIA
ERDU ELEIZARA
JAUNGOIOKOAREN BERBEA
GOGOZ ENTZUTERA.

En conformidad con la idea que siempre he tenido de que unos diez años son la etapa ideal para que un sacerdote este en un mismo sitio, y de acuerdo tambien con que en algun momento oportuno los fieles deben expresar su criterio de que continúe o deje su puesto, cuando se cumplieron los cinco años de mi estancia en Bermeo pedí por escrito la opinion de los fieles sobre la prolongacion de mi estancia o la conveniencia de mi salida de la parroquia. Las respuestas fueron muy numerosos y la inmensa mayoria, casi la totalidad, querian que continuara. Recordemos que lo Inismo ocurrio en Zeanuri a los cinco años.

Al dar noticia del resultado a los feligreses les dije que, de acuerdo con sus respuestas, mi intencion era continuar otros cinco años, no mas, pero que siempre hemos de tener en cuenta que el Sr. Obispo, por necesidades para el gobierno de toda la diocesis, podia disponer de mi cuando io creyere necesario.

Pocos meses despues de esta consulta, anuncio su visita pastoral a Bermeo el Sr. Obispo, D. Juan Maria Uriarte. Primero hubo una preparacion detallada y luego visito las parroquias, celebró misas, estuvo con todas las comunidades religiosas y con todos los grupos... Una actividad muy grande, como ocurre en todas las visitas pastorales de D. Juan M^a. Tambien estuvo en Santa Eufemia, en todas las Eucaristías y con un grupo de fuerzas vivas. Fueron encuentros muy amables y que dejaron buen sabor de boca.

Naturalmente, no se al detalle de que habJaron en las reuniones de diversas comunidades, pero algo se puede deducir de las filtraciones que siempre se dan y de las consecuencias.

Terminada la visita, *recibio a todos los sacerdotes, uno a uno*, en el Obispado. A mi personalmente me dijo muchas cosas, pero la mas llamativa fue la ultima: Quiza dentro de un año, debieras salir de Bermeo aunque estas decisiones no se toman inmediatamente despues de la visita.

Pero no paso un año, sino unos pocos meses, me volvio a llamar Juan Mari y me dijo:

OYE, MARTEN: Tenemos un problema de atencion pastoral en Mungia y pueblos del contorno y hemos pensado en ti para que seas moderador de un equipo.

Yo acepte ia propuesta y comunique la noticia en Bermeo. Acudieron al obispado para impedir mi salida, pero mi decision era firme y sus acciones no surtieron efecto. Asi no suele ser facil que surjan conflictos. En la misa del domingo siguiente entregue las llaves al nuevo parroco, celebrando publicamente despedida y entrada, y sin mas a Mungia. Entre al final de agosto de 1.986.

AGIRIAK/DOCUMENTOS
BERMEO'KO ERITXI-BATZEA

1.985. V. 12'an.

Talde onek, urrengo 5 urteetan be zuk Eupeme Deun 4in Elei-
zako parroko'lez jarraitzearen alde emoten dau bere eritxia.

Onetarako, au da eskeintzen dogun arrazoirik pisudunena:

. 1.- Gaurko Eleizearen alde jokatu dozulako. Au, ekintzen bidez
erakutsi dozu:

.- Artzain-lens.

.- Domekaroko itzaldisk (sermoiak).

.- Eleiz Barrutiko Batzar Nagusia aurrera atz-
ratzeko ekinā.

.- Eritxi-batze au egitea.

Andra Mari'ko Eleizean alkartzen dan Gazte Taldeak izenpetzen dau.

1. Martin parrokoak Santa Eufemian jarraitzea gura du (dogu) ala EZIY BAI!

2. Urretarako ikusten dodazan (doqazan) arrazoiak onek dira:

Abades trebes izanik gañera, Teoioji ta Paastoral aldetik gaurkotuta
dago, ta orrek garrantzi eundia dako Bibliako Jaungoikoaren azalpen
izeteko eleizan ta errian. - Klaratarrak.

15 - 5 - 85

D. Martín OLÁZAR

B E R M E O

Querido Martín:

Después de orar y reflexionar en comunidad, hemos pensado que no nos corresponde a nosotras el contestar sí o no a la pregunta formulada por tí.

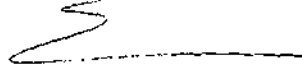
De todas formas te ofrecemos nuestra opinión respecto al trabajo de estos cinco años entre nosotros:

Como persona te creemos preparado y con gran capacidad organizativa, sin embargo tu fuerte carácter ha intentado imponer el cambio necesario en el pueblo de forma radical, sin tener en cuenta las características peculiares de Bermeo con su ritmo y proceso evolutivo propio, lo que ha provocado rupturas dolorosas y agresividades innecesarias. Tal vez nos mirado ras a tu objetivo, percibido con claridad, que a las personas con las que has trabajado, lo que nos parece lamentable ya que el trabajo en grupo exige valorar y escuchar a los demás aunque esto haga más lento el proceso.

Tal vez no es todo lo que tí esperabas, pero nos parece suficiente para que saques las conclusiones que te sean útiles para responder a la Comunidad Parroquial conces tu deseo.

Un saludo afectuoso

Karquel dar A.K. Korbok

Después de haber pesado razones, el Grupo de Catequistas es de la opinión de que D. Martín Olazar, párroco de la Iglesia de Santa Eufemia de Bermeo, deje de ejercer sus servicios como tal en ella. Estas son las razones que se han dado:

- Exige demasiado a las personas. En especial a la juventud, pero no le da nada.
- Es duro en la relación. No es humilde; soberbio. Demasiado estricto.
- Hay un descontento general. Sólo piensa en él. No comprende al otro.
- Entre los-las catequistas; mantiene una convivencia fría y superficial.
- Como párroco: se ha mantenido lejano al pueblo.
Los feligreses huyen de él como tal.
No es idóneo para ejercer este servicio.
No tiene carisma como párroco.

Fuera aparte de estas razones se han dado otras a favor de que siga:

- Mantiene una actitud favorable a la Iglesia actual, lo cual se ha visto reflejado en varias de sus acciones:
  - . Impulsar la Asamblea Diocesana.
  - . Su trabajo en el Artzain-Lan de Bermeo.
  - . El pedir opiniones.
  - . Introducir una dinámica más activa que empuje a los fieles a tomar mayor parte.

Han salido a relucir también cualidades positivas como:
Persona trabajadora, organizada; actúa y trabaja a favor del clero.

Grupo de Catequistas de Bermeo.

EUPEME DEUNAREN
ZIN-ELEIZEA
BERMEO'N

Bermoo n, 1.905'eko orrillaren 10'an

Bermoo'ko Eleiz-Taldoai,
Lekaide-Lekaimoen Alkarteai,
Eupeme Deunaren Eleizako eleiztarrai eta
Erantzun nai daban Uermen tar nuztiai.

Fede bateko ta adikideoi, ACUR!

Eupeme ueuna eleizako parroko luz, eskaritxu bat egiten dautzuet.

Bost urte dira laster, Bermoo'n Eupeme Deunaren parroko txanburu edo p-
rroko izateko etorri nintzala eta niru izendatzen, aspaldion beti egiten dai
lez, bost urterako egin eban Gotzainak, bost urte orroik amaitzen diranean ar
tertzea egin eta beste bost urterako luzatu ala beste izendatza bat egin
bagiteko.

Azterpen au egin eta arabaqi au arizako orduan, zuok be zer-esana daukazi
la uste dot eta orregeitak egiten dautzuet idazki au.

Ez egizuo beqiratu qiratzat onu ala txarra dan urtetos naiz emen beste i
urtean jarraitzea. Orrek ez nauko qarrantzarik, Beqiratu Bermoo'ko eleizari
eleizearen bidez arriari, lanuntzako onokia nazen eta ez.

Neuri bardin daust qeratu naiz joan eta ez daukat beste sibururik qoure
regiña bear dan lekuan bototoa balno. Zinon oritxia jakin qura dot eta dan l-
koa Gotzain jaunari aqertuko dautset, berak ondoan beritxona orabaqi dajian

Erantzun egiezus ba itaun bi onai, altxianez lenonqoari, eta erantzunak (z-
anpetuta obeto) kerta-azal zarratuan ni ba'du, okerri Eupeme Deunaren elei-
ra orril onen 15 a baino lenago edo or inguruon

Decisione de Eleizgo
Maria Ondaqiti
Soliman Maria
Salvador Ondaqiti

Maria Teresa Landa
Ignacio Echeburua
Guadalupe Ondaqiti

RESPUESTAS

1. NO.

2. Razones.

Hay ~~muchísimos~~ muchísimo de positivo en Don Martín: Es hombre de fe profunda, trabajador incansable y de gran capacidad de trabajo, bien preparado teológicamente, desinteresado y sacrificado, sincero y lógico entre ideas y vida personal, clafo de ideas... Pero creemos que no es apto para el puesto de Párroco de S. Eufemia, sino más bien para otros altos cargos, bien sea a nivel diocesano ó a nivel sectorial.

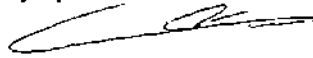
Para Párroco de S. Eufemia opinamos que tiene de negativo su carácter de una manera especial. Es radical, terco e intransigente en sus planteamientos pastorales, es muy suyo y no acepta fácilmente planteamientos distintos a los suyos.

En el trato personal (con individuos ó grupos apostólicos) tiene poco tacto y diplomacia. Sin dar cuenta y, con la mejor buena voluntad, sin duda, hiere la sensibilidad ajena y molesta con facilidad. Como consecuencia de ello, ha alejado y "quemado" a muchos valiosos elementos de la Pastoral de Bermeo en los últimos años. Por otra parte, pone "el listón" muy alto en la Pastoral y quiere "quemar etapas" en poco tiempo, alejando a los que quieren caminar más despacio.

Conclusión: Hay que aprovechar los muchos valores positivos de Don Martín (en lo humano y religioso), pero situándolo en un puesto adecuado a sus relevantes cualidades, que según nuestro criterio - no es el de Párroco de S. Eufemia.

Votación/: - NO : 8 votos:
- SI : 0 votos:

El Equipo Prematrimonial de Bermeo.

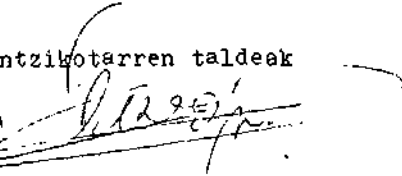

D. MARTINERI BAI EDO EZ.

Prantziskotarren aldetik, orain-emen, abadien taldea, sartuta dagozen boat prailleak erantzunik ez dabe emon, len or emon ebelako euren erantzuna.
Orduan, Komentuan, talde lez, bost praille batu dira. Oneetatik, praille bik erantzunik ez dabe emon. Eta beste iruk suxe ~~esan~~ eben: Irutik, bik ez baizetik eta ez ezetik.
Bakarrik batek, ezetza.

Prantziskotarren taldeak

CONFIDENTIAL

PARROQUIA DE SANTA EUFEMIA

HERNAN-UTZKOLA

Hernan, 1 de Mayo de 1954.

53

A los Grupos Escolares,
Comunidades de Religiosos y Religiosas,
Hojerones de Santa Eufemia
y Hermanos que quieran contestar.

Queridos hermanos en la Fe y amigos, UN SALUDO,

Como párroco de Santa Eufemia, me acerco hoy a vosotros para pedir os un favor.

Pronto van a cumplirse cinco años desde que vino para ser párroco de Santa Eufemia y mi nombramiento, como es norma hoy en la Diócesis de Bizkaia fue firmado por el Sr. Obispo para cinco años con la intención de que terminada esta plaza se hiciera una revisión y se viera si prolongar por otros cinco años o cambiarlo.

A la hora de hacer esta revisión y tomar la decisión más conveniente, creé que tenéis algo que decir y por eso os dirijo estas líneas.

Ur tuene que no miréis si el salir o el seguir otros cinco años es bueno o malo para mí. Lo es una cosa sin importancia. Mirad, más bien, si yo soy persona adecuada para servir a la Iglesia de Hernan y a través de ella al Pueblo.

En cuanto a mí estoy indiferente tanto para ir como para seguir, puesto que no tengo otro objetivo que cumplir las exigencias de mi vocación allí donde las debo cumplir. Quiero saber vuestra opinión y una vez sabida se la manifestaré al Sr. Obispo tal como aparece, para que pueda tomar la decisión que crea más conveniente.

Responder, pues, a estas dos preguntas, por lo menos a la primera, y las respuestas (mejor si son firmadas), entregadas en la Párroquia de Santa Eufemia en sobre cerrado y, poder ser, antes del 15 de Mayo o en torno a esta fecha.

1.-Querero (queremos) que Martín sea el párroco de Santa Eufemia SI o NO Y

SI

2.-Esta es mi opinión se funda en las razones siguientes:

_____

Muchas gracias y un afectuoso saludo a todos.

Martin (firmado)

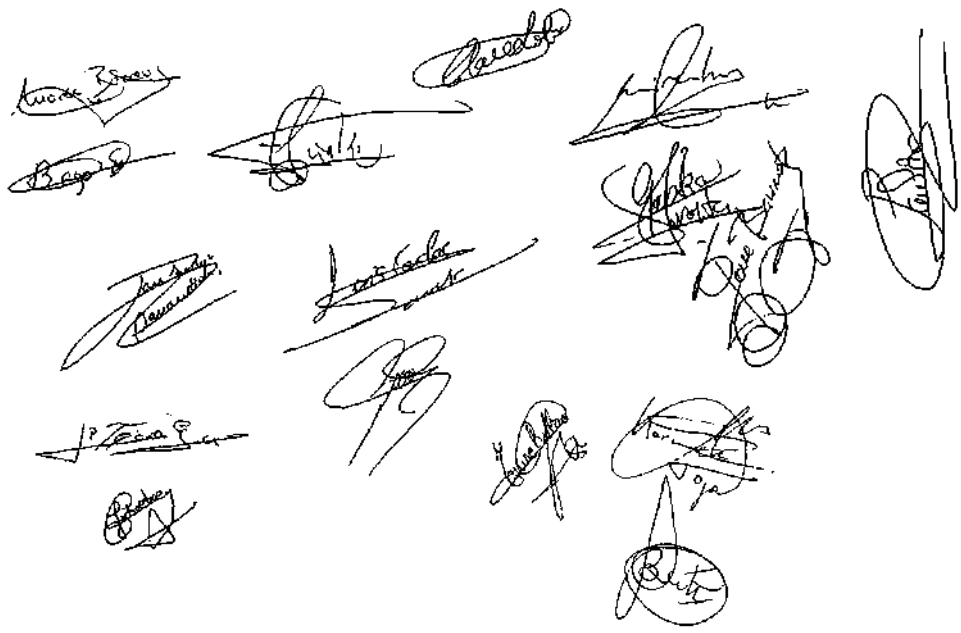
D

CONFIDENTIAL

Ha sido el mejor párroco que hemos tenido hasta el momento en la parroquia También ha sido el que mas cosas ha hecho en la parroquia Es una persona que tiene mucha humanidad a pesar de su carácter.

A nuestro entender es el mejor cura de Barneo que esta dispuesto a un cambio en la Iglesia de Barneo.

LABURPENA/RESUMEN

ERITXI-BATZEA DEJIMEN KU ENPERE DEUNAN

CONSULTA EN LA PARRQUIA DE SANTA LUCEMIA DE BERMEO (PODIENDO PARTICIPAR
FELIGRESSES O EN OTRAS PARRQUIAS) SOBRE LA PERMANENCIA O NO DEL PARRCO

(Para la revisión al terminar los cinco años)

Han recogido en la parroquia para contestar, según modelo adjunto:

1.200 ejemplares/ale

Han entregado 333 respuestas sin razonar y 162 razonadas, total

respuestas recibidas:495 erantzunak

Piden seguir:489 jarraitzoko

Piden cesar ó izteko

¿IQAK-RAZONES

1.-BATZETZERAKU-PARA BUE SIGE.

Trabaja mucho, cumple bien su deber, sabe bien sus obligaciones.....21
Necesita más ayuda..... 2
Labor positiva en la parroquia..... 6
Es bueno, bondadoso..... 7
Necesita más tiempo para conocer a los feligres (5 años poco)..... 2
No conviene cambio, su situación es buena..... 1
Euskerearen alde, fedia errian bertu/Éuskera-inculturación.....10
Erlejiño-iana ondo, bueno para la pastoral de Bermeo..... 9
Ayudare en lo que sepa hacer..... 1
Queremos que siga, Pozik gogoz.....21
Ayuda a los pobres.....(Caritas)..... 1
Zuzena da, es recto..... 7
Jenteak maite dau, la gente le quiere..... 7
Es bueno para el pueblo-Bermeo rentzat ona da.....10
Ondo ulertzen dago esatan dozun..... 2
Biotz-zabala da..... 1
Eleize barriaren mezua ondo sakontzen dau..... 2
Ha hecho buena labor con los juvenes..... 3
Kaspasa dalako..... 1
Es cura o parroca perfecto, buen sacerdote, imitable, competente.....50
Gizon serioa da..... 1
Amor y compresion con los fieles..... 1
Respeto las normas de la Iglesia..... 6
Entrega a los demas..... 1
Cosecuente con lo que piensa..... 2
Bermeo ka Eleizea gaurkotzeko baar doqu, le necesitamos para actuali-
zar la Iglesia de Bermeo.....
Urtena bost urteko iana gaiduna leiteke..... 1
Es necesario..... 1
Eficiente.....
Fervoroso, cumplidor, espiritual, humilde.....
Diligente.....
Muy humano.....
Atiende bien a la gente.....
Ha dado vida a una religión moribunda.....
Ninguna objecion en estos cinco años.....
Ha romentado nuestra vida interior y esperamos progresar en esto, gu-
ro berri-bizitza indartu dau eta beste bost urtean asko.....

2.-EZ ZETZERAKO/ PARA QUE NU SIGA (o negativas)

Hay dificultades en el trato/artu-omonetan dificultaradak.....	1
Bakarrik ikusten zaitut,Es para trabajar solo.....	2
No tiene meno izquierda.....	1
No tiene tolerancia.....	1
No respeta a los omas.....	1
Zu alortoaqaitik Sta. Eufemia iru abade gaidu ebazan.....	1
Para que consultar,si van a hacer lo que quieren.....	1
Debe ser menos conservador.....	1
Debe ser mas tolerante,sooov, estriero.....	1
Debe dar mas libertad.....	1
Siga dominando su caracter fuerte.....	3

TALDEEN ETA ALKARTEEN ERANTZUNAK
Respuestas de grupos y comunidades

1.-BAIETZERAKO / PARA QUE SIGA (o positivas)

GRUPOS

Tiene muchas buenas cualidades.....	1
Es el mejor parroco que hemos tenido.....	1
Es el que mas cosas ha hecho por la parroquia.....	1
A pesar de su carácter es muy humano.....	1
Es el único cura de Bermeo dispuesto a un cambio en la iglesia de Bermeo.....	1
Un impulsor de la participación en la Iglesia.....	1
Gaurko eleizearen alde jokatzen dau,esaterako batzar Nagusia,Artzain Lan Taldean,Critxia eskatzen (obain ler),eleizterrak kideko irateko arduratzen.....	2
Bien preparado teológicamente.....	1
Trabajador.....	3
Organizado.....	2
Trabajo en favor del pueblo.....	1
Sus homilias son buenas.....	1
Dokabide ona dagozu.....	1
Abade trabae,gaurkotua,Eleizan eta errian lan ona.....	1
Es profundo,desinteresado,sacrificando,lógico,claro en ideas.....	1

2.-EZ ZETZERAKU/ PARA QUE NU SIGA

Bermeo rako jokera egokia ez daukazu.....	1
Best urte enjij ezker aldatu erin hear da.....	1
Eritxietan gogorra.....	1
Asko daioz minduta Bermeo n.....	1
Parroco ez,baiña eskualdean meso degarti.....	1
Exige demasiado,especial a la juventud y no de nada.....	1
Duro,sobrbio,estrieto,descontento general,solo piensa en si mismo,no comprende,convivencia fria y superficial con este grupo,como párroco lejuno al pueblo,no idoneo para párroco,no tiene este carisma,buono para otros altos cargos en Pector o Ulcocasis.....	1
Mal carácter,radical,impositivo,intransigente,poca tacto,poca diplomático,hura y molestia,ha alujado y quemado agentes de pastoral,pone al "liston alto",quiere quemar etapas y aleja a los lentos,provoca rupturas y agresividades,mira mas su objetivo visto con claridad que la marcha del grupo.....	1

ERITXIA ESKATU JAKEN ALDEAK/GRUPOS Y COMUNIDADES CONSULTADOS.....	16
AKTIBATU ERANTZUNAK Respuestas recibidas.....	11
JARRAITZEKU/Pidan sigs.....	6
EZ JARRAITZEKU/PA que no siga.....	2
ERRAZDITU,ERRAZDARIK/ Razonan sin dar si ni no.....	3

GOTZAIÑARI BARRIA

Bermeo, 17 de mayo de 1.985

AL SEÑOR OBISPO
AL SEÑOR OBISPO AUXILIAR
AL SEÑOR VICARIO DE ZONA

Señores Obispos y Sr. Vicario:

Un afectuoso saludo,

Como les anuncié por palabra, he realizado en la parroquia la consulta que puede servir de base para la revisión al terminar el plazo de cinco años que aparece en mi nombramiento para esta parroquia de Santa Eufemia valiéndome para ello de una carta a feligreses y bermeanos de otras parroquias que quieran participar y a grupos y comunidades de Bermeo. Adjunto va el modelo de carta y un resumen de respuestas y también reflejo mi opinión personal en esta misma carta.

La respuesta de los feligreses la considero muy buena. Al principio expuse 200 ejemplares creyendo que serían suficientes, pero he tenido que ir ampliando este número sucesivamente hasta exponer 1200 ejemplares que han llevado a sus casas. Se han recibido 489 respuestas (los grupos no están aquí) y han sido 489 que desean que siga y 6 en contra de ello.

He consultado también a 16 grupos y comunidades de Bermeo y han contestado 11 de los que 6 piden que siga, 2 piden que no siga y 3 no dan el sí ni el no, sino simplemente informan y razonan y a veces dan sus votos (2)

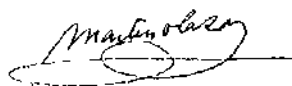
Si interesan las respuestas, quedan en el archivo parroquial. El resumen que he hecho trata de ser objetivo y detallado.

La conclusión a la que yo llego es la siguiente: Todos aseguran que han visto con claridad los objetivos propuestos y que me he esforzado para llevarlos adelante, pero los que se inclinan por la no continuación en la parroquia opinan que exijo demasiado, que tomo demasiado estrictamente los objetivos y que soy demasiado duro de carácter. Los que opinan que debo seguir, salvo algún caso, no han encontrado estas deficiencias.

Por todo ello, mi opinión personal es que debo seguir, pero, como es natural, me someto totalmente al criterio de ustedes. Estos cinco años han sido difíciles y amargos para mí, como bien saben ustedes, pero si es para bien de la iglesia de Bermeo estoy dispuesto a llevar durante otros cinco años esta cruz e intentaré suerar los defectos que los feligreses encuentran en mí, como lo piden algunos de ellos, siempre que "la palabra de Dios no quede encadenada". Decidan ustedes con la luz del Señor.

Les saluda con afecto

GOTZAIÑARI
DE UNO DE LOS
VICARIOS
DE ZONA

Bermeo tik, 1.985 eko orrillaren 17'an

GOTZAIN JAUNARI
GOTZAIN LAGUNTZAILLE JAUNARI
LUKRALDEKU ORDEZKARI JAUNARI.

Jain Agurgarriok! Agur boro bat.

Berbaz esanda daukatzuodan lez, egin dot Bermeo ko Lupeme Deunaren parroki onetan bost urte bete ondoren, eleiztarren artean eta elkarteai idatzita, artatpenerako eritxi-batzea eta emon biiltzen dautzuedaz egindako eskutitza, artutawerantzunen laburpena eta ortik ateraten dodan neurra eritxia.

Eleiztarrak oso ondo erantzun dabe. Asikeran eskutitzaren 200 ale egin nebazan, 100 euskeraz eta 100 erderaz, naikoa izango zitalakoan, baiña beste milla egin bear izan dodaz eta guttiz 1.200 arean dabez. Artu diran erantzunak 495 izan dirat 489 jarraitzoaren alde eta 6 aurka.

Parrokian diran 16 talde ta elkarteai be egin dautset eskari ori eta 11'k erantzun dabe; 6'nai dabe jarraitzea, 2'k ez jarraitzea eta besteak (3 ez dabe baietzlik ez ezetzik ematen, errazoiak eta autarkiak batzotan baiña.

Erantzunak ikusi gura ba' dozuez, parrokiko agiritzeagan dagoz, baiña al dudarik laburten eta zezaten egin dot laburpena.

Nik ateraten dodana auxe da: Guztiok ikusten dabe elburuak argi jarri dodazela eta oneik lortzeko lana senda egin dodala, baiña azeizera dagozenek larregi eskatzen dodala, estueqi artzen dodazela eta izakoraz gogortegia nazela uste dabe. Baietzera dagozenek, ostera, gixi agertzen dabez aragozpen oneik.

Olan dela, nire eritxia jarraitzekoa da, baiña oso-osoan zeuen eritxi-otara makurtzen naz. Bost urte oneik nitzat oso gogorrak eta mingotsak izan dira, ondo dakizuen lez, Bermeo'ko elbizerearen onerako izan ezkeru gertu naqo beste bost urtetan kurutze au erantoko eta eleiztarrak nigan aurkitzen dabazan akatsak zuzentzen alegintzeko, eskatzen daban lez, "Jainkoaren berbea katigatu harik". Zeuek osan zar egin!

Biotzez agurtzen zaitue

+

EUPEME
DEUNAREN
ZIN-ELEIZEA
BIZKAIKO
BERMEON

XXI ATALA: MUNGIA'N BARRIRO, TALDEA, MUNGIAKO
LANAK, BESTE ERRIETAKOAK, ESKUALDEKOAK,
GAISO-ALDIA-TALDEAREN LARRI-ALDIA, ORAIN ZER?

Nire ametsik bizienetariko bat beti izan da, seminariotik asita, abadeak lanerako ta bizitzarako alkartuta bizi izatea, baiña ez neban iñoz olakorik lortu.

Ubide'n egunero aikartzen nintzan abade-lagunagaz, gau guztietan gitxienez, besterik ezean joko-aldi bat egiteko, Fruniz'en abade-lagunagaz nengoanean egunero gabetan gitxienez alkartzen gintzazan, Mungia'n ienengo egon nintzanean, Solozabal'dar Paulin eta biok egunero joaten giñan Laukariz'era, Zabalo'tar Balendin'en etxera, Zeanuri'n Lan-Ikastegian egunik geiena egiten gendun alkartuta abaderen bat taldean zala baiña etxean ez neukan lagunik eta gabero edetexera joaten nintzan mus-aldia egiten. Jokokide izaten ziran baserritarrak oso pozik egozan.

Bermeo'n egunero joaten nintzan BaJendin bere amagaz bizi zan etxera.

Baiña alkarte bizitza lortzeko alegiñik aundiera Igorre'n egin gendun, Jauregi. Atano (Etxebarria'tar Jose Luis) Erezkano ta neu kideko giñala eta bizi-leku bat errentan artuta, baiña bakoitxak zeregin asko geunkan eta ezin alkartu izaten giñan.

Ez neban ba, lortu alkateko bizitza, esango dogun lez, ementxe Mungia'n taldea sortu arte.

Ni asko poztu nintzan. neure guraria ta Eleizearena batera beteten ziralako. Ez jat aitzuten XII Pio Aita santuak Menti Nostrae idazkian esaten ebana, eta Seminarioan ain biotzera sartu euskuen alkartuta bizi izateko guraria.

Nik Bermeo'tik urten baiño urtebete lenago Mungia'tik etorri zan Bermeo'ra, an neure lekuan itzi neban Madarieta'tar Biktoriano abade ta adiskide ona. Onen ordeztorri zan Mungia'ra abade eta lankide izan dodan Olazabalaga'tar Julian. Onegaz alkar-izketak izan nebazan berau Mungia"ra sartu-orduko, baiña zar-saridunakaz eukan lana zala-ta parrokitik kanpoan asko ibiltan zan, eta, gaiñera, ez dot uste Julian'en karisma danik parroki bateko arduradun izatea. Dana dala, urtebetegarrean parrokia itzi egin eban Julian'ek. Orrek arazoa argi ipiñi eban Juan Mari Gotzaiñaren aurrean: Aspaldion Mungia'n eta inguruko errietan aldakuntza geiegi izan da eta inguru onetarako urten bide sendoago bat billatu bear da.

Mungialderako talde barri bat sortzearen arazoa agertu zan ba maigaiñean Gotzaindegiko Jaurketa-taldean eta an agertu eban Gotzaiñak nire izena eta taldeki-deena. Gogoz onartu eban jokabide ori Lurraldeko Ordezkarri zan Linaza'tar Andoni"n eta besteak be ez ziran aurka jarri. Bear ba da nigan uste osorik ez eben izango, baiña tira...

Asmoa benetan ederra zan, eta igarle-lanaren usain bat ikusten dausat asmo orreri, ez gero neu or nagoalako, lurralde baten artzain-lana egiteko era oso egokia dalako baiña.

Auxe zan Linaza adiskideak agertu euskun asmoa ta oneixek elburuak: Talde bat sortu abade bi gazteagoak eta bat zarragoa taldekide zirala, egunen eta urteen joanean talde au etxe baten eta alkarte baten bizi izango zan, zar-saridunak eurakaz zirala, orain ez baiña aukerea datorrenean Mungia'tik egoaldera dagozan parrokien ardurea artuko eban talde *onek* eta taJde-barruau otoi'tz eta ian-batzarrak egin eta asmo ori beteteko bideak artuko ebazan.

Azaldu dap-idan labur lankideak nortzuk diran.

Orbe'tai' Esteban lenengoa. Au seminarioan ikasle izan neban elerti edo literaturan, Errigoiti"koa dan ezkerro lendik be ezagutzen neban, ni baiña ogei urte gazteagoa, adiskide ona eta lankide atsegiña batez be gazteakaz eia umeakaz lan egiteko, baita parrokiako arazo guztietan sartzeko.

Elezkano'tar Juanjo, abesti-egille ezaguna eta Jagun oso ona. Ni baiña ogei ta bi urte gazteagoa.

Toki askotan lan egin bear izaten dau, baiña parrokiako bere lanetara beti eltzen da apur bat berandu ba da be. Egia esan, orduan beintzat, sasoz batzarretara etortea ez zan bere onoiñena. Orain uste dot aldatu dala, baiña ba-eukan bear-izana.

Eta inguruan geunkazan, zar-saridun biak: Arregi'tar Jose Mari eta Soloza-bal'dar Paulin.

Lenengo urtean emen geure artean, atsedeen-urtean eta Jengo ta oraingo jokabideen artean zubi lez izateko, Aurrekoetxea'tar Agustin abade egin-barria egoan, baiña urtebete igaro zanean joan egin zan. Derio'n egon arren Mungia'gaz lortura aundia eukan, len emen egon zalako, Lejarazu'tar Joanjo'k. Au urrengo urtean edo Eleizbai'Utiko Misiñoi-lanera joan zan.

Atsedeen eta alaitasun izan daiten, jazokizun barregarri bat: Ulearen lenengo bari-kuetan gaisoai gure Jauna eroatea zan oiturea eta orretan jarraitu gendun. Olako goiz baten Agustin'eri esan neutsan Gure Jauna eroan bearreko etxeen zerrenda emoteko, baiña goiz aretan ez zan agertu, aitzu-edo antza. Nik aurkju neban zerrenda bat eta joan nintzan lenengo etxera, Lertxundi'tar Kontxa 108 urteko emakumea zan. Ondo. Gero joan nintza bigarren etxera eta atea idegi eustenean sartu nintzan eta zertara niñean azaldu. Arrituta itzi nindun artu neban erantzunak:

-Oker dator berori, Jauna. Berorrek ikertu nai dauan nire semea iJ zala sei illebe-te dira! Baina jesarri beite.

Apur bat lotsatuta, parrokira biurtu nintzan eta egun aretan ez nintzan geiago iñora joan.

Geure asmo eder ori beteten asi giñan ba: astero egiten gendun batzarra Aritz-bidea kalean bizj ziran Agustin. Juanjo eta Esteban'egaz. Aureliano Galartza kalean bizi nintzan nik eta zar saridun biak.

Bear ba'da itaunduko zenduen: Len esanda daukazu Mungia'n abadeak abade-etxean bizi zirala eta orain zergaitik ez?. Erantzuna erreza da: Gu Mungia'ra etorri baiño urte pare bat lenago abade-etxe zarra erre egin zan eta abadeak al dan bizilekuan bizi bear izaten eben. baiña abade-etxe barria egiteko egitasmoa Cauzino etxeginak gertauta eukan eta ainbat lasterren asi bear zan etxegintza.

Asi gaitez an lenengo Mungia'ko arazoak eta lanak aztertzen eta gero gogoratu-ko doguz albo-errietakoak.

Mungia n ienengo arazoa abade-elxe barria egitea. Egitasmoa ederra zan, aurreko abadeak eta eskualdekoak gertatua: Beian guztientzat artze-iekue txiki bat, eskatza, jantokia ta aretoa. Barrutik lenengo maillara bidea eta emen iru abaderentzat bizi-lekuak (gelea ta garbi-gelea). Onen gaiñean iru bizileku eder. Bakoitxak iru gela, eskatza, garbi-leku bi eta egon-leku egokia. Gaiñean atiko eder bat. Etxeak alde batetik enparanza polit bat dauka eta bestetik parke zoragarri bat eta eleizarako ez dagoz 50 metro inguru baiño. Egin zan etxe eder au eta 42 milloie pezeta kosta jakun. Orretarako beste ondasunak saldu. Eleizbarrutira laguntza eskatu (milloie bi emon euskuezan eta 8 miilloieko mailleko bat atera gendun Eleizbarrutia Alkar kutxan. Au ordintzea aurtan amaitzen da.

Amaituta laster etorri giñan etxe onetara guztiok bizi izaten. Nik Aureliano Galartza n neban errentazko bizi-lekua itzi neban. ugazaba zan Baraiazarra'tar Miren'eri eta beronen senarrari eskerrak emonda eta bardin egin eben Aritz-bidean bizi ziran irurak. Pozikegoan ba taldea bere abi barrian, txoriak euren abian egoten *diran* antzera.

Gogoratu daiguzan Mungia'ko parrokan diran lanak:

Geure taldearena: astero egiten gendun geure batzarra. Lenengo otoitz-aidi luzea. ordu bat inguru. gero batzutan gai zabal eta sakonak, baiña geieneten asteko arazoie buruz erabagiak. Batzar-agiria egiten zan beti eta urrengo batzarrean irakurri. Urtearen azkenean Linaza Ordezkariagaz egiten gendun azterketa eta lan-urtearen asieran beragaz egitasmoa. Noizean bein etxetik urten eta guztiok batera beste erriren batera joaten giñan an bazkaria egiteko.

Parrokiko lana al dan neurrian bereiztasuna. espezializañoa. kontuan genduala banatzen gendun: Batek, esaterako. katekesia. beste batek gazteen iana eta beste

batek parroko lan orokonak, baiña beti alkarrari lagunduta. Pan*okiko mezak eta errietakoak alkar banatzeko, egitasmoa egin gendun. Naizta erri bakoitxak bere arduraduna euki, mezea esateko txirrin-giroko egitasmoa zan: Bat Arrieta-Jainko'ra, beste bat Gamiz Fika ta Fruniz'era eta beste bat Mungia n. Domeka bakoitxean aldatzen gendun tokia. urregorik urren gora. Ondo joan jaku lan au! Gero illetak, ezkontzak eta oiakoak, parroki bakotzeko arduradunak beteten ebazan.

Baiña lanik aundiena bertoko Mungia'koa izan da beli.

Katekesi-Jana: Katekistak eurak gertatzea, eskola baten bidez, baiña *orokorrean* eta bai urneakazko zeregiñetarako. Gazteakazko iana, alde batetik oartzailleen batzarrak eta beste aldetik eurakarazko ekiñaldiak. Eskauten lalde bizi bat be ba-geunkau parroki eta au oratzailleak aurrera ateraten eben, baiña gutariko bat, gazteen arduraduna, izaten zan aolkulari.

Sendi-arazoetarako talde bi egozan, batak Ezkonduen Zidarrezko esteguak gertatzen ebazan urtero eta besteak elduen katekesi-giroa eukan. Egia esan sendi-lana ez geunkan lajiegia atonduta. Ezin eldu arazo guztietara.

"Biblia'ko Urretxindorak" eritxon talde bat neukan nik eta amar bat urtean alkartu gara fede-giroa sakontzeko. Ori Katoliku-ekintzako talde biurtzeko alegindu giñan, baiña ez gendun lortu. Gero elduen katekesi biurtu nai izan gendun, baiña au be ez zan lortu. Dana dala, talde au oso eginkorra izan da eta ortik sortu zan parroko korua, ortik gaisoen alde jokatzeko LAGUNTZA taidea. eta abar. Karmina Ortega'k emen ian aundia egin dau.

Eleizkide batzuk eskatuta BTZT-AZTER izena artu dauan talde bat be sortu zan, izenak diñoan lez bizitza aztertzeko erderaz esaten dan lez "revision de vida". Tle-oro gitxi-gorabera batzen gara eta taide au bizitza osorako referentzi bat izaten da. Pozik alkartzen gara.

Ainbat tajde dira parroko edo kanpoko laguntzak eskintzeko: Abeslariak, garbitzailleak (talde bi, bata garbitzeko eta bestea apaintzeko), ekonomi-taldea (dirua batu, kontau eroan, konpontze-lanak, urteko kontuak...) Karitas'eko taidea: Sarritan barriztu eta obetu da eta ondo jokatzen dau. Gaur arduradun nagusia Belasko'tar Karmelo da eta laguntza emon orduko beartsuai entzun eta arazoak bideratzen alegintzen da,

Talde bi dagoz bateratzailleak: Liturjiarena eta Artzain-Lan Batzordea.

Liturji-Batzordeak e)leizkizunak eratzen egiten dau alegin eta ordagoz. AbesJarien arduraduna, garbitzaille ta apaintzailleena, umeakaz eleizkizunak egiten dabezenena. mezako irakurle ta oartzaiileena eta abade bat. Artzain-lan Batzordea oartzeko talde bakoitxetik bat artu zan, abadea be bat, eta erritarren izenean auzo bakoitxetik bat aukeratzeko erak eskiñi genduzan, baiña ez zan lortu. Auzo batetik bal etorten zan, baiña bere burua bakar ikusi ebanean itzi egin eban etortea. Tamalgarria da: Parrokia ez dira taldeetakoak bakarrik, eieiztar guztiak baiño. Beste errietan, Zeanuri n, Fruniz'en, Gamiz'en... jentearen erantzuna oso ona izan zan. Lenen-

go izenak eskiñi ebezan eta bigarren auteskundean izen orrein artean aukeratu. Baiña ori eziña izan da Mungia'n, berez eziña edo geuk artu ez bide egokia.

Inguruko erriak be gure ardurapera sartzen zirala esan dogu, batez be egoaldeko erriak. Urratsak emonez eta bear-izanak agertzen izan diranean ardura artuz eran-tzun dogu.

Lenengo Arrieta ta Jainko geunkazan gure ardurapean. Urrengo Laukariz itzi eban an arduradun urte askotan izan eta gero, Solozabal'dar Paulin'ek eta guk artu gendun. Parroki onetan Berriaga Urigintza dago eta emen bizi dira 700 sendi baiña geiago, baiña or ez da erreza lana, bakoitxa bere erara bizi dira, oso sakabanatuta eta ez dira asko igandero parrokira urreratzen diranak.

Gutziz eun eleiztar ez gara alkartzen. bertako gilxi eta landetxe orreitatik eto- rriak ez asko.

Baiña dim aldetik naikoa ondo dabil parrokia: Abade-etxea konpondu eta erren- tan emon dogu. eleizbarma apaindu eta berogaillu arrunt bat ipmi. Abade-etxea konpontzea amar bat milloi kosta zan eta maiJlego bat ordaintzea oraintxe amaitu- ko da. Ezin sortu izan da or Artzain-Lan Batzorderik, bertokoak ez dabe zerrenda- rik emon nai izan, Udalak be ez, eta Landetxeetan bizi diranakaz bakarrik ez gen- dun egin nai izan. Or dago arazo bat.

Urrengo. Fmniz'ko abadea, nire laguntzaille izan zan Ozeriujaregi'tar Xabier il egin jakun eta ango ardurea artu gendun. neu arduradun nazela, baiña katekesi ta gazteen lana orretarako bareiztuta dagozenak egiten dabela. Parrokiko Artzain-Lan Batzordea sortu da eleiztarren artean bitan auteskundea eginda eta oneik oso txera- suak eta laguntzaiJle onak dira. Eurak, beste batzuk laguntzaille dirala parrokjko korua osotzen dabe eta abeslari onak dira, Mikel gaztearen zuzendaritzapean.

Urrengo Gamiz'ko abadea zan Markaida'tar Jesus abadea, gaiso-aldi bat izan ondoren zar-saridun biurtu zan eta parroki au be geuk artu gendun. Emen be kate- kasi ta gazte-lana beste taldekideak egiten dabela neuk artun neban ardurea: Parro- kiko Artzain-Lan-Balzordea baegoan baiña barriztatu egin gendun, erritarren artean auteskundea bitan eginda. Lan ona egiten dabe. Ogei bat milloi inguru kostata tei- Uatua konpondu dogu (Aldundia ta UdaJ-Batza laguntzaille dirala), kanpaiak eta erlojua berez joten dabela ipiñi doguz eta beste konponketa batzuk egin.

Kanpaien eta erlojuaren berezko ibilte au aztertu daidan apur bat:

Olako parrokj txikietan ez da erreza izaten kanpaiak egunero joteko arduradun bat aurkitzea edo erlojuari kuerda emon eta orduan zaintzeko bat izatea, baiña zorionez elektroi-bideak laguntzen dausku eta ordenagaillu baten bidez, berez bete- ten dira zeregin oneik: Goizean eguerdian eta gabean aingem-otoitza jo, meza aurrean iru bidar deia jo. zapatuetan ordu bietan jai-aurreko deia boJteo bidez jo... eta berogaillua meza-arretik ordu bat edo bi lenego biztu, erlojua eten barik erabi-

Ili, ordua aldatzen danean berez aldatu. argi indarra joan dalako atzeratuta geratu danean berez orduratu eta abar. Ori dana egiten dau berez ordenagailluak eta asko gauza geiago egin leikez. Orrelan dagoz geuk ipiñita kanpaiak eta erlojuak Gamiz'en, Arrieta'n, Fika'n eta Mungia'n. Fruniz be berezkotuta dago baiña ez ainstean,.

Urrengoa Fika'koa izan zan. Abadeak zar-saritu biurtu nai izan eban eta geuri eskini euskuen eta artu gendun. baiña baldintza batzukaz. udan-eta. mezea esateko baten bat etortekotan.

Gauzak ondo eratuta geunkazan, dana bik egiteko moduan. baiña Fika sartu ezkerori eziña zan. Untzuetar Anjel Mari Lurraldeko Golzain Orderzkaria bera etorri da geienetan laguntzen. Sasoi onean biurtu zan zar-saritu Fika'ko abadea, Zonoza'tar Simeon! Egun batzuk geroago ebaiketa garrantsitsu bat egin bear izan eban. Jaungoikoari eskerrak ondo geratu da.

Aspaldiko urteetan, batez be katoliko-ekintzak bere larrialdia izan eban ezkerori, ardura bizi bategaz begiratu jake Eragintza bereiziai (Movimientos especializados). Gai oneri buruz zerbait argitu gendun Itxas-Apostolutza lana, Bermeo'ri eskiñitako saillean aitatu genduan.

Ori antxiñako jokerea zan guretzat. Egin daigun edesti labur bat: Abade izan baiño lenago. seminarioan. arlo onegaz arduiatuta gengozan, otoitz bat be argitaratu gendun baserriko lanaren bidea suspertzeko, abade bani giñala Begoña'ko Gogarte-Etxean egin gendun egunetako batzarra, Lasuen'dar Jose izlari genduala eta azterketa egin ondoren, bildurraren menpean dagoala gure baserriaren kristiñau-bidea ikusi gendun, baiña ori agertu genduan, Morzillo Gotzaiñak kontuz ibilteko esan euskun, jokabide ori Europa'tik etorren zerbait zala eta fede-bidean arrisku bat dala agertuz. Dana daia, egun orrean ondoren lez errietako gogo-jardunak eta otoitz eggnak bideratzea erabagi gendun eta gero lan aundia egin zan. Olazabalaga'tar Julian zan eragile.

Ondoren lez etorri zan gero Baserri-gaztedi'ren eragintza, geroago Eiri-Gaztedi esan jakona. Or lan aundia egin zan, baiña Gurrupide Gotzaiñak dana zapuztu eban, abade aolkulariak alboratuz.

Arrezkerori noizean bein sortzen dira JARC edo Baserri-Gaztedia barriro sortzeko deiak. Zoritxarrez, arrautza egoziakaz ez da egiten arrautz-opillik eta ortik ez dagoala urtenbiderik dirudi.

Dei orrei erantzunez. alde batetik batzarrak egin dira Erdi-Ugarte maillan eta Esteban Orbe lankidea joaten izan da. Aldizkari bat be ateraten dabe. Gure artean Euba'ko Pasiotarren etxean izan dira orretarako batzarrak eta an Jokabide bi agertu ziran: Gaurko baserrietan diran eleiz-eginkizunak egokitu eta aum*era ateratekoa bata eta basenietan ekintzaileak aurkitzea bestea. Biganen jokabide onen aldekoa zan Jose Manuel de las Fuentes. Villaverde'n abade egoan gaztea. Nik ez neban ortik urtenbiderik ikusten: gure baserrietan ez daukagu gazterik baserri-lanean, ez daukagu iñondik etorkizunik...Nik dakidala, ez da geratu ondoren egokirik.

Ez dogu aitzu bear gure biotza baserritarra dala eta baserrian lan egin bear dogula. Tamalez gaur erri txikietan ez dago abaderik, ez irakaslerik, ez osagillerik ez ezer... Baseniari dautzagun maitasuna zelan edo alan erakutsi egin bear dogu. Beranduen baserrietara sartu zan fedea. lenen urtengo ete da baserrietalik? Birjilio olerkariak antxiña esan ebazan berbak egokituta auxe esan bearko ete da: Fedea gure artetik joan zanean, azkenengo urratsak baserrietan itzi ebazan.

Gure taidea zabaldu al eikean baiño apur bat geiago zabaldu zan Fika artu genduan. Taldekide bat geiago bear zan ainbeste erri eta lan ondo eroateko, baiña ori ez jakun etorri. Ona emen zelan:

Nik 65 urteak bete nebazanean Mungia'ko taldearen Eratzaille izatea itzi egin bear neban. Eleizbarruriko arauak ori iñoelako, baiña jarraitzeko esan eusten. Nik ez neban nai. araua aldatu edo betetu egin bear zala uste neban eta ori betetea sendo eskatu neban. Olantze egin eta laldearen arduradun Esteban geratu zan. ni taldekide. Gauzak ez ziran asko aldatu.

Urte gitxi geroago taldekide zan Elezkano'tar Juanjo'k erri baten bost urte naikoa dirala-ta tokiz-aldatzea eskatu eban. Zazpi urte bete ebazanean atera eben Romo'ra joateko eta bere ordez Ikobaltzeta'tar Txabi etoai jakun taldekide. Bardin jarraitu eban danak.

Orbe'tar Esteban'ek be amar urte bete ebazanean tokiz-aldatzea eskatu eban eta urte bi itxaron-ondoren Durango'rako izendatu eben. Mungia'ra arduradun barria izendatu eben, Aranbarri'tar Martin.

Fika'rako ta Gamiz'erako abade bat ekarte na eban Untzeta'tar Anjel Mari Lurraldeko Gotzain-Ordezkarriak, baiña guk esan geuntsan askoz ohea zala talderako abade barri bat ekarri eta len lez jarraitzea, baiña eziña izango zalakoa agertu eban, eta guk ezetza esan arren, etorri zan erri bi orreitarako abade barria.

Egoera barri baten aurrean aurkitzen zan ba gure taldea, gauza asko agiri ziran lotu-bearrekoak, larri-aldi aundia etorri jakun.

Azkenengo urte oneitan, barriz, Gotzaiñaren aldakuntza gertatu zan: Palentzia'n egoan Blazquez'tar Rikardo etoniko zala eta Euskaldunenetzat euskera egiteko Laguntzaille izango ebalda Etxenagusia'tar Kannelo. Barriro be, lengo ekintza gogor areik amaitu zirala Gotzain euskaldunakaz ogei ta bost urte inguru bete ondoren. Eleizaren arduradun Nagusiak ez euskuen Gotzain euskaldunik izendatu nai izan eta erdelduna artu bearizan gendun, baiña ez gure eritxia argi ta garbi agertu barik. Nik eskutitza egin neutsan Rikardo gotzaiñari eta beste bat Kannelo Gotzain Laguntzailleari joko oker onetara sartzan zalako. Nire eskutitzak naikoa gogonak izan arren, erantzun gozoak artu nebazan, baiña arazoa or geratzen da. Eskualdeko abadeak be egin geuntsezan eskutitzak gotzain biai, Nuntzioari ta abar... Baiña egiña eginda.

Gure taldeak eskualdean be zeregin aundi bat bete ebam. Esclualdeak Mungia-ingurua eta Txorierrri artzen dauz. Lenengo. Lejarazu'tar Juanjo Misinoetarajoan zanean, aldira-ko idazkari lez neu geratu nintzan, baiña sasoi egokian auteskundea egin zanean ez neban bear neban beste autarki lortu eta Orbe'tar Esteban izan zan aukeratua.

Nik batzar agiriak egiteko idazkari-lana aitu neban, Orbe'tar Martin'ek Erandio'tik urten ebanean itzi eban lana, eta, zar-sari nazela be lan ori egiten jarraitzen dot.

Neure gaiñera etorri zati baita, eskualdeko ekonomi ardurea, eta Jaster baita Eleizbarru tiko Alkar-Kutxaren ordezkari-lana. Azkenengo au egokia izaten da parroketan egiten diran eregintza lanetara laguntzak lortzeko. eta pozik bete izan dot ardura au Ordezkari-Alde osoan. Ordezkari aldeak Plentzia'n asi eta Txorierritik Mungialde osora arte artzen dan. Urtean lau bat batzar egiten dira eta beste ainbeste Eleizbarruti-maillan. Lan au oraintxe ilzi dot laiko baten eskuetan.

1998'ko udan sortu zan esandakoa dan gure taldearen larriunea, izendapen barriak dirala-ta. baiña niretzat mingarriagoa izan dan besie arazo bat etorri jatan. osasunik ezaren arazoa. Lentxuago izan nebazan artritis edo olako zerbaiten ondoren lez min aundi batzuk belaunean., eta orrazkada batzuk artu eta urte osoan osagaiak artzen jarraitu ondoren osatu nintzan. Orain barrero etorri jataz beste min batzuk aundiagoak eta gorputz-zati askotan: Besoetan, belaunetan, orkatilletan... Lengo osagilleagana jo neban eta osagai batzuk emon be bai beronek. Ogei orrazkada artu riebazan, baiña alperrik. Bein baten gaisoen laguntzaiJe dan Kamara'tar Jokin lekaide lcamilotarrak ikusi nindun Fika'n illeta baten eta esan eustan:

ZU. MARTIN. aurpegi-era oso txarra daukazu! Zer jazoten jatzu ba!

Azaldu neutsan arazoa eta berak egin eban berba nire osagiile zan Armendariz dotoreagaz, onek urrengo egunean deitu eustan eta egoerea azaldu neutsanean, odola aztertzeke eskatu eustan. Ondorena azaldu neutsanean ikusi eban odoJaren sedimentatzearen arintasuna larregia zala, guztiz aundia, eta esan eustan beretzat ez zala gaiso au eta barruko osagille (internista) bategana joateko. Billanueba'tar Rikardo'gana joan nintzan eta onek esan eustan, ondo aztertu ondoren:

-Zure osasuna bilJatzeko beste bide bat artu bear dogu. Osagai bat emongo dautsut eta miñak bereaJa ordu gitxilan, kenduko dautzuz, baiña gero urtebetean osagaiak esango dautsudan neurri baten artu bearko dozuz

-Eta urteagarrenean osatuta?

-Bai. baiña egun batzuk barruan barrero gaisoa etortzea sarritan izaten da eta zuri be etorri litzakizu.

Egun beratan artu neban osagaia ta gaberako nire miñak kendu ziran, zorionez. Sinistu eziña da min eukiteak noraiño lotzen gaitun: Soiñekoa jantzi-eziñik. berebj-lia be eroan eziñik... ikusten neban neure burua. Eta orain, igazko bagillaren 13'an izan zan ori, jorraillaren 22'an laster urtea, emen gabiltz osagillea ta biok osagaiak artu eta geroago ta gitxiago artuz... baiña neurri batetik bera jatsi ezkeru, barriro egi-ten dau gora sedimentaziño orrek. Gero miñak barriro. Azkenengoan itxaropen aundi barik, osagilleak iru illebeteko epea emon eustan.

Arazoa agertu neutsan Gotzain-Ordezkauiari eta beronek esan eustan:

-Zergaitik ez dozu zar-saridun izatea eskatzen? Gotzaiñak emongo leuskizula uste dot.

Egin neban eskaria eta Rikardo Gotzaiña bera etorri jatan Mungia'ra eta esan eustan:

-ZU, MARTIN: Artu neban zure eskutitza eta egin dot berba laguntzailleakaz eta zeuk nai dozunean izan zaiteke zar-.saridun: oraintxe nai ba'dozu, edo udazkenean naiago izan ezkeru.

Udazkenerako itzi neban, udan opor-aldiak dirala-ta, abadeak estuago ibilten diralako. Uda-azkenean idatzi neutsan eta bereala artu neban bere erantzuna, biotz onez eta txeratsu. Al dodan eta nai dodan neurrian laguntzeko parrokioko lanean esan eustan. Abadelagunakaz (Aranbarri'tar Martin eta Ikobaltzeta'tar Txabi'gaz) berba egin eta onetan geratu gintzazan: Nik egunero asiloan esango neban mezea. domeka arratsaldeetan Mungia'n eta domeka ta jaietan Fruniz'en. Gaiñera Fruniz'ko paaoki onetan artzain-lan guztiak egingo nebazan umeen katekesia eta gazteakaz-ko lana izan ezik.

Abade-taldearen arazoa geratzen zan konpontzeko, puzzle baten antzera, lengoaren zatiakaz barria egin bear zan.

Lenengo, len geunkan sukaldari-garbitzailleakezinjarraitu, langilxiago egoalako. eta berak ez eban nai lan gitxiagogaz jarraitu, gizarte-babesaren arazoagaitik batez be. Parrokiak lantegien antzera artuta eukan lez, lan-tokia kendu egin bear zan orretarako kalte-bardintzea ordaindu, milloi bat inguru eta INEM edo langabeziaren taldera sartu. Orrelan egin gendun eta urte birako dauko lan-gabeziaren ordaiña.

Gaiñera, sukaldari-garbitzaille barria aurkitu bear zan, eta aurkitu be egin gendun oso egokia dan bat. Orduetarako eta lengoa baiño askoz merkeagoa.

Beste arazo bat abadeena zan: Fika ta Gamiz'ko abade barria dan Irazola'tar Jose Mari ez da gugaz bizi. Esteban joan zan Durango'ra eta bere ordeztorri dan abade barriak bizi-lekua emen dauka. abadeetxe barri onetan, baiña ez da gugaz taldean bizi eta gugaz bizi dan Txabi'k sarritan etxean jaten ez daualako, errazoi guztiagaz etxean ez dagon egunak ez ordaintzea eskatzen dau, etxearena, barriz beste era bate-
ra atondu bear dala diño.

Urtenbidea ez zan erreza ikusten, baiña beti dago bideren bat zabalik eta batzarra egin. eskatu bear diran eritxiak eskatu eta onetara geratu gara: Abade bakoitxak etxearen eraketak ordaintzeko (gora-gaillua ta onen argia, bero-gaillua) illean 10.000 peze-Laemongodauz. Loegitekoetorten dau Bakio'ko Goikoetxea'tar Jon Aingeru'k illean 5.000. Etxe onetan bizi diran Elezkanok'tar Juanjo'ren gurasoak illean 28.000. eta emen bizi garan iru zar saridunok bakoitxak 60.000 pezeta ordaintzen doguz. Orrelan eltzen gara eraketak bardintzera. Baiña, jakiña, sukaldari-garbitzaillea gitxiago ordaintzeak beste au eskatzen dau: erosketak geuk egitea. maia geuk serbitzea eta arriko lanak geuk egitea. Onetarako badaukagu garbigaillu bat nai dogunean.

Eta onelan jairaitzen dogu, larrialdia bideratu ondoren. Oso ondo eta pozik gagoz. osasunak laguntzen dauskun artean beintzat, eta gero gerokoak,

Los responsables del Obispado decidieron formar un grupo presbiteral en Mungia y nos convocaron a los tres componentes: Esteban Orbe, Juanjo Elezkanok y yo que iba a ser el Moderador del Grupo. El Vicario Territorial Antonio Linaza nos propuso un plan que completamos entre todos. El proyecto era precioso y visto desde ahora hasta parece profetico: Atenderiamos a la parroquia de Mungia y a los pueblos cercanos, especialmente hacia el sur. Tendriamos que edificar la nueva Casa Cural, ya que la anterior se quemó recientemente y compartiriamos mesa y trabajo, en lo posible con los dos jubilados Paulin Solozabal y Jose Mari Arregi. Durante un año permaneceria entre nosotros Agustin Aurrekoetxea como descanso para el y como puente entre la pastoral de antes y la nueva,

Para mediados de octubre todo estaba en marcha: Catequistas con su escuela, confirmandos con sus monitores, Grupos Eskaut con los suyos y su consiliario, dos grupos de familia, grupo de Ruiseñores de la Biblia del que surgira el grupo "laguntza" y tambien el coro parroquial. Aqui realiza una gran labor Carmina Ortega, el Grupo de Referencia y de revision Bizi-Azter, los grupos para servicio de canto, monitores-lectores, limpieza y decoracion, consejo de economia, Caritas parroquial, y los servicios comunes del Secretariado de Liturgia y del Consejo Parroquial de Pastoral.

Fueron viniendo a nuestro cuidado, poco a poco, las parroquial del contorno: Laukariz porque deju su labor Paulin, Fruniz porque fallecio el parroco, Gamiz porque se jubilo el parroco y Fika por la misma razon. Seguian con nosotros Arrieta y Jainko. Surge aquí el problema del apostolado rural.

Repartimos el trabajo con dos criterios: el de especializacion y el de colaboracion. Uno, Juanjo, se encargo de la catequesis, otro, Esteban, de la juventud y yo de servicios mas bien comunes. El despacho era atendido por los tres, pero mayormente me correspondfa por estar mas libre y el culto lo realizabamos en plan ciclico: uno el de Mungia, otro en Arrieta-Jainko y a las 9 en Mungia y

otro en Gamiz, Fruniz, Laikariz. Pero para asuntos parroquiales culturales, habia uno en cada parroquia como responsable: Juanjo en Laukariz, Esteban en Arrieta-Jainko y yo en Gamiz y Fruniz. Se desequilibró un poco la cosa cuando nos encargaron de Fika, porque tenamos organizado todo de tal forma que en momentos de apuro todo se podria realizar solo por dos, quedando uno libre, para vacaciones, por ejemplo. Pero ya cuando aceptamos Fika, eso no fue posible.

Tambien realizamos una gran labor en el Sector: Esteban fue casi todo el tiempo Delegado de Sector y Representante en el Consejo presbiteral. Juanjo se encargó de los jovenes a nivel sectorial, yo me encargue de la secretaria de sector, de la economia sectorial y de la representacion en la Caja Diocesana de Compensacion. Precisamente estos días hemos dejado este cargo en manos de un laico: Jose Luis Corres.

Asi marchaban las cosas, porque el trabajo en equipo aumenta muchisimo la capacidad de rendimiento, hasta que ha venido la crisis de nuestro Grupo presbiteral por estas razones: A Fika y a Gamiz ha venido un nuevo sacerdote, que nosotros hubieramos querido para el Grupo, a Esteban, despu.es de una oferta por su parte, le han destinado a Durango y el nuevo sacerdote que viene en su lugar no entra a formar parte del grupo en lo referente a la mesa comun. Como yo solicite la jubilacion por sugerencia del Vicario territorial ante mi estado de salud, resultaba imposible seguir en el mismo plan: No habia medios para pagar la cocinera-limpiadora y tampoco habia posibilidad de responder a otros gastos.

Previas consultas en el Obispado tuvimos una reunion en la que se tomaron estas decisiones: Las casas curales, dos de Fruniz, una de Jainko, una de Arrieta y una de Laukariz, que pusimos en marcha con inquilinos, aportaran una cuota mensual, ya que el sacerdote que les atiende no reside en la casa que por eso se ha podido alquilar. Realizado un reparto equitativo, aportarian 40.000 pesetas al mes. Cada sacerdote aportara 10.000 al mes para gastos de casa como ascensor y calefaccion. El de Bakio que viene a dormir aportara 5.000 al mes... Los tres jubilados, por mi parte decidimos aportar cada uno 60.000 pesetas como hasta ahora.

La limitacion de horas del servicio de cocina y limpieza ha supuesto que nosotros hagamos la compra, el servicio de la mesa y el fregado, ademas de otros servicios entre nosotros, como acudir a la atencion medica. Para el fregado hay lava vajilas que a veces se utiliza .

Todo funciona bien y nos encontramos muy felices una vez rehecho el puzzle de esta Residencia Menor. Veremos hasta cuando dura. Ojala sea para mucho tiempo, aunque la edad avanza para todos. Los tres jubilados tenemos 72, 82 y 87 años.

Gotzainen arazoa: Len ta orain

ANDRA MARIA'ren etia
KEPA DEUNA'ren
PARROKIA

48100 MUNGIA (Bizkaia)

MUNGIA, 12 de septiembre de 1995

Excmo. Sr. D. Ricardo Blazquez, Obispo.

PALENCIA

Excmo. Sr.:

Sean mis primeras palabras un afectuoso saludo desde esta parroquia de Mungia.

Muchas cosas tenía que decirle, pero permítame que le traduzca un artículo que va salir muy pronto en una revista que publicamos en euskera. Creo que refleja bien mi situación actual, aunque me temo que le va a ocupar demasiado tiempo su lectura.

IGLESIA, OBISPOS, EUSKALERRIA.

UN DOLOR GRANDE E INTIMO.

Estos últimos días me embarga un dolor grande e íntimo y no puedo menos de manifestarlo a nuestros lectores.

Los vascos hemos sido buenos fieles de la Iglesia y hemos respondido en la labor evangelizadora. Son más de cincuenta los Obispos que en el mundo se dedican a ello, y muchos sacerdotes, religiosos y laicos, pero para nosotros no hay un Obispo vasco. Antes y ahora nos imponen obispo de fuera. Pero ¿por qué procede así la Iglesia?

La Iglesia nunca nos ha reconocido como pueblo, si exceptuamos algún documento del Obispo Añoveros, que fue perseguido por ello.

Voy a tratar de resumir la historia en este punto desde la guerra.

MATEO MUJIK A OBISPO Y 500 SACERDOTES.

Antes de la guerra tuvimos un Obispo vasco en Vitoria. Mateo Mujika. Primero le desterró la República y luego el franquismo. La Iglesia no defendió a su Obispo.

Estando desterrado el Obispo Mujika, fueron desterrados otros 500 sacerdotes y asesinados otros 16. ¿Por qué? Porque estaban considerados como amantes del Pueblo Vasco. ¿Quiénes fueron los agentes? Los españoles que estaban muy unidos a la Iglesia. Y encima nos acusaban de que que la Iglesia del Pueblo Vasco entraba en política.

Las autoridades vasca, acudieron a Roma con intención de dialogar con el Santo Padre, pero no los recibió el Santo Padre o sus colaboradores. ¿Por qué? Porque les exigieron que se unieran al partido español CEDA y se negaron a ello. ¿Quién entra en política?

Recientemente ha habido un intento parecido y tampoco han sido recibidos.

EL OBISPO LAUQUÍRICA

Por estar en el destierro nuestro Obispo DR. Mujika, nos trajeron al Adm. Ap. Lauquática. Un hombre hermoso, buen predicador, fastuoso, pero franquista enperdenido y perseguidor nuestro. Hasta hablaba euskera, pero siempre contra los vascos.

Bajo él comenzó nuestro tiempo de Seminario, siendo jovencitos. Nosotros le queríamos de verdad, porque hasta nos daba algunos días de vacación. Pero ni él ni los obispos siguientes nos dejaron hablar euskera ni nos enseñaron esta lengua. Siempre nos decía el A.A. que el sacerdote no debe entrar en política, cuando él vivía metido totalmente en ella.

EL OBISPO BALBÉSTER

Cuando Mujika presentó la dimisión, nos enviaron a un Murciano, hombre de buen corazón, pero empeñado en hacer desaparecer todo lo que pudiera oler a vasco. En su tiempo consiguieron los españoles dividir en tres la Diócesis de Vitoria. Siempre la Iglesia con España y contra nuestro pueblo. ¡Qué pena!

LAS TRES DIOCESIS

Los vascos en aquellos tiempos teníamos un gran prestigio en España: Una Diócesis grande y de mucha vitalidad, un seminario con fama, abundancia de clero, más tarde misiones diocesanas propias. Además el tener un solo seminario unía a los vascos. Los enemigos de siempre no podían ver eso. Por ello, con la colaboración de la Iglesia, lograron dividir en tres aquella diócesis y desperdigar aquel seminario.

Quizá la creación de las nuevas diócesis era conveniente desde el punto de vista de la Iglesia, pero los que prepararon todo ello eran movidos por el odio a nuestro pueblo, colaborando en ello la Iglesia.

Como consecuencia, nos enviaron tres Obispos y los tres extraños a nuestro pueblo: Uno de Madrid, otro de Aragón y otro catalán. Los tres españolistas encendidos y enemigos del Pueblo Vasco. Nos pedían que no entráramos en política, porque no es labor de sacerdotes, pero ¿ellos?

Las tres diócesis tenían que pertenecer a alguna archidiócesis y para que no se volviera a unir el pueblo vasco, Gipuzkoa y Nabarra formaron parte de la de Pamplona y Bizkaia y Alaba de Burgos. ¿Por razones eclesiásticas? No. Era y es puro juego político.

PABLO GURPIDE OBISPO

El primer Obispo de Bilbao fue nombrado para Zaragoza y nos enviaron a Bizkaia al Obispo Gúrpide, escogido en consejo de ministros y aceptado por el Santo Padre. El nuevo Obispo era totalmente sumiso a la política española franquista, colaborando con la policía. Hizo todo lo que pudo en contra del euskera y para castigar a los aficionados a nuestra lengua.

Nuestra capacidad de aguante llegó a su límite y entramos acciones duras contra él. En nombre de un grupo de sacerdotes tuve que ir dos veces a hablar con el Nuncio Dadaglio, una vez a San Sebastián y otra a Madrid, a pedir que nos quitaran ese obispo, y presentamos incluso candidatos. Algo más tarde tuve que ir a Roma. Estando allí murió D. Pablo Gúrpide, obispo vasco pero mal vasco.

Con aquellas acciones y por el ambiente que se formó conseguimos que todos nuestros obispos fueran vascos, y hemos vivido unos años buenos. ¿Y ahora? Vuelta a las andadas. Primero en Pamplona un Obispo extraño al pueblo, para Bilbao nuevamente uno de fuera y para Vitoria un vasco pero desconocedor de nuestra lengua.

Y AHORA ¿QUE?

Tengo un insufrible dolor íntimo. No sé qué hacer. Habrá que verlo más tarde.

El Santo Padre habla en muchas lenguas, sobre todo en saludos, pero aunque se le ha pedido, no quiere usar el euskera. Cuando visita los pueblos suele besar la tierra, pero no la tierra vasca. ¿Parece que no nos quiere!

Martin Olazar

Nota: Cuando utilizo la palabra Iglesia, sería más justo usar "jerarquía".

Hoy mismo he leído en la prensa que el Arzobispo de Burgos ha dicho que la reunión de usted con don Luis Mª y otros ha tenido lugar en Burgos, porque la Diócesis de Bilbao pertenece a aquella archidiócesis. Ante esto los castellanos dirían: "La primera en la frente".

Sr. Obispo, creo que está dicho todo lo que quiero decir y no me queda otra cosa que despedirme con un saludo afectuoso en Cristo.

Manuel de los Angeles

EL OBISPO DE PALENCIA

U. A. D. 1995.

Recibe, querido amigo, un
saludo cordial. Agradezco
su claridad en la postura.
Comenzamos bien en Jesucristo.

Hasta pronto.

J. Ricard

ANDRA MARIA'ren eta
KEPA DEUNA'ren
PARROKIA

48100 MUNGIA (Bizkaia)

41
Mungia, 17 de octubre de 1.995

D. Carmelo Echenagusia

Bilbao.

Querido amigo Carmelo:

Te escribo en castellano porque también he leído en esta lengua las afirmaciones que motivan esta carta.

Me refiero a estas palabras que he leído hoy mismo en la revista diocesana "Comunicación" y que también he leído en alguna otra parte. "Quienes consideran que no ha sido acertado mi nombramiento apenas si han tenido valor de acercarse a mí".

No ha sido falta de valor. Tú sabes que tengo valor para eso y para más, como lo has podido ver en el pasado, lo ves en el presente y lo verás en el futuro. He tenido ocasiones de hablar contigo, la última en la despedida de D. Luis Mé en Begoña. Si no lo he hecho es porque no me gusta discutir con los amigos sobre sus decisiones. La amistad está más allá de eso. Pero ya que me provocas con tus palabras, ahí te ve mi criterio.

¡Carmelo! Has cometido un grave error al aceptar este nombramiento, colaborando con algunas autoridades de la Iglesia que están cometiendo este grave genocidio con nuestro Pueblo desde hace mucho y especialmente desde la guerra.

Dices que te lo ha pedido el Santo Padre. ¿Qué ocasión más buena has perdido para decir que quieres hablar con el Santo Padre y para hacerle ver la actuación genocida de algunas autoridades de la Iglesia. Además para mí es claro que no es cosa del Santo Padre sino de un par de "granujas" que están "en medio". Yo, falto de valor como dices, he tenido que hacer esta apelación un par de veces en mi vida.

Te he dicho que la amistad, incluso, digo ahora, la colaboración en bien del pueblo, está más allá de estos conflictos. Por eso sigo contándome entre tus amigos y colaboradores.

Y, para que veas que el problema no es de valor, también le escribí en su día a D. Ricardo que se ha dignado contestarme.

Por ahora nada más tengo que decirte.

Te saluá tu amigo

Martín Blasas

Carta de D. Carmelo.

Bilbao, 1955, Urriak 21

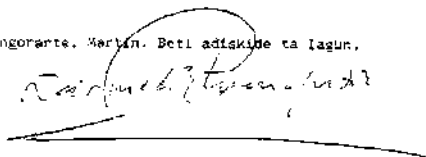
Martin, aspaldiko adiskide ta lagun! Ori:

Arriute itxi nau nok eta zuk, nori eta niri, erdian idazteak baiña zeure errezoiek esan deustazuz, eta errezoiek ontzat artzen dodaz.

Eskerrik aske zeure erretala, oi dozun lez, kape bildur batix, argi ta garbi, azaldu deustazulako. Igis esan, zurea lango zukuiluzak az dira sanurak eta gozoak izaten, baiña beti esaten dot: "Egirik garratzena guburrik gozoena baiña maizagarriagoa da". Izan bearko leuke, beintzat, Bakotzak geura eretzak eta jokabideak daukaguz, ez beti danetan hardilik, baiña bai beti be begirunez aritzekoak. Zuk, nire lexuan, beste modu batera jokatuko ai zenduen. Nik, ostera, gauzearen alderdi guztiak azertu ondoren, eta esan bear nebazenak esanda gero, baietza anon neban. Ez neura onerako. Erriaren kalterako, zuk uste dozuzez? Ez al da olan izango!

Zek dinezun lez, adiskidetasuna eta erriaren onerako alkar-lana denan gonetik degoz, eta, ori olan dala, zeure ontzera, ni neu be zure lagunet eta laguntzaileen artean izan nagiou. Ez gara beti eretxi berekoak izango, este bear be; baiña alkarrenganuk leialtasonean jokatu daigula beti.

Bestarik barik, urrengorarte, Martin. Beti adiskide ta lagun.

XXII.-OSASUNA TA OSAGILLEAK

Orain-artean egunerik egunera eta urterik urtera edestu dot neure edestia, naizta batzutan luzeegi urten, baiña orain beste era batera edestuko dodaz gauzak: sailla batzuk artu eta bizitza guztiko jazokizunak sailla orretan agertu. Eta lenengo gaia osasunaren eta osagilleena izango da. Arlo onetan iru urrats, neure arazoak, etxe-koenak eta artzain-lanekoak.

Asieran bertan argi geratu beite osagilleentzat dodan maitasuna ta esker ona, eurak nigaz onak izan diralako eta asko lagundu daustelako. Berrogeta amar bat osagillegaz izan dodaz artuemonak, guztiak onak. Eta ori osasuentsua izan nazela.

Gure ume-denporan erriko Osagillea Alzaga'tar Karlos jauna, Zorrontza'koa, zan. Ez neban sarritan bere bear-izanik izan, baiña bai baten nik zortzi urte inguru nebazala, Zelestino nire anaiak zarankada bat bedar leporatu bear eban, gero kodaiña gainean ipiñi, orrelan landatik etxera biurtzeko, baiña zarankadearen gainetik nire besogaiñera jauzi zan kodaña eta zauri aundia egin eustan eskutorrean. Osagi-Ueagana joan giñan eta zerbait egin eustan. Gero etxean zauri-bedarrak ipiñita osatu gendun zauria, baiña ondorena betiko geratu da.

Beste bein. guda-ostean, garia garbitzeko tramankulua geunkan etxean eta ni maillua artu eta untze batzuk ondo sartzen ibiili nintzan. Guda-inguruan edo aurretik izango zan. Maillugaz untzea jo bearrean atzamarra jo neban. Ez gintzan osagillegana joan baiña amak ur bero-berotan sartu eustan atzamarra. Alperrik izan zan: atzazala betiko galdu neban eta gaur atzamar orretan atzazal motza daukat.

Beste baten oillo lokea egokion tokira eroaten niñoiála oillarrak eraso lepotik eta surraren gainean pikakada aundia egin eustan. Dana odoJa! Ori da aldean daroadan irugarren zauri ondorena.

Amar bat urtekoa nintzala, edo lentxuago, ezelan be kendu ezin izan neban sama-zarratu edo ronkera bat etorri jatan. Illeak orrelan igaro ondoren, amak sama-ko osagille bategana eroan nindun. Olabarria'tar Luis zan izena eta Bilbao'ko kale nagusian artu ginduzan, 2n. atean, 2n. etxe-maillan. Ondo aztertu ondoren, amigdal-en arazoa zala esan euskun eta amigdalak kendu egin bear zirala. Antxe bertan egin eustan ebaiketa. Ez zan bear kirofanorik: Amaren altzoan nengoala kendu eustazan amigdalak eta osatu nintzan. Pilar *gure* amama be eroan gendun ara *gortu eg'm* zalako, eta urte batzutarako osatu eban, baiña gero ezin. Gor geratu zan.

Amabi urtekoa nintzaia. BergaraTco seminarioan, ikusmena gaisotu jatan eta irakurten nebanean begietan erre-min antzekoa zomatzen neban. Etxera dei egin eta ama ta biok Korkostegi osagiJle zarragana joan giñan, dotore beneragarria beronen bizar aundiagaz. Aztertu ondoren betaurreko batzuk ipiñi eustazan eta danaren iturria makaltasuna zala eta jan ondo egiteko agindua emon eban. Beste leku baten esan dodan lez, urte areitan ez zan gauza erreza ori, baiña etxekoen laguntzari esker bete gendun osagillearen agindua.

Ogei ta iru urtekoa nintzala, be-diakono egin-barria nintzan, agoan odol pizka bat aurkitzen neban eta, zorionez edo txarrez. amari esan neutsan. Benetan arduratsu jarri zan ama eta erriko abadea zan Kristobal jaunagaz egin gendun berba eta onek auxe esan euskun:

-Zu samako ebaiketa eginda zagoz eta samakoa izango da.

Joan gintzazan eztarikoa osagillea zan Bidegain^egana eta auxe esan eban:

-Farijitis apur bat ba-daukazu, baiña eztarikoa ezin izan leiteke odol ori.

Amaren errenkurea zan bularreko gaisoa ete zan. Orregaitik Arrospide'tar Jon bularreko osagilleagana joan giñan. Onek be ondo aztertu nindun, argazkia egin be bai, eta iru illebeta barru joateko esan euskun. Amaren errenkurea aundiagotu egin zan. Iru illebetaek igaro eta joan giñanean, ez egoala ezer esan euskun. Zerbait agiri izan zala, baiña osatuta dagoan zauri txiki bat baiño ez dala.

Orduan agiñetako osagille bategana joan nintzan, Etxebarria'tar Luis ikaskidea lagun nebala eta agoa ondo aztertu ondoren esan eustan :

-Ez dot ikusi Euskaldunen artean agin ederragorik! Ortik ezin urten leike odolak.

Beste eztarikoa bategana joan giñan, oraingoan Sainz Vizcaya dotorea zan eta Bilbao'ko Kale Nagusian artzen eban. Onek uda osoan erabilii ginduzan ingunian, osagaiak artu eta barru joan, bein eta barru. Udea amaifu zanean Seminario'ra joan bear nebala esan neutsan eta erantzuna izan zan:

-Ez dago zure farinjitis etorri ziñanean baiño obeto. Seminarioan jarraitu bearko dozu osatzen.

Seminarioan esan neutsan gaisoen arduradun zan Beitia'tar Felipe abadeari eta onek GazteizTco osagille bategana bialdu nindun. Eztarikoa gaisoetan berezia zan. Ezin igarri izan eban odol ori nondik etorri zeitekean eta odola daukadanean joateko esan eustan. Olantxe egin neban eta ikusi nenduanean esan eban:

-Ori agin-ondoko uietatik dator. Egin eban uietan ikutu bat eta naibeste odol agertu zan. Osagai bat emon eustan agiñak garbitzeko eta or amaitu zan gorabera guztia. Agin ederrak euki arren...

Fruniz'en abade nengoala, Ibarra n bide zabalean iztripu bat izan neban, ni motorrean niñoa, 4-4 esaten jakon berebij baten aurka: euri-eguna zan eta Arrietatik netorren Amoetxebarriko Juanaren jaiotza-agiria aterata. zar-saria eskatzeko. Takada aundia artu neban eta zentzun barik geratu nintzan minutu batzutan, Jo

neban berebiJlak berak eroan nundun Begoña'ko Irarragorri'ren gaiso-etxera. Berna azur biak neukazan apurtuta. tibia ta perone. Tirakada gogor batzuk egin eustazan azurra bere lekura sartzeko eta gero orkatilletik eskegita pisu aundia ipiñi eustan. Orrelantxe geldi igaro nebazan egunak eta gero bernea igeltzoagaz lotuta iru-bat illebeta. Beste iru illebeta tramankuluakaz eta azkenean ondo geratu nintzan. Orain be azur orreik aztertzen doguzanean ondo be ondo dagozela esaten dauste osagilleak.

1955n. urte inguruan izango zan, Gurrupide Gotzaiña Biibao'ra sartu zanean, beste gaiso-aldi bat izan neban. ErisipeJa zan oraingoan. Deitu neutsan etxeko osagillea genduan Ujedo ta Ipiña'tar Alberto'ri eta onek surra estutu egin eustan. baiña alpe- rrik. kaltegarri. Osagiileagana, barriro Irarragorri'ren gaisoetxera bialdu nindun eta an egin neban aste oso bat. gau ta egun gure ama ona ondoan neukala. Osatu nin- tzan. Urte batzuk geroago Ujedo'tar Alberto osagillea ta lagun aundia, bideko iztri- pu baten i) jakun. Arrieta'rako bidean. (G. B.)

Birritan urreratu naz osagilleakana txekeoa egiteko. Gotzaiñak eskatuta. JLenen- goa Kurutzeta Barakaldolco gaiso-etxean izan zan Vitoria dotorea (Jabi Vitoria'ren anaia) laguntzaille nebala eta Martinez'tar Iñaki izan neban aztertzaille. Barrene- txea Bermeo'tarrak be egin eustan azterketa bat. Ondo aurldu ninduen baiña urolo- go bategana joateko esan eusten. Ez naz joan eta ordurik ona ogei bat urte dira eta ez dot zomau bear-izanik. Osagilleak oso onak izan ziran nigaz.

Bigarren txekeoa egiteko. barriro be Gotzaiñak eskatuta, Atxotegi dotoreagana joan nintzan (au Jose Luis Atxotegi abade ta adiskidearen anaia). Onek Iguolato- rio'ren bidetik genbiJtzan ezker, Sanatorio Bilbai'no'ra bialdu nindun. An eskatu- ta Busturia emakume osagilleak egin eustazan azterketak eta ona izan zan ondore- na. Gero neuk esandakoari jarraituz ekografia eskatu eben eta Senen dotoreak egin eustan. Urdaille ondo ikusteko baraurik joan bear izan neban arratsaJde baten eta argazki asko atera eustezan eta gaisoa "hernia de hiato" izan leitekela esan eustan eta ori osatu egin bear gendula. Sarritan joan nintzan baiña illeak igaro ondoren biotz-errea kentzeko osagai bat emongo eustala esan eustan.

-Ez egistazu emon -esan neutsan- nik ez daukot biotz-errerik-eta.

Geiago ez nintzan joan eta osatu barik geratu naz.

Oraintsuago etxeko osagilleagana joan eta arnasea artueran zarata bat zomatzen dodala esan neutsan. Gaurkoa ez daJa arazo aundirik baiña aundiago egin baiño lenago osatzea nai neukela.

Birien argazkia egiteko eskatu eustan eta egin be bai. Ikusi eban eta esan eustan:

Ez daukazu ezer. Ura edan egizu asko.

Eta ni ba-nabil ura edaten baiña oraintsuago barriro esan dausat osagille bateri zarata ori geroago ta aundiagoa dala eta barriro birien argazkia atera dau eta ez dau- kadala ezer esan daust. Biña zaratea or dago eta ez txilciagoa.

Azkenengo urte au izan da osasunak arazorik geien ekarri daustazan urtea. Arazo au len be agertu dot eta labuc esango dot: 1998'ko garizuma inguruan asi nintzan besoetan eta belaunetan min aundiak zomatzen. Joan nintzan traumatologo betagana eta orrazkadak agindu eustazan. Illebate igaro zanean oso txarto aurkitzen nintzan, soiñekoak jantzi eziñik eta berebilla eroateko be txarto benetan. Orduan lagun batek eskatuta, arazoa agertu neutsan osagilleari eta odola aztertzeko esan eustan: Ondorena ikusi ebanean auxe esan eustan:

-Odolaren sedimentaziñoa daukazu oso goian eta orrek esan gura dau barruan daukazula infekziñoren bat. Ori ez da nire arlokoa eta zoaz barruko osagille batagana. Berak esan eustan Vjllanueva'tar Rikardo'ren izena. Onek be ondo aztertu ondoren esan eustan:

-Miñak laster kenduko doguz osagaia artu eta ordu batzuk barru, baiña gero osagaiak artzen jarraitu bearko dozu, urtebetean-edo.

Eta orreJantxe izan zan, agindutako osagaia artu neban eta egun beratan miñak kendu jatazan. A bai poza! Ori igazko (1998) bagillaren 15'ean izan zan eta ia urtea daroagu osagaiakaz: Osagaiak ugari, odolaren sedirnentaziñoa ondo, osagaia bera sedimentaziñoa gora. Azkenengoan ez eban ikusten aurrerapenik eta iru illebeterako emon eustan osagaien neurria. Ez dakit ba, osagai oneikaz jarraitu bearko dala uste dot eta osagai oneik ez dira gorputzarentzat onak.

Laburrago baiño ez ba'da be, aitatu dagidazan orain etxekoen gaiso-aldiak.

Baten joan nintzan Zelestino anaiagaz urdailleko osagille dan Atutxa'gana eta aztertu ondoren osagai batzuk emon eutsozan eta ez dot geiago entzun gaisorik dabillenik.

Aita'gaz joan-etorri aundiagoak izan dira: Unore edo erreumeagaz txarto ibiltan zan aita, min aundiakaz, baiña orduan gaiso au ez zan ondo ezagutzen, gaur be ez geiegi, eta ez eutsoen osabiderik aurkitzen. Uriarte osagilleagana joan ginan, baiña ez eutson ezer modurik egin.

Garnu-bideetako gaisoagaz be ibilli zan eta ebaiketa bat egin eutson Santxez urologoak Henao kaJean egoan San Jose klinikan. Bere ondoan egin nebazan orduak eta orduak. Baiña bere gaisorik larriena zan-estua edo tentsiñoa zan.

Egun baten Irarragorri'ren gaiso-etxera eroan bear izan gendun eta txarto egoala esan eban. Orrexegaitik il zala uste dot: Soloan lanean egoala etorri zan etxera ondo-ezjk eta bat-batean il zan. Fruniz'era etorri jatazan barri ori emoten eta arin joan nintzan etxera. Freire Gamiz'ko osagilleak ziurtatu eban eriotzea eta agur lez bekokian mosua emon neutsan. Mosua emoteko oiturea laburra zan gure artean.

Ama osasuntsua izan zan, lan asko egitekoa aita lez, eta unocetsua, erreumatsua, be bai. Ez eustan osagilleakazko lan aundirik emon , baiña azkenengo bost urteak igaro ebazan neugaz Zeanuri'n eta azkenengo amalau illebeteetan lan aundia emon

eustan: Gau ta egun ondoan laguna bear izaten eban. Egunez al ebana egiten eban sukaldariak ni eskolan nengoalako, baiña gau guztian jagita eukiten nindun amak: Jagi nagizu, etxun nagizu, orain ibilli gaitazan, orain komunera, orain etxun... bost minutu ez eustazan emoten lo egiteko.

Zartzarorako makal-makal eginda geratu zan eta osagiJJeak gaiso-etxera eroateko esaten eben, baiña zertarako? Egun batzuk bizia luzatzeko? Eta berak ezergaitik be ez eban nai etxetik urteteriJc.

Beste laguntza batzuk be eskiñi ebezan: zanetlk janaritu, "marka-pasos" ipifii eta abar, baiña onenean be ordu batzuk edo egun batzuk bizia luzatzeko baiño ez ziran izango eta amarentzat nekeak baino ez. Bere ordua eldu jakonean bake bakean il zan ama.

Nire artzain-Ianean osagilleakaz artu-emonak izan dira. Esaterako asko lagundu daust euskerearen aldeko lanetan, berak neuri eta neuk berari, Arenaza'tar Josu osagilJeak: Berak deitu eustan AGUR aldizkarian laguntzaille izateko, EUSKERAZALEAK alkartera sartzeko eta ZER aJdizkaria sortzeko. Esker ona berarentzat. Gaur etxeko osagille dodan Hemandez'tar Jose Manuel'ek Jagundu daust ezkongaiari itzaldiak emonaz. Bardin egin eban Arratia'n nengoanean Arenaza'tar Josu'k be.

Baten Fruiz'ko Lezamiz'en bizi zan Julian, Mallona abadelagunaren osabeak eskatu eustan laguntza ezinduai egokien saria lortzeko. Julian, au zan osabearen izena, urteetan egoan erdi ibilli eziñik eta Jaster jesarlekuan geratu-bearreko. Ezinduen saria baegoluola uste izan zeitekean. Orretarako azterketa egitera joan bear izan gendun osagille batekana. Aztertzen ebillela, eskuetan kailloak eukazaJa ikusi eta esan eban:

-Oneik Jan egiten dauala diño.

-Bai- esan neutsan- jesarritaugarria txikitzen- edo, egiten dau.

-Bai, bai- argi dago -esan eban- au ezindua dala.

Gero txirrindun jesarleku bat be eskatu eta lortu gendun. Pozik geratu zan Julian adiskidea, ezindu-saria eta olako laguntzak Jortu genduzanean.

Ubide'n izandako beste jazokizun bi edestu nai neikez.

Lurpean Jan egiten eban gaJiziar batek emoptisisak eukiten ebazan eta Gas-teiz'en auzitegian irabazi eban. Dirutza bat emongo eutsoen, baiña bizi guztirako saririk ez.

Eta berak saria nai eban. Nik itandu neutsan nok esan dautson silikosis daukaJa. Bilbao'ko osagille bat zala ori iñoan eta ni beragaz Arrospide'gana joan nintzan. Berak ez ebalari esan. baiña barrero aztertuko ebalari esan eban eta egun beratan aztertu ondoren. arratsaJdean joateko esan euskun. Ona emen arratsaldean izan genduan alkar-izketa:

-Zorionak! Zuk birietan ez daukazu ezer be txarrik ez eta silikosisik be.

-Jauna, eta zelan irabazi dau Gasteiz'en Majistraturan?

-Nik ori ez dakit.

-Eta botaten dauan odola nondik dator?

-Nik ez dakit nondik, baiña bulaiTetik ez beintzat. Nire aolkua nai ba'dau, auxe esango dautsat: Artu dagiala emoten dautsoen diru ori, doala bere Galizia'ra eta beitu batzuk erosi eta bizi daitela bake bakean.

Eta beste jazokizun bat: Emakume bat oso txarto eroan eben Gasteiz'ko Santiago gaiso etxera. An azterketak egin eta esan eutsoen txarto egoala, baiña Bizkai'koa zan ezkerro. Bilbao'ra eroan bear zala. Artu nebazan agiriak eta zuzen Basurtu'ko gaiso etxera. Ezin sartu izan neban, baiña kapellau batek lagunduta sartu zan. Dirua itzi neban eta urrengo eguna Gorpuzti zan ezkerro, bigarren egunean joango nintzala esan neutsen.

Joan nintzan bigarren egunean eta gelea utsik egoan. Lekaiame bateri esan neutsan zer jazo zan eta arrituta itzi nindun: Ain makal eta ain barri larriakaz etorri zan emakumea, urrengo egunean bera bakarrik eta adoretu joan zan etxera. Geiago ez dot jakin gaisorik egon danik.

Eskerrak osagiileai euren aJegiñakaitik eta emoten dauskuen osasunagatik. Gaiñera ondo artzen dabe, gaisorik doana poztu egiten dabe! Eta al dabenean osatu.

Terminada la parte de cronica de estos recuerdos, entramos en temas especiales, comenzando con lo relativo a la salud y a los medicos. Creo haber tratado mas o menos de cerca con unos cincuenta medicos, por razones de salud personal y familiar y por relaciones de tipo pastoral o social.

Comienzo con recuerdos de infancia, partiendo de aquel momento en que mi hermano cargo sobre si, con mi ayuda, el cesto de hierba y sobre el cesto una guadaña que cayo sobre mi brazo dando origen, cerca de la muñeca, a la herida cuya cicatriz conservo. Acudimos a D. Carlos Alzaga, el medico del pueblo, luego utilizamos algunas hierbas para heridas. Otra vez me hirio sobre la nariz de un picotazo un gallo cuando yo pretendia encerrar, como era costumbre, a una gallina clueca. A los diez años tuve una ronquera persistente que fue atendida por el otorrinolaringologo D. Luis Olabarria en la calle Gran Via n° 2 de Bilbao. Tuvo que operarme de amigdalas sin necesidad de quirofano siquiera, sentado sobre las rodillas de mi madre. El mismo dia mi madre me llevo a casa.

A los 23 años aparecio sangre en la boca y queriendo saber la causa, acudi a un otorrinolaringólogo, luego a un especialista de pulmones, luego a un dentista, a otro otorrino... hasta que en el seminario me enviaron a un tercer otorrino que me diagnostico que era cosa de las encias.

Siendo parroco de Fruniz tuve un accidente de moto con rorura de tibia y perone y me atendio durante diez dias en su clinica el Dr. D. Jose Irarragorri. Tarde unos seis meses en reponerme del todo, pero quede perfectamente. Poco mas tarde tuve que acudir a la misma clinica para curarme de erisipela. Estuve una semana y me cure totalmente.

Por consejo del Sr. Obispo he ido dos veces a revision medica que ilaman chequeo. Una vez a Cruces donde el Dr. Iñaki Martinez me atendio muy bien y otra vez al Sanatorio Bilbaino. El chequeo fue muy bueno, con analisis, radiografias y ecografia, pero no conseguí que me curaran de una hernia de hiato .

Ahora, desde hace algunos años sufro de reumatismo que 110 desaparece del todo. Hace un año tuve unos dolores muy intensos que han desaparecido, pero sigo con tratamiento para regular la velocidad de sedimentacion de la sangre que no acaba de regularizarse. No pierdo la esperanza.

Algun trabajo me dio mi padre, primero con una operacion de vias urinarias y luego con reumatismos y baja tension. Estuvo en la Clinica de Irarragorri varios dias. Le vi al doctor muy preocupado. Creo que el padre murio a consecuencia de ello casi repentinamente.

Nuestra madre, aunque habia sufrido mucho, durante años tuvo muy buena salud. Vivio conmigo los cinco ultimos años de su vida en Zeanuri y en sus catorce ultimos meses me dio mucho trabajo en atenderle, baciendome perder todas las noches junto a su cabecera. Los medicos recomendaban que se le llevara al hospital pero ella se oponia y no habia esperanzas de alargar su vida, por lo que, como era su deseo, murio tranquilamente en casa.

En nuestra labor pastoral y social, hemos necesitado muchas veces de los medicos, que siempre nos han atendido. Tengo que agradecer a Josu Arenaza sus charlas en cursiHos prematrimoniales y el haberme impulsado a escribir en euskera y a participar en Euskerazaieak, a Jose Manuel Hernandez sus charlas prematrimoniales. Otros muchos medicos, especialmente en Ubidea, me ayudaron a solucionar problemas de trabajadores con la salud.

**XXIII: IBILLALDIAK: ABADEGAITAN, ABADE-LAGUNAKAZ,
BAKARRIK, AMETS AUNDI BI.**

Jokera bi ibilli dira beti nire barruan alkarragaz burrukan: Eguneroko bizitza ez aldatzea eskatzen daustana eta ibillaldiak egiñez mundua ikustekoa. Beti izan da orrelan eta gaur be orreJan da. Baiña bizitzako urteen joanean ainbat ibillaldi egin dodaz, batzuk txikiak, beste batzuk aundiak. batzuk lagunakaz beste batzuk baka-rrik, batzuk Esukalerraren barruan, beste batzuk erbestean. Guztiak ezin ba dira be, batzuk edestu nai dodaz atal onetan.

Abadegai giñala ezin izaten gendun ibUlaldi luzerik egin. ez egoan oiturarik eta ez dirurik be orretarako. Egun baterako joateko be ez zan erreza izaten etxeko bai-mena eta amak gertatu bear izaten eban bazkaria lortzea.

Sarritan joaten giñan arratsalde luzeetan bizikletak artuta biderik bide, Gemi-ka'ra, Bermeo'ra, Bakio'ra eta abar. Geienetan Uriarte'tar Patri, Bengoetxea'tar Karlos eta neu.

Gogoan daukat lenengoz itxasoa ikusi nebanekoa. Itxasotik amar bat kra.'ra bizi izan arren, amalau urtekoa izan arte ez neban itxasorik ikusi eta adin orretakoa nintzanean neu bakarrik joan nintzan bizikletea artuta itxasoa ikustera. Ikuspen benetan arrigarria izan zan, aunditasuna, edertasuna, zabaJtasuna, olatuen indarra, apa-rra, area...

Urreko mendietara ta itxasora naikoa sarritan joaten giñan gero. batez be Irao-ia'tar Eusebio Jatabe'ko abadea lagun genduala: SoJlube'ra ta Jata'ra sarritan, oiñez Basorda'ra sarriagotan (Basorda au itxas-eutza zan, baiña are-bakoa, arri utsa, ortxe asi ziran gero kizi-indarra sortzeko tokia, nuklearra egiten. Mungia zan izatez baiña Lemoniz'tik urrago). Bein baten itxas-gora gertatu zan gu konturatu barik eta urak jazkiak eroan euskuzan. Ez zan gauza erreza izan barriro eskuratzea.

Seminarioan bertan be astero edo astean bitan egiten genduzan ibillaldi laburrak Gasteiz'en inguruko errietara. Batzutan luzeak. esaterako gaur uri-barruan diran Lakua zelaira ta Santa Isabel Tlerrira. Gitxitan luzeagoak. esaterako Estibaliz'era trenez.

Abade eginda gero bear ba'da ibillaldi iuzeagoak eta sarriago egiten genduzan. Esaterako ikaskideakaz Aizgorri'ra. Baten Mungialik lagunakaz eta San Ignazio egunez Joan nintzan Aizgorrira eguzkiaren urtekerea ikusteko gogoz. Ganeko elei-zatxoau egin gendun Jo eta goizeko laurak inguruan eguzkia agertzen ikusi-aurrea zoragarria izan zan. Lagunak Arenaza'tar Ignazio (semea), Fruiz'ko IburguneTto lekaide ikaslea zan Fabi Legarreta...

Urtero eta ainbat urtetan udan aste oso bat artzen gendun lau abade'k alkartuta (Zabalo'tar Balendin, Markaida'tar Juan Mari, iñoz Solozabai'dar Paulin eta neu.

Euskalerrria jkertzen gendun eta España'n erdi-ugartea be bai, ugarteetara iñoz joan barik. Aste bakoitxean iru milla km. egiten genduzan: Galizia'ra, Fatima'ra, Katalunia'n Montserrat'era, Manresa'ra, Kosta'Brava, Peñiskola. Benidorm... Baten Tremp'etik Crisaleña edo olako erri batera joan giñan eta emen erriko abadea aurkitu gendun mai-zain jatetxean, eta gero Montpeilier'era. Bero egiten eban eta egarri aundiagaz eldu giñan ezagutzen gendun iekaima Karmeldar bat (Zeanuri'koa) ikertzera.

Etixerantzean Junquera'tik etorri giñan eta muga-zaiñak estu-aldi bat ezarri euskuen. Guk uste gendun bakoitxak gomutaki bat ekarri leikela eta ez genduzan era-kutsi, mugazaiñak berak ikusi ebazan eta gogor artu ginduzan. Lozano mugazaiñak estualdi bat emon eutsan Paulin lagunari. Isun lez zerbait ordaindu eta aurrera. Beste bein Caralt'etik Nuria'ra igon gendun. Igoera zoragarri funikularrez, eta goian Agur-erregiña abestu eta atzera bera.

Añamendi geiena arakatu dogu, egoaldetik, eta dana da ikusgarria.

Fruniz'tik zapatu santu egun baten zaldiz joan giñan Bizkargi'ra eta beste urte-naldi bi be gogoangarriak egin nebazan: Bata Bretaña'ra Lamenetarren Chato-Iin'eko ikastetxera. Andik Ploarmel euren etxe nagusira. Ille birako joan giñan, baiña parrokiko arazo batzuk ziralata astebete barru etorri bear izan neban.

Ille biak igaro ziranean, Dax'en alkartu gintzazan Lourdes'era joateko. Beti jatan atsegin Lourdes'era joatea eta amabost bat aldiz izango nintzan an, baten amagaz eta beste lagun batzukaz joan nintzan. Andik Zaragoza'ra, eta etxerantzean garitza aundiak ikusita amak esan eban: Ba-nengoan ba ni! Non edo an garitza aundiak egon bear dabela! Guk garirik ez dogu ereiten eta ogi asko jaten dogu!

Frantzia'ra joate au ango izkuntza erabilten ikastearren izaten zan. Urrengo urte baten ille bi egin nebazan Bordele-ondoan dan Gironde erritxuan bertako abadea zan Andre Grenier'en orde, Isidoro Repiso'k eroanda. Zazpi parroki neukazan neure ardurapean ille bi areitan. Azkenean aspertuta nengoan eta astebete geiago egiteko eskatu eustan Isidoro'k. baiña eziña agertu neutsan.

Uda baten ibillaldi polita egin gendun, Andoni Gerrika, Juan Mari Uriarte (gaur gotzain dana) Andres Pardo (gaur Madriden Liturgi arloan lanean dabilena) eta neu kedeko giñala. KuJtura-ostera izan zan, nik azterketak egiteko ederti-arjoan sakondu bear neban eta: Pientzia'ko gitzain eieizea ikusi gendun, Benta de

Baños'en dan bisigotiko-tankerako eleizea, Cordoba'ko Mezkitza ta Granada'ko Alhambra. Almeriako Seminarioan lo egin gendun eta antxe ezagutu gendun gero Iruña'ko Goi-Gotzain izan zan Mendez jauna.

Beste ibilaldi gogoangarri bat Madrid'era egin gendun. Au be kultura-girokoa. Nik Padro'ko Museoa ikusi neban aste osoan eta nire lagunak (Artetxe'tar Txomin, Idoiaga'tar Agustin eta Gailastegi'tar Felix) Periko Txikote'ren edetexera joaten ziran. Nik naikoa ondo aztertu neban museoa eta ikustaldi onek asko lagundu eustan edertiari buruz egin neban azterketerako.

Orainsuago egin dodazan iru ibilaldi luze gogoratu bear dodaz. Elburua emen Mungia'n etorri-barri diranen erriak ikustea zan.

Lenengoan Sanabria'n asi eta Korria'raino joan nintzan eta etxerantzean Guadalupe ikustatu neban.

Bigarrenen Ciudad Real'etik eta Daimiel'etik Maiagon'era joan nintzan eta gero Albacete'tik, Cuenca'tik eta Zaragoza'tik etxera.

Eta irugarrena Riaño'tik Astorga'ra joan, emen Lekaiame Frantziskorrek dauken zarren egoitza ikusi (Talde orretako lekaiameak diralako Mungia'n daukaguzanak) eta Zamora'ra joan nintzan Juan Mari Gotzain adiskidea ikertzera. Beronegaz an bazkaldu eta alkar-izketa luzea egin ondoren Palentzia'ra eta lo egiteko Parkorbo'ra. Urrengo egunean etxera.

Ubiden eta Zeanuri'n izan nintzan urteetan sarritan, urtean bein baiño sarriago, joaten nintzan Gorbei'ra (San Justo'tik, Lambreabe'tik, Barazar'etik, Atxurdiñ'etik, Murua'tik). Mendi au asko maite dot, ederra da izan be-ta.

Ames eder bi neukazan bizitza osoan, baiña beteteko dirua bear neban eta ez neukan. Lur Santura joatea bata eta "txarkoa" Atlantik itxasoa igarrotea bestea. Eldu jatan ames biok beteteko ordua be. Nire ama ona il zanean, diru apur bat itzi eustan eta neure beste apur bat gaiñeratuta, ibilaldi biok egin al izan nebazan.

Lur Santura joateko Tberriako Erdi-ugarte osokoak batu giñan: Galiziar bi, Extremadura'tar bi, Andaluziar bi, kataluniar bi, napar bi eta euskaldunak, Karmele Busturiko lekaiamea ta neu. Tbillaldi ori, antza. Opus Dei'k gertatua zan. Eurak ez euskuen ezer esan baiña ardura aundia artu eben Erroma'n Escriba'ren illobia erakusteko. Gidaria Portugal'dar on bat zan. Eta talde orretara sartu ba nintzan, ibilTaldia atsegin jatelako izan zan: Madrid, Erroma, Amann, Jerusalem, El Kairo, Atenas, Erroma, Madrid, Bilbao.

Madrid'en alkartu giñan guztiok eta lenengo Erroma'ra eldu giñan eta emen egun bi egin genduzan. Ezagutzen neban Erroma eta egotaldi labuTa izatearen damurik ez neban. Amann'era eldu giñan eta emen lo egin baiño asko geiago ez gendun egin. Uri aundia zan eta ingum guztian area baiño besterik ez zan ikusten.

Amann'etik autobusez urreratu giñan Lur Santura. Sarreran ordu bi euki ginduezan geldi gure maletak-eta aztertzen. Jeriko'n bazkaldu gendun.

Ainbeste bidar Biblian aitutzen diran toki guztiak ziran amesgarri gutzat. Lur Santua zeatz aztertu gendun, ostatua Orio-menditik urrean genduala. Gauero joaten nintzan Orio-Mendira otoitz luze bat egitera. Ikusi genduzan tokiak aitatzeko, ara non izan giñan: Belen'en, Jerusalem'en kurutze-bidetik Kalbario mendira joanda, Erosten orman eta gaiñeko mezkitan... Samarian, Zoriontasunen mendian. Nazaret'en. Libano mendian, Akre'n, Tiberiades'en, Jaffa'n, Itxasoko Zezarea'n...

Goizetan mezea lekaime euskaldunagaz eta andra galiziar bategaz esaten neban, baiña gero toki bakoitzean saxritan eskatzen eusten mezea esateko eta esan be egiten neban.

Lur Santura egin genduan ikustaldia aitzu eziña eta gogo bizitzarako oso onuragarria izan zan. Alde batetik inguru aretan bizi dan jente txiroa eta bestetik Jesus'n gomutakiak... Benetan gauza gogoangarriak. Kibutz baten bazkaria be egin gendun. Toki ederrak benetan.

Jerusalem'etik, Autobus'an, barriro Amann'era joan giñan eta andik egazkiñez Ejipto'ra. Nilo ibaiaren ertzaii jarraituz Piramideak ikeitzera joan giñan eta, au zoriona, esfinjea aurrez-aurre genduala bazkaldu gendun. Gero ganbelu baten gaiñean ibillaldi bat. papiroa zeian lantzen daben ikustera... Eta, amaitzeko. El Cairo'n Museo zoragarria ikertu gendun.

*Lourdesen
sarritan. Bein
amagaz.*

Ameriketako zubia Panaman.

Ejipto'tik Atenas'era joan giñan eta emen egun bat baiño ezin egin izan genduan, eskala-giroko egotaldia zalako, baiña Partenon tenpluaren aurrean egon giñan beintzat eta akropolis dana ikertu be bai. Zoriontsu nintzan!

Atenas'etik barrero Erroma'ra eta urrengo egunean Madrid'era. Ibillaldi zoragarria benetan.

Eta bigarren amesezko ibillaldia Atlantik itxasoaren beste aldera izan zan.

Zeanuri'ko seme dan Gotzain-laguna egoan Panama'n. Zuloaga Monseñora eta onek esan eustan joateko ara. Asieran ez neutsan itxaropen atindirik emon baiña gero gogoz artu neban ostera au. Gaiñera an egoan gotzain onen auzoan, AjTaldi'n sendia eukan Telesforo karmeldarra be.

Egunez joatea nai neban nik, baiña eziña izan zan eta gabaz egin neban bide gutia, Madrid'etik uttenda. (Esan bearrean nago egazkiñerako txartela galdu egin nebala eta barria emon eusten, barrero ordainduta. eta gero itzuli eusten dirua. iñor agertu ez zalako txartel aregaz).

Panama'n itxaroten neukan lekaide-laldea eta pozik artu ninduen. Karmeldarren etxean geratu mntzan ostatus, oso ondo. Lenengo egunetan Panama ikertu neban, Aita Telesforo lagun nebala. batez be Urbide ikusgarria.

Torrijos zan orduan ango agintari eta bere itzaldiak pozik entzuten nebazan, noizean bein gauza barregarriak esaten ebazalako. Ona olako batzuk:

Izparlari batek esan eutson bein:

-Zu agintari izan ez ba-ziña. Urbidea'ren ituna egingo zan⁷

-Baietz uste dot. Ez dot esan bearko "Latterria neu naz" Karlos enegeak... edo Felipe II'ak esan eban lez

-Luis XIV zan, jauna!

-Bardin da, guztiak dira koñaken tzenak.

Beste bein itzaldi bero baten auxe esan eban:

-Emen Panama'n gauzak ez dira errezak, emen dana da gatxa. Ez da ezer sortzen "por combustion espontanea". Esan gura ebana "Generacion espontanea" zan, baiña ez bata ta ez beste zer diran ez ekian antza¹

Beste bein entzun neutsan:

-Or dabiltz nire etsaiak. zarataka ta oiuka. batña alpeirik! Euren alde errezatu egizue "magnifieat" bat.

Amabost egun egin nebazan Panama'n, Karmen eguna barru zala. Bero egiten eban. baiña eguerdietan beti euri zapanada aundia tirmoi ta tximista entzun eta ikuslen zirala. eta gero barrero beroa. Negua zan,

Azkenengo iru egunetan Zuloaga Gotzaiñaren anai misiolaria egoan en'ira joan

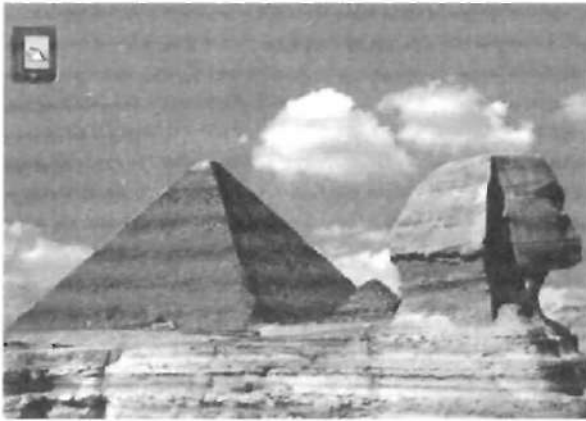
ninlzan, Darien oian baltzaren barru-barruan Santa Marfa de la Real eritxon erri batera. Goizeko zortziretarako egon bear giñan egazkin-zelaian, baiña, ango orduak orrelan izaten dira-ta, avnabiak ingurura arte ez zan etorri egazkiña. Txartela eskatu neban baiña emon aurretik zenbat libra pisu neukan galdetu eusten. Izan be egazkin oso txikia zan eta barruan sei bat lagunentzat lekua.

Ordubete egin gendun joan eta joan Darien baso baltzaren gaiñean eta eldu giñan errira: Landa batera jatsi zan egazkiña eta errian egoan kamioi bakarrean eroan gin- duezan erri-barrura. Udaletxea abade-etxea, eleizea ta gaiso-etxea ziran arrizkioak, beste bizileku guztiak lastozkoak. Inditarrak eta baltzak zuriakaz nastean bizi ziran errian. Meza bat egin gendun eta urrengo egunean motordun txalupa bat artu eta inditarren erriak ikustera joan giñan. Ikustekoa zan zelako maitasuaz artzen eben errietan mjsiolaria. sarriago joateko erreguka.

Eguer dian, beti lez ekaitza izan zan eta buzti-buzti egin giñan. Oiñetakoak, untzebakoot ziran antza eta agoa zabalik geratu jatazan eta onelan ibilli bear izan neban Panama'ra barriro eldu arle. Baltzen etxean bazkaldu gendun, arro- za ta arrautzea. Barriro motordun txalupara eta errira, Urrngo egunean Pana- ma'ra.

Panama'tik Los Rios'era joango nintzan gogoz, baiña emendik ez eusten dirua eroaten itzi eta ezin neban egin ori. Benezuela'ra joan nintzan, Copeitie egaz- kin-zelaira. Emen bero egiten eban, baiña Caracas'en ez ainbeste. Caracas'en osta- tua aurkitu neban eta Euskal Etxera urreratu. Oso ondo artu ninduan an Menaka'koa zan gazte batek eta bazkaria be emon eustan doan. Euskaldunak ikusteko gogoagaz urrengo egunean Candelaria auzora joan nintzan eta aurkitu neban Mungiar bat eta gero beste Bermeo'tar bat, Rekalde'tar Josu etorri jatan. Onek Bermeo'n dan Fru- niz'tar Uriarte'tar Kannelo'rentzat Wiski botilla bat emon eustan eta ekarri neban. Gabean egazkiña artu eta Madrid'era biurtu nintzan eta Madrid'etik zuzen Zeanu- ri'ra. Anlxiñakoentzat sinistu'eziniñeko gauzea izango zan egin nebana: Caracas'en apaldu. Madrid'en goizaldu eta Zeanuri'n bazkaldu. Benetan arin egiten dira gaur bideak!

Etxerantzean Kanarietara joateko gogoa neukan baiña ez egoan aukerarik. Ugarteak ikertu barik geratzen jataz, baiña Erdi-ugarte edo peninsulako uriburu guztietan egon naz eta munduko laterrien uriburuen arlean 10 dira ikertu dodaze- nak. Naikoa dalakoan nago. Txina edo Tndia ikusi naiko neuke, baiña berandu dala uste dot.

*Egipton, esfinjearen aurrean
bazkaldu gendun.*

*Nuria 73-8-5 Juan Mari
Markaida Paulin eta neu.*

Logroñoko abade-etxean: Arregi, Antonio San Pedro, Laga ta neu.

Aunque no soy amigo de pasar temporadas fuera de casa, la verdad es que me gusta andar y visitar otros ambientes. Ya en el seminario sañamos de paseo hasta dos veces por semana y los mas largos eran a Lakua y a Santa Isabel que entonces quedaban fuera de la ciudad. A veces en tren y hasta Estibaliz. Incluso de Bergara recuerdo que fuimos al monte Kalamua o Maxa con D. Jose Elgarresta.

Durante el verano saliamos a veces en bicicleta a Gernika, Bermeo, Bakio etc. Haciamos tambien excursiones al mar, especialmente las que hicimos a Basorda (donde luego se trato de poner la central nuclear) y con alguna frecuencia al Sollube y al Jata.

Guardo un buen recuerdo de las salidas a Aizgorri, a veces con los condiscipulos, con amigos y tambien a Bizkargi, al Oiz, al Anboto y, con mas frecuencia, al Gorbea.

Fuimos para un par de meses al Colegio Menesiano de Chatolin, pero tuve que volver por problemas de la parroquia. Luego estuve dos meses en Gironde, cerca de Burdeos con siete parroquias a mi cargo. Trataba de practicar el frances,

Durante los veranos, en muchos años, salimos varios amigos durante una semana a recorrer el Pafs Vasco y la península. Visitamos todas las capitales de la península y todo el Pirineo, que es bellísimo. Una vez llegamos hasta Montpelher,

Antes de terminar este apartado, no puedo dejar de reseñar dos viajes culturales.

El primero lo realice con Andoni Cerrika (hoy Vicario General de Bilbao), Juan Mari Uriarte (hoy Obispo de Zamora) y Andres Pardo (hoy asesor Liturgico de la conferencia Episcopal Española), Recuerdo que visitamos la Catedral de Palencia, donde me interesaba muy especialmente el protorrománico de la cripta. Luego la iglesia visigótica de Venta de Baños, la mezquita de Cordoba y la Alhambra de Granada. Pasamos una noche en Almen'a donde tuvimos la suerte de tratar con el futuro arzobispo de Pamplona Mons. Mendez. Asensio.

Para el segundo me reuni en Etxano con Tomin Artetxe, Agustin Idoiaga y Felix Gallastegi. Les manifeste mi deseo, casi necesidad, de visitar despacio el Museo del Prado. Ni cortos ni perezosos, salimos para Madrid y estuvimos alli una semana. Yo iba todo los días, mañana y tarde, al museo y ellos visitaban el bar de Perico Chicote.

A la vuelta, por el Alto De Los Leones, tuvimos algunas pequeñas desavenencias, pero el viaje fue feliz.

Debo recordar tres salidas realizadas por mi solo para visitar pueblos de los inmigrantes de Mungia, uno, desde Sanabria hasta Coria, volviendo por Guadalupe y otro, por Ciudad Real, a Malagon, volviendo por Albacete, Cuenca y Zaragoza. Y el tercero por Riaño y Astorga a Zamora, donde visite al Sr. Obispo D. Juan Mª Uriarte

Pero los dos viajes mas gratificantes fueron los mas largos, el primero a Roma, Amann, Jerusalem, Egipto, Atenas, Madrid y el otro a Madrid, Panama, Venezuela, Madrid.

Erroman: Karmele Lekaimea ta lagunak.

Castelgandolfon be euskaldunak.

Greziako Akropolisen: Kariatidek.

Panaman Txolakaz..

ATALA XXIV: IKASKETAK ELDU-AROAN: BETI IKASTEN,
SEMINARIOKO IKASKETEN BALIOA, BATXILLER,
FILOSOFIA ETA LETRAK OBIEDO'N, MADRID'EN, ETA
DEUSTU'N: ELEIZ-IKASTAROAK:

Burgosen misio ikastaroa: Andres Mañarikua.

*Burgosen Goikoetxea
Naparragaz.*

Ikastaroa Oñaten Lekaine Beneditarren etxean

*Burgosen Roman
ikaskideagaz (Misiolari
ara joana).*

Irakurten eta ikasten beti izan naz zalea eta orain be orretan jarraitzen dot, ortik ondasunak baiño ez jataz etorri-eta. Irakurte eta ikasketa-ekin onetan arlo bi landu dodaz batez be: Erri-jakintza eta eleiz-arlokoa.

Arlo bi oneitan seminarioari esker ona agertu bear dausat lenengo: Erri-jakintzan oiñarri ona izan dira an ikasiak, naiz gero asko sakondu bear izan, latiña ondo ezagutzea bera be laguntza ona izan dot beste izkuntza batzuk obeto ulertzeko eta eleiz ikasketetan an artu neban oiñarria betiko balio dauana da naiz ta gero gauza asko aidatu izan eta gaiak ber-ikasi bear izan.

Seminarioak emon dauskun gauzarik ederrena burua eratzea eta jakingai bakoi-txarentzat leku bat eukitea jzan da. Gaiak ulertzeko aiztu-eziñekoa dot bostgarren urtean, Arts Dicendi liburua eskuetan gendula, ikasten ikasteko egin zan alegin aundia. Urrutia'tar Jose M^a zan irakaslea, ona ta argia.

Esana dot irakasten zalea izan nintzala abade egin nintzan ezkerro beti, eta irakastea ikasteko bide ona izaten da. Gaiak ondo ber-ikasita nebazaia uste izan nebanean, auxe burura etorri jatan: Eta zergaitik ez atera irakasle-agiria edo baimena?

Orretarako eleiz eta erri-ikasketa egiñen alkarragazko zerikusia aztertu bear zan. Barriro egin bear ete ziran azterketa guztiak? Ala egindako ikasketak baiioko ete ziran? Onetan legeak aldatu egin ziran. Asi nintzanean ez zan ia ezer be konbalidatzen. Urte batzuk geroago gauzea obeto egoan.

Lenengo joan nintzan Gasteiz'ko Seminariora eta an idazkari lez egoan Mendi'tar Jose Mari ikaskideari agertu neutsan neure ametsa eta onek, ienengo urtekoak izan ezik beste ikas-neurri guztiak emon eustazan. Agiri onegaz eta eskariagaz COR ajentzi edo artekaritzara joan nintzan eta laster etorri jatan baliakidetasuna.

Urrengo, egin bear nebazan azterketak egiten asi nintzan. Bilbao'ko Erdi-Maillako ikastegian egin neban laugarren urte ondoren egiten zan batxiller elementalaren azterketa, gero goiko batxillerrarena eta ondo urte neban. Gero PREU edo Unibersidade-aurreko urtea egin bear zan, baiña doi-doi orduantxe nrten eban baiiakidetasunaren lege barriak eta ez neban bear PREU'rik.

Geiago barik asitako ikasketak itzi eta COR Artezkaritzara agiriak eroan nebazan Obiedo'ko Ikastetxe Nagusian izena emoteko. Orretarako ango Udal-Zerrenda edo padroira sartu bear izan neban. Egia esan zalantza neukan zein unibersidadeta-

ra sartu, eta Obiedo'ra sartu nintzan. pizka bat urrago egoalakoan eta Madrid'eri itzaltasun aundiegia neutsalako.

Berebillean joaten nintzan Mungia'tik, bide zabala ez zan ona, bai luzea ta neke-tua. Uri aretan Maria'ren Biotz-Semeak euken ikasle-ostatuan bizi izaten nintzan. Im urtetan joan nintzan ara, urtero bagillean eta iraillean eta geienetan urterillean be bai. "Libre" lez goazenak gaiñera beti galduta ibiltzen giñan ez gendun ezagutzen irakaslea, ez genkian zeintzuk ziran gaiak eta ikas-liburuak... Batez be iru gai auki-tu nebazan onartzea lortueziñekoak; Filosofia. Gustabo Bueno zan irakaslea, orain sarritan telebistan agertzen dana, onek fiiosofta matematika eskatzen eban eta zen-tzuk liburu ikasi beesan eustan, baiña ezin neban ulertu ezeJan be gai ori. irakasiea, Bueno izena euki arren, niretzat oso estua ta gogorra izan zan.

Lutelestia, antza irakasleak ez ebazan onartzen sotanaz jantzita egozanak, eta gu orrelan joaten giñan orduan. Sei bat bider egin nebazan azterketak gai onetan be, baiña ezin loitu onartzerik.

Edertia be gatxa zan, baiña au azkenean ontzat emotea lortu neban.

Besteen artean, oso zail egiten jatan Gastelerearen gramatika eta edestia, baiña irakasleagaz berba egin neban. Oso euskalzalea zan eta berak emondako liburuak ikasi eta onartzea lortu neban. Kontuan artu aldi areitan gramatikako izenak eta gaiak aldatu egin zirala, baiña oso ondo etorri jatezan ikasketa barri areik. Irakaslea orain-tsu il dan eta "Real Academia"koa zan Emilio Alarcos gendun. Asko ikasi neban beragaz eta lagun aundiak izatera eldu giñan.

Baiña gai bi orreitan onartua izaterik ez neukalako ez egoan beste urtebiderik Ikastetxe Nagusia aJdatzea baiño. Laugarren urterako ba Matrikulea aldatu egin neban Madrid'era. Ara eldu nintzanean Filosofia'ko irakaslea Dionisio Ridruejo zala uste dot, eta lenengoz azterketa egin nebanean, "notable"* atera neban.

Eta Jutelestian lau orduko idazketa egin gendun azterketarako, baiña lenengo azterketan emen be "notable" atera neban. Madrid'en ikasgai barriak aurkitu gen-duzan. Lenengo urte biak "selektibo" ziran eta Obiedo'n onaitutako irugairen uite-ko gaiak ez eben balio. Gaiñera. frantzeraz askoz geiago ikasten zan, italiara (izkun-tza ta elertia) be bai, Portugal'erakoak be bai eta Obiedo'n ez egoana. paleontolo-jia. abade batek emoten eban.

Urte bitan al nebazan guztietara sartu nintzan azterketa egiteko, sarritan asko ikasi barik, esaterako itaJieran. Ainbat onartuak izatea Jortu neban urte bi areitan. Frantzeran lenengo urtean "notabJe" ateraneban, baiña bigarreanean Deiacroix ande-reak, eguna igarota egoalako. bere etxean artu nindun, baiña aurpegi txarragaz eta ez neban onartzea lortu.

Madrid'en bigarren urtea eta orretarako sei bat osteraz egin on doren, Deustu'n ezarri eben Filosoiffa ta letrak gaia eta ona aldatu'n eban matrikuJea.

Emen ainbat gai egozan barriak, esaterako iru urtetan "Cultura Hispano America-na" Aita Santamaria'gaz, eta Metodologia del Trabajo Cientifico... Baiña Obiedo'n

Izkuntza eskolan: Lenengotan ez ninduten onartu Azorinen itzulpena Atxe barik egin nebalako. Gero zuzendu gendun arazoa.

Deustuko matrikula.

onartu eta Madrid'en ontzat artu ez ebezan gaiak emen barriro balioko izan jatazan. Guztiz ogei bat gai geratzen jatazan, geienak lan luze bat eginda onartzekoak.

Ikasgairik gogorrenak oneik ziran: Gaztelera ta onen kondaira ta Estilistica Grijera andereagaz. Gaztelararena onartuta neukan, baiña klaseetara joan nintzan obeto ikasi nai nebalako; Aita Elizalde'gaz eta Aita Sola'gaz Gaztelararen elertia. Gai oneitan asko ikasi eta urte baten gai guztiak onartzea lortu neban. Frantzerara, esaterako Corcega'ko judatarra zan Fabiani'gaz ikasi neban. urte bi batean, eta asko ikasita.

Ikasturtea amaitzera joiala, tesina edo Maixu-lan Txikia gertatu bear zan. Nik irakasleari lan au euskeraz egin nai nebala esan neutsan eta bietara egiteko esan eustan. Liburu baten egin neban lenengo euskera ta gero erdera, baiña kontuz ibilteko esan eustan eta ez ipinteko lenengo euskerea ta gero gasteiereara, obeto liburu bitan enkuadernatu. Orrelan egin neban BERDES liburutegian.

Esan bearrekoa da beste au be: Nire lana aztertu eta apur bat lagundu eustan Iri-goien'dar Alfontso'k. Au eta Altuna'tar Patxi izan genduzan euskera-irakasle. Patxi baten baiña ez zan etorri.

Maixu-Lan Txikiaren gaia Euskal Abostegia Mungialdean, Benneo'n eta Ondarroa'n izan zan. Etxerik etxe ibilli euskerea artzen eta oso gauza jakingarriak aurkitu nebazan.

Gero aurkezpena egin bear zan, aurrean iru Ikastetxe Nagusitatik etorritako irakasleak zirala. Bat ZaragozaTco Buesa. Onek esan eustan ondo eritxola euskeraz be idazteari, baiña eurak ez ekiela euskerarik eta erderazkoari jarraituko eutsoela neure baimenaz. Ontzat emon eben lana kritika sakona egin ondoren eta azkenean irakasle batek esan eban:

-Entzun dot euskera batua egiteko ustean zabiltzela. Ez egizue olakorik egin, batua egin ezkerok izkuntzak dauzan balio ta edertasun guztiak edo geienak galtzen dira.

Urrengo ikasturtean, Zeanuri'tik Deustu'ra egunero etorrita Dotoretzarako ikasketak egin eta onartua izan nintzan, baiña gero Tesis edo Maixu-Lan Nagusia ez neban egin tamalez eta Gotzaiñaren aolkuari jarraituz.

Eleiz-arloan egindako ikasketak be barriztatu egin bear nebazan. Batikano'ko II Batzar Nagusia egin baiña lenago be asko aidatzen joiazan gauzak eta eguneratu bearra egoan.

Lenengo ikastaroa Seminarioan nengoala Burgos'en egin neban, Iruña'ko bi, Lako ta Goikoetxea, iagun nebazala. Misiñoai buruz izan zan eta Paventi Monseñora argi agertu zan Eleizbainitien Misiñoien aurka. Maiñarikua'tar Andres be antxe egon zan geugaz.

Gero Bilbao'n izan gendun beste ikastaldi on bat, eta argitasun aundia emon eus-

Len Armendariz aitaren irakatsiak. Or inguruan entzun neutsan lenengoz Pagola'tar Jose Antonio'ri Kristo-Iztia eta barru-aldaketa aundia sortu eban nire fede-arloan,

Zeanuri'ko Urteak amaitu ziranean, Gasteiz'era joan nintzan, eguneratze urtea egiteko, baiña ezin joan izan nintzan otsaillera arte. Otsaillan joan nintzanean Barandiaran eta Lekuona'ri omenaldia eta eurak Doctores Honoris Causa izendatzea izan zan. Gero ikasturtea jarraitu neban azkenera arte. Ona izan zan. batez be Pagola'ren ekiñaldia eta beste asko. Ez ain ona Pull izena eukan "Verbo Divino"ko batek emon euskun seksualitatea. "Dinamica de Grupos" emon euskun Felix Placer'ek, era barri baten eta egokiro. Lagunen artean be oso giro ona sortu zan.

Beste ikastaro batzuk oneik: Compostela'ra Erezkano'tar Jose Luis'egaz joan nintzan eta Galizia'ko abade katekistak eta Bilbao'ko Marta Jimenez Larrea'k ikastaro ederra emon euskuen,

Santander'eko Corban'en dan Seminarioan Rafa BeJda'k Marskeria azaldu euskun ederto. Bera argia zan izan be, Oraintsu il jaku (G. B.). Alanis Seo de Urgel'eko gotzaiña tzan zan geugaz.

Beste bat, Zoriontasunai buruz. Almeria'ko Aguadulze'n izan zan. Ikasturte ona. Lagun batzuk an eskatu eusten Euskalerraren arazoa zer zan eurai ageitzeko eta orretarako Roquetas del Mar'era joango giñala. Nik autideterminazioaren arazoa azaldu neutsenean, zurtz eginda geratu ziran. Ez eben uste olakorik entzungo ebe-nik, baiña abade zentzundunak ziran.

Iru urtetan izan naz ikastaroak egiten Jaka'ko seminarioan. Irurak ondo, baiña geien poztu ninduana Alonso Sche'kel'egaz izan neban artu-emonia izan zan. Josulagun ona au. lenengo elerti irakasle lez ezagutu neban eta gero biblia-zale lez. Job'en liburua azaldu euskun ederto.

Azkenengoan andik Logroño'ko Abade-etxera joan nintzan, an egoalako Jose Mari Arregi nire adiskidea bion laguna zan Antonio San Pedro'gaz. An egon nintzan Laga adiskideagaz eta Felix Obieta lagun zarragaz,

Eta Angoslo'n egin genduzan euskerazko gogo-jardunak aitatu ezkeru. ez dot uste ezer geratzen jatanik.

Siempre me he sentido atraído por los libros, tanto los de conoeimientos eiviles como de los eclesiastieos y el aprendizaje basieo del seminario me ha sido muy util en arnbos campos, sobre todo la estructura mental y los conoeimientos clasicos.

Por otra parte, tledicado siempre a la enseñanza, tenia muy frescos los conoeimientos mas fundamentales y me decidi a emprender una carrera civil, concretamente Filosoña y Letras, que luego se concreto de Folologia Romanica, Seccion del Español. Pedf en Vitoria mis uotas para convalidar cursos. Me las dio todas, menos el curso 1º, mi amigo Jose Mª Mendi. Me examine, entre jovencitos, de bachiiler elemental y superior en Bilbao y empece a preparar

PREU, pero casualmente salio una nueva ley de convalidaciones y pude matricularme sin este curso.

Por medio de la Agencia COR traslade el empadronamiento a Oyjedo y me matricule alh'. Asisti alli por libre durante tres cursos y aprobo casi todo. Me fue imposible aprobar Folosofia, con el Profesor Gustavo Bueno a quien vemos con frecuencia en television, y Geografia. Gustavo me exigia !a logica matematica que nunca pude entender y en Geografia decian que era problema de anti-dericalismo del profesor. Era facil identificarnos porque vestiamos sotana.

Traslade la matrkula a Madrid y en ambas asignaturas saque notable a la primera. Pero en Madrid el plau era bastante distinto. Con todo aprobo las asignaturas que pude en otros dos años.

Pasados estos cinco años, se presento la oportunidad de terminar en Deusto. Me matricule en esta Universidad en la que me fueron de mucha utilidad las clases de la Dra. Grijera (Estilistica, Lengua e Historia del Español) y las de literatura Española de los Padres Elizalde y Sola,

Tenninada la carrera, presente la tesina sobre la fonetica y fonologia del euskera, Creo que fue la primera que se presentd en euskera. Hice la defensa de la tesina ante cuatro profesores de distintas Universidades y asi conseguí el tftulo.

Al año siguiente, ya en Zeanuri, hice el curso de doctorado, pero no llegue a presentar la tesis, siguiendo consejo del Sr. Obispo.

Solo me falta recordar algunos cursillos: Misiones en Burgos, Bien aventuranzas en Aguadulce (Granada), Catequesis en Compostela donde saludamos al Cardenal Sukia, Curso de actualizacion en Vitoria y tres cursos de verano en Jaka, en el ultimo de los cuales trate niucho y gratificadamente con el recien fallecido P. Alonso Schbkel.. que nos expuso admirablemente el Libro de Job.

UNIVERSIDAD DE MADRID
FACULTAD DE FILONOMIA Y LETRAS

LICUACION DE MATRICULA
ORDINARIA

Nº 1253
CURSO 1966-1967

Alumno: Apellido 1º *Alvarez*
Apellido 2º *Alvarez*
Nombre *Alvarez*

Escrituras No escrit
Sección de *...*

ha satisfecho en el Negociato de esta Facultad la cantidad expresada en el Total General, importe de su matrícula en el presente curso.

TAMAS PUNOS	CURSO COMPLETO	PREVEN CUANTO	ASIGNATURAS SUETAS	TOTALES
Seguro escolar 121	Matrícula 3.000	Asignatura 3.000	Seguro 4.700	
Libro de Est. 40	Libro de Est. 35	Libro de Est. 40	Seguro 4.400	
Tasa libro 50	Est. P. Ad. R. Ho 100		Colección X 80	
Formación 30			La Escala X 24	
Colocación 70			Compendio X 20	
Comer 5				
TOTAL	3.175	3.050	DEDUCCIONES	TOTAL GENERAL
444	12.519	2.404	Seguro escolar 121 Curso de Est. 40 X 10 = 400 X 10 = 100 Total 561	9.445

Nº 000638

Madrid 3 de *...* de 1967

Hoja 1

AGENCIA "COR"

GESTORIA ADMINISTRATIVA
M. COBARRUELA

Hartado de Arévalo, 4 - Telef. 75-21-67 (1 línea)

BILBAO, 13 de Noviembre de 1.963

SR. D. MARTIN GLAZAR
Parroquia de San Salvador
PRUNIZ (VIZCAYA)

Muy Sr. nuestro :

Con esta fecha nos escribe nuestro corresponsal de Oviedo y nos comunica que para cursar el tercero de Filosofía y Letras que corresponde al primero de Lenguas Románicas, no precisa solicitar la Dispensa de Escolaridad, pero si tiene algunas atrasadas entonces sí, debiendo indicarnos las asignaturas que son para incluir en el Impreso de solicitud.

Como sabe el plazo vence el próximo día 10 de los corrientes, por lo que esperamos sus noticias antes de esa fecha.

Sin otro particular, atentamente le saludamos y quedamos de Ud. ss. ss.

M. C. O. E.
GESTORIA "COR"

UNIVERSIDAD DE OVIEDO

SECRETARIA GENERAL

Facultad de FACULTAD DE FILOSOFIA Y LETRAS

ENSEÑANZA 1.º OFICIAL Curso de 1962 a 1963

Asignatura de Historia de la Literatura

D. Martín Glazar Uribe

matriculado en esta Universidad en la asignatura y clase de enseñanza arriba expresadas, puede con este documento presentarse al correspondiente examen de la mencionada asignatura.

Oviedo, 2 de Mayo de 1963
El Secretario General,

M.º
7.000.000
(1)

J. P. Díaz

En los exámenes de JUNIO ha obtenido la calificación de

aprobado

Oviedo, de _____ de 1963

En los exámenes de SEPTIEMBRE ha obtenido la calificación de

aprobado

Oviedo, de _____ de 1963

(1) Este papelito será válido si se va debidamente retrogrado o sustituyendo el papel con la fecha de la misma

XXV ATALA: ETXE-BIZITZA

Etxe-bizitza zelan eratu arazo bat izaten da abadeentzat. Betiko ezkonse izateko berbea emonda dagoan Jez, ez dau sendi bat osotzen, baiña, jakiña. etxe baten bizi bear izaten dau. Zelan egin ori"? Batzutan. eta au da eleiza-aldetik ondoen ikusten dan bidea. abadeentzat bizilekua eratzen da eta inguruko abade guztiak aJkartuta bizi, bear izan guzliai batera erantzuna emoten jakela. Beste batzutan abadea osotuta dagoan sendi batera sartzen da eta bertan etxeko bat lez bizi, beste batzutan etxe baten bizi izaten asten da eta orretarako, geienetan, etxean laguntzailJe bat bear izal-en dau sukaldari ta garbitzaille-lana egiteko. Oneik dira arazoari erantzuna emoteko era batzuk.

Nik onetan, oraintxe ikusiko dogun lez, beti izan dot zori ona.

Lenengo. abade egin-barritan, Ubidea n: Ara eldu nintzanean. txanburu zan Feliziano abadeak esan eustan eleizatik ur-urrean Jakoba eritxon andrazko bal bizi zala bakarrik eta antxe izango litzakela nitzat ostatn egokia. Egin neban berba Jakoba'gaz eta gertu aurkitu neban abadea etxean artzeko, ordaiña zenbat izango zan erabagi gendun eta etxe aretara joan nintzan bizi izaten. Ubide'ko iru urteak zoriontsu igaro nebazan Jakoba'nean. Udan Eibar'en bizi zan nebea etorten zan bere emaztea. emaztearen ama eta bere iru seme-alaba (Arrate, Aitor eta Josutxo) beragaz ebazala. Sendi on ona ziran eta pozik bizi giñan. Sendi onegaz batera etorten zan Anton Sanpedro abade ezaguna, emaztearen nebea zana. Udan ibillaldiak egiten genduzan eta euskaldun lez naiz fededun lez bizi-modu baketsua zan gurea.

Urte-aJdian gabetan Txanburuaren etxera joaten giñan egunero berba egiteko eta joko-aldi batzuk egiteko be bai.

Ubide'tik Fruniz'era aldatu nintzanean, ara eldu eta laster otseintzatik etorri-barria eta adiñez aurreratua zan Legarreta-etxebarria'tar Petra izango zaJa egokia esan eusten, sukaldari ona eta garbitzaiJe ona zaJa ziurtatu eusten eta beragaz berba egin, ordaintzejcoa erabagi eta etorri zan etxeko lanak egitera. Berba gitxikoa zan etxean, ela asarrerako ez ain gatxa, baiña amabi urte inguru egin ebazan nigaz Fruniz'en lenengo eta Mungia'n gero, eta emon daustan laguntza onagaitik eskerrik onenak emotea dagoJtit.

Fruniz'en bizi izan nintzan urteetan, loba bat etorri zan nigaz bizi izatera, Iñaki, zortzi urte inguruko mutikoa, ona benetan. Onek nigaz Fruniz'en eta Mungia'n

amabi urte baiño geiago egin ebazan. orbitartean urte batzuk Seininarioan be egin ebazala. Fruniz/en egoan denporan monagillo izan zan eta iñoz gogor-aldiren bat egingo neutsan baiña ondo alkar ulertzen gendim. Gauza batzuk irakasten alegintzen nintzan. esaterako maian ondo ezitako baten antzera jokutzen, eta onetan ez eustan larregi laguntzen etxeko serbitzailleak baiña elburua lortzen gendun. Gero Seminarioan egoala Erroma'ra joateko aukera bat izan eban eta orretarako diru-laguntza emon neutsan. Andik Romulo ta Remo janaritu ebazan otso-emearen irudia ekarri eustan eta oraindiño gomutaki lez zaintzen dot etxean.

Lenengo bost urtetan aurreko abadea bizi izan zan etxean eta gero sei urtetan abade-etxe barrian, et:xe-bizitza baketsua ta ondo eratua izan gendim. Ama etorten jatan sarritan ikustaldia egiten.

Urrengo Mungia'ra joan nintzan eta SerbilzaiHea, Petra, eta Iñaki lobeia neugaz urreratu ziran erri barrira. Etxe barri bat artu gendun eta geure erara gauzak ipiñi. Iñaki'k semnarioa itzi eban eta Deustu'ko Ikastetxe Nagusian "Filosofia y Letras" ikasten asi zan eta ia amaitu be bai. Azkenerantza San Pedro Ikastetxean irakasten eban eta an artzen eban sariagaz nasai bizi zan. Inlaterra'ra ostera bat be egin eban. Mungia'n askotariko lagunakaz alkartzen zan eta naikoa nasai ta zoriontsu bizi izan zan.

Mungia'ra eldu eta urteagarrean-edo Petra'k zar egin zala-ta itzi egin ginduzan eta urtebete edo geiagoan egoera barri baten aurkitu gintzazan. Sollube jatetxera joaten giñan jateko eta an Larragan'dar Eusebio'gaz eta maikideakaz artu-emon oso ona euki gendun. Iñaki lagun aundia egin zan Luis Mari (Pontso) Eusebio'ren semeagaz. Au gazte zalajoan jakun zori txanez. Etaetxeko garbikuzia egiteko ama etorten jakun astero Landako Etxebarri Monlañe'lik

Aldi aretan Orozko'n izan ziran gorabera larri batzuk eta ango abade bi. Barandika'tar Josu eta Laibarra'tar Luis M^a andik atera egin ebazan Gurgide Gotzaiñak eta abade bi oneik Mungia'ra etorri ziran bizi izaten. Ez ziran luzaro Mungia'n egon, polizia atzean ebillalako Paris'era joan bear izan eben-eta. Baiña eurakaz batera etorri jakun euren etxeko serbitzaille zan Atxa'tar Basili. Beronegaz illeroko saria ezarri gendun eta barrero etxean pozik bizi izaten asi giñan.

Mungia'ko bost urteak amaitu ziranean emen inguruan geratu zan Iñaki lobeia eta Basili ta ni Parroki barrira aldatu giñan.

1970n. urtea zan izandako arazoak bideratu eta Zeanuri'rako bidea artu genduan. Emen abade-etxea egoan eta bertan asi giñan bizi izaten. Nik neure altzariak, etxekoak emonda, eta Barandika'ren liburuak neroiazan. Libum oneik Paris'tik etorri zan baten eroan ebazan Josu'k

Zeanuri'n bost urte bete genduzanean. Ama etorri jakun geugaz bizi izatera. Ori guraria anfxiñatik agertzen eustan amak. baiña ez eukan gogorik Landako-etxeba-
rri-Montañe izteko. Azkenean artu eban erabagia eta ertorri zati. Ona emen amagaz-
ko alkar-izketa:

-ZU MARTLN (berak Mati esaten eustan, umetako Martintxu, Matitxu biurtu
zan. gero Mati): ni etorri ba-nator, baiña ez etxeko lanak egiteko. Nik ez dakit aba-
dearen etxeko lanak egiten.

-Ez, ama, orretarako Basili dago,

-Nik solotxu bat gura neuke eta tokitxu bat untxiak ipinteko,

-Bai. atna, ori ba-daukazu,

-Eta zer egin bear dol geiago?

-Iru gauza egin bear dozuz. ama, zagozen adiñean zagozelako: Jan gitxi, ibilli
asko eta ixillik egon.

-Beste biak egingo dodaz. baiña ori isillik egotea izango da gatxena.

Lau urte pozik egin ebazan amak: Eleiz-inguruan larrosa ederrak sartu ebazan.
sololxu baten ainbat gauza artu eta ekarten eban, noizean bein untxia edo kuia ekar-
ten eban jateko, eta etxeko bizi-modua baketsua ta zorionsua zan. Baiña larogei ta
lau urte bete ebazanean ama gaisotu egin zan eta amaluu illebetean lan aundia emon
euskun egueuz Basili'ri, baiña egunik geiena lo egiten eban, eta gauez naiz jaiegu-
netan niri. Gau osoa igaroten gendun Lorik egin barik: orain jagi, gero ibilli, gero
komunera, gero etxundu. gero ogera... orrelan gau osoak amalau illebelean eta gero
egunez Lan.-i'kastegian irakasten ekin bear. Urte txarra, benetan txarra izan zan.

Baiña Zeanuri'n be amar urteak bete ziran eta ama il zanean aske nengoan tokiz
aldatzeko eta orrelan esan neban Gotzaindegian.

Etxe-bizitzan Zeanuri n ezer barririk aitzekotan auxe esan bear dot: Frantzitar
bat etorri jatan ez enkala non lo egiñik eta oso kezkatuta. Nik ba-neukari gela bat
utsik eta antxe egin eban lo. Goizean urteteko gertatzea luze egiten jakon eta aidu-
ratuta ncngoan, baiña gero ikusi nebanetik eta berak esan eustanetik konturatu nin-
tzan frantziarrak bizarra kentzeko izan ebazala arazoak: Bizar jaboia artu-bearrean
denlil'rikua artu eban. Gizajoa!

Eta beste au gogoratu: beragoko pisuan bizi izan zan Madariaga'tar Jose MigeJ
aitagaz eta amagaz. eta artu-emon oso ona geunkan. Azkenerantza aurreko atean
bizi izan zan Orbe'tar Martin arrebeagaz eta artuemon pozgarria izan gendun. Ama
il zanean antxe eezan Marlin adiskidea eta Martina anehea'.

Urrengo erria Bermeo. Ara etoni zan Basili neugaz eta gorabera aundi barik
igaro genduzan etxe-bizitzan bost utle baiño geiago, Eta andik urteteko ordua eldu
zanean. Basili'ri esan neutsan urteak amTerajoan dirala eta berak aukeratzeko nigaz
barriro Mungia'ra joan ala Bermeo'ko zarren egoitzera sartu. Bigarren au aukeratu

eban eta nik urten baiño lenago sartu zan egoitz orretara eta bera ikustera joan nintzan bakoitzean zoriotsu eta eroapentsu aurkitu neban. Sei bat illebeta dira antxe il zala. (G. B.). Nire esker ona Basili zerbitzaille onarentzat.

Ille batzuk igaro nebazan bakarrik etxean, Mungia'ra urten aurretik. neuk etxe-ko lan guztiak egin-bearrean. Ez da bizi-modu egokia,

Azkenengo ekiñaldia, Mungia'koa da. Esan dodan lez emen bete zan nire antxiñako ameisa, abadeak alkarragaz bizi izateko amets ederra: Etxea egin aitean bakarrik Bizi izan nintzan Aureliano Galartza kaleak. Miren Baraiazarrak alokatu eustan etxean eta Miren'egaz naiz etxeokaz artu-emon onetan. Urte bigarreanean-edo sailtu giñan geuk egindako etxe barrija bizi izaten sei abade. iru taldekoak beste bi laldeko zar-saridunak eta gengaz batera bizi zan Linazaiar Antonio Lurruldeko Gotzain-Ordezkana. Garbitzaille ta sukaldari lez Agirre ta Beldarrain'dar Pili artu gendnn. langilleari dagokiozan eskubide guztiakaz eta egun osoko lanagaz. Orrelan bizi izan gara zortzi bat uriean bakean eta zoriotsu.

Igazko udaldian gauzak aldrebestu jakuz eta era barri batera eratu bear izan dogu etxe-bizitza: Orain iru zar-saridun eta fkobaltzeta'tar Lxabi bizi gara batera eta asteen bost egunean etorten jaku Mari Puri langillea, zapatuak eta domekak aske dauzala, eta onek egiten dau sukaldari-lana ta garbikuzia, guk erosketak, maia serbitzea eta arriko lana. Ondo eta zoriontsti gagoz.

Ikusten dan lez. biztza osoa eleiz-eta erri-giroan naikoa gataskatsua izan arren, beti izan dogu bakea etxe-bizitzan eta ori laguntza aundia da, uts-tine txiki batzuzkaz. iaungoikoari eskerrak!

Uno de los problemas agudos en la vida de un sacerdote suele ser la forma de organizar la vida familiar, teniendo en cuenta el celibato que nos impide formar familia normal. Las soluciones han sido y suelen ser diversas: Vivir con una hermana, vivir con una empleada domestica, vivir en comunidad o en residencia sacerdotal... Esta ultima forma ha sido el sueño de toda mi vida, pero no se ha cumplido hasta los últimos años.

En Ubidea vivi feliz en casa de Jacoba Ibargutxi uniendose a esta vida familiar durante el verano otros familiares de Eibar. Venia un hermano de ella, con su esposa, su suegra y sus tres hijos (Arrate, Aitor y Josu), Algunas veces venfa tambien la familia de su cuñado Garayoa de Bilbao. Estuve muy bien atendido.

En Fruniz tuve de servidora domestica a Petra Legarretaetxebarria y durante algunos años mi sobrino Iñaki. Primero en la misma casa en que vivio el parroco anterior, de Catalina Martinez y Boni su hermano, y luego en la nueva Casa Cural que construimos,

En Mungia estuvo la misma servidora durante un par de años, luego un año en que íbamos a comer (mi sobrino y yo) al restaurante Sollube y venía nuestra madre cada semana. Luego vinieron dos amigos sacerdotes de Orozko (Barandika y Laibarra) a vivir con nosotros y vino antes que ellos la servidora suya allí, Basilia Atxa Abans.

Esta misma Basilia me acompañó durante los diez años en Zeanurj. Durante los cinco últimos años vivió la madre con nosotros. Esta trabajaba en una huertita y tenía algunos conejitos con los que nos obsequiaba.

Basilia vino a Bermeo conmigo y siguió prestando este servicio cinco años más, hasta que se retiró para ingresar en la Residencia de ancianos de Bermeo.

Nuevamente en Mungia pasamos mal un par de años en casa de Miren Baraiazarra, dueña de la casa con la que tuve muy buena relación y pasamos a vivir en la Casa Nueva que construimos para hacer vida de comunidad. Aquí contratamos los servicios de Mª Pilar Aguirre Beladarrain que fue muy buena con nosotros, pero en el verano de 1998 se torcieron un poco las cosas y tuvimos que reestructurar la vida familiar, atendidos por Ari Puri y realizando nosotros algunas labores: Aquí vivimos ahora Jose Mª Arregi, Pau Solozabal, Txabi Kobaltzeta y yo, juntos, bien avenidos y felices.

XXVI: IDAZLE: GAZTETATIK, SEMINARIOAN, ALDIZKARIETAN, IRRATIETAN, LIBURUAK, ITZULPENAK, AURKEZPENAK, BATZAR-AGIRIAK.

Idazteko zaletasuna, geiago edo gitxiago. beti izan da nigan. Orretarako a.sko lagundu dauste Seminarjo'ko irakasleak. batez be Elgarresta'tar .Tose'k, Urrutia'tar Jose Maria'k eta Aurtenetxe'tar Franzisko'k. Eta lenengo denporetan. ume-denporan, nire mauti bakarra izan zan Arenaza la Pagaldai'tar IgnazioTc.

Gogoan daukadanez, argitaratu neban lenengo idazlana. Idazti Deuna'ko irakasle gendun Cantera eta Orive'tar Julian'ek eskatuta, "Pensamiento Alaves" eritxon izpar-ingian izan zan. "Un Estudiante" izenpetzen neban eta idazpururua DIOS HA HABLADO edo olako zerbait. Seminarioan zan POSSUMUS aldizkarian idaz-lan bat baiño geiago argitaratu neban. YUNQUE aldizkarian be bai batzuk, bat beintzak 1952 inguman Ubidea'n nengoala eta emen egiten ziran lanai buruz. Gtire ikaskidcak PANCAJRTA eriuon aldizkari bat ateraten asi ziran eta emen be argitaratu neban idaz-Jau bat. SURGE aJdizkarirako, Goikoetxea'tar Joakin abadeak eskatuta, gure Ibargutxi'tar Jon Kurutz'ek argitaratu eban GEROKO BIZITZA. liburuari azterketa bat argitaratu neban.

Ainbat sariketetara be aurkeztu uintzan, Oneik dira gogoan daukadazanak: Reus'en Andra Maria Salbatzaille-kidc idazpuruz, Lerida'ko "Academia Bibliografica Mariana" eritxon taldeak antolatutako sariketa batera aurkeztu mn-tzan. Idazpurua au izan zan: "Mariaren Biotz Garbiaganako zaletasuna eta onek apaltasunaren aurrerapidean dauan ikutua". Sari-emoille Lerida'ko Gotzain zan Aurelio de.l Pino Gomez izan zan eta lenengo saria atera neban. Monzon'era bialdu neban sariketarako Monzon'go Amari bederatziurren bal. Badajoz'en izan zan sariketa bat Akino'ko Tomas'en bizitzeari buruz eta OOREZKO AIPAMENA lortu neban. 1° saria Latiegi'tar Bixente adiskidearentzal izan zan. Gazteiz'ko Aldundiak eratu eban sariketa batera aurkeztu nintzan, gaia Lugin irakasketa Araba'n izan zan eta OOREZKO ArPAMENA LORTU NEBAN. Azkenez, erderazko lanen artean, gogoratu daidan Hucha de oro'ra bialdu neban ipuin bat. Beste sari bat, 2. 000 pesetakoa, lortu neban, ez dakit non. eta diru onegaz Akino'ko Tomas Deunaren "Summa Teologica" erosi neban. Orduan ez geunkan ezertarako dirurik.

Lan guzti oneik erderaz idatziak dira eta guztiz, mk uste. 200 orialde inguru izan daitekez.

Euskeraz idazten asi nintzanetik, lantk geienak gure izkuntzan idalziak dira, elebitasunaz argitaratzen dan Alkartasuna-Concordia eta irrati-bidezkoak izan ezik.

Goiz-Argi'n eta gipuzkoeraz ainbat idazlan-argitaratu nebazan, Gamiz izenagaz uste dot.

"Agur" a) dizkanan Beiztegi'tar Jon zuzendari zala idaz-lan asko argitaratu neban ela iu bat urte areitan agertu ziran atariko idazkiak neureak ziran. naizta izenbarik agertu, 300 orrialde inguru. eta gaiñera beste idaz-lan asko ta luzeak.

"ZER" aldizkarian zuzendari naiz asieratik. ogei bat urte inguruan eta atarikoak diran eta 1° orrialdean datozcn izen bako idazlanak neureak dira, Izan leitekez 250 orrialde inguru. Eta aldizkariaren barruan, izen eta guzti. beste asko.

"Kardaberaz" izenagaz ateraten gendun a)ldizkarian sarrrtan agertzen dira nire artikuluak izenpetuta. Izena ez danean Gamiz. edo Landabarri izango da.

Mungia'ko parrokian ben'ogei urtean atera dan aldizkariak nire idaz-lan asko dakaz erderaz naiz euskeraz, beti izen barik. Begira: Asieran "Matxin diee" saillekoak guztiak, "Cinco chistes" idazpurua daroen baixegaiak guztiak, eta beste idaz-lan batzuk, baiña Mungian izan garan azkenengo aldi onetan (1986-1998) neureak dira beti euskeraz eta erderaz datozen atariko lanak eta azkenengo urteetan aldizkari osoa, Solozabal'dar Paulin'ek izenpetzen dauana izan ezin. Or izan leitekez 350 orrialde inguru.

"Bermeo" aldizkari edo urteroko liburuan ainbat idaz-lan daloz nik rzenpetuta.

Arratian izain nintzan aldiian "Aran" izena eroian aldizkari bat argitaratzen gendun eta or be aurkitu leiz nire idazlanak.

Orain "Euskerazaintza" aldizkaria argitaratzen dogu eta noizean bein agertzen dira nire idazlanak ela aspaldian, batez be Manu Oñatibia joan zan ezkerero. esatera la esaldi jatorrak dira nireak. Sasaki Naski akiizkarian be ainbat lan.

Saski-naski
69 | Urtarrilla Epaila 1996 | 250 poztu

EUSKERAZAINTZA

EUSKERAREN
ERRI AKADEMIA

XLII Zenbakia.

1997

Urtilla-Gabonilla

Irratietarako be idatzi dot, gero an esatariak irakurteko batzutan, beste batzutan neuk irakurteko: Mungia'tik, Fruniz'en nengoala, aslero bialtzen neban erriko arazoai buvuz idaz-lan bat esatariak irakun'i egian, evderaz eta Radio Bilbao'n. Eiri-irratian ekiñaldi bai baiño geiago izan dot. Olazabalaga'tar Julian'ek eskatuta edo zabalkunderako. ETB'n be Bermeo'n nengoala agertu nintzan Kurtzio eJeizatxuko ederti-barriak emoten. Azkenean Mungia Irratian be egin dot berba.

Urtero agertu da, 1982n'ean asita eguneroko orritxua dauan egutegia egillekide la bateratzaille nazela.

Liburuak argitaratzeko beti izan naz lotsorra ta bildurtia. Orain idazten nagoan au asertuko ete da iñoz? Dana dala. iñok bultzatuta arlo onetan be zerbait idatzi dot. Gaiñera liburuia idazteko eroapen aundia ta asti-aldi luzeak bear dira eta biak falta izan dodaz orain arte. Eroapena. asitako lanak arin amaitzen nazelako zalea eta Uburua orrelan ezin idatzi lei. eta asti-aldiak bear, bjzitza oso lanpetua izan dalako beti nirea.

Dana dala gogoratu dagidazan apun'ak: Deustn'n eta euskeraz idatzi neban maixu-lan txikia. au liburu lez artzen da eta Ikastetxe Nagusian. azterketan izan ziran irakasleen esku eta Madrid'en dagokion tokiren baten zaintzen da. Euskeraz eta erderaz 300 orialde inguru dira.

Batxiller'ean erlejiñoa irakasteko iru urteetako liburuak euskeratu nebazan. Jimenez eta Larrea'tar Marlak eskatuta. Argitalpen laburra egin zan baiña neuk ba-daukot. 500 orrialde inguru.

Iruarrizaga'tar Kreszentzio aitak eskatuta, onen anai izan zan Luis Iruarrizaga ereslariaren bizitza argitaratu zan. Nik egindako itzulpen lez agertzen zan, baiña erderazkoari idazki asko gaiñeratu eutsazan Kreszentzio'k. Au be ez zan asko zabaldu baiña nire liburutegian ba-daukat ale bat. 300 onialde inguru. Elebarri bat daukat idatzita, "Len, orain eta gero"* idazpuruaz. baiña balio gitxikoa dala uste dot eta ez naz ausartzen irarkolara eroaten. 100 orialde dira.

Azkenengoa, iñoiz argitaratzen ba da, eta baietz uste dot, liburu au izango da. 500 orrialde inguru.

Beste arlo bat itzulpenak dira. Onetan lan audia egin dot: Zeanuri'ko Udal-Etxean batzar-agiriak. ez asko, Bermeo'ko Udal-Batzean ixi bat urtetako agiri guztiak, geienak Batzar-Agiriak, or izan leilekez 4. 000 orrialde inguru. Gotzaindegian urte batzutan, Mungia'n azkenengoz nagoala, izan nintzan iltzultzaille eta orri asko be asko itzuli bear izan nebazan, bear ba'da bi milla inguru bai. Batzuk Gotzaindegiko Aldizkari Nagusian dagoz eta beste asko Batzar-Nagusiko agirien artean.

Liburuen aurkezpenak be egin dodaz, esaterako Zubiri'tar Iñaki'ren ainbat eleberri'rena. Solozabal'dar Paulin'en olerki liburu batzurena eta abar.

Idazle lez beste arlo bat Batzar-Agiriak dira. Nik beti nai izaten dot egiten diran b'atzarretan agirietan agertzea egin dan lana eta artu diran erabagiak edo izan diran eztabaidak. Zeanuri'ko Lau Ikastegian asko idatzi nebazan Irakasleen batzarrekoak eta Batzordearenak, Arratia'ko abadeen batzarretakoak be bai. Bermeo'n egin genduzan abadeen batzarretakoa be bai eta Mungian, Abade-taldearen batzarretan urte bitan gitxienez asteroko batzarrarenak.

Azkenez, nire aurretik Orbe'tar Martin adiskideakegin eban lana jarraitu neban, Eskualdeko Abadeen batzaiTetan agit'iak idatziaz eta, naizta zar-saridun izan, lan au egiten jarraitzeko eskatu daust Bizkarguenaga'tar Jose Manuei Eskualdeko ardura-dunak beste lankideakaz batera, eta orretan jarraitzen dot,

Zenbat orrialde guztiz eta gitxi gorabera? Amar milla orrialdetik gora bai. Geienak galduak izango dira eta beste asko ez dira iñoz argitaratuko edo nireak diranik ez da jakin be egingo, baiña lana eginda dago eta pozgarria da.

Siempre he sido aficionado a la escritura y he tenido muchas ocasiones de practicar este "deporte".

Siendo seminarista aparecen trabajos mfos en castellano en Pensamiento Alaves, una vez, Possumus, Yunque, Pancarta y Surge. Me presente a varios concursos: En Reus sobre la Corredencion de Maria, en Lerida sobre la devocion al Corazon de Maria con premio del Obispo D. Aurelio del Pjno. Otro, que no recuerdo donde en que me dieron dinero y io utilice para comprar la Suma de Santo Tomas, en Monzon una novena a Maria, en Badajoz sobre Santo Tomas de Aquino (mencion honorifica), Diputacion de Alava sobre enseñanza agricola (mencion honorifica) y mas tarde presente un cuento a Hucha de Oro.

He colaborado mas o menos en las siguientes revistas: Goiz-argi, Agur, Zer, Kardaberaz, Alkartasuna-Cocordia, Bermeo, Aran, Euskerazaintza-Saski Naski, desde 1982, cada año, Calendario. He colaborado en Radio Bilbao, Bizkai-Irratia, en ETB alguna vez, y en Mungia Irratia varias veces.

Soy muy perezoso y excesivamente timido para lanzarme a publicar libros, pero puede contarse como libro mi tesina, tres textos de religion en euskera para los tres cursos de bachiller que es traduccion, la vida del miisico Luis de Iruarizaga, traduccion tambien y tengo una novela que presente al concurso de la Caja de Ahorros Municipal de Bilbao, que no fue premiado porque no era

adecuado para la publicacion en aquellas fechas. Por ultimo este libro de memorias que no se si llegara a ver la luz. Espero que si.

Hay varias presentaciones de libros, tanto de novelas de Iñaki Zubiri como de poesias de Paulin Solozabal,

He trabajado muchfsmo como traductor, algo en el ayuntamiento de Zeanuri, mucho en Bermeo y mucho tambien en la diocesis de Bilbao durante años y a lo iargo de la Asamblea Diocesana. Por fin he escrito muchas actas de reuniones en Zeanuri (escuela y Sector), en Bermeo, sector pastoral, y en Mungia, reuniones del grupo presbiteral y de sector. Cakulo que son mas de 10. 000 folios escritos. La mayoria nunca se publicaran,

XXVII: IZLARITZA: GARRANTZIA, SEMINARIOAN,
LENENGO ITZALDIAK, GOGO-JARDUNAK, HUELBA'N
ETA SEBILLA N, OMENALDIETAN, BATZARRETAN, MAI
BIRIBILLAK.

Akesolo 'tar Lino 'ri omenaldia (Dima 'n eta Oba 'n).

Anes Arrindaren sarrera-itzaldia Deba 'n. Eskoian Asier Legarreta.

Izlaritza elerti-barruan beti izan da arlo bereizi bat eta bere arauak eta bideak izan dauz, "retorika" eritxon idaz-tankera baten, baiña aspaldiko urteetan noitasuna galdu dau: Gaur eleizako itzaldietan ez jako begiratzeko erretorikari, politikariak ez dabez apaintzen euren itzaldiak, lege-gizonak ez dabe egiten ospetsua dan itzaldirik. Itzaldiak egin bai egiten dira baiña trebe-bideak kontuan artu barik.

Ikasi gendun seminarioan izlaritzaren trebe-bidea, arako Jose Grau irakasle gendula. baiña larregi sakondu barik. Lenengo itzaldiak be an egin genduzan. batzutan maian aurrean besteak jaten ziarduela, beste batzuk ikas-geletan beste batzutan eleizan, batez be garizuma aldian. Eta gogoan daukat irrati-bidez be iñoz egin nebala mezako itzaldia, garizuman, antz-aldatze-egunean, ain zuzen.

Baiña arduratsua go izan giñan errian abade-barriak giñala, lenengo itzaldiak egiteko. Lenengoa uste dot Gamiz neure errian izan zala, San Antolin egunean, erriko jaietan: Dana idatzita eroan neban eta erretorikan ikasitako arauai jarraitu neutsen: Aurkezpena, edestia, zergaitiak, azkena edo "peroracion": Euskera utsean izan zan eta oraindiño eskuartean daukat ilzaldi ori, edestia edo santuaren bizitza izan ezik. Au iagunen batek eskatu eustan eta emon neutsan. Betiko galdua da. Eta arrezkero igande guztietan egin dot itzaldia bein edo sarritan. Beti laburpen bat eskuan dodala eta dana iñoz idatzi barik.

Obeto gertatuak izaten dira gogo-jardunak edo aste osoan goiz eta arratsalde egiten diran itzaldiak. Olakoak, batez beste, urtean bein egin dodaz eta ainbat urtean lau edo bost aste. Ori izan da Araba'ko Elosu'n, Ubidea'n, MungialdeT<o erri guztietan, Arratia'Ko erri guztietan, txori-erriko erri batzutan. baiña illebeteko gogo jardunak emon nebazan Andaluzia'n. Ara zelan izan zan.

Begoña n gengoan gure Olazabalaga'tar Julian'ek baserrietako apostolu-lanari buruz eraturako batzar luze baten eta antxe urreratu jakunTolosa'ko Egia'tar Luis abadearen anaia, au be abadea, eta esan euskun: Nire anaiak AndaluziaTco parrokietan misiñoiak emoteko laguntzailleak beardauz eta zuetatik zenbat joango litzakezan jakin nai neuke. Nik baietz esan neutson eta berak onartu be bai. Eguna eldu zanean lenengo Madrid'era joan giñan bultzian, ez dakik nortzuk baina bai bat Lasuen'dar Jose adiskidea ?ala. Madrid'ek egazkiña artu gendun Sebilla'ra joateko, Ni ienengoz orduan sartu nintzan olako ibilbide batera eta atsegingarri izan jatan egazkadea. Gauza bat atsegin izan ez jatena: Belarrietan min ikaragarria sortu jatan eta Sebilla'n orduetan ez jatan kendu. Arrezkaro sarritan ibiili naz egazkiñean oiako min barik

SebiJl'ai'a eldu giñanean, x eta bere lankideakaz alkartu giñan eta bakoitxari bere misiñoj-erria edo tokia izendatu eutsen. Niri Huelba'ko Punta Umbria'ra joateko esan eusten. Ango abadea, Lorenzo Velez Limon etorri zan ni ara eroateko eta biok txalupa balen sartu eta joan giñan. Are-gaiñeko erria zan eta urreratu gifianean emakume bat etorri jakun eta esan eustan:

-Aita! Zu bai gizon ederralOlako ule gorrirok! Olako begi urdiñik!

Ni zurtz eginda geratu nintzan eta esan neutson:

-Zer nai dozu, emakume?

-Ukartxu (limosnatxu) bat arren!

Lorentzo abade jaunak lagundu arren, ni abade egin-barria bakartade aundi baten aurkitu nintzan, iñoz ikusi ez neban lako gjro baten.

Urrengo egunean asi ziran itzaldiak, ez trebetasun aundiz. Baiña entzuleak oso gitxi ziran. Abadea arduratu egin zan eta esan eustan:

-Biar Umeakaz kalerik kale eta abestuz egingo dogu deia eta portura joango gara arrantzaieai dei bereizia egiten. Eta orrelan egin gendun. Enitar asko geiago ez zirau etorri, baiña bai berrogei bat arrantzale. Oneik berbaldia adi-adi entzun eben eta uste izan zeitekean urrengo egunean be etorriko zirala. Baiña baniro eleizea utsik!

Irujarren egunean barriro joan giñan eta gure arrantzaleak ikusi ginduezanean guztiak ariñeketan iges egin euskuen.

Baiña gu ekintzailleakgiñan eta Karmen'go Ama'ren irudiagazeleizbira baL gertatu gendun. Orduan bai, orduan asko etorri ziran. Eleizbira amaitu genduanean ko'radiaren maiordomu zanak esan eustan.

-Aita! Ez arritu ni autortzera joan ez nazelako, ni eniko abadeagaz autortzen naz, Gizon bat bakarra autortu zan eta berau giputza zan, Zegama'koa-edo, bertan osagille zana. Beste batzuk be bai. Guardi zibil guztiak etorri ziran euren ieiroetan autortzera ta urrengo egunean jaunartzera.

Punta Umbria Ito misio-ekiñaldj ori zoitzigairen egunean amaitu zan eta egun batzutan Huelba'n egon bear izan neban emengo aste biak amaitu arte, batez be auLortzetarako.

Uirengo amabost egunak Sebilla'n, Triana auzoan. Entzule gitxi an be, baina guie misioilaii-lagunak bazter guztietan egin eben lan eta azkenerantza asi ziran entzuleak be ugariago etorten, autortza asko izan zan eta ezkoutzak be ez gitxi, Misiñoi ona izan zala entzun gendun .

Egunerojoaten giñan euskaldun guztiok Segura Kardinaiaren jauregiraeta berak artzen gindttzan. Alkar-izketa egin eta joan egiten zan, gu maian itzita. Kardinala zarra zan eta illobak erabilten eben besoetatik oratuta, baiña izketan bizi-bizi agertzen zan. Misiñoen azkenean itzaldi ederra ta gogoangania egin eban,

Erri-maillan be askotariko itzaldiak egin bearra izan dot: Gogoratu dagidazan batzuk: Elorrio'n, EGUNA eaunkaria idazten ebenen omenez Ardantza Iendakariaren

aurrean. Bizkaierearen alde diru-laguntza geiago emoteko eskaria be egin neban, geure dixua geure kalterako izan ez daiten, Ondarroa'n Txomin Agirre-ren omenaldian Kresala ta Garoa elebarriak aztertuz. Mungia'n Lauaxeta'ren omenez, Amorebieta'ko Larran aita Santi'ren omenez irudijaso genduanean, itzaldiaz egin, Dima nAkesolo'tar Liño'ren omenez beronen etxean idazkia ipiñi genduanean. Zeanuri'n bein Manterola'tar Gabirel'en omenez eta bere jaiotetxean idazkia ipiñi aurretik, Zeanuri'n bertan Onaindia'tar Alberto (Aita Olaso) Donibane'tik berebillean ekarrita, Udal-Batzak jaietan gertatu eban Aita Bedita Larrakoetxea'ren omenez, Azkoitia'n, Etxaniz'tar Nemesio'ren omenez. Donostia'n Arzeluz'tar Ander edo LUZEAR, Euskerazaintzan lankide dogun Amale'ren aitari*en omenez...

Itzaldiak baita, zergaitik edo agaitik, Kardaberaz'tarren batzarretan batez be Loiola'n izan zan egunetako batzarreari Bilbao'ko Udal-Batzaren Kultur-Aretoa euskal abostegiari buruz, Euskerazaleak urtero gertatzen dogun Euskal-Astean sanitan.

Mai Biribillak edo Mai-inguruko alkar-izketak be izan dira. Lenengo aldi aretako giro labanean. Zeanurilco Lan ikastegian, gero Biibao'ko Antropoloji-aste bitan. Gogoangarria, baita, Euskerazaintza Erri-Akademira sartzeko egin bear dana Mungia'n egin neban, au be euskal-abostegiari buruz. Olako itzaldiak euskerazain geienok egin doguz eta gogoangarriak izaten dira.

La oratoria no tiene hoy la ampulosidad y la tecnica de otros tiempos, ni la política, ni la forense, ni la religiosa, pero es una de las formas de fomentar el euskera. No acude mucha gente, pero es sin duda una buena manera de fomentar el uso del euskera. Las primeras practicas en el seminario, las primeras actuaciones en Gamiz y en parroquias. Por lo menos he dedicado, por termlo no un una semana a dar ejercicios todos los años, he hablado en muchos homenajes, reuniones, mesas redondas... Uno de las mas importantes ha sido el discurso de ingreso en la Academia Popular del Euskera EUSKERAZAINTZA.

Olazar izan zan atzoko izalria. Euskerazaleak'en Euskal Astean

Deian.

Euskerazaintza, euskerearen erri-akademian lendarari.

XXVIII: EUSKERA, BATUAREN ARAZOA, EKINTZAK ETA
ERAKUNDEAK.

Euskerazaintza Ondarroan.

*Bilbao'tar Jon Erramon
lengusuagaz (euskal zale ta
langille bizia).*

*Paulin Mungian omendua.
(udal batzak).*

*Oleagatar Jesus
(euskerazaleak).*

*Zeanuri'n Gabriel Manterola'ri
omenaldia. Akesolo'tar Lino
oroitarria agertzen.*

Lino'ri arri idatzia bere jatetxean.

Ttaun batzuk ez dauke erantzun egokjrik. Oraintsu Madrid'eko izparTari batek (Peregil jaunak) itaundu eustan: Euskaldunok zergaitik maite dozue Euskalerrria? Ttaun orrek ez dauko erantzunik bumaren gauzea baiño geiago biotzarena dalako. Tñok itaunduko baleiskit: zergaitik maite dozu ama, edo aita? ez neuke jakingo zer erantzun, erantzunik bear be ez dau itaun orrek. Antzera jazoko Jitzakik beste itaun au egingo ba leuste: Zergaitik maite dozu euskerea? Erantzuna beste au litzake: Zergaitjk ez dakit.

Dana dala, maitasun au berez doa euskaldun guztien biotzean, baiña batzuk geiago agertzen dabe beste batzuk baiño. Or ba-dauko zerikusia gizarteak eta giza-barruko izaerak: Batzutan zapaTduta ikusten dalako, beste batzutan ederra ta lagungarria dalako.

Ez etxean eta ez seminarioan ez neban nik ezer entzun euskerea maitatzeko edo goragarria dala agertzeko, bestera geiago, euskereagaz iñora ez goazela eta erdereia ikasi bear dogula, euskereak politikara daroايا eta abadeak ez dauala sartu bear politikara. euskerea indartzen ba da. Kosobo'n jazoten dana jasoko daia emen...

Ezin ukatu, ekinbide guzti orrein aurka, euskereaganako maitasuna bizi-bizi dagoala nire barruan. Bear ba'da umetan asita an barru-barruan, baiña lanerako gogo Jez 1970n. urte inguruan asita.

Atal onetan laburra izan nai neuke, gauza asko lendik esanak diralako.

T970n. urtean ni Zeanuri'ra joan nintzan eta ordurako euskerearen alde ekiñaldi asko ta gogorrak egiñak giñan. Amar bat urte lenago asi ziran ekintzak, baiña 68n. urtean sortu zan Euskera Baturako jokera baragarria. Urte orretan izan zan Arrantzazu'ko batzar lotsagarria. Asieratik jarri nintzan batu orren aurka. erri-euskera zapaltzen ebalako eta atxe gorrotagairia eta alperrekoa, kendu bearrekoa, sartu ebalako. Bide orretan ni berotzeko inguruak Tagundu eustan. Esaterako Adiskide aundia neban Garitaonandia'tar Gotzon, Mañu (Bermeo)'ko abadea ii zanean, beronen illetan, Alkar-izketa labor bat izan neban Arenaza'tar Josu osagilleagaz:

-ZU, MARTIN! Gotzon'ek utsune aundi bat izten dau euskerearen arloan, batez be AGUR aldizkarian. Or dabii Beiztegi'tar Jon gau ta egun lanean, baiña bakar geratu da. Zuk lagunduko zeunskio?

-Bai, Josu, esan neutsan. Eta pozik lagundu be.

Eta or idazteko eta irarkola lana ur-urretik jarraitzeko aukera bat izan neban. Astero joaten nintzan Jon'en etxera zuzenketan egiten eta idaz-lanak eroaten. Ondo be ondo artu ninduen Jon'ek eta onen etxeakoak.

Beste bein Josu'k esan eustan:

ZU, MARTJN: Bilbao'n lan on bat egiten diardu EUSKERAZALEAK aJkarteak eta zuk orra sartu bear zeunke.

Esan eta egin, lau urtetarako sartu gintzazan Zubiri'tar Iñaki lendakari lez, Bilbao'tar Jon Erramon, Juli nire lengusiñaren senarra diru-zain lez, ni lendakari-orde lez eta Ibarra'tar Beraardo gaur Arrate Irratian lanean diarduana idazkari lez. Laguntzaille onak izan doguz erakunde orretan ainbeste lan lendik egin eben Egurrola'tar Iñaki, Landajuela'tar Andoni eta beste era batera baiña ez gitxiago Oleaga'tar Jesus, Montiano eta beste asko.

Giro orretan, eta AGUR Aldizkariak arazo batzuk eukazala jakiñik, beste aldizkari apalago bat, bizkaieraz, argitaratzea erabagi gendun Euskerazaleak Arenaza'tar Josu taldean genduala eta guztion artean erabagi gendun zelako aldizkaria egin. Alantxe bete zan eta ba dira ogei bat urte aldizkari onen zuzendari nazela.

Laguntza aundiak artu dodaz. batez be Euskerazaleak alkartetik eta Bilbao'tar Jon Erramon iengusuagandik.

Geroago lankide on bat sartu jaku taldera. Egilleor'tar Jon. Au EUSKERAZALEAK alkartearen idazkari dogu, Ibarra'tar Beraardo'ren ondoren eta Ian asko ta aundiak egiten dauz gure artean. Geienok urteetan aurrera goazen lez, laguntzaille gazteak aurkitu doguz eta itxaropena daukagu eurengean: Saturtze'ko Mielgo adiskidea, Aldekotxea'tar Mik.el euskal-filologoa. Malaxetxebarría'tar Jon, eta inguruan dabillen Legarreta'tar Asier.

Ez neuke esango zein urtetan baiña or inguruan sortu zan barriro Kardaberaz taldea Tolosa'n. Berez euskal liburuak argitaratzeko zan, baiña beste ian batzuk be egin dauz, batzarrak ugari, ekintzak eta bar. Aspaidion erdi-geldi ikusi dogu, bazkideak be gogo aundi barik... eta beste bide bat artzen diardu edo artu dau oraintxe. Gero azalduko dogu zein.

1978n. urtean Euskaltzaindiak batzar batera dei egin eban Arantzazu'ra. Elburua, euskera batuaren amargarren urtea zala-ta azterketa bat egiteko. Ara joan giñan gure kezkak agertzeko eta arazoa bideratzeko bide batzuk be eskiñi ziran. Bat agertzeko, Uribe-Etxebarria'tar Tomas'ek esan ebana gogoratuko neuke. Baiña an bake bidean oztopo aundiak egozan Euskaltzaindiaren erabagiak aJdatu eziñak agertzen ziralako. Eurak eraturako batzarra zan eta eurak nai ebena egin eben.

Urtenbiderik ikuste ez zalako, Kardaberaz'tarra zan Latiegi'tar Bixente'k agertu eban arazoa argi eta sendo: Euskaltzaindia Euskera Batuaren bidetik ba'doa, guk, euskera batu orren aurka gagozenok Erri Euskerearentzat beste akademi bat sortuko dogu.

Kardaberaz'tarrak Tolosa'n egin eben urrengo batzarrean. Lekuona'tar Manuel bertan zala, Euskaltzaindiari azterketa bat egitea erabagi gendun. Or asmau zan gai orretzaz Latiegi'tar BixenteTc idatzi dauan liburua (lenengo euskeraz eta gero erderaz sakonago) idaztea. Antxe erabagi zan EUSKERAZAINTZA EUSKEREAREN ERRIAKADEAMIA sortzea.

Urte batzuren barruan asmo au bideratu zan eta or gabiltz erri-euskerearen alde lanean. Lenengo lendakaria Akesolo'tar Lino aita izan zan eta au il zanean neu aukeratu ninduen urte birako eta arrezkero urte birik urte bira barrero aukeratzen nabe, 3991-1992'ean asi eta gaur arte. Illero alkartzen gara, lenengo Eibar'en, karmeldarren etxean. gero Deba'n Arrinda'tar Anastasio'renean eta orain Bilbao, EUSKERAZALEAK alkartearenean.

Atal au amaitzeko, auxe agertu bear dot; Kardaberaz taldea, EUSKERAZAINTZA'ren ama ta lankidea danak, erakunde biakaz bat egitea eskatu dau eta orrelan egin be egin da. Kardaberaz'tarren arduradun izan diranak, Garmendia'tar Juan Jose, Garmendia'tar Ignazio eta Moraiz'tar Mirentxu Euskerazain oso lez sartzen dira eta beste Kardaberaz'tar guztiakaz berba egingo da oso lez ala ooreko iez ala laguntzaille lez sartzen diran ikusteko? sartu nai ba dabe beintzat.

Euskerazaintzako zuzendarilez gaisorik daukagan Augustin Zubikarim zuzendari-ordea lagun dodala, Ardantza lendakariagaz.

*Paulin Solozabalen
sarrera-itzaldiaren
ostean Gatican.
(Euskerazaintza)*

*Zeanuri 'n
Larrakoetxe 'tar
Benito 'ri
omenaldia.*

*Abade-gaiak gogo-jardunak
Berriz 'en.*

*Lauaxeta omendua
Mungia 'n*

EUSKERAZAINTZA"n izan doguzan eta gaur be doguzan batzuk gogoratu nai dodaz emen: Akesolo'tar Liño ta Onaindia'tar Santi, biak karmeldarrak eta lan aundiak eginda joan jakuzanak, aspaldion gaisorik daukagun Zatarain'dar Anbrosio jauna, oraintsu gaisotu jakun Zubikarai'tar Augustin jauna, ain lan sakonak egiten dauzan Arrinda'tar Anes jauna, olerkari ugaria dogun Solozabardar Paulin Jauna, billaketa arloan eta batez be euskal-eleizaren arloan lan aundia egiten dauan Latiegi'tar Bixente jauna, Arzeluz'tar Amale Arbasoen Izkuntza taldearen sortzaille ta zuzendaria, Zubiri'tar Iñaki elebarri ta oierkigille oparoa, Latxaga idazle ospetsua, Murua'tar Jose Mari langille bizia, eta oraintsu etorritako gazteak: Legarreta'tar Asier idazkaria, Aldekoetxea'tar Mikel Saski Naski'ren zuzendaria, Malaxetxebarrria'tar Jon idazkari ordea, Etxabarua'tar Asier laguntzaillea, Alutxa'lar Paul gure lanik geienetara sartua, eta beste batzuk.

Euskerazaintzak bere aldizkari akademi-girokoa ateraten dau urtean lautan eta erri-maiUakoa izango dan eta Oñatibia'tar Manu'k argirutzen eban Saski Naski aldizkaria be atera nai dau. Lan asko eta sendoak egiten doguz, baina diru laguntza-ren aldetik oso urri gabiltz.

Eta arlo onetan geiagorik ez. Orretan asi giñan, orretan jarraitzen dogu eta orretan daukagu gure euskereari laguntzeko gogo bizia.

En todos los temas anteriores he hablado sobre mi labor en favor del euskera, pero hay algún punto que quizá no ha quedado claro y algo más, específicamente, debo decir.

Fue en el funeral de Gotzon Garitaonanadia, en Mañua, donde me pidieron ayuda para Uenar el vacfo que dejaba Gotzon. El Dr. Arenaza, Josu, me Uamo para colaborar en la revista AGUR y en la Asociacion Euskerazaleak. De aqui surgio luego la revista ZER que quedo hasta la fecha, en veinte años, bajo mi direccion.

Para estas fechas habfa renacido ya la Asociacion Kardaberaz a la que yo pertenecia juntamente con unos cientos de escritores. Y cuando el año 1978 se celebrou en Aranzazu la reunion del decimo aniversario de la fundacon del Batua, alli estuvimos los de Kardaberaz presentando nuestras ideas que fueron rechazadas con aspereza. EI mismo Xavier Quintana nos felicito en el hotel Lasa invitando a brindar porque el y nosotros fuimos perdedores en aquella asamblea, el, porque queria mas aches y nosotros porque no queriamos ninguna. Algo quiso decir el con este brindis. Lo cierto es que allf surgio la idea de crear la Academia Popular del Euskera que fue propuesta como alternativa por el grupo Kardaberaz. Muy pronto fue una realidad esta academia de la que fue primer presidente Lino Akesolo y desde 1991 tengo el honor de presidir, siendo reelegido cada dos años segun el reglamento.

Euskerazaintzakoak Ardantza lendarikariagaz eta Mrs Carmen Garmendiagaz.

Zeanuri'n, G. Manterolari omenaldia.

Con esta fecha, S E R se ha servido decretar lo siguiente. Accedemos a la petición que el Fbro. Dn. Martín Olazar Uribe, Coadjutor de la iglesia parroquial de Ubi - dea nos hace en su escrito, y le concedemos la licencia que solicita para trasladarse a Huelva y Sevilla con el fin de tomar parte en la predicación de la Santa Misión que en dichas capitales ha sido organizada. Bilbao, 9 de febrero de 1952. -Firmado: Dr. León M^{re}. Martínez. Por mandato del Illmo. Sr. Vicario General: Dr. Francisco Aurteneche, Canc. Sec.

Lo que comunico a Vd a los efectos consiguientes:

Bilbao, a 9 de febrero de 1952

103-427

Sevilla ta Huelva rako baimena.

XXIX: BEARTSUAK: LAGUNTZAK, URTENBIDEAK, ERASO
LARRIAK, IRUZURRAK, LAPURRETAK.

Toki guztietan, eta ez gitxien parrokien inguruan, beti izaten dira beartsuak eta eskekoak, eta ondo dakigu eurai laguntzeko zeregiña guztiona dana, baiña batez be abadeena. bai norberaren dirutik emonda eta bai parrokian batzen dan dirutik aikarbanatuta. Arazo oneik bideratzeko izaten da parrokietan. Karitas deritxon erakundea. Bermeo'n eta Mungia'n izan dodaz inguruan oiako erakunde eginkorrak. baiña oneik be ez dabe dana bideratzen, beartsua daiorren une aretan, batez be, erakunde orretara saituta dagozenak eleiza-inguruan ez diralako.

Sarritan aurkitu izan naz ba. bai neure dirutik eta bai parrokitik, beartsuai lagundu-bearrean. Gitxitan emoten izan dautset dirua, geienetan jatordua edo janariak edo kopau bat edo soiñeko batzuk.

Beartsuai edo txjroai laguntzeko biderik onena ez da ori, egoera orretan zergaitik dagozan jakin eta urtenbidea aurkitzea baiño. Bide onetatik ekiten dau urte betzuk dirala asita gaur Mungia'ko Karitas'en arduradun dan Belasko'tar Karmelo mutil onak.

Baiña zeregin onetan izan dodaz egoera larri batzuk be. txiroen eraso dala-ta. Bear ba da eurena izango zan errazoa bear dan lez lagundu ez neutselako, baiña ara jazokizunak.

Lau bat urte dirala. arratsaldeko mezearen ostean aurkitu neban txiro edo antzeko bai eta atea itxi bear zanean ez dauala urten gura esan eustan. Azkenean atera urten eban eta oso asarre jarri jatan, bitan txistua aurpegira bota eustan eta inguruan egoan aurki bat artu eta nire aurka jaurti eban. Ez ninduan jo sasoiz aJboratu nintzalako. Eutzaiñai dei egin neutsen baiña oneik etorri ziranerako joana zan.

Urte pare bat dirala, eguerdian atea jo eban olako batek gure etxean eta esan eustan jaten emoteko. ez jateko otza, beroa eta mai baten jesanita baiño. Orretarako Karitas'en txartel bat eskatzen eban. Ezetz esan neutsan. Asko zirala eskean etorten ziranak eta ez egoala guztientzat. Oso asarre jarri zan eta etxearen ieiotik. berengo etxe-maillan leioa norberaren goiera inguruan dago, begira janri eta leioa jo ta jo egiten eban. Ez geuntson jaramonik egin. Gau beratan etorri jatan etxera barriri eta atea idegi neutsanean, esan eustan:

-Zuk goizean niri bane egin daustazu eta ez daustazu jatekorik emon. Barriri eskatzen dautzut jatordu beroa ta maian.

Goizean lez. ezetz esan neutsan eta berak eskuetan ekan'en sakutotik aizto bat atera eta idunean ipiñi eustan esanez;

-Bai ala ez?

-Bai bai -esan neulsan- goazen jatetxe batera!

Bidean giñoiazala esan eustan:

-Zeure gurariz emoten daustazu apari au ala gura ez dozula?

-Gura ez dodala eta zeuk beartuta-esan neutsan.

Oraindiño jateljera bidean giñoiazala lagun batzui bere aurrean esan neutsen:

-Zoaze udaltzaiñakana eta esan gizon onek zeinaitu egiten nauala!

Eta berak be esan eban:

-Bai. Goazen udaltzaiñakana!

Joan giñan, baiña arein etxea itxita egoan.

Eldu gintzazan jateljera. baiña au be itxita egoan eta esan eustan:

-Iru milla pezeta emoidazuz eta neuk aurkituko dot aparía.

Bi milla emon neutsazan, baiña irugarren dim-txaitelik ez neukan eta esan eustan:

-Ba. bost millakoa emoidazu!

-Tira ba, biurru egistazuz bi milla orreik!

Baiña ez eban nai eta esan eustan:

-Orain sakeJa eta daukazun dim dana emoidazu.

-Ez, ez! -esan neutsan- Zuri dana emon ezkeron m nondik bizi izango naz ba?

Azkenean lengo bi millak eta beste bostak emon neutsazan. joan zedin.

OiTelan joan zan.

Etxera eldu nintzanean an egozan ertzaiñak, gure tira-birak ikusi ebazenetariko-
ren batek deituta eta esan eusten:

-Zer jazo jatzu!

-Ez gauza aundirik -esan neutsen-. baiña gauzea zeatzago jakiteko ortxe
plaza-inguruan dan lapurrari berari itandu egiozue.

- Joan ziran biJla, baiña ez eben aurkitu. Jajraian euren etxera joan eta salaketa
egin neban.

Beste jazokizun bat, au Bermeo n. Sakristira etorri zan jitanu bat eta eleiztarrak
biJdur-bildur ziran jitanu oITen bizitzako egmkizunak ondo ekiezelako. eta zerbait
gingo ete daustan, eztabada egoala konturatu ziralako. Onelan izan zan eztabaida:

-Aita! Bateo-agiri bat bear dot nire izena udal-Zerendara sartzeko, baiña ni
bateatu barik nago eta bateatu nagizu.

-Baiña bateoa ez da orretarako. Lenengo fedea agertu eta landu bearko dozu eta
gero ikusiko dogu.

Oso asarre jarri jatan, aiztoa be ez ebillan urrin, baiña. tira, azkenean bakean joan
zan.

Iruzurrak edo "estafak. timoak" be ugari izan dodaz. Irakurleak "'iñuzentea"
nazela esango dauste, baiña edestu gingo dodaz.

Fruniz"en nengoia berebil baten gizon bal urreraru jatan eta esan eustan:

-Ni gobernuaren izenean nator eta auxe da dakartzudan barria: Laterri-agintariak

abadeentzat eta sotanak egiteko kupo bat emon dabe, ez guztientzat baiña zuri dago-kizu kupo bac.

-Nik ez dot bear baiña nirea kupo barik dagoan bateri emon egiozu. Larrauri'ko abadea, Zalbidea'tar Jose egoala kupo barik esan eustan, baiña berak ezin leikiola iñori emon kupo ori. beretzat irabazia zalako.

Dana dala, ez dodala nai esan neutsan. Ordurako ba-neukan susmoa niri iruzur egiten etorri zala, baina eun zuri bat ikusi neutson eta nik monagilloen jazkiak egi-teko bear nebun olako zerbait eta esan neutson,

-Eitin zuri au /egan emongo daustazu.

-Ori inireun pezeta -esaneustan.

-Zalantza larrian nengoan. Ba-nekian iruzurra zana, baiña artu neban eun zuri ori ordaindu neban 300 pezeta eta ordain agiria egiteko esan neutson. Egin eban baiña izenpetu ziniborro bategaz egin eban eta bere zuzenbidea ipinteko be esan neutsan eta General Franeo 8. Sabadell ipiñi eban. Joan zanean berebillaren zerrenda zenba-kia artu neutsau.

Arratsalde beratan icandu neban denda baten zelakoa zan eun zuria eta erantzun-a auxe izan zan:

-Zein jitanuri erosi dautsazu au?

Gero idatzi neban Sabadelkera. baiña atzera etorri zan eskutitza "por deconoci-do". inguruko beste abadeakana be joan zan eta iñok ez eban ezer esan. Ziur nago sotanakia ero>i eutsoela. Batek esan eustan beruk pozik artu ebala, janaritxu batzuk eta edontzitsu bat edari emon be bai eta joan zala sotanea egitera eta euna oso txarra ta laburregia zala.

Beste betn Mungian liburuak saltzen etorri jatan neska bat eta eskiñi eustazan liburuak. Bat egoan erosi nai nebala: Argentina n argitaratuko Gautxoen giroa azal-tzen dauan Martin Fierro. Liburu au Jakakortajarenak euskeratu eban bertan Agen-tina'n. Baietz esan neutsan eta berak erantzun:

-Liburuak Madnd'erik artuko dozuz. Orain erdia ordaindu egistazu eta beste erdia liburak datozenean ordainduko dozu.

Eta Madrid'ekn zuzen-bidea emon eustan. Baiña liburuak ez /iran iez etorten Idatzi egin neban eta enintzun be egin eusten, neska orr euren ordezkoa zaia eta amiko dodazeia lib.uruak. Gatir arte ez dira agertu.

Beste bein gizon bat etorri jatan zozketa-t.xartelak saltzeko. Zertarako da zozke-ta'. -esan neutsan.

-Austritt'tik erbesteiaruta etorri diran umeai laguntzeko-esan eustan.

-Bai. lan ederra egiten dozu -esan neutsan-. Orreik ume gizajook euren burua lam rkusko Jabe-ui. Emoidazuz lau 'tako".

E:a irzi eu^t&fin mai-gaiñean zozketa txartelak eta nik ume errukarriak gora eta ber; i larrau i . >an dirurik atern barik. Azkenean esan eustan:

-Lay niillu. pezera emon beardau-tazuz!

- Emongo dautsudaz, baiña saltzen dodazenean.
- Ez ez! Oraintxe.
- Ai. adiskide, -esan neutsan- Alperrik zabiltz!
- Orduan zeutzat erosi egizuz batzuk.
- Orain ezer be ez, eta mesedez zoaz ainbat lasterren etxe onetatik!

Lapurretak be sarri izaten dira gure eleizetan. Mungia n jazoriko bat esango dot. baiña mutil au emen inguruan dabiDen ezker. izena aldatu eta Peru ezarriko dau-tsagu.

Amabost urtekoa zan Peru lenengoz eJeizara lapurretan egiteko sartu zaneaxi eta arrezkero amar bat bider sartu da. Ez dot ukatuko iagun aundiak egin garala bera ta ni.

Baten eleiz-barruan geratu zan eta goizean utxak utsitu eta barrutik itxiten dan atetik urten. Beste bein eleizan geratu zan eta sakxisti'ko atean gaiñean dauan leia- rrezko laukia apurtu eta andik sartu. beste baten plazara doan Jeioko leiarra apurtu eta burdinarteko zulotik «sakristira sartu zan. beste bein nire idazgeiako leioan barrak nasaitxu egozalako barra biren bitartelik sartu zan, beste bein giltz moltzoa atean itzi neban eta guztiak eroan ebazan. beste bein *gorengo* etxe-maillan parroki- ko geletan gabaz lo egiteko aurkitu neban...

Beretzat zori txarrez, ertzaiñak giltzak aurkitu eutsozan eta baitu ta epaikariaren aurrera eroan eben. Pizka bat aulclu be egin zan nire lapur adiskide gizajoa eta esan *eusiQn*:

-Ni onelan ba nabil, lanik ez daukadaiaiko da!

-Bai gero? -esan neutsan- Ba, ara, lana aurkituko dautzut. Ez da gauza erreza baiña bai.

-Lagun batzukaz berba egin neban eta negu-solo baten aurkitu neban beretzat lana eta esan neutson berari:

-Biar goizea. seiretan, Lan-Kutxaren aurrean egon eta berebil baten eroango zai- tue lanera.

Egun orretan amarrak inguruan etorri jatan: -Zer? Ez zara joan laneia ala?

-Ni an egon naz goizean. baiña ez da etorri berebiJJik

-Ea ba! Barriro esango dautsat eta anlxe egon biar.

Urrengo egunean ordu bietan etorri jatan eta esan neutson:

-Lanean zelan, Peru?

-Ondo, baiña lan gogorra da. Sarritan makurtu eta zuzendu bear! Gaiñera ni makal nago ta aienatu egiten naz.

-Tira ba, -esan neutsan-goazen kopau bat jatera, lan egiten dauanak bear dau-ta.

Gero deitu neutsan ugazabari eta itaundu neutson:

-Zelan Peru lagille barria?

-Ez da etorri -esan eustan.

-Urrengo egunean be etorri jatan Peru ordu bietan eta nik:

-Zelan lantoki orretan, Peru?

-Atzo be esan neutsun. Ondo. Baiña nekatuta.

-Guzurti ori alako ori, -esan neutsan. Ez zara joan!

-Parkatu jauna. Bai guzurra esan dautsat berorreri. Txarto egin dot. Nik ezin neike iñoz gauza onik egin! Neure burua ii bear dol.

-Ez egizu alperrik zeure burua JI -esan neutson- iñok be es dautzu negarrrik egingo-ta'

Orain neska lagun bategaz batu da; eta uste dot orretan jarraitzen dauala eta bere burua gizarteratu naian dabil Karitas'en lan-etxe baten. Guk ara bidea ordaintzen dautsagu, baiñajum...

Antzeko edesti asko esango neukez, baiña ez noa geiago luzatzen.

En puertas ya para llegar al final de estas narraciones voy a dedicar este breve capitulo a narraciones de experiencias vividas en el campo de ios necesitados, de Ios estafadores y de los pequeños ladrones.

A los necesitados hemos tratado de ayudar con alimentos, con vestidos, rara vez con dinero, pero sofare todo tratando de buscar las causas de su situacion y de ponerles remedio,

Guardo un recuerdo especial de aquel necesitado que me ofaiigo a darle de comer con la navaja al cuello y el caso de aquella persona que con la navaja muy eerca me quiso obligar a bautizarlo, posiblemente a rebautizarlo, para que pudiera conseguir la certificacion del Bautismo para el registro civil.

Y, hablando de estafas, la de aquel que nos trajo tela para sotanas o aquel que nos queria vender rif'as para ayudar a los niños austriacos y el caso de la vendedora de libros que me queria vender "Martin Fierro". Y en el campo de los pequeños ladrones, el caso de Peru que ha entrado a robar unas diez veces, le encuentre trabajo y le aconseje que no se suicidara, porque nadie le iba a llorar.

Termino con el dialogo que un dfa tuve con Peru:

-Oiga! Estas cerrajas las tiene usted mal tienen este saliente y de ahi facilmente se puede forzar la puerta. Porque a mi nadie me da lecciones en esto de cerrajas!

Me puso un poco malhumorado ese orgullo profesional y le dije: -Mira, Peru: Tambien yo te voy a dar unas lecciones para robar, aunque no soy un profesional.

- ^Usted a mi, lecciones para robar?

-;Si, hombre! Mira. Cuando tii estas en un bar de noche y tienes plan de robar en la iglesia no digas a tu compañero de mostrador: Ahora voy a robar a la iglesia. Nada, hombre! Td calla, roba, y sigue callando, porque todo se

sabe. Tu cuando robes no vayas por la calle comiendo un hermoso bocadillo. Todo el mundo dice: Vaya, hombre, otra vez Peru ha robado. Vete aun rincon. come y sal luego. Y cuando robes las llaves del cura no se las enseñes a tus amigos diciendo: ;Mirad! Le he robado las llaves al cura! Nada de eso, guarda las Uaves para cuando te hagan falta y ;caJla!

-;Pero todo eso que me dice no es cierto!

-;Si, Peru, todo es cierto. Tienes que aprender a robar!

-Pero si mis amigos no se chivan, ;ni torturados!

-Torturados quiza no. ;Pero se lo cuentan a la novia! ;Y me entero!

XXX : GAURKO EGOEREA ETA GERORAKO ITXAROPENA :
LUDI OSOAN ETA EUSKALERRIAN , NEURE BIZITZAN .

Azkenengo atalera eldu gara eta atal au ez da izango jazokizunak, batzuk barre-garriak beste batzuk samintasunez beteak. gogoratzeko. Ez. Azkenengo onetan iru lekutara begiratu nai dot, azterketa bat egiteko: Munduta, Euskalerrira eta neure bizitzara.

Trurogeta amaika urte igaro dira Gamiz'ko Urebarri baseixian Julian'ek eta Petra'k euren azkenengo umea ikusi ebela, ordurik ona bira asko egin dauz eguzkiak eta eurt asko jausi da lurrera. munduak aiurera egin dau. jaio-barri zan ume arek egin dautson ikututxua somatu ondoren, baiña zartzarora eldu dan ume ori laster ba'doa eta, ez ikaratu. eguzkiak bardin jarraituko dau argi egiten. goizean urten eta arratsaidean sartu.

Trurogeta amaika urte oneitan aldakuntza. aurrerapen, aundiak izan dira munduan: Egazkiñak ariñago, trenak azkarrago, urrutizkiña eskurago. telebistak non-nai... gure mundu oneri baserri batua esaten dautsoe gaur jakitunak.

Mundua asko alkartu da: dana jakiten da, dana alkar-banatzen da. dana doa aurrera.

. Or dago zori txarrez ondasunen eta aurrerapenaren banaketa okerra, baiña or dago baita alkarrari laguntzeko gogo biziagoa eta egite ugariagoak. Or daukagu munduko laterri guztiak beragan daroazan baiña oraindiño makal dagoan ONU edo laterri-alkarte, or dagoz gosea uxatzeko eta ondasunak obeto banatzeko egiten diran alegiñak...

Nora doa mundu au? Nora elduko da? Ez dakigu.

Mundua uinētatik sortua ei da, uinēkaz kiziak (atomoak) sortu ei ziran, binbag deritxona zala-ta neurri-bako atorno moltzo ori zatitu ta banatzen asi ei zan eta ortik sortu zan lur onetan, uretzaren bazterren baten lenengo biziduna agertu ei zan. gero arraiñak, gero egaztiak, gero lurreko piztiak. gero gizona... eta gero zer? Or amaitzen ete da aurrerapena? Ez. Nire ustez andiago bateri itxaroten gagoz beti. Ez goi-gizon edo super-hombre bat. beste bizidun bat. Zer? Zelakoa? Zein da Jaungoikoaren bidea?

Aurrerapen eder eta arrigarrj onetan niri urte oneitan bizi izatea egokidan. aurrerapen ori bultzatzea zan nire egitekoa. Txarto edo ondo or dago nik egiña. Gero zer dago? Mundu barria. Jerusalem barria. Jaunagan bizi izango gara. Jaunagan izango da mundu barria.

Baiña ez gara bakarrik bizi izan mundu onetan. Urebarri'ko azkenengo umea.

euskalduna izan da eta Euskalerrian izan dau bere lekua. erri au fededun. kristiñau. izan dan aldi onetan. Erri askea ei zan asteran. gero Jeger-zarrak galdu barik beste erri bateri lotua. gero askatasunaren bilki guda galdu cta erri zapaldua. oraintsu araudi baten bidez erdi askatasun baten... Baiña zer dator orain⁵ Nora doa Euskalerrria? Itxaropena dago! Askatasun osora. Eagutiduko aJ dau orreratarko gizakiak osotzen dabeneleizeak! Ai! Orrelan ba'htz! Baiña bideak ez doaz orrantza!

Biurtu gaitez an Urebarriko umeagana! Irurogei ta amaika urte bete ondoren. laguntzaille ona izan dodai nire gorputza makalago aurkitzen da. osagaiakaitik ez ba'Utz. gorputz-min aundietan ikusiko neuke neure burua. Baiña goazen aurrera. osagilleak lagun. al dogun artean.

Eta ordua datorrenean. ezin izan daiteke urte askotarako epea. etorri nintzan antzera. mugara eltzen nazenean. bakarrik eta issllik. Aita onagana urreratuko naz eta bere etxean anuko nau. Dana geratzen da bere eskuetan. Ordu ori eldu artean. emen al dodana egiten. beti lez...

Ya han pasado setenta > un años de vida, de una aventura maravillosa llena de acontecimientos. Hemos observado como avanza la humanidad con rapidez y eficacia, caminando hacia una meta que esta señalada en alguna parte: rapidez de aviones, comunicaciones frecuentes y rapidas a todo el raundo. trenes mucho mas rapidos, la maraviilosa teievisidn... Ei mundo es una aldea cada vez mas unida. Gente que trabaja para ahuyentar e! hambre, gente que construye la paz... hasta aqui ha llegado ia evolucidn cuya cumhre es el hombre. Pero t, quien ha dicho que la evolucidn ha terminado? ^Se imagina alguno cdm sera e! ser que busca esta evolucion. Dentro de este desarroho. en un plazo breve. he cumplido una vocacidn maravillosa, no siempre fiei a! ideal. Plazo breve, pero misidn sublime. Ahora queda el futuro mio cerca del Padre y el futuro de un niundo nuevo, un futuro escrito en alguna parte,

Y i, que sera de este nuestro pueblo al que llamamos Euskalerrria? Libre en un principio. encadenado poco a poco a culturas extrañas. sometido a una guerra cruel. apoyado en Ja leve esperanza del Estatuto. y ahora <a ddnde se dirige? ;. Podra ser pueblo entre pueblos? Ciertamente. ;ha\ esperanza!

Y aquet niño que hace setenta y un años vio la luz en U rebarri de Gamiz esta llegando a la meta, necesita el apoyo continuo de medicos expertos > medicinas adecuadas. Y cuando llegue la hora. sdlo j en silencio, llamara en la casa del padre. No se cdm sera. pero todo queda en sus manos. Mientras llegue e>e dia venturoso. seguimos aqui en una esptanza activa.

AURKIBIDE OROKORRA

I.- Jatorria: gurasoak, jaiotza, izen-abizenak, bateoa, sendia	5
II.- Uribarri: anaiak, lengusuak, Fika, eskolea, eleizea.	15
III.- Landako Etxebarri (Montañe) eresia ta obetua	21
IV.- Gure etxetik ikuspegiak: auzoak, bideak, errekak, domekak	27
V.- Gamiz´era: eskolea, parrokoa, jaunartzea, sendatza	33
VI.- Gudaldia: Zamudio´ra, Begoña´ra, mendi-zuloan, etxera, anaiak, Agustín´en eriotza.	39
VII.- Seminario´ra: Sagasti´tar Martin, D. Kristobal Montañera, Fruniz´ko abanerua, Bergara´ra	45
VIII.- Bergara´n: Gose-urteak, makal-aldia, ikustaldiak, eguneroko bizitzea, adiskideak, arazo batzuk: erdera, lagunak, ezotasuna, otza	49
IX.- Gasteiz´en latin-aldia: Bidea, etxea, ikasgaiak, ezitzaille ta irakasleak, ikaskideak, libillaldiak	55
X.- Gasteiz´en jakin-zale-aldia: Giroa, ezitzailleak, irakasleak, zalantzak, itzaropena	61
XI.- Gasteiz´en teoloji-aldia: Giro barria, ezitzailleak, ikasleak, akademiak, lagunak, eldutasuna.	67
XII.- Udako ta neguko oporraldiak	75
XIII.- Fedea ta seminarioa: eldutasunerantz, otoitza-lagun, mezak, besperak, gogo-jardunak, poza ta itzaropena	81
XIV.- Errigintza (politika) ta seminarioa: Etxekoak, Mujika Gotzaiña baztertua, Lauzurika Gotzaiña Nagusi, Seminarioko giroa, barru-miña, burrukak	87
XV.- Abadetzara: Mailla txikiak, be-diakonotzako urratsa, Eleizbarrutia zatitzen, BalIester eta Morzillo Gotzaiñak, abadegintza Begoña´n, Meza barria Gamiz´en	93
XVI.- Ubidea´n: Ondarroa´ra? Morzillo Gotzaiña entzule. Ubidea´ra: Erria, langilleak, uretzaren jakingarriak misiañoia, lagunak eta ikasleak, Elosu´n, Legutiano	103

XVII.- Fruniz´en: Eskari atsegingarria, gotzaindegian, lengo abadea, bizilekua, etxe barria, parroko lanak, irakaskintza ta gogorkeria, parroko ekonomia, abade-lagunak. Beste lan batzuk: Zinea, bide bat konpontzen, seminarioan eta Mungia´n irakasten.	113
1: Fruniz´era: Eskari atsegingarria, gotzaindegian, lengo abadea, bizilekua. . .	115
2: Fruniz´en: Abade etxe barria.	116
3: Fruniz´en: Parroko lanak. Abade lagunak, talde bat Brasile´ra, ekonomia, beste lan batzuk: Zinea, bide bat konpontzen.	117
4: Fruniz´en: Irakaskintza ta gogorkeria.	
Seminarioan eta Mungian irakasten.	119
5: Fruniz´en: Orduko umeak, gaurko gizon eta andra gazteak.	121
XVIII.- Mungia´n lenengoz: Fruniz´en eleizea egokitu eta agurra, Gutzaiñaren eskutitza, abadeen artean, Gamiz´en, Gau-gurtza, Etxaniz´tar Nemesio, Larrauri´ko lekaiameak, Kepa Deunaren ikastetxea, Gutzaiña aurka, Mazarredo´n sartuta, sei madarikatuak, Seminarioan sartuta, Paris´era ta Erroma´ra, Donostiko Gutzain-eleizan sartuta, itzaldia Mungia´n, Gose greba, Zirarda Gutzaiñaren deia, bidalgoin	131
1: Fruniz´tik kanpora.	133
2: Mungia´n abade-artean.	136
3: Gamiz´ko arazoa.	137
4: Gau-gurtza.	143
5: Etxaniz´tar Nemesio abadea Donostian epaitua.	145
6: Larrauriko lekaiameak eta euskerea.	153
7: San Pedro ikastetxea ta Larramendi ikastolea.	174
8: Gurbide´tar Pablo Gutzaiñagazko artu-emonak.	188
9: Mazarredo kalean gotzaindegira sartzea.	203
10: Derio´ko seminario´ra sartzea: Gataskea txarrera, ekiñaldi sendoagoa, Dadaglio Nuntzioarengana, Erroma´ra, Gurbide Gutzaiñaren eriotzea, Zirarda Apostolu-Zaintzaillearen bakegintza.	207
11: Paris´ko enbaxadan eleizara sartzea.	212
12: Gogortasuna´koen gose greba: Begoña´ko batzarra, Barriro Paris´era, Grebalariak espetxera, Zamora´ko abade-espetxea, ikustaldiak eta ondorenak. .	213
13: Itzaldia Mungia´n Gorpusti egunean: Salaketa alkaterik alkatera, Garellano´ra, Burgos´en epaiketa, ondorenak	216

14: Aldi barria: Amarkada lamiaren erdian, zer lortu zan, Arratia'tik eskaria, Gotzaindegira deia, Zeanuri'ra.	223
XIX.- Zeanuri'n: Añoberos'tar Antonio Gotzain barria, eleiz-arazoak, erri-arazoak. lan-ikastegia, parroki-lanak. Albo irakaskintza: Seminarioan. Gasteiz'en Ikastetxe Nagusiko maillan	229
1: Añoberos'tar Antonio Gotzain barria.	231
2: Zeanuri'n, eleiz arazoak.	235
3: Zeanuri'n erri-arazoak: Jesarleku barriak eleizan, arri idatziak, auzitegia, isuna, ondasun-baiketa, izun-ordezko ekintza, isuna, izun-ordezko espetxea . . .	241
4: Zeanuri'n: Lan-ikastegia: Ni irakasle? Aukera. Talde on bat, salakuntzak, euskerea, aundigotzen, Zuzendaritza Batzorde barria, Juan Mari Gotzainaren ikustaldia	259
5: Albo irakaskintza: Seminarioan barriro, Gasteiz'en Ikastetxe Nagusiko irakasle	265
6: Abadeak, gazteak, laikoak, abadeen alkar-bizilza, parroki lanak, Gotzainaren ikustaldia	269
XX.- Bermeo'ko Eupeme Deunaren parrokiari	275
1: Abadeak tokiz aldatzearen arazoa, ba-zan Bermeo egokidan tokia? Arrantzaleen giroa ta Bermeo.	277
2: Sei parrokiak erri baten, eskualdea ala parrokia lenago? Iru parroki aundien lurraldeak. Bermeo'ko abadeen Batzarra eta eguneratze-berbaldiak.	279
3: Adiskide aundi bat eta talde eredugarri bat baztertuta, gazteakazko lana, Sendotzaren arazoa	281
4: Liturji-aldakuntzak: Zarrak barritzen, laikoen zeregiñak, abestiak eta latiña. Liturji-urteko egun aundiak, eleizpideak, gabonak eta illerria.	283
5: Karitas.	288
6: Katekesia parrokiatan eta erlejiñoa eskolan.	290
7: Abadeak, lekaideak eta lekaimeak.	293
8: Udal-Etxean itzultzaile.	295
9: Arrantzaleen itxas-lan bereizia (Itxas-apostoluzta).	297
10: Euskerearen alde lanean eleizan eta errian: Bermeo urteroko liburua edo aldizkaria. Labayru taldean.	298
11: Erritarren eritxi-batzea, Gotzainaren ikustaldia, agurra eta arduradun barriaren aurkezpena, Mungia'rantza.	301

XXI.- Mungia ñ barriro : taldea, Mungia ko lanak, beste errietakoak, eskualdekoak, baserrietan, gaiso-aldia, taldearen larri-aldia. Orain zer? . . .	317
XXII.- Osasuna ta osagilleak	337
XXIII.- Tbillaldiak : abadegaitan, abade-lagunakaz, bakarrik, amets aundi bi. . .	347
XXIV.- Ikasketak eldu-aroan : Beti ikasten, Seminario ko ikasketen balioa, Batxiller, Filosofía eta letrak Obiedo ñ , Madrid en eta Deustu ñ . eleiz-ikastaroak . . .	359
XXV.- Etxe-bizitza	369
XXVI.- Idazle : Gaztetatik, seminarioan, aldizkarietan, irratietan, liburuak, itzulpenak, aurkezpenak, batzar-agiriak.	377
XXVII.- Izlaritza : Garrantzia, seminarioan, lenengo itzaldiak, gogojardunak, Huelba ñ eta Sebillá ñ , omenaldietan, batzarretan, mai-inguruak.	385
XXVIII.- Euskerea : batuaaren arazoa, ekintzak eta erakundeak.	391
XXIX.- Beartsuak : Laguntzak, urtenbideak, eraso larriak, iruzurrak, lapurretak.	401
XXX.- Gaurko egoerea ta gerorako itxaropena : Ludi osoan eta Euskalerrian, neure bizitzan.	409

INDICE GENERAL

I.- Origen : padres, nacimiento, nombre y apellidos, bautismo.	5
II.- Uribarri : hermanos, primos. Fika: Escuela, iglesia.	15
III.- Landako Etxebarri (Montañe), compra y mejoras.	21
IV.- Desde casa : Panoramas, vecinos, caminos, ríos, domingos.	27
V.- A Gamiz : Escuela, parroquia, comunión, confirmación.	33
VI.- La guerra : A Zamudio, a Begoña, al túnel, vuelta a casa, hermanos, muerte de Agustín.	39
VII.- Al seminario : D. Martín Sagasti, D. Cristóbal a Montañe, el Habanero de Fruniz, a Bergara.	45
VIII.- En Bergara : Años de hambruna, debilidad, visitas, vida diaria, amigos. Problemas: El castellano, los amigos, humedad, frío.	49
IX.- En Vitoria, latinidad : camino, casa, estudios, educadores, profesores, paseos.	55
X.- En Vitoria, filosofía : Ambiente, educadores, profesores, dudas y esperanzas.	61
XI.- En Vitoria, teología : Nuevo ambiente, educadores, profesores, academias, compañeros, madurez.	67
XII.- Vacaciones de verano y de Navidad	75

XIII.- La fe y el seminario: Hacia la madurez, ayuda de la oración, misas, vísperas, ejercicios, alegría, esperanza.	81
XIV.- Política y seminario: Ambiente familiar. D. Mateo Mujika marginado. El Obispo Lauzurica-Jefe, ambiente del seminario, sentimiento íntimo, luchas . . .	87
XV.- Hacia el sacerdocio: Ordenes menores, el paso del subdiaconado, dividiendo la diócesis, Monseñores Ballester y Morcillo, ordenación en Begoña, primera misa en Gamiz.	93
XVI.- En Ubidea: ¿A Ondarroa? Mons. Morcillo a la escucha. En Ubidea: El Pueblo, los trabajadores, datos de los pantanos . una misión, amigos y alumnos. en Elosu, Villarreal.	103
XVII.- En Fruniz: Un ruego grato, en el Obispado, el cura anterior, casa, casa nueva, labores parroquiales, enseñanza, dureza, economía parroquial, compañeros sacerdote. Otras labores: Cine, reparando caminos, clases en el seminario y en Mungia, nuevo destino.	113
1: A Fruniz: Petición agradable, en el obispado, primer sacerdote, vivienda . . .	115
2: En Fruniz: Nueva casa cural.	116
3 En Fruniz: obras de la parroquia. Sacerdotes amigos, un grupo a Brasil, economía, otras obras: Cine, arreglando un camino.	117
4: En Fruniz: enseñanza y crueldad. Enseñando en el Seminario y en Mungia	119
5: En Fruniz: niños de entonces, hombres y mujeres jóvenes de hoy.	121
XVIII.- En Mungia la primera estancia: Reparación y adecuación de la iglesia de Fruniz y despedida, carta del Obispo, entre sacerdotes, en Gamiz, la adoración nocturna, Nemesio Etxaniz, las monjas de Larrauri, colegio San Pedro, oposición del Obispo, encerrona de Mazarredo, los seis "condenados", encerrona en el seminario, encerrona en la Embajada de París y viaje a Roma, encerrona en la Catedral de Donostia, homilía en Mungia, huelga de hambre, Iaina Mons. Cirarda, Control en Correos.	131
1: Fuera de Fruniz.	133
2: En Mungia entre sacerdotes.	136
3: El problema de Gamiz.	137
4: Adoración nocturna.	143
5: D. Nemesio Etxaniz juzgado en Donostia.	145
6: Las monjas de Larrauri y el euskera.	153
7: Colegio San Pedro e Ikastola Larramendi.	174
8: Relaciones con Mons. Gurrpide.	188

9: Encerrona en el Obispado, calle Mazarredo.	203
10: Encerrona en el Seminario de Derio: Crece el conflicto, una acción más fuerte, visita al Nuncio Mons. Dadaglio, a Roma, muerte de Mons. Gñripide, Mons. Cirarda como pacificador.	207
11: Encerrona en la Embajada Española de París.	212
12: Huelga de hambre de GOGORTASUNA: La reunión de Begoña, de nuevo a París, los huelguistas a la cárcel, cárcel concordataria de Zamora, visitas y consecuencias.	213
13: Una homilía en Mungia por Corpus: denuncia de alcalde a alcalde, a Garellano a juicio militar, consecuencias.	216
14: Una etapa nueva: Eu la mitad del decenio crítico, lo conseguido, petición desde Arratia, llamada al Obispado, a Zeanuri.	223
XIX: En Zeanuri: Antonio Añoberos nuevo Obispo, problemas eclesiales, problemas de pueblo, Escuela Profesional, labores parroquiales, enseñanza fuera: Seminario, Profesor de Universidad en Gasteiz	229
1: D. Antonio Añoberos, nuevo Obispo.	231
2: Problemas eclesiales en Zeanuri.	235
3: Problemas de pueblo en Zeanuri: Bancos nuevos en la iglesia, las lápidas, a juicio, multa, embargo, acto de desagrazios, arresto subsidiario.	241
4: Escuela Profesional: ¿Enseñanza o Pastoral? Un buen grupo, denuncias, el euskera, ampliación, nueva Junta de Dirección, Visita de Mons. Juan M ^a Uriarte.	259
5: Enseñanza fuera: Nuevamente en el Seminario, en Vitoria profesor de Universidad.	265
6: Sacerdotes, jóvenes, laicos, sacerdotes en vida común, labores parroquiales, visita pastoral.	269
XX.- En la parroquia de Santa Eufemia de Bermeo	275
1: El problema del traslado de sacerdotes: ¿Era Bermeo adecuado para mí? Ambiente de pescadores y Bermeo.	277
2: Seis parroquias en un pueblo. ¿Que es antes, parroquia o sector? Demarcación de las tres parroquias grandes, reuniones de sacerdotes y conferencias de actualización.	279

3: Un gran amigo y un grupo ejemplar marginado, labor con la juventud, problema de la Confirmación.	281
4 : Cambios litúrgicos, renovación, ministerios laicales, los cantos y el latín, días señalados del Año litúrgico, procesiones, Navidad y cementerio. . . .	283
5: Caritas.	288
6: Catequesis en parroquias y religión en la escuela.	290
7: Sacerdotes, religiosos y religiosas.	293
8: Traductor en el Ayuntamiento.	295
9: Apostolado del mar (pescadores).	297
10: A favor del euskera a nivel de pueblo y de iglesia: La revista anual (o libro) "BERMEO", en el grupo Labayru.	298
11: Consulta en la parroquia, visita Pastoral, despedida y presentación del sucesor, hacia Mungia.	301

XXI.- De nuevo en Mungia: El grupo, labores, otros pueblos, sector del apostolado rural, enfermedad importante, crisis en el grupo, ¿Ahora qué? . . .	317
XXII.- La salud y los médicos.	337
XXIII.- Excursiones y viajes: de seminarista, con compañeros sacerdotes, solo, dos sueños importantes.	347
XXIV.- Estudios en edad madura: Siempre estudiando, valor de la enseñanza del seminario, bachiller, Filosofía y Letras en Oviedo, Madrid y en Deusto, cursillos.	359
XXV.- Vida familiar	369
XXVI.- Escritor: Afición juvenil, en el seminario, en revistas, por radio, libros, traducciones, presentaciones, actas de reuniones.	377
XXVII.- Oratoria: Importancia, en el seminario, primeros panegíricos y homilias, ejercicios, en Huelva y Sevilla, homenajes, reuniones, mesas redondas.	385
XXVIII.- El euskera y su unificación: Acciones y estructuras	391
XXIX.- Los necesitados: Ayudas, salidas, acosos, engaños, robos.	401
XXX.- Situación actual y esperanza para el futuro: Progreso mundial, situación de Euskalerría, en mi vida personal.	409

AGERTZEN DIRAN NOTIÑAK URRENGORIK URRENGORA

Abio Pilar	8.9,17.18. 20. 23. 48.
Abio Zelestino	
Aboitiz Pedro	
Agirre Benita	97.
Agirre Eladio	236. 237. 238. 269.
Agirre Jose Antonio	188.
Agirre Pili	374. 375.
Agirre Txomin	389.
Agirreaurreta Eustakio	30. 52. 54.
Akesolo Lino	386. 389. 394. 397. 392.
Alanis Gotzaiña	364.
Alarcos Emilio	362.
Alboniga Hektor	294.
Aldekoetxea Mikel	394. 397.
Alonso Sabin	77. 78. 91.
Alonso Schökel (S. J.)	365. 366.
Altuna Patxi (S. J.)	364.
Alzaga Karlos	339. 344.
Agirre Eusebio	109.
Ajuria Biktor.....	111
Alvarez Angel.....	175. 177. 178.
Alkatea (Gamiz)	217.
Alkatea (Mungia)	216. 217.
Altaras Pedro	208.
Alkatea (Zeanuri)	243.
Amuritza Xabier.....	207.
Amann Emiliano.....	116.
Amoetxebarriko Juana	340.
Antxia Ramon	204.
Ansorena Jose Luis.....	72.
Aldabalde Rufino	63. 69. 84.
Aldave Angel	19.
Aranbarri Martin.....	325. 327.
Arenaza Josu.....	343. 345. 393. 394. 397.
Arenaza Ignazio (aita)	35. 36.

Arenaza Ignazio (Semea)	350.
Ardanza Jose Antonio.....	272, 389, 398.
Armendariz (osagillea).....	326.
Armendariz S. J.....	365.
Arzeluz Ander.....	389.
Arzeluz Amale	389, 397.
Arrinda Anes.....	386, 397.
Arostegi Fermin	36, 138.
Alvarez Felix	12, 42, 44.
Artetxe Txomin	52, 145, 238.
Arabiotorre Leonzio	63.
Arandia Angel.....	64, 65.
Arana Sabin	89.
Arrien Juan.....	83, 85, 243.
Arana Modesto	97.
Areiltza Jose M ^a	116.
Arregi Jose Maria.....	120, 136, 208, 277, 320, 328, 365, 375, 354.
Arriaga Eduardo	120, 175, 290.
Arrieta ´ko abadeak	85, 133, 135, 323.
Aretxabaleta abadea	145.
Arrasate Kepa.....	153, 162, 174.
Arrizabalaga Floren	269.
Arco (del)	173.
Arroyabe abadea.....	189.
Arrozpide Jon	191, 340.
Argaya Jazinto	212.
Arrate (S. J.)	105, 213, 371, 374.
Araluze Julio.....	213.
Artetxe Jose M ^a	238.
Arregi Luis	259, 264, 346.
Arrizabalaga Jose	269.
Atxalandabaso Mar´a	
Atxetas Bonifacio.....	
Atutxa Pedro.....	237, 259, 262, 264, 269.
Atutxa Leonardo.....	269.
Atxa Basili	372, 373, 374, 375.
Atxotegi osagillea.....	341.
Atxotegi Jose Luis	341.
Atutxa osagillea	342.
Atutxa Paul.....	397.

Aurtenetxe Franzisko	48, 63, 64, 97, 98, 100, 115, 116, 120, 379.
Azkue R. M ^a	188.
Aurrekoetxea Txomin.....	259, 264.
Astorki Xabier	260, 273.
Azpeitia (Bermeo)	288.
Aurrekoetxea Agustin.....	320, 328.
B.-Bach Antonio.....	106, 285.
Ballester Carmelo.....	90, 95, 97.
Ballester Viu Fco.....	173.
Barandiaran Jose Mig.	363.
Barandika Josu.	174, 372, 375.
Barrenetxea osagillea	341.
Bastarretxea Fco.	48.
Batiz Bingen	208.
Begiristain Santos.....	84.
Beitia Eugenio	71, 72.
Beitia Felipe	340.
Beiztegi Jon	380, 393.
Belda Rafael	365.
Bengoetxea Karlos	35, 77, 78, 79, 97, 100, 349.
Bengoetxea Jose Luis.....	35.
Bernaola S. J.	123.
Beltran de Ot. J. Luis	265.
Berriatua Imanol.....	297.
Berrio Pedro	133.
Bilbao Mara Carmen	8, 12, 97.
Bilbao Emeteria	10, 23.
Bilbao Hilario.....	23.
Bilbao Agustin	23.
Bilbao Patxi	136, 138, 162.
Bilbao Esteban	175, 177.
Bilbao Pedro.....	286, 291, 293.
Bilbao Gidor	291, 293.
Bilbao Ramon.....	294, 295.
Bilbao Jon Erramon	392, 394.
Bidegain osagillea	340.
Baraiazarra Miren.....	321, 374, 375.
Birgilio	
Bizkar Jose Manuel	382

Bueno Monreal J. M ^a	96, 107, 108, 111, 112.
Bilbao Pablo	72.
Bonet Mons.	209.
Bodet Mons.	209.
Blazquez Ricardo (Mons.)	125, 325.
Busturia osagillea	341.
Bueno Gustavo	366.
Buesa irakaslea	264, 364.
C.- Cantera Julian	72, 379.
Caucino etxegiña	
Coll San Simon.....	242, 244.
Chautard	85.
D.- Dadaglio Nuntzioa	203, 205, 207.
Diaz Julio	287.
Delacroix irakaslea.....	362.
Dondiz etxegillea	290, 292.
E.- Egia Luis.....	387, 388.
Egiguren Agustin	245, 260, 269.
Egilleor Jon	394.
Egurrola Iñaki.....	392.
Elgarresta Jose	64, 355.
Elorza Jose	
Elorúui Eleuterio(S. J.).....	175, 177, 178.
Elezkano Juanjo	320, 321, 325, 328, 329.
Elizalde (S. J.)	364, 366.
Eustakio (esneak)	30.
Erauskin (kirolaria)	
Esparza Luis M ^a	136, 137.
Enderika Jenaro	177.
Erezkano Jose Luis.....	275, 277, 365.
Erkoreka Anton.....	299, 300.
Escriba de Balaguer	349.
Etxegarai Felisa	18, 30.
Etxebeste Fernando	52, 54.
Etxebarria Ramon.....	84, 294.
Etxebarria Feliziano	103, 105, 108, 112, 115.
Etxezarraga Paskasio	136.

Etxaniz Nemesio.....	131, 145, 146, 147, 150, 189, 193, 389.
Etxebarria Maksimo	259, 264.
Etxebarria Pedro Martin	259, 264.
Etxebarria Margari	259, 264.
Etxebarria J. L. (Atano)	319.
Etxenagusia K. (Mons).....	125, 325.
Etxebarria Luis	340.
Etxaburua Asier	397.
F.-Fabiani	364.
Felipe (S. J.)	
Font Andreu (Mons).....	96.
Frantzisko artzaiña	23.
Franco.....	29, 31, 43, 44, 89, 90, 116, 144, 154, 155, 174, 228, 242, 261, 405.
Franquesa	84
Frantziskotarrak (Olite)	121, 123, 246, 292.
Freire osagillea	342.
Furundarena Agapito	41, 42, 44.
Furundarena Juan	
G.-Gabantxo Kontxi.....	299, 301.
Gabika Alberto	213, 215, 231.
Gaviña Luis	231, 234.
Gangoiti Martzelo.....	48.
Garayoa	374.
Garro M ^a Jesus	
García Angel.....	119, 269.
García Emiliete.....	109, 110.
Gallastegi Klaudio	109, 211.
Gandarias Mariano	117, 123, 118.
Gandiaga Jose.....	280, 294.
Garai Jose Luis.....	119.
Garitaonandia Gotzon.....	167, 393, 397.
Gaztelu Juan Míguel.....	100, 277.
García Nicolas	269.
Garmendia Juan Jose	395.
Garmendia Ignazio	395.
Gisasola Maksimo	63, 65, 84, 213.

Gil Urbano	63, 65.
Galdos Gregorio	72, 74, 77.
Goikoetxea Anastasio	84.
Gurrutxaga Jose	84.
German argazkaria	98
Gurpide P. (Mons)	79, 90, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 143, 144, 146, 178, 188, 192, 204, 207, 210, 211, 223, 267, 324, 341, 374.
Goikoetxea Daniel	18, 78.
Goikoetxea Klara	77.
Goikoetxeaundia Joakin	69, 72, 105, 379.
Goiri Santiago	134, 135, 136, 137, 149, 192.
Gobernariaren Ord.....	141, 190.
Goirizelaia M ^a Kristina.....	174, 177.
Gorosarri Jesus	190.
Goti Pedro	192, 198.
Gonzalez Ruiz J. M ^a	208.
Gorostiaga Xabier (S. J.)	213, 215.
Gorostizagoiza J. Ig.....	
Goikoetxea Iñaki (S. J.)	265, 267.
Goikoetxea Zelestino	
Goikoetxea Jon Aingeru	328.
Goikoetxea abadegaia.....	84, 360.
Grignon de Montfort	83, 85.
Grenier André.....	348.
Grijera irakaslea	364, 366.
Grau Jose	387.
H.-Hernandez J. M. osagillea.....	343.
Hidalgo (Capitán).....	261, 263.
I.-Ibarbengoetxea Salomé.....	
Ibargutxi Jon Kurutz.....	69, 109, 379.
Ibargutxi Jakoba	105, 112, 374.
Ibargutxi Eufrasio	109.
Ibargutxi Emiliano	109.
Ibargutxi Mikaela	109.
Ibargutxi Marixe-lobea.....	111.
Ikaza Julian.....	189.
Idazkaria-Zeanuri	241, 243, 244.
Intxaurreaga Patxi	259, 264.

Iturrate Damian.....	283, 284, 294.
Izagirre Juan	294.
Iruretagoiena Ane Miren	299.
Ikobaltzeta Txabi	325, 327, 374, 375.
Irazola Jose Mari	327.
Irigoién Alfonso	364.
Iruarizaga Luis	381, 382.
Iruarizaga Kreszenzio	383.
Ibarra Bernardo.....	396.
Irarragorri Jose	188, 192, 341, 342, 345.
Irulegi Juan Martin.....	57, 69, 72.
Izeta Benantzio.....	57, 58, 63.
Isasi Andres	58, 59.
Iraola Eusebio.....	78, 349.
Ibargutxi Julian.....	111
Ibargutxi Arrate	
Ibargutxi Aitor	
Ibargutxi Josu	
Iturbe Isidoro	115, 116, 120.
Izpizua Jose Felix.....	167.
J.-Jakakortajarena	403.
Jauregi Jose.....	111, 138, 141, 174, 259, 269.
Jimenez Marta	363, 379.
Jimenez Teodoro.....	58, 204.
Jose artzainia	
K.-Karmele Iekamea	348, 351.
Kamara Jokin	326.
Kalzada Jose Antonio.....	
Köner	
Kasel Odo.....	72.
Korkostegi, osagillea	51, 340.
L.-Landa Martzelina.....	23, 25.
Latrondo Tomas	25.
Lauzurika Xabier (Mons).....	35, 87, 89, 90, 91.
Landa Maripa	42.
Landa Angel	42.
Lardizabal Emeterio	52, 54.

Larrauri Isidro.....	52.
Larrea Gregorio	79, 99.
Lamikiz Julian	79.
Larrabe Jose Luis	83, 85.
Larragan Luis M ^a	
Larragan Eusebio	372
Laga abadea	354, 365.
Lako abadegaia.....	
Larragan Anastasio	123, 124.
Lasuen Elias	97, 153.
Lamikiz Alfonso.....	
Latiegi Bixente	379, 394, 395, 397.
Lauaxeta	175, 177, 389.
Larraoetxea Bedita	389.
Landajuela Andoni	394.
Latxaga	397.
Legarreta Joanes	
Legarreta Etx ^a Jesus	123.
Legarreta Etx ^a Manu.....	121, 123.
Legarreta Etx ^a Ines	135.
Legarreta Etx ^a Miguel	117
Linaza Anton	320, 328, 374.
Lejarazu Juanjo.....	394, 397.
Lertxundi Kontxa	320.
Legarreta Fabi.....	348.
Lekuona Manuel.....	365.
Legarreta Etx ^a Petra	371, 374.
Legarreta Asier	394, 397.
M.-Madariaga Benita	
Markaida Maria	
Martin (Zamudio).....	
Mallona Jose Antonio.....	48, 56, 58, 97.
Madariaga Fermin	57, 59.
Markinez Jesus	57, 59.
Martinez Leon M ^a	115, 120, 189, 190, 204.
Martinez Katalin.....	374.
Martinez Bonifacio.....	
Martinez Luis	117.
Markaida Juan M ^a	136, 348.

Madariaga Jose M ^a	136, 214.
Manterola Ander	155, 211.
Martin Descalzo J.L.	208.
Martija Eusebio	235.
Madariaga Jose Migel	260, 264, 269, 373.
Manterola Gabriel.....	269, 389.
Madariaga Esther	292, 293.
Madarieta Biktoren.....	302, 319.
Markaida Jesus	323.
Martinez Iñ. osagillea.....	341, 345.
Mallona Julian	343.
Mañarikua Andres	
Mari Puri (Etxekoandrea).....	374, 375.
Malaxetxebarria Jon	394, 396.
Markaida Abio Anton.....	
Markaida Abio Agustin	
Markaida Abio Gregori	
Mujika Mateo (Mons)	89, 90, 91.
Murua Fco.	52, 54, 58, 59.
Mendizabal (Santurce)	59.
Miravalles J. M ^a	59.
Morcilo Kasimiro (Mons.)	107, 112, 264.
Morta Angel (Mons).....	84.
Mijares M ^a Angeles	109.
Mirentxin	121, 123.
Mauro abata	208.
Muñagorri (Donosti).....	212.
Manterola Esteban	269.
Mendizabal Rainon.....	281, 283, 291, 294.
Muñoa Manu	292, 295, 299.
Muniategi Abel.....	295.
Mikel (Fr. Abeslariak)	
Mendi Jose M ^a	
Montiano	394.
Mielgo (Euskerazaleak)	394.
Moraiz Mirentxu.....	395.
Murua Jose M ^a	397.
N.-Nafarrate Benito	90, 91.
Nuñez Pedro	136.

O.- Olazar Julian (aita).....	7, 10, 20.
Olazar Angeles. arrebea	8.
Olazar Tiburtzio anaia	12, 41, 42.
Olazar Zelestino. anaia.....	8, 10, 12, 42.
Olazar Agustin, anaia.	9, 10.
Olazar Biktor. osaba.....	17, 23.
Olazar Martin. lobeia.....	174.
Orue Jose	
Oñarte-Etx ^a Kristobal	36, 79, 99, 100.
Ormazabal Juan Jose	58, 59.
Otegi Frantzisko	
Ormazabal Antonio.....	71, 72.
Oñatibia Iñaki.....	72.
Oñatibia Manu	397.
Olazar Elias (Mons)	97, 245, 246.
Olazabalaga Julian	319, 324, 378, 386.
Olagüe Jesus M ^a	109.
Ojinaga Jorge	116, 124.
Ozerinjauregi Xabier	118, 207, 211, 323.
Olazar Iñaki. lobeia	174.
Olabarria Anastasio	188.
Osaba (Paris)	212.
Orbe Martin	231, 259, 260, 261, 263, 264, 269.
Oleaga Jesus	99, 392.
Ozerinjauregi Eusebio	261.
Oyarzabal anderea	266, 267
Olabarri Manuel	
Orbe Esteban	277, 320, 324, 325, 326, 328, 373, 382.
Orbe Gil	
Olazar Itziar. lobeia	295.
Oregi adm.....	
Otamendi Patxi.....	297, 298.
Olabarria Luis.....	339, 344.
Obieta Felix	365.
Onaindia Santi	397.
Onaindia Alberto	389.
Oñatibia Manu	397.
P.-Paret Valentin	106.
Palacios (Beyena).....	
Pagola Jose Antonio	297, 298, 365.

Paventi (Mons)	364
Placer Felix	365
Pinuaga Lorentzo	379, 382.
Pujol beneditarra	
Perea Jokin	119, 123, 265, 267, 280, 281.
Primo de Rivera J. A.	174, 242.
Pull irakaslea	365.
Pino (del) Aurelio(Mons)	379, 382.
Perejil izparlaria	
Q.-Quintana Javier	397.
R.-Rementeria Sebastian	48.
Rementeria Maria	118, 119, 123.
Retolaza Jose Anf.	210
Rementeria Jose M ^a	280, 281.
Rekakoetxea Kepa	288, 289.
Repiso Isidoro	348.
Rekalde Josu.....	352.
Ridruejo Dionisio	362.
Robles Modesto	53.
Rz. de Yurre Gregorio	65
Rivirosa	
Ruzafa.....	109, 111.
Ruiz Felipe	173, 175, 176.
Ruiz Jimenez	208.
Rotaetxe Iñaki.....	259.
S.-San Esteban Eusebia	260.
Sagasti Martin.....	264.
Sarasola Zeferino	
Saez Jaime	58.
San Pedro Jenara	105.
San Pedro Anton.....	105.
Sanchez Santos	109.
Sanchez Azpuru	119.
Salaberria Lorenzo	172.
Sanchez Jose (Mons)	
Sanchez abadea.....	
Saez de Cabezón Mikel	280, 281.

Saenz Vizcaya osagillea	
Sanchez osagillea	
Santamaria (S. J.)	
Sodupe Roman	72.
Solozabal Paulin.....	136, 277, 319, 320, 323, 328, 348, 375, 380, 382, 383, 397.
Sola Sabino (S. J.)	364, 366.
Sikua Angel, (Mons).	
Segura (Mons).	388.
Sendino (Madrid)	175.
T.-Tibinger Alonso	64, 65.
Thils Gustabo	71.
Tromp (S. J.).....	74.
Telletxea Jose Ignazio	175.
Telesforo, karmendarra.....	353.
Torrijos Omar	353.
U.-Ugalde Frantzisko	58, 59.
Ugalde Felipe	69, 72.
Ubieta Jose Angel.....	99, 152, 203, 204, 205, 228, 233, 246, 281, 298.
Udaltzaiña (Zeanuri).....	
Ugedo Alberto	341.
Uribe Petra (ama)	7, 10, 19, 20.
Uribe Martin	10, 30.
Uribe Biktoriano.....	17, 18, 19, 30.
Uribe Mariano	17, 18, 19.
Uribe Eleuterio	17.
Uribe Valentin.....	17.
Uribe-Etx ^a Tomas	394.
Uriarte Migel	23, 24, 120.
Uriarte Juan M ^a (Mons)	23, 115, 117, 192, 234, 263, 264, 270, 274, 278, 289, 302, 303, 353.
Uriarte Patri	77, 78, 97, 98, 347.
Uriarte Tomas	107.
Urkiola Patxi.....	109.
Uriarte Roque	111.
Uriarte Jose Luis.....	123.
Uriarte Pedro M ^a	119.
Uriagereka Lolina-Jose.....	174, 177.

Urraza Javier.....	259, 260.
Urutxurtu Anastasio	269.
Unzueta Angel M ^a	
Uriarte osagillea	342.
Uriarte Karmelo	352.
V.-Valdes Julio	83.
Velasco Carmelo.....	
Villanueva Ricardo.....	342.
Vitoria osagillea	341.
Vitoria Xabi	341.
Velez Limon Lorenzo	388.
X.-Xarriton	208.
Z.-Zapirain Jose M ^a	58, 59, 63, 65.
Zamalloa Ignacio	58, 59.
Zamalloa Jose Luis.....	116, 204.
Zarate Mikel	120.
Zabalo Balendin	136, 153, 154, 174, 293, 294, 319, 348.
Zalbidea Jesus.....	136, 174.
Zapatero, begiratzaillea	176, 177.
Zaldua Antonio.....	190.
Zabala Eulali.....	281.
Zabala Ascension	285, 294.
Zabala Aingeru	290.
Zabalgogaskoa Adrian	
Zatarain Ambrosio	
Zalbidea Jose	405.
Zirarda Jose M ^a (Mons)	64, 65, 71, 90, 95, 139, 141, 177, 211, 216, 217, 218, 225, 231, 234, 237, 239, 240.
Zizola izparlaria	210.
Zendoia Jesus M ^a	271.
Zelaieta Juan Pedro	280.
Zuazua Gregorio.....	
Zuazua Esteban.....	
Zubiaur Juan Maria	
Zugarramurdi abadea	141.
Zunzunegi Jose.....	72, 83, 85.
Zubizarreta, lege-gizona	243, 259, 264.

Zuluega Eusebio	
Zorroza Simeon	277, 324.
Zulueta Eutiki	294.
Zubizarreta Antonio	
Zuluaga (Mons)	
Zubiri Iñaki.....	382, 383, 394, 397.
Zubikarai Augustin.....	397. 398.

TOKI-IZENAK/TOPONIMOS

A.-Aldekone (auzoa)	17, 19.
Argentina.....	10, 23.
Arrieta.....	7, 9, 23, 24, 30, 83, 85, 133, 135, 136, 141, 176, 183, 245, 322, 323, 324, 328, 329, 340, 341.
Anboto	29, 353.
Atxispe	29, 31.
Arrana (baserria).....	30.
Agarre (baserria).....	30.
Arantsolo (baserria)	42, 43.
Amuni (baserria).....	30.
Asaburu (baserria)	9, 36, 42.
Atxeta (auzoa)	42, 44.
Atxuri (auzoa).....	51, 57.
Askao (kalea)	51.
Arrasate	58.
Arriaga	59.
Aitzgorri	
Artebakarra.....	79.
Asturias.....	109.
Aurrekoetxe (baserria)	118.
Artebakar	138.
Ayestaran	145.
Anglet.....	208.
Amand	208.
B.-Bengoetxe (baserria)	9, 89
Bizkargi	29, 31, 41, 44, 78, 348, 353.
Bizkaigana	
Bilbao	29, 31, 41, 42, 44, 47, 51, 52, 54, 57, 58, 63, 96, 97, 99, 106, 107, 112, 116, 119, 121, 123, 149, 174, 175, 188, 189, 190, 192, 193, 203, 204, 208, 209, 210, 218, 231, 232, 234, 235, 241, 261, 220, 250, 289, 297, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 319, 324, 347, 352, 353, 364, 373, 375, 381, 382, 383, 393, 403, 404.
Bidetxe	30
Biafra	41

Begoña	39, 42, 44, 54, 93, 96, 99, 109, 188, 192, 213, 214, 215, 234, 341, 387.
Brunete	48.
Bruselas	48.
Bergara	48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 83, 85, 340, 353.
Bakio	58, 59, 78, 136, 328, 329, 347, 353.
Bermeo	35, 78, 266, 270, 271, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 319, 324, 347, 352, 353, 364, 373, 375, 381, 382, 383, 393, 403, 404.
Basorda.....	78, 347, 353.
Basurto	43, 78, 79.
Botiola	117, 118, 123.
Brasil	113, 117, 118, 123.
Basauri	212.
Balentzia.....	212.
Bera	212.
Burgos.....	96, 216, 217, 218, 364, 366.
Busturia(Jatetxea).....	240, 241.
Benidorm	348.
Bretana	348.
Barazar	106, 112, 349.
Busturi	
Belen.....	164, 349.
Benezuela	354.
C.-Ciudad Real.....	52, 349, 353.
Crisaleña.....	348.
Caralt	348.
Cuenca	349, 353.
Caracas	352.
Candelaria (Auzoa).....	352.
Corcega.....	364.
Compostela.....	99, 365, 366.
Corban	365.
D.-Derio	17, 19, 42, 44, 109, 134, 175, 177, 206, 207, 208, 210, 211, 265, 267, 320.
Deusto.....	24, 123, 366.
Duone	30, 43.

Diatxak (basoak).....	
Durana	111.
Donostia	145, 150, 193, 389.
Durango	232, 243, 246, 277, 325, 327, 329.
Dax	348.
Daimiel	349.
Darien	352.
Dima	269, 389.
Deba	386, 395.
E.-Elorrio	12, 77, 78, 389.
Euliena (baserria)	17, 19.
Errigoiti	29, 320.
Elorreta (Baserria)	30.
El ortatxu(baserria).....	
Etxebarri (baserria).....	23, 24, 25, 29, 30, 31, 35, 36, 41, 44, 47, 48, 77, 79, 271, 273, 372, 373.
Eskoriatza	35.
España	41, 54, 57, 71, 91, 212, 244, 348.
Erribera	51.
Eibar	12, 51, 54, 105, 111, 371, 374, 395.
Estibaliz	59, 347.
Estarrona.....	59.
Elosu	83, 103, 106, 108, 111.
Erandio	111, 326.
Esperantza	117.
Erronkari.....	188.
Ereño	174, 192, 193.
Erroma	116, 133, 191, 192, 207, 208, 209, 211, 349, 350, 346, 372.
Errusia	203.
Ertamerika	213.
Euskal Herria	
Epaitegia	
Ermu	277, 278.
Extremadura	106, 347.
El Kairo (El Cairo).....	350.
Ejipto	350.

F.-Fika.....	7, 10, 12, 17, 18, 19, 24, 25, 30, 31, 41, 42, 44, 77, 78, 79, 97, 98, 181, 273, 277, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 329.
Fruniz	12, 183, 325, 326, 327, 328, 329.
Frantzia.....	35, 89, 348.
Fatima.....	101, 349.
G.-Gamiz	7, 8, 9, 10, 18, 24, 30, 31, 35, 36, 42, 43, 44, 47, 48, 54, 78, 79, 97, 133, 137, 138, 139, 140, 142, 216, 217, 218, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 387, 389, 412.
Gatika	12, 172, 183.
Gamiz-mendia	29, 31, 42, 44, 78.
Gomoa(errotea).....	30.
Gipuzkoa	95, 96, 99, 298.
Gasteiz	35, 57, 55, 58, 59, 60, 61, 64, 67, 90, 95, 96, 109, 115, 229, 265, 266, 271, 295, 343, 344, 361, 365.
Gatzaga.....	57.
Gernika	41, 44, 64, 77, 78, 90, 91, 189, 347, 353.
Getxo	116, 260.
Ganbe (auzoa).....	117, 150, 216, 218.
Garellano	216, 218.
Guadalajara.....	244.
Galitzia	106, 109, 344, 348, 365.
Gigonde	
Guadalupe.....	348, 353.
Gorbeia.....	353.
H.-Habana.....	48.
Herrera de la Mancha.....	121, 123.
Henao (Kalea).....	342.
Huelva	385, 388.
I.-Ibarra (auzoa)	30, 340, 394.
In txorta(mendiak)	58.
Ibaigane (etxea)	117.
Indautxu	232, 235.
Ipiñaburu	245, 260, 269.
Igorre	261, 269, 319.
Iruña	96, 203, 362.
J.-Jata (mendia)	31, 78, 349, 353.
Jainko (auzoa).....	136, 322, 329.

Junkera	
Jerusalen	272, 349, 350, 411.
Jeriko	349.
Jaffa	349.
K.-Kafranga (baserria)	30.
Kafranga-etxebarri	30.
Kaperja	30.
Kalamua	58, 353.
Kabiezes	117.
Konfiteruene	119, 123.
Kanpuzano	173.
Kadiz	231.
Katalunia	96, 106, 348.
Kosta Brava	
Koria	348.
Kalbario	349.
Kibutz	350.
Kopeitie	
Kanariak	
Kosobo	393.
L.-Larrauri	9, 10, 153, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 176, 407.
Landako etxebarri	21, 23, 25, 29, 31, 35, 36, 41, 42, 47, 48, 271, 273, 372.
Lezamiz	48, 343.
Lekeitio	53.
Los Mártires	58, 251.
Los Rios	63, 68, 74, 352.
Laida (auzoa)	78.
Legutiano	103, 106, 111.
Lomerikealde	
Larruskain	158, 174.
Laukiniz	174.
La Pompe (kalea)	212.
London	213.
Lan-Ikastegia	172, 229, 259.
Lourdes	348.
Lanbreabe	441

Lur Santua	349.
Libano (mendia)	349.
Lerida	379.
M.-Muxika	9, 36, 87, 89, 90.
Markaida (auzoa)	9, 10, 89, 136, 323, 348.
Miranda	12.
Montañe (baserria)	23, 24, 25, 29, 35, 36, 42, 45, 47, 48, 273, 372, 373.
Mungialde.....	29, 133, 189, 223, 320, 326, 364, 387.
Metxika.....	29, 116.
Mungia	9, 24, 30, 31, 35, 36, 43, 51, 58, 60, 63, 78, 79, 97, 109, 113, 115, 116, 119, 120, 123, 131, 134, 135, 136, 139, 143, 144, 174, 176, 188, 190, 193, 204, 213, 215, 216, 217, 218, 223, 224, 228, 259, 272, 277, 278, 281, 282, 293, 301, 302, 303, 304, 317, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 349, 350, 351, 356, 362, 371, 372, 373, 374, 375, 379, 380, 381, 382, 383, 389, 403, 406.
Morga	47, 174, 290.
Maltzaga	57, 58.
Maxa (mendia)	58, 356.
Meñaka	63, 136, 138, 174.
Madrid	64, 83, 84, 85, 96, 107, 153, 154, 175, 176, 177, 178, 192, 207, 208, 213, 215, 217, 351, 353, 354, 356, 361, 362, 364, 366, 381, 387, 393, 405.
Maume	117.
Magunas	117.
Markiña	153, 266.
Maruri.....	153, 154, 174.
Mazarredo (kalea).....	131, 203, 205, 206, 207, 211.
Mundaka	280, 288.
Montserrat	84, 350.
Manresa	350.
Montpellier	350, 356.
Malagon	351.
Murua	52, 54, 58, 59, 97, 351, 397.
Monzon.....	379, 382.
Mañu (auzoa)	279, 280, 397.
N.-Nurja	106, 350.
Nazaret	352.
O.-Olabari (auzoa)	12, 344.
Oiz (mendia).....	29, 31, 78, 356.

Ormetxe (baserria)	35.
Otxaran	42, 43, 44.
Olatxu	119.
Orio	145, 352.
Olite	234, 245, 246.
Obiedo	359, 361, 362.
Orozko	174, 372, 375.
Oba (auzoa)	386.
P.-Plentzia	30, 78, 326, 350.
Plakone	117.
Paris	131, 174, 193, 212, 213, 215, 372.
Palentzia	232, 325, 351, 356.
Parazangas	
Peñískola	
Pankorbo.....	
Portugal	351, 362.
Portugalete	181, 294.
Partenon	353.
Panamá	272, 352, 353, 354, 357.
Punta Umbria	388.
R.-Ronda (kalea)	42, 44, 79.
Rekaldeberri	190, 191, 193.
Riaño	351, 356.
Roquetas del Mar	365.
Reus	379, 382.
S.-Santander	24, 51, 54, 71, 139, 211, 261, 265.
Sollube	29, 31, 42, 44, 78, 287, 294, 303, 349, 356, 372, 375.
Santa Mariñe.....	29.
San Pedro atxa	29.
Sagasta (etxea)	42, 44.
Santo Domingo.....	42, 44.
San Bixente (parrokia)	47, 52, 189, 240.
San Anton	51, 109.
San Prudentzio (auzoa).....	58.
Salinas de leniz.....	59.
Sestao	84.

Santurtze.....	53, 117, 123.
Santamariña	136.
San Nikolas (Getxo).....	
Santa Isabel (illeria)	349, 356.
Sanabria	351, 356.
San Justo.....	351.
Samaria.....	352.
Santa Maria la Real	
Seo de Urgel.....	365.
Sevilla.....	385, 387, 388, 399.
T.-Taberna zarra (etxea)	35, 36.
Tres Puentes	59.
Tenderia (kalea)	119.
Txekoslovakia	203.
Tremp	350.
Txatolin	
Tiberiades.....	352.
Tolosa	387, 394, 395.
Triana (auzoa).....	388.
U.-Uribarri (etxea)	7, 8, 9, 10, 15, 17, 18, 20, 23, 30, 89, 91.
Urkiola	29, 31, 109.
Urduliz	12, 29, 174.
Urrezti (mendia)	29, 31.
Ubidea	83, 85, 89, 103, 105, 107, 111, 112, 115, 120, 123, 264, 277, 278, 345, 371, 374, 379, 387.
Ullibarri-Ganboa	106.
Urbina.....	111.
Undurraga.....	105, 109, 112, 237, 259, 269.
V.-Valladolid.....	265, 266, 267.
Z.-Zeanuri.....	12, 105, 106, 111, 112, 135, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 235, 236, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 259, 264, 265, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 278, 283, 303, 319, 322, 342, 345, 350, 351, 353, 354, 364, 365, 366, 372, 373, 381, 382, 383, 389, 392, 393, 396, 398..
Zamudioa	39, 41, 42, 44.
Zalla	42, 44.
Zamora	23, 24, 52, 117, 213, 214, 215, 216, 351, 356.

Zeberio	236, 239, 261.
Zulaibar	259, 263, 264, 267.
Zaragoza	71, 264, 350, 351, 356, 364.
Zoriontasun-Mendia	
Zezenia	352.

